

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hazal AKYAPI

MEHMET SEYDA'NIN ROMAN VE HİKÂYELERİNE
PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hazal AKYAPI

MEHMET SEYDA'NIN ROMAN VE HİKÂYELERİNE
PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan KARABURGU

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hazal AKYAPI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ASLAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan KARABURGU (İmza)

Üye : Doç. Dr. Bedia KOÇAKOĞLU (İmza)

Tez Başlığı: Mehmet SEYDA'nın Roman ve Hikâyelerine Psikanalitik Bir Bakış

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 24/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Mehmet Seyda'nın Roman ve Hikâyelerine Psikanalitik Bir Bakış” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımcı yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Hazal AKYAPI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Hazal AKYAPI
Öğrenci Numarası	20155242003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan Karaburgu
Tez Başlığı	Mehmet SEYDA'nın Roman ve Hikâyelerine Psikanalitik Bir Bakış
Turnitin Ödev Numarası	1152316444

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 185 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 16/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 10 'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/07/2019

(imzası)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan KARABURGU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİZ VE EDEBİYAT

1.1. Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi	5

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİZİN TEMEL KAVRAMLARI

2.1. Psikanalizin Doğuşu	8
2.1.1 Rüya	8
2.1.1.1 Simgeleştirme	9
2.1.1.2 Yön Değiştirme	10
2.1.1.3 Yansıtma	10
2.1.2. İçgüdü	10
2.1.2.1 Eros-Thanatos	11
2.1.3. Oedipus Kompleksi.....	12
2.1.4. Narsisizm	13
2.1.5 Yapısal Kuram.....	14
2.1.5.1 İd-Ego-Süperego.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEHMET SEYDA'NIN HAYATI SANATI VE KİŞİLİĞİ

3.1. Mehmet Seyda'nın Hayatı	16
3.2. Sanatı ve Edebi Kişiliği	18

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEHMET SEYDA 'NIN ROMAN VE HİKÂYELERİNE PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ

4.1.	Roman incelemeleri	21
4.1.1.	Yaş Ağaç	21
4.1.2.	Cinsel Oyun	27
4.1.3.	Bir Gün Büyüyeceksin	53
4.1.4.	Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı	90
4.1.5.	Yanartaş	97
4.1.6.	İhtiyar Gençlik	116
4.1.7.	Yanartaş 2	139
4.2.	Hikâye İncelemeleri	145
4.2.1.	Garnizonda Bir Olay	145
4.2.1.1.	Yarıda	147
4.2.1.2.	Çemberler 1	153
4.2.1.3.	Çemberler 3	157
4.2.2.	Kör Şeytan	160
4.2.2.1.	İlgisiz	161
4.2.2.2.	Dalga	163
4.2.2.3.	Bir Varmış Bir Yokmuş	165
SONUÇ		168
KAYNAKÇA		171
ÖZGEÇMİŞ		175

ÖZET

Psikoloji dalıyla yakından ilgili olan psikanaliz diğer bilim dallarında da yer almıştır. Özellikle edebiyatta, yazar ve şairlerin bilinçdışının edebi esere nasıl yansıdığıнын bulunması, eserin arka planında yer alan gerçekliğin ortaya çıkarılmasından dolayı önemli bir teknik olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Yazarın eserine kendinden izleri ne kadar yansıttığı, edebi eseri nasıl yarattığı ve ne için yazdığı okuyucular ve araştırmacılar tarafından merak edilen sorulardandır. Bu çalışmada Mehmet Seyda'nın kendi hayatını anlattığı nehir roman özelliği gösteren *Yaş Ağaç*, *Bir Gün Büyüyeceksin*, *İhtiyar Gençlik*, *Cinsel Oyun*, *Yanartaş 1*, *Yanartaş 2*, *Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı* adlı romanları ve bazı karakterlerine kişiliğini yansıttığını tespit ettiğimiz *Garnizonda Bir Olay*, *Kör Şeytan* ve *Hikâyeler 1-2* adlı kitaplarında yer alan hikâyeleri psikanalitik bir bakış açısıyla inceleyerek yazar ve eserleri arasında okuyucuyu aydınlatacak bir bağ kurmaya çalıştık. İlk bölümde psikanalizin doğuşu ve Sigmund Freud'un kuramlarıyla ilgili bilgiler verilmiş, ikinci bölümde ise bu kuramlar, romanlar ve hikâyeler üzerinde kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Mehmet Seyda'nın kendisinin de ifade ettiği gibi hayat hikâyesini anlattığı eserleri Freudyen bir bakış açısıyla incelenmeye uygun bulunmuş, eserlerinde yer alan cinsellik, aşk, saldırganlık, benlik, Oedipus kompleksi gibi kavramlar üzerinde araştırma yapılmıştır. Eserlerindeki karakterle yazarın hayat hikâyesi karşılaştırılmış ve birçok benzerlik tespit edilmiştir. Sonuç olarak; yazarın bilinçdışının eserlere yansıdığı görülmüş, bu tespitlerle eserlerin arka planında yer alan düşünceler açığa çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz, Freud, Mehmet Seyda.

SUMMARY

A PSYCHOANALYTIC VIEW TO MEHMET SEYDA'S NOVELS AND STORIES

Psychoanalysis, which is closely related to psychology, has also appeared in other branches of science. Especially in literature, the way in which writers and poets' unconsciousness reflected in literary works is also used today as an important technique because of the fact that the background of the work is revealed. How much the author reflects self-tracks on his work, how he creates the literary work, and what he wrote for, are the questions about what the readers and the writers are curious. In this study, Mehmet Seyda's novels, in which he tells about his own life, *Young Tree*, *You'll Get Old One Day*, *Old Youth*, *Sexual Play*, *Burning Stone 1*, *Burning Stone 2*, *Mrs Sueda's Middle Daughter*, and also in some others (*An event in the Garrison*, *Blind Devil* and *ve Stories 1-2*) we have seen that he reflects his own personality, which we have examined from a psychoanalytic point of view and we have tried to establish a connection between the writer and his works that would illuminate the reader. In the first part, information on the birth of psychoanalysis and the theories of Sigmund Freud have been given and In the second part, these theories, novels and stories have been tried to be proved.

As Mehmed Seyda expressed himself, his works about life story were found suitable to be examined by a Freudian perspective and the concepts such as sexuality, love, aggression, individualism, Oedipus complex in his works have been studied. The characters in his works were compared with the author's life story and many similarities have been found. As a result; it has been seen that the writer's unconscious reflected on the works and with these determinations the thoughts in the back ground of the works have been brought into view.

Keywords: Psychoanalysis, Freud, Mehmet Seyda.

ÖNSÖZ

Mehmet Seyda toplumsal gerçekçi bakış açısıyla eserlerini kaleme alan bir yazardır. Toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yazdığı romanlarında bile kahramanlarının psikolojik durumlarını, ikili ilişkilerini ve yaşadığı ekonomik bunalımları okura yansıtır. Roman ve hikâyelerinde en çok kullandığı kahramanlar Osman ve Fahim'dir. Osman ve Fahim, Mehmet Seyda'nın kendi karakterinin romana yansıyan yüzleridir.

Bu çalışmada Mehmet Seyda'nın kendi yaşamından kesitler taşıyan roman ve hikâyelerinin psikanalitik incelemesi yapıldı. Bu incelemedeki amaç Mehmet Seyda'nın romanlarına değişik bir bakış açısıyla bakmak ve son zamanlarda tekrar gün yüzüne çıkan kitaplarını inceleyerek yazarı anımsama ve anımsatma isteğidir.

Mehmet Seyda üzerine bugüne kadar en kapsamlı çalışmayı Cem Şems Tümer yapmıştır. Cem Şems Tümer'in çalışması '*Mehmet Seyda'nın Sanatı ve Hayatı*' üzerine bir çalışmadır. Bu çalışmada Mehmet Seyda'nın romanlarında kendi yansımalarının izlerini araştırıldı. Psikanalitik bir inceleme yaparak yazarın iç dünyası ortaya çıkarıldı ve bunun sonucunda yazarın bilinmeyen yönlerinin keşfedilmesi sağlandı.

Çalışmanın birinci bölümünde; psikanaliz ve edebiyat ilişkisi üzerinde duruldu. İkinci bölümde; psikanalizin temel kavramlarına yer verildi. Üçüncü bölümde; Mehmet Seyda'nın hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgiler yer aldı ve dördüncü bölümde ise roman ve hikâyelerinin psikanalitik incelemesine yer verildi.

Tezimizi oluştururken birçok kaynaktan yararlandık. Özellikle Cem Şems Tümer'in *Mehmet Seyda, Hayatı Eserleri* ve Freud'un *Sanat ve Sanatçı Üzerine adlı* çalışmaları asıl kaynaklarımızı oluşturmakla birlikte, psikanaliz ile ilgili birçok kaynak taranmıştır.

Psikanaliz, belirli bir çerçevede kavramlarla açıklanabilse de, yorum yapmanın bir hududu yoktur. Psikanaliz terimi ortaya çıktığından bu yana, tartışmaların ve yorum farklarının odağı olmuştur. Bu çalışmada akademik kaynakların ışığında Mehmet Seyda'nın roman ve hikâyeleri incelemeye tabii tutulmuştur. Roman ve hikâyelerde geçen psikanalitik bulgular incelenmiştir.

Mehmet Seyda'nın elimizde 13 tane romanı bulunmaktadır. Bunlar; *Yaş Ağaç, Ne Ekersen, Bir Gün Büyüyeceksin, James Sullivan* (casus kitapları dizisi adı altında üç kitabı yayınlanmıştır.) *Cinsel Oyun, Sultan Döşeği, Nemrut Mustafa, Süeda Hanımın Ortanca Kızı, Yanartaş 1-2, İhtiyar Gençlik, İçe Dönük* ve *Atak ve Gerçek Dışı*'dir. Bu romanlardan *Yaş Ağaç, Bir Gün Büyüyeceksin, Cinsel Oyun, Süeda Hanımın Ortanca Kızı, Yanartaş 1-2* ve *İhtiyar Gençlik* birbirini takip eden bir roman serisi gibidir. Adını andığımız romanlar yazarın

yaşamından izler taşımaktadır. *Sultan Döşegi* ve *Nemrut Mustafa* ise yer yer meddahlık özelliği gösteren efsanevi bir halk anlatısını andıran tarihi bir roman kurgusuna sahip romanlardır. Bu yüzden psikanalitik incelemeye uygun bulunmamıştır. *Gerçek Dışı* romanında yer alan biyografik özellikler taşıyan bölümler *Cinsel Oyun* romanında yer almaktadır. Yeterli veri elde edilemediği için bu roman incelenmeye tabi tutulmamıştır. James Sullivan romanları ise maddi kaygı gözetilerek yazılmış serüven kitaplarıdır. Mehmet Seyda'nın roman ve hikâyeleri birbiri içine geçmiş seri kitap özelliği göstermektedir. Bir romanda geçen olay başka bir romanda da yer alır. Hikâyeleri de başka zamanlarda isimleri değiştirilerek tekrar basılmıştır. Tekrara düşmemek için bu kitaplar hakkında metin içinde bilgilere yer verilmiştir.

Tezin hazırlanma aşamasında sabrını benden sakınmayan ve tüm desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan KARABURGU'ya, maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen en değerlilerim Merih AKYAPI'ya ve Ahmet AKYAPI'ya, tüm tez yazma süresince bütün aksiliklerime katlanan ve tezin her aşamasında emeği olan hayat arkadaşım Mevlüt YAĞMUR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Hazal AKYAPI

Antalya, 2019

GİRİŞ

Psikanalizin temel amacı insan ruhundaki gerilimlerin nedenlerini açığa çıkarmak, bireyin kendisini tanımasına ve anlamasına yardımcı olmak ve bilinçdışına itilmiş olguları bilinç düzeyine aktararak insanın kendi kendisini tedavi edebilmesine olanak sağlamaktır. Psikanalizin doğuşunu 19. Yüzyılın sonlarına dayandırmak mümkündür. Psikanaliz tekniği başta birçok bilim adamının hem ilgisini çekmiş hem de birçok eleştiriye maruz kalmış bir tekniktir. Psikanaliz, tüm ruhsal yaşantıları birer nedene bağlama çabası içindedir. Bu nedenleri bulmaya çalışırken uygulanan teknik, ortaya çıktığı ilk zamanlarda pek kabul görmemiş, bilimsel bir düzene oturtulması zaman almıştır. Diğer bilim dallarında olduğu gibi insan ruhu ve davranışları sayılarla ifade edilebilen bir alan olmadığı için psikanalizin bilim dünyasındaki kabulü gecikmiştir.

Günlük yaşantımızda fark etmediğimiz birçok gerilimi bilinçdışımıza iteriz. Bilinçdışında bastırılan duygular zamanla farklı şekillerde açığa çıkarak ruhsal bozukluklara sebep olurlar. Psikanaliz, bilinçdışına itilen bu duygu ve düşüncelerin bilinç düzeyine getirilerek açığa çıkarılmasında kullanılır. Açığa çıkan bu olguların hasta tarafından fark etmesi sağlanır. Bu şekilde çözüme ulaşmada hastanın kendisi de rol oynar.

Temel amacı insan ruhunu ve problemlerini çözmek olan psikanaliz, on dokuzuncu yüzyılın bıraktığı ağır toplumsal yaraların izlerinin silinmesine ve bireyin kendini tanımasına olanak verir. Bu yüzyılda yaşananlar insanlarda birey bilincinin gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte kilisenin bir parçası olmaktan kurtulan birey bir boşluğa düşer ve ruhsal yıkıma uğrar. Yaşanılan bu ruhsal çöküntüyü aşabilmek için bilimsel çalışmalar ve incelemeler insan ruhunun derinliklerine inmeyi amaç edinir. Söz konusu bilimsel çalışmaların sonucu olarak psikanalizin temelleri atılır. İnsan davranışlarının nedenselliği ve davranışlarımızın temelinde bilinçli tutumların yanı sıra bilinçdışı tutumların da varlığı iddiası psikanalizin temel çıkış noktası olmuştur.¹

Psikanaliz birçok bilim alanında uygulanan bir tekniktir. Özellikle edebiyat incelemelerinde kullanılması büyük yankı uyandırmıştır. Psikanalitik eleştiri yöntemi, sanatçının eserini oluştururken ruhsal yaşam öyküsünün ve bilinçaltının sanat eserine etkisini araştırır. Sigmund Freud psikanalitik edebiyat incelemesinin öncülüğünü yapmıştır. Freud'dan

¹ Ertekin ve Yıldız, 2014: 87.

önce Alfred von Berger 1895 yılında Shakspeare'in Lady Macbeth adlı eserini psikanalitik incelemeye tabi tutar. Yalnız Berger, yazarın hayatının ve şişesinin esere yansiyip yansımadığını incelemek yerine eserde yer alan karakterlerin eserin kurmaca yapısını göz ardı ederek karakterlerin gerçek bir insan gibi psikanalitik incelemesini yapar. Freud' *Sanat ve Sanatçılar Üzerine* adlı eserinde edebi eserlerin psikanalitik incelemesini yapar. Bu incelemeden sonra hangi yöntemler kullanılarak edebi eserin incelenmesi gerektiği belirli bir düzene oturur.

Freud'un öncülüğünü yaptığı psikanaliz daha sonra hem onu takip edenler hem de eleştirenler tarafından geliştirilmiştir. Bu araştırmacılardan bazıları Otto Rank, Carl Gustav Jung, Alfred Adler ve Jacques Lacan'dır. Freud ve takipçileri kuramlarını desteklemek amacıyla edebi eserlerden faydalanmış ve böylelikle tezlerini savunmuşlardır. Psikanaliz sanat eserlerinin anlaşılmasında ve metnin arka planında yer alan gerçekleri ortaya çıkarmada bir yöntem olarak kullanılmıştır.

İnsan, yüzyıllar öncesinden bu yana duygu ve düşüncelerini ifade etmek için sanatla uğraşmış, resim çizmiş, heykel yapmış ve yazı yazmıştır. Edebi eserler de sanatçının kendisini ifade etmesinin bir yoludur. Edebiyat, hem sanatçıda hem de okuyucuda bulunan bastırılmış duyguların yatıştırılmasını hedef alan bir etkinlik olarak görülür. Mehmet Seyda da şiir anlayışını şöyle açıklar: “Şiir bana göre, en gizli, en çapraşık duygu ve düşünce burgaçlarının dışı vurumu ve kendisiyle birlikte okurunu da rahatlatma sanatıdır.”² Yazar, yazarak ruhundaki gerilimi azaltırken okuyucu da kendi duygularının ifadesini anlatıda bulur ve bu şekilde hem edebi eseri meydana getiren yazarın hem de okuyucunun sağaltımı gerçekleştirilmiş olur. “Bir başka deyişle şiir sanatı, toplum içerisinde mutlu bir şekilde aykırı olma, normalde yasaklı olan arzuları bilinir kılma sanatıdır.”³ Rene Wellek 'Edebiyat Teorisi' adlı kitabında edebiyatın psikoloji ile ilişkisini şöyle açıklar:

Edebiyat psikolojisi denilince, tip ve fert olarak yazar psikolojisinin incelenmesi, yaratma sürecinin incelenmesi, edebi eserlerde görülen psikolojik tiplerin ve kanunların incelenmesi, okur üzerindeki etkiler akla gelir. Freud'un yazar konusundaki görüşleri pek istikrarlı değildir. Freud, bir taraftan yazarın yarattığı eserlerle kendisini delirmekten kurtardığını söylüyor, bir taraftan da yazarı hiçbir zaman gerçek bir tedaviye yanaşmayan inatçı bir “nevrozlu” olarak görüyordu.⁴

Freud'a göre her sanatçı teşhis konulmamış nevrozlu bir hastadır. Mehmet Seyda da hem yaşamöyküsünü herkese duyurmak hem de ruhundaki gerilimi azaltmak için sığınacak

² Tümer, 2008: 38.

³ Philips, 2007: 27.

⁴ Wellek ve Warren, 2011: 92.

bir liman olarak gördüğü yazma eylemine başlamıştır. Yarattığı Osman karakteri üzerinden bizlere ruh dünyasındaki kırılmaları ve yaşamında bu kırılmalarda etkili olan olayları anlatır. Mehmet Seyda'nın hayatı ruhsal ve ekonomik bunalımlarla geçmiştir. Daha küçük yaşta annesini kaybeden yazar, üvey anneler ve baskıcı bir babanın gözetimi altında büyümüştür. Anne-baba görevini üstlenen büyükbaba ve büyükannesini henüz gençlik çağına girmeden kaybetmiştir. Arka arkaya yaşanan bu kayıplar, ruhunda derin yaralar açılmasına neden olmuştur. Osman henüz ortaokuldayken ülkede ekonomik kriz yaşanır ve aile bundan fazlasıyla etkilenir. Baba, evin ekonomisini düzeltmek için şehir dışına çıkar, ailenin maddi yönetimi ve babalık görevi Mehmet Seyda'ya kalır. Çocukken yaşadığı gerilimi şiir yazarak ve eline geçen her kitabı okuyarak boşaltmaya çalışmıştır. Babasıyla arasındaki ilişki hiçbir zaman düz çizgide devam etmemiştir. Romanlarında anlatılan baba figüründen anladığımız kadarıyla narsis bir yapıya sahip olan babasıyla sürekli kavga etmekte ve ondan dayak yemektedir. Mehmet Seyda, halasının oğlu Fahim ile yaramazlık yaptığı zaman evin kilerine kapatılmaktadır. Annesini daha küçük yaşta kaybeden yazar, bağlanacak bir nesne bulamaz ilgisiz ve aksi bir babanın gözetiminde büyür. Üvey annenin sevgisizliğinden, babasının şiddetinden kaçmak için edebiyata sığınır. 1949 yılında basılan ilk romanına kadar bazı roman denemelerini Zafer gazetesinde tefrika etmeye başlar. Böylelikle yazın dünyasına katılmış olur. Sığındığı liman, onu hayatı boyunca bir yazma eylemine itecek, roman ve hikâyeleri yazdıracaktır. Mehmet Seyda edebiyatı bir sığınak olarak görmesini şöyle açıklar:

Bilirsiniz her insanın, kendine özgü birtakım merakları, tutkuları vardır. (...) Gene, her insanın, içinde yaşadığı toplum kendisini şu ya da bu şekilde incitmiş yaralamışsa, o yaraları sarmağa çabaladığı özel sığınakları vardır. (...) Kimimizin sığınağı ise, ne diyeyim edebiyattır.⁵

Birçok yazarda olduğu gibi Mehmet Seyda da ilk kurmaca hikâyesini kendi yaşamından esinlenerek oluşturmuştur. Bu ilk roman *Yaş Ağaç* romanıdır. *Yaş Ağaç*'tan önce *Cinsel Oyun* romanını yazmasına karşın *Cinsel Oyun* romanının basımı *Yaş Ağaç*'tan daha sonradır. Mehmet Seyda, kendi romanlarının sınıflandırmasını şöyle yapar:

Romanlara gelince ilk esin örneğim kaynağım Zola'nın Rougon Mauquart'ları oldu. Tıpkı onun gibi bir ailenin romanını yazmak istedim. Uzağa gitmeden önce etkilendiğim kendi ailemi, kendimi aldım ele. Daha 1938'lere gene tıpkı Zola gibi bu ailenin şeceresini çizmişim ki artık sapsarı kesilmiş o kâğıt hala dosyamda durur. Böylece uzun yıllarda birbirine bağlanabilen *Yaş Ağaç*, *Bir Gün Büyüyeceksin*, *Cinsel*

⁵ Seyda, 2016: 254.

Oyun, iki ciltlik *Yanartaş*, *İhtiyar Gençlik*, *Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı* adlı romanlar çıktı ortaya. *İçe Dönük ve Atak*, kısmen öbür romanların tamamıyla bağımsız yapıtlardır.⁶

Mehmet Seyda, kendi karakterinin romanlarındaki yansıması olan Osman karakteriyle ilgili şunları söyler: “*Yanartaş*’taki her bölümü niçin Ben-Zonguldak-Dünya üçlemesi ile ilerletmeye çalıştığımı burada açıklamak isterim. ‘Ben’ ya da ‘Osman’ o yıllarda ilginç olayların tanığı olmuştur. Kimi olayların da yaratıcısı. Yalnız olayların anlatımıyla yetinilmeyecek, kişinin dış ve iç dünyasında bıraktığı etkiler, izlenimler de açıklanacaksa bu ‘başoyuncu’ sahnede yer almalıydı.”⁷

Mehmet Seyda romanlarının ‘başkarakteri’ olarak kendisini görür ve hem kendi hayatındaki olayların yaratıcısı hem de yaşadığı dönemin tanığı olan ‘Osman ya da kendisini’ romanlarının başkarakteri ilan eder.

⁶ Ateş, 1982: 901.

⁷ Tümer, 2000: 152.

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİZ VE EDEBİYAT

1.1 Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi

Psikanaliz, 20. Yüzyılın başlarında psikoloji ve psikiyatri bilim dallarının olanaklarından faydalanılarak kişilerin bilinçaltı çözümlenmelerini yapmak maksadıyla Sigmund Freud tarafından oluşturulan psikanalitik yöntemin yazarlara ve daha sonraları ise edebi metnin kahramanlarına uygulanmasıyla ortaya çıkan bir kuramdır.

Freud, “bir çocuk oyun oynarken ne yapıyorsa yazar da eserini oluştururken aynı şeyi yapar.” fikrinden hareketle yazara ve yazarın eserinde kurduğu savunma stratejilerine ulaşmayı hedeflemektedir. ‘İmgelemsel etkinliğin ilk izlerine çocukluk gibi erken bir dönemde rastlarız. Oyun oynayan her çocuk tıpkı bir yazar gibi davranarak kendine kurmaca bir dünya yaratır. Yaratıcı yazar da çocuğun oyununda yaptığı gibi aynısını yapar. Çocuk oyundaki imgelemelerle gerçeklik arasında nesnel bir ilişki kurar. Büyüyünce bu oyuna son verir ve imgelemsel oyun yerine düşülemeye başlar. Yazar ve çocuk oyunu arasındaki fark burada ortaya çıkar. Dil, çocukların oyunu ile şiirsel yaratı arasındaki bu ilişkiyi korumuştur.’⁸ Yazar, metinde farkında olarak ya da olmayarak bazı temaları, fantezileri tekrar edebilir, bazı dil ve üslup özelliklerinden kaçınmayabilir. Bu durum bir anlamda yazarın iç çatışmaları hakkında bilgiler sunabilir. Her sanatçı eserine kişisel birtakım deneyimlerini, üslubunu, hayata bakışını nakşeder. Psikanaliz sadece roman kişilerini değil bu kişilerin yazarlarıyla olan yakınlık veya benzerlik derecelerini de inceler. Esas olan sanatçının geçmişine dair birtakım izler, içinde bulunduğu şartlar, aldığı eğitim, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi değişimleri, ruhsal kimliğinde gizli kalmış korku ve kaygı semptomları vs. gibi unsurların sanatçıdaki psikolojik bir etkinlik olarak görülen yaratma eylemine etkisi; edebi metnin tematik yapısı, kahramanları, dili ve üslubuna yansıtmasıdır. Yazarın yaratıcı süreci Freud’a göre aynı rüyalar gibi, yazarın bastırılan bilinçaltından beslenmektedir. Her birey gibi yazarların da bilinçdışı birtakım fantezileri vardır. Norman Holland’a göre edebiyat eleştirmeninin hedefi işte, sanatçının eserine nüfuz etmiş olan bu ana düşünceyi, psikanalitik terimiyle “merkezi fantezi” yi bulmaya çalışmaktır.⁹

Freud’a göre “güzellik” arayışı sevilen, yüceleştirilen cinsel nesneye karşı beslenen cinsel arzunun yüceltilmesi ve kültürel alana dâhil edilmesidir. Bu kültürel edim aynı zamanda cinsel arzunun temel nesnesinden de vazgeçmedir, onun yasını tutmadır. Her ne

⁸ Freud, 1999: 126.

⁹ Bulut, 2016: 67

kadar Freud daha ileri yıllarda ölümü, narsisist tümgüçlülüğü ve saldırganlığı da sanat eserini tetikleyen unsurlar olarak belirtmişse de bunlar onun için ikincil düzeyde kalır ve temelde Freud'a göre cinsel arzunun yüceltilmesi yani cinselliğin başlangıçtaki arzuyu gerçekleştirme hedefinden sapıp kültürel edimlere yönelmesi başattır.¹⁰

Freud'un çalışması ağırlıklı olarak sanatçının ruhsallığını ve bilinçdışı düşlemlerini içerirken Hanna Segal'in çalışması sanatçıdan çok sanat eseri üzerinedir. "Estetiğe Psikanalitik Bir Yaklaşım" başlıklı makalesinde, yenilikçi ve etkili bir sanat kavrayışı ortaya koyar. Segal'e göre sanat pratiği, sevdiğimiz nesneye verdiğimiz hissettiğimiz ya da düşlemediğimiz zararın onarılmasına imkân sağlar: "[...] yaratıcılık gerçekte bir zamanlar sevilmiş ve bir zamanlar bütün olan, ama şimdi kayıp ve harap olmuş bir nesnenin, harap olmuş bir iç dünyanın ve kendiliğin yeniden yaratılmasıdır". Dolayısıyla, sanatsal faaliyet "sevilen nesneyi benliğin dışında ve içinde kurtarma ve yeniden yaratma" çabası olarak görülebilir ki bu da simge oluşumunun eşlik ettiği başarılı bir yas çalışmasını içerir. Bu sürecin sonucu, dışarıda, bir sanat eseri biçimi kazanmış "yepyeni bir gerçekliğin yaratılması", aynı zamanda benliğin zenginleşmesi, yeniden bütünlenmesi ve canlanmasıdır.¹¹

Edebiyat ve psikoloji birbiriyle yakından ilgili iki bilim dalıdır. Psikanaliz tekniğinin edebi eserlerde kullanılması da bu yakın ilişkinin bir örneğini oluşturmuştur. Sanatçının edebi metinleri irdelenerek sanatçının iç dünyasını ortaya koymayı hedefleyen psikanalitik yöntem, kişinin bilinçdışına ve bilinçaltına bastırılmış, bilinç düzeyine çıkarılmayan istekleri, ihtirasları ve arzuları açığa çıkarmayı amaçlar. Her sanatçı ister istemez yarattığı esere kendi hayatından, tecrübesinden, karakterinden ve psikolojisinden bir şeyler katar. Bundan dolayı sanatçının hayatı çok iyi incelenmeli ve eserlerini analiz ederken yaşadığı coğrafyayı, atmosferi, aile yapısını, yaşadığı dönemin zihniyetini, eserin vücuda getirildiği dönemi gibi detaylar da bilinmelidir. Eserlerindeki karakterler çıkartılmalı; gerek karakterler üzerinden gerekse sanatçının psikolojisi üzerinden malzemeler ortaya konulup psikanalitik yöntem içerisinde değerlendirilmelidir.¹²

Freud, edebi eserleri gündüz düşlerine benzetir. İnsan, zaman zaman hayal dünyasına dalar ve yapabileceği ya da arzuladığı şeyleri görür/görmek ister, düşler. Rüyalar edebi eserlerle benzerlik gösterir. Rüyalarımızda yer alan olaylar ve simgeler, günlük yaşamımızda bizi etkileyen önemli parçalardır. Bilinçaltımıza yerleşmiş olayları rüyamızda tekrar yaşarız.

¹⁰ <https://sanatkuramlari.blogspot.com/2014/04/rengin-altalmaz-sigmund-freud-dusler.html> (erişim tarihi: 19.03.2019).

¹¹ <https://psikanalizyilligi.com/2014/01/14/cagdas-sanat-estetigine-psikanalitik-bir-bakis/> (erişim tarihi: 11.02.2019).

¹² Çetinkaya, 2015: 506-507.

Freud gerçekleştirilemeyen ya da bastırılan arzuların rüyada görülerek ruhun rahatladığını, rüya görmenin organizmanın kendini koruma mekanizması olduğunu savunur:

Gerçek dünyada etkin olmayan en karanlık arzular, en tehlikeli ve yasak ihtiraslar rüya boyutunda kendilerini rahatça gerçekleştirebiliyor gibi görünüyor –ancak Freud, bu yanılgıyı da kısa sürede açıklığa kavuşturuyor. Gün içerisinde ablukaya alınan ruh, bu ulaşılmaz mınıtkada tüm cinsel ve saldırgan eğilimlerinin omzuna yüklediği ağırlıkları üzerinden atabiliyor: bir erkek, uyanık olduğu zaman diliminde kendisine teslim olmaya direnen bir kadına burada sarılabiliyor ve ona sahip olabiliyor. Fakirler rüyasında bolluk içinde yüzebiliyor çirkinler, üzerlerine kendilerini yakışıklı kılacak bir post geçirebiliyorlar. Yaşlılar gençleşebiliyor; çaresizler mutluluğu tadabiliyorlar; gözden düşmüşler şöhret kazanabiliyor ve zayıflar güçlü olabiliyorlar. İnsan rüya boyutunda düşmanlarını öldürebilir, amirini kendi emri altına alabilir. O âlemde nihayet bir kerecik de olsa tanrılar gibi özgürce ve bağımsızca en içten duygusal arzularının tadını coşkuyla çıkarabilir. Bu haliyle rüya, gün boyunca baskılanan, hatta insanın bilinçli olarak kendisini mahrum ettiği arzuların dışavurumundan başka bir şey değildir. Rüyaların başlangıçta elde edilen formülü buymuş gibi görünüyor.¹³

Yazar da tıpkı rüyalar gibi eserinde bastırılmamış duygularını yücelterek dışa vurur böylelikle nevroza yakalanmaktan kendisini korur. Jung bunu şöyle açıklar:

Rüya yaygın bir şekilde düşünüldüğü gibi gelişigüzel ve anlamsız çağrışımlar karmaşası ya da birçok yazarın kabul ettiği gibi sadece uyku sırasındaki bedensel algıların bir sonucu değil, tüm diğer psişik işlevler gibi sistematik analize açık olan bağımsız ve anlamlı bir psişik faaliyettir. Rüyanın nedeni uyku sırasında hissedilen organik algılar değildir; algılar burada ikinci derecede rol oynar ve sadece psişenin üzerinde faaliyet gösterdiği unsurları sağlar. Freud'a göre her karmaşık psişik ürün gibi rüya da bir yaratım, kendi motifleri, kendi öncül çağrışım zincirleri olan bir yapıttır ve her düşünülmüş faaliyet gibi mantıksal bir sürecin, çeşitli eğilimler arasındaki rekabetin ve bir eğilimin diğerine karşı zaferinin bir sonucudur. Yaptığımız her şey gibi rüya görmenin de bir anlamı vardır.¹⁴

İnsanlar bilinçaltına attıkları olayları simgeleştirerek rüyalarında görürler. Yazarlar da tıpkı bir kişinin rüyasında belli bir olay örgüsü çerçevesinde yeni bir hikâye yaratması gibi eserlerinde de bilinçaltından gelen simgeleri kullanarak bir metin meydana getirirler. Bu görüş sonucunda roman, hikâye, şiir gibi metinlerin incelenmesi bize yazarın bilinçaltının kapılarını aralattırır.

¹³ Zweig, 2017: 91-92.

¹⁴ Jung, 2016: 37.

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİZİN TEMEL KAVRAMLARI

2.1. Psikanalizin Doğuşu

Freud, 1889 yılında hastaları arasında histeri¹⁵ belirtisi gösteren hastalarını yakından incelemeye başladı. Freud'un çalışmalarını Dr. Breuer destekledi ve böylelikle kuramın temelleri atılmış oldu. Freud'un histeriyle ilgili araştırmalar yaptığını bilen Dr. Breuer, 1880 yılında ilginç bir hastasından bahsederek onu araştırmalarına davet etmiş olur. Tedavi süresince Breuer, hastasıyla yakından ilgilenmeye başlamış, bu durum başta eşi olmak üzere bilim camiasında hoş karşılanmamıştır. Breuer, hastasını bırakma kararı alır ve bu hasta tarafından duyulunca, Anna kötüleşerek Breuer'in evine gelir ve hamile olduğunu söyler. Breuer, telaşa kapılarak Anna'yı hipnoz ederek sakinleştirir ve apar topar karısıyla seyahate çıkar. Breuer, bu sahte gebeliğin altında yatan gerçeği görememiştir. Hamilelik, Anna'nın doktoruna karşı duyduğu cinsel arzuların simgeleşmiş halidir. Freud, Anna'yı 'katharsis' yöntemiyle inceleyerek, bilinçdışında yer alan cinsel duyguları gün yüzüne çıkarmıştır. Freud'un denediği bu yöntem zamanında birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Yine de Freud, yönteminden vazgeçmemiş ve kuramının yapıtaşını histeri hastalığı üzerinden temellendirmiştir.

Freud öncelikle *Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri* adlı makalesinde edebi eserlerin rüya gibi yorumlanması önerisinde bulunur. Edebi eserde ilk psikanaliz incelemeyi kendisi yapar. Freud edebi metni rüyaya benzetir ve bu nedenle de rüya yorumlama ilkeleriyle edebiyata yaklaşır. Sanat eserinin esasını, "aslında utanç verici ve yadırgatıcı karakteri rüya sürecine benzer değiştirme ve gizlemelerle yumuşatılan bir arzunun doyuma ulaşmasıdır." diye tanımlar.¹⁶

2.1.1 Rüya

Freud'un üzerinde durduğu başka bir konu rüyalarlardır. Freud, hastalarına serbest çağrışım tekniğini uyguladığında hastalarının birçoğu rüyalarıyla ilgili olanları söylemeye başlamıştır. Rüyaların bir anlam taşıdığını fakat bu anlamın semboller ardına gizlendiğini düşünmüştür. Bu yüzden Freud, teorilerini desteklemek amacıyla kendi rüyalarını analiz

¹⁵ Histeri, davranışlarda taşkınlık durumu olarak ifade edilen nevrotik davranış bozukluğudur. İlk olarak Hipokrat tarafından bu terim kullanılmıştır. Histeri, daha önceleri sadece kadınlarda görülen bir hastalık olarak tanımlanmışsa da bugün bu durum farklıdır. Fakat daha çok kadınlarda görülen bir nevroz olduğu söylenebilir. <https://www.psikolojik.gen.tr/histeri.html> (erişim tarihi: 10.07.2018)

¹⁶ Aytaç, 2009: 175.

etmeye başlar. Bu incelemeler *Rüyaların Yorumu* adlı kitabında yer alır. Freud, rüyaların bilinçdışında bastırılmış arzuların bilince yansımaları olduğu sonucuna varır.

Çocukların gördükleri rüyalarda istekler gerçeklikleriyle zihinde canlanabilirler fakat yetişkinlerde istekler olduğu gibi değil ancak bir şeylerin ardında gizlenerek bilince yansır. Bu yüzden yetişkinlerin rüyalarını yorumlamak epeyce zordur. Rüyalarda bilinç, gerçekliğin dayanılmaz sancısını azaltmak için çeşitli yollar kullanır. Eğer bu mekanizmalar olmazsa insan rüyasında delirebilir ya da acı çekebilir. Bu mekanizmalardan en önemlileri ve edebi eserlerde en çok kullanılan kavramlar simgeleştirme, yön değiştirme ve yansıtmadır.

2.1.1.1 Simgeleştirme

Rüyada, olaylar karşısında aldığımız tavır, bir insana olan hislerimiz, doğum-ölüm, çeşitli nesnelere görüntüsü oldukları gibi değil bazı simgelerin altına saklanarak bize görünürler. Örneğin; para dışkıyı, pencereler kadın cinsel organını simgeleyebilir.¹⁷ Simgeleştirme mekanizmasıyla zihin kendini rahatsız edici durumlardan korur. Bir başka deyişle de bilinçdışındaki rahatsızlıklar simgesel anlatımla bilince alınır, arzular gerçekleşmiş olur ve zihin rahatlar. Zihin, kötü duyguları rüya yoluyla katharsis yaparak gerilimi azaltır.

Rüya için önemli olan ana öğe, rüyanın bize anlattığı hikâyeye içinde görünür bir şekilde her zaman bulunmayabilir. Rüyada zihnin anlatmak istediğiyle görülen şey arasında farklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, birbirleri ile ortaklıkları olan kişi veya şeyler de, birbirleri yerine rüyanın görünen içeriğinde yer alabilirler. Konusal ve zamansal tersine çevirmeler (yani, bir şeyin karşıtı ile temsil edilmesi) ise, rüya işleminin kullandığı bir temsil aracıdır. Rüya işleminde kullanılan bir diğer temsil aracı da, simgelerle temsildir.¹⁸ Gerçeklikle rüyadaki simgeler arasında yaşantıdan kaynaklı önceden kurulmuş bir özdeşliğin izleri vardır. Freud rüyada görülen bazı simgelerin anlamlarını açıklamaya çalışmıştır:

Kral, kraliçe ve yüksek yetkeler (otoriteler), anne-babaları; çömlek, ağaç gövdesi, şemsiye (açılması, ereksiyon anlamında), anahtar gibi nesnelere; bıçak, kama, mızrak, vb. uzun ve keskin silahlar; balık, salyangoz, kedi, fare ve yılanlar; el, ayak gibi uzuvlar; üç rakamı, hava gemisi... erkek cinsel organını; kutular, sandıklar, mahfazalar, fırınlar, dolaplar gibi içi boş nesnelere; kilitler, gemiler; ağız, kulak ve göz gibi organlar... kadın cinsel organını; basamakların, her türden merdivenin inilip çıkılması, cinsel eylemi; sümük, gözyaşı, meni ve idrar, birbirlerini; saç kesilmesi, baş kesilmesi, diş çekilmesi veya dökülmesi, iğdiş (kastre) edilmeyi (castration); dar yerlerden geçme ya da su içinde olmak, rahim-içi yaşantı ve doğumu; sudan çıkma, yine doğumu ... dolaylı yoldan, simgesel olarak temsil ederler.¹⁹

¹⁷ Geçtan, 2002: 24.

¹⁸ Sunat, 1999: 10.

¹⁹ Sunat, 1999: 10-11.

2.1.1.2 .Yön Değiştirme

Yön değiştirme simgeleştirmenin başka bir yoludur. Rahatsızlık veren bir bilgi ya da duygu, doğrudan o nesneye aktarılamayacağından başka bir nesneyle bu sıkıntı giderilir. Örnek verecek olursak, babasından hiç haz etmeyen bir erkek çocuğun, direk babasına düşmanca bir tutum sergilemesi zihin tarafından kabul edilemez olduğundan rüyada hiç tanımadığı bir adamı babası yerine koyar ve bu tutumu ona sergiler. Aslında saldırganlık dürtüsünü yöneltmek istediği kişi yine de babasıdır.

2.1.1.3 . Yansıtma

Kişinin kendisinden kaynaklanan ve çözüme ulaştıramadığı sorunları bir başkasının sorunu gibi göstererek karşısındakine yansıtmasıdır. Bu kişiler sürekli karşılarındakileri suçlamaya eğilimlidirler. Hatayı kendilerinde değil başkalarında ararlar. Yansıtma savunma mekanizmasını sürekli olarak kullanan hastalar ‘herkesin ona karşı olduğunu ve herkesin ona karşı düşmanca hareketler’ sergilediğini düşünürler. Geçtan yansıtmayı şöyle açıklar:

Kişi kendi bilinçdışından kaynaklanan, ancak kabul edilir nitelikte olmayan istek ya da dürtüleri, rüyasında başka bir kişiden kendisine yöneltiyormuşçasına görür. Çoğu kez bu kişi aslında kendi dürtülerini yöneltmek istediği kişidir.²⁰

2.1.2. İçgüdü

Organizmamız hem içten hem de dıştan baskılara maruz kalır. Organizma çevreden gelen baskıları bir şekilde uzaklaştırırsa da içten gelen baskılar kolaylıkla uzaklaştırılmaz. Psikolojik etmenlere dönüşen bu baskılar, organizmayı fiziksel aktiviteye de yönlendirebilir. İçgüdü dediğimiz kavramda içten gelen bu baskılara gösterdiğimiz tepkilerdir. Freud, *Psikanalitik Kurama Giriş* adlı eserinde içgüdü'nün baskısını: “dürtünün baskısı terimiyle işaret edilen, onun motor bileşeni, yani temsil ettiği şeyi yapmak için duyulan talebin gücüdür.” şeklinde açıklamıştır.²¹ Burada Dürtü kavramı bizim için önemlidir. Psikanalistler, itkinin yani gerilimi azaltma gibi aniden ortaya çıkan ihtiyaçlarda dürtü kavramının belirleyici olduğunu düşünürler ve dürtüler ihtiyaçların karşılanması için bedende tıpkı beynin vücudu yönetmesi gibi akli yönetmede etkili olurlar.

Freud, 1895’te yayımlanan “Bilimsel Bir Psikoloji Projesi” isimli eserinde, haz (pleasure) ve hoşnutsuzluk (unpleasure) terimlerine yer verir. Ruhsal yaşantımızda hoşnutsuzluktan kaçındığımızı, hoşnutsuzluğun niceliksel olarak artan bir baskıyla, hazzın ise

²⁰ Geçtan, 2002: 25.

²¹ Yıldız, 2014: 24.

bu baskının azalması ya da boşalımıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir.²² Freud, iki türlü içgüdüden bahseder. Bunlar açlık, susuzluk ve cinsellik gibi bireyin yaşamasını ve neslini sürdürmesini sağlayan yaşam içgüdüleri ve bireyin yıkıcı içgüdülerini tanımlayan ölüm içgüdüsüdür. Ölüm içgüdüsü bireyin tüm yıkıcı eylemlerini içerir. Saldırganlık dürtüsü de bu başlıkta ele alınır.

2.1.2.1 Eros-Thanatos

Freud, cinsel itkiyi dörde ayırır, bunlar: kaynak, güç, hedef ve objedir. Kaynak cinsel isteği temsil eder, amaç bu isteğin ortadan kaldırılmasıdır, bu ihtiyacı ortadan kaldırmak için bir objeye ihtiyaç vardır ve ihtiyacın giderilmesi hedefdir. Bu doğrultuda yeni doğan bir bebeğin objesi kendi vücududur ve Freud'a göre bu obje insanın ilk cinsel doyum objesidir. Bebeğin kendi vücudundan aldığı haz kıyafetlerle ve koruyucularla engellenirse bebek kendisine başka bir obje bulmak zorunda kalır. Bebek ya bir obje bulmak durumundadır ya da bu isteği yok etmek zorundadır. Çocukken cinselliğe çok düşkün bir birey, bu isteğini daha sonra yazarak yok etmek isteyebilir. Cinsellik isteğini yazmak bir nevi onu yok etmektir.

Freud, insanın iki içgüdü tarafından yönlendirildiğini düşünür, bunlar; yaşam içgüdüsü ve ölüm içgüdüsüdür. İsimlerini Yunan mitlerinden alan bu içgüdüler (eros ve thanatos) hayat boyunca birbirleriyle çatışma içinde fakat yan yana bulunurlar. Yaşam içgüdüleri insanın yaşama gücünün korunmasıdır. Yapıcı, onarıcı her duygu yaşama içgüdüsünün bir eseridir. Ölüm içgüdüsü ise organizmanın yıkıcı güçleridir. İnsan bir yandan üretmek isterken bir yandan da tüketmek ister. Buna yemek yeme olgusunu örnek olarak verebiliriz. Yemek yerken yemeği bitirme duygumuz vardır fakat yemek bittiğinde o yemekle bütünleşmiş ve bir oluruz. Böylelikle iki güdüyü aynı anda barındırırız. Yazarın da bir eser meydana getirmesi, yazarak ruhundaki çatışmalara bir son vermesine bağlıdır. Hem bu içsel çatışmalara son verir hem de bir eser meydana getirerek ölümsüzlüğünü ispat eder.

Ölüm içgüdüsü, saldırganlık dürtüsüyle birlikte çalışır. Saldırganlık; insanın kendine karşı duyduğu olumsuz duyguların başkalarına ya da nesnelere yöneltilmesidir. Bu dürtünün egemen olduğu insanlar, çevrelerindekiyle anlaşamaz ve sürekli onlara karşıt davranış şekilleri geliştirirler. Böyle insanların öncelikle bilinçdışındaki gerilimler gün yüzüne çıkartılmalı daha sonra bu olumsuzluklar tedavi edilmelidir.

²² Tükel, 2015: 30.

2.1.3. Oedipus Kompleksi

Oedipus Kompleksini nasıl bulduğunu Freud şöyle açıklamıştır: “İnsanın kendisine karşı dürüst olması iyi bir alışkanlıktır. Genel bir düşünce aklıma geldi. Anneme tutkunluğumu ve babama duyduğum kıskançlığı kendimde yakaladım ve histerikleşmiş çocuklarda rastladığımız ölçüde gerilere gitmese de bunu çocukluk döneminin başlangıcına ait genel bir olay sayıyorum. Eğer gerçek buysa, kötü alınyazısının hazırladığı koşullara aklın her türlü karşı çıkışına karşın, Kral Oedipus’un gücünün ve daha sonraki alınyazısı dramının neden sefil bir çöküntü ile noktalandığını anlamak mümkündür.”²³

Freud, Oedipus kompleksini Sofokles’in tragedyasından esinlenerek oluşturmuştur. Oedipus’un babası Kral Laios bir kâhinin ‘oğlunun bir gün kendisini öldürerek eşiyle evleneceği’ kehanetine inanarak oğlunu öldürmek ister yalnız kraliçe buna izin vermez ve şehrin çıkışında bir dağa terk eder. Kral Polybos ve eş tarafından Oedipus bulunur ve zaten çocuk sahibi olamayan çift onu evlatlık edinir. Kral Polybos’u ve eşini gerçek anne-babası zanneden Oedipus kâhinden baba katili olacağını öğrendiğinde kralın şehrini terk eder. Yolculuk sırasında karşısına çıkan öz babasını öldürür. Babasını öldürdükten sonra kendi ülkesi olan Thebai’ye varır. Bu ülke canavarların saldırısına uğramıştır ve Oedipus bu canavarları yener. Oedipus kral ilan edilir. Ödül olarak da kraliçe ile evlendirilir. Oedipus babasını bilmeden öldürür ve annesinin öz annesi olduğunu bilmeden evlenir. Freud da tezini oluştururken bu tema üzerinden oluşturur.

Erkek çocuk annesini babasından kıskanır ve baba belirli yaş dönemlerinde erkek çocuğun gözünde annesini paylaştığı bir düşmandır. Bebek kız ya da erkek olsun ilk sevgi nesnesi olarak anneyi seçer. Anne, bir süre sonra çocuğun her ihtiyacını karşılayan ve onunla ilgilenen çocuğun bedeniyle bütünleşmiş bir nesnedir. Bu nesneden ayrılmak yeterince zordur bir de bu ayrılığa bir düşmanın dâhil olması çocuk için katlanılmaz bir durumdur. Oedipus karmaşasında erkek çocuk kendisini babasının yerine koyar ve annesiyle cinsel bir ilişki yaşamak ister, babasını bir düşman olarak görür. Oedipus kompleksinin bir başka yansıması ise erkek çocuğun yine kendisini annesinin yerine koyarak babası tarafından sevmeyi sağlamaktır. İkinci durumda eşcinsellik ortaya çıkmaktadır. Çocuğun babasıyla kendini özdeşleştirdiğinde babasından kurtulmak ister ve babaya karşı bir çifte değer tutumu sergiler. Bu çifte değerli ilişki; aynı zamanda babaya duyulan hem sevgi hem de nefret duygularının bir arada yaşanmasını sağlar. Erkek çocuğu babayla özdeşleşmek için hem onun gibi olmak hem de ondan kurtulmak istediği için babasını yerinde olmak ister. Belli bir noktada babasını

²³ Yıldız, 2014: 13.

ortadan kaldırma girişiminin onun tarafından iğdiş edilmeye cezalandırılacağını anlar.²⁴ Bu yüzden annesine sahip olma ve babasının yerine geçme isteğinden vazgeçer. Erkek çocuğun iğdiş edilme korkusu kadın cinsel organını görünce son bulur. Artık ilgisini annesinden cinsel organına yöneltir. Öidipal karmaşaya ait libidinal eğilimler, cinsellikten arındırılır ve yüceltilmiş, kısmen amaçları ketlenmiş, aşk dürtülerine dönüşür. Tüm bu süreç, bir yandan yok olma tehlikesini ortadan kaldırarak cinsel organı muhafaza ederken, diğer yandan işlevinden uzaklaştırarak onu felç etmektedir.²⁵

2.1.4. Narsisizm

Freud, narsis kişilik kuramını Yunan mitolojisindeki Narkissos mitiyle ilişkilendirmiştir. Narkissos miti şu şekilde özetlenebilir:

Nymphalar (su perileri) bu olağan üstü genç adamı (Narkissos) arzularlar ama o onlara hiçbir ilgi duymaz. Nymphalardan biri olan Ekho ona aşık olur ve yakınlaşmayı denerse de Narkissos onu kabaca reddeder. Ekho utanç içinde uzaklara kaçarken, ardında dağlarda yankılanan sesini bırakır. Tanrılar Narkissos'u karşılıksız bir aşkla cezalandırmaya, ondan öğ almaya karar verirler. Narkissos suda yansıyan kendi görüntüsüne âşık olur ve kendi görüntüsüne kavuşmak isterken ona bu görüntüyü yansıtan suda boğulur.²⁶

Freud, bu mite dayanarak narsisizm teorisini oluşturur ve bu teoriyi iki başlıkta inceler: birincil narsisizm ve ikincil narsisizm. Birincil narsisizm bebeğin ilk objesi olan libidonal enerjisini yönelttiği kendi vücududur. Parmaklarını emmekten, her şeyi ağzına almaktan zevk duyar. İkincil narsisizm ise yetişkin bir bireyin kendi benliğine değer vermesidir. Narsisizm, bir ölçüde gereklidir. İnsan kendi vücudunu ve kişiliğini benimsemeli ve sevmelidir. Kendini sevicilik, kendinden başka hiçbir kimseyi önemsemeyen ve kendi vücudunun orantısına ve güzelliğine aşırı takılmış kimselerde hastalık boyutundadır. Narsisist kişilik bozukluğu gösterenler kendilerinden başka kimseyi sevmez ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Bunun sonucunda da hiç kimseyle derin bir bağ kuramaz ve sonunda kendi yalnızlıklarına bürünürler.

Narsisizm terimi Paul Nacke tarafından, kendi bedenine genellikle cinsel bir nesne bedenine davranıldığı gibi davranan, yani kendi bedenine tam bir tatmin elde edene kadar bakan, onu okşayan, seven bir insan tutumunu tanımlamak üzere kullanılmıştır.²⁷ Narsis hastalar kendi fantezileri dışında hayattan zevk almazlar, başkaları tarafından ilgi görmek ve

²⁴ Freud, 1999: 425.

²⁵ Tükel, 2015: 87.

²⁶ Şahin, 2017: 247

²⁷ Şahin, 2017: 248.

sevilmek onlar için hayati önem taşımaktadır. Kendi çıkarlarına uygun gördükleri insanları yüceltir, diğerlerini hor görürler. Genellikle bu kişiler soğuk ve acımasız kişilerdir.²⁸ Bu özellikleriyle narsis kişiler başkalarıyla kendini bağdaştıramaz ve bağlanma problemleri yaşarlar. Mehmet Seyda'nın romanlarında da yer alan özellikle Osman, Mahmut Bey ve Fahim karakterleri narsis kişilik özelliği göstermektedir.

Freud narsisizm ile ilgili yazdığı son yazısında 'benlik' kavramı üzerinde durur. Freud, yazılarında benlik kavramını iki farklı şekilde kullanır. Birincisi, çocuğun narsisist kişilik özelliklerini anne- babasına yansıtarak yeniden oluşturması, ikincisi ise anne- babayla ya da onların yerine geçen herhangi bir nesneyle özdeşleşen üst benlikle bağdaştırmasıdır. Freud, "*Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşü Görme*" adlı çalışmasında çocukların oyunlarında kendi istek ve arzularını gerçekleştirerek bu istekleri konu alan oyunlar oluşturduklarını belirtir. Çocukların oyunlarında sıkça yer alan konu büyüme arzusudur. Mehmet Seyda'nın ana karakterlerinden Osman ve Fahim de sürekli büyüme arzusu duyarlar.

Freud'un ilk yazılarında benlik ideali olarak adlandırdığı kuram daha sonra adından yapısal kuram olarak bahsettirecek ve psikanalizin temel taşlarını oluşturan id, ego ve süperegö kavramları ortaya çıkacaktır.

2.1.5. Yapısal Kuram

Freud, zihinsel yapıyı üçe ayırır. Bunlar; bilinçöncesi, bilinç ve bilinçdışıdır. Bilinçöncesi kavramı bizde belirli hatırlatmalar yapıldığında belleğimizden kolayca getirebildiğimiz bilgileri ifade eder. Bilinç olarak anılan yapıda şu anda yaşadığımız duygular, düşünceler ve olaylara karşı bakış açımız yer alır. Bilinçdışı kavramı ise daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bizi derinden etkileyen olaylar, duygular ve düşünceler bastırılmış arzular olarak benliğimizin derinliklerinde saklanır. Bilinç seviyesine getirilmesi yalnızca hipnoz yöntemiyle mümkündür.

Bilinç ve bilinçdışı çok zıt kavramlar olarak gösterilse de bunu kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bu bakımdan Freud, bilinç ve bilinçdışı kavramları yerine benlik ve altbenlik kavramlarını kullanmayı uygun bulur. Altbenlik, haz ilkesine göre hareket eden dürtüleri temsil eder. Yaşam ve ölüm dürtüsü bu aygıtın temsilindedir. Üst benlik ise bireyin kendisini ilk otoriteyle yani ebeveynlerden biriyle özdeşleştirilmesi sonucunda oluşan bir aygıttır. Bireyin ahlak kontrolünü üstbenlik üstlenir. Yasaklar, kurallar üstbenlik kavramı içinde yer alır. Benlik ise altbenlik ve üstbenlik arasında dengeyi sağlar. Altbenliğin haz

²⁸ Şahin, 2017: 251.

ilkesine karşın üstbenliğin kontrolcü ve kuralcı yapısını dengede tutmayı ve organizmanın rahat etmesini sağlar.

2.1.5.1 İd-Ego-Süperego

Freud' un düşünceleri kuramı şekillenmeye başladıkça değişir, topografik kuram önemini kaybetmeye başlar ve yerini yapısal kuram alır. Kavramların adı değişse de anlamları hemen hemen aynıdır. Altbenlik id'i, benlik egoyu, üstbenlik süperego kavramını temsil eder.

“İd, kalıtsal olarak gelen içgüdüleri de kapsayan ve doğuştan var olan psikolojik gizilgüçlerin tümüdür.”²⁹ İd, yaşam ve ölüm içgüdülerimizi temsil eden tüm hazları barındıran ruhsal yapıdır. Freud idi ‘gerçek ruhsal varlık’ olarak tanımlar. İd, organizmanın tüm enerji kaynaklarını kendisinde barındırır. İd, fazla enerji biriktirse bu organizmada gerileme neden olur ve fazla enerjiye dayanamayan id bu gerilimi boşaltmak için harekete geçer. Buna ‘İdin Haz İlkesi’ adı verilir. İd, tüm kararlarını haz ilkesine göre verir. Haz ilkesine reflekslerimiz de dâhildir. Burnu kaşınan biri hapşırarak gerilimi ortadan kaldırır. Reflekslerimiz doğuştan gelen ve engellenemez tepkilerdir. Aç bir insan karnını hemen doyurmak ister. Açlığa dayanamayan ve egosu devreye girmeyen bir birey etrafına zarar verebilir, yemek çalabilir ya da gerilimi azaltmak için başkalarına saldırabilir. İd, mantıkla ya da toplumsal baskılarla hareket etmez sadece organizmanın o anda gerilimini yok etmeyi düşünür.

Ego ise organizmayı dengede tutan hem idin hazzını almasını sağlayan hem de organizmayı süperegonun baskısından kurtaran bir aygıttır. Ego ‘Gerçeklik İlkesi’ne göre hareket eder. Ego, organizmanın karar organıdır. İd ve süperego arasında uzlaşım sağlar. İçgüdüsel ihtiyaçların ertelenmesinde önemli rol oynar.

Kişiliğin bir diğer parçası süperegodur. Kişiliğin ahlaki ve toplumsal baskının içselleştirilmiş yönüdür. Süperegoyu ‘vicdan’ olarak da adlandırmak mümkündür. Süperegonun oluşumu ilk otorite olan ebeveynlerle tanışmayla başlar. Ebeveynlerin ve toplumun kuralları süperegoyu geliştirir ve şekillendirir. Birey alacağı her kararda ve yapacağı her işte süperegonun kontrolü altındadır. Süperego organizmayı baskılamaz ve etkili olamazsa insan idin istediklerini yerine getirir ve toplumsal ahlak olgusu ortadan kalkar. Ters durumda da süperego çok baskın çıkarsa organizma gerilir ve kendi kişiliğini ortaya koyamaz. Nevrotik rahatsızlıklar meydana gelir. Bu yüzden yapısal kişilik kuramında en büyük görev egonundur.

²⁹ Geçtan, 2002: 42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEHMET SEYDA’NIN HAYATI SANATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

3.1. Mehmet Seyda’nın Hayatı

Mehmet Seyda, 15 Ağustos 1919 yılında İstanbul’da doğdu. Mehmet Seyda’nın babası Mahmut Kamil Bey, annesi ise Remziye Hanım’dır. Dedesi Yıldız Sarayı’nın eski eczacı başıdır. Saraydan ayrıldıktan sonra Kadıköy’de yaşadıkları konağın altında bir eczane açar.

Annesi Remziye (Ruhsar) Hanım, dedesinin Yıldız Sarayındaki görevi sırasında, bu saraydan Mahmut Kamil Bey’le evlenebilmesi için on beş yaşında “çırak” çıkarılan “yoksul, Edirneli bir kız”dır.³⁰ Genç yaşta vefat eder. Öz annesi ölmeden önce babasıyla ayrılır. Bu yüzden Mehmet Seyda, üç üvey anneyle büyür.

Mehmet Seyda, üç kere evlenir. İlk evliliğini on sekiz yaşındayken 1937 yılında Hadiye Ertan’la yapar. Bu evlilik, Yanartaş 1 romanında Yaşar karakteri üzerinden anlatılır. Bu evlilikten Kamile Birsen ve Remziye Nurten isimli çocukları dünyaya gelir. İkinci evliliğini Halime Arın ile yapmıştır. Bu evlilikten Çiğdem dünyaya gelir. Son evliliğini Nihal Tekkanat ile yapar. Bu evlilikten ise Ömer Sakıp dünyaya gelir.

Mehmet Seyda, hayatının ‘altın çağı’nı babasının henüz evlenmediği ve tüm ailenin bir arada olduğu günlerde yaşadığını söyler. Küçük yaşta annesini kaybeden Mehmet Seyda, babaannesi ve dedesine sığınır. Üvey annelerin hayatına girişiyle ise büyük hayal kırıklıkları yaşar.

1927 yılında Mehmet Seyda ilkokula başlar. Konak hayatı artık bitmiştir. Ömer Sakıp Bey, oğlu Mahmut Kamil Bey’i de yanına alarak Uşak’a yerleşir. İlkokulda çok başarılı bir öğrenci olan Mehmet Seyda, disiplinsizliği sebebiyle davranış notunu eksik alır. Zeki, başarılı ancak uyumsuz bir öğrenci tipi özelliği gösteren Mehmet Seyda’nın bu uyumsuzluğunu doğumundan itibaren bir türlü düzene girmeyen aile hayatında aramak gerekir.³¹

Mehmet Seyda çok genç bir yaşta toplumcu sol görüşlü bir fikri yapıyı benimser. Bu görüş yaş ilerledikçe başını belaya sokacaktır. Kırıkkale Askeri Sanayi Lisesinden ayrılmak zorunda kalır, 1934 yılında İstanbul Pertevniyal Lisesi’nde sınavlara dışarıdan katılarak öğrenimini tamamlar. Bu lisede Nurullah Ataç gibi döneminde adını duyurmuş ve hala önemini korumakta olan bir edebiyat dehası hocası olur. Ortaokuldaki Türkçe öğretmeni ve lisedeki Nurullah Ataç, Orhan Seyfi Orhon gibi edebiyatçılar onun sanat zevkinin oluşmasında ve edebiyata yönelmesinde büyük katkısı olan insanlardır.

³⁰ Tümer,2008: 1.

³¹ Tümer,2008: 5.

Aile içindeki huzursuzluktan ve bir yere bağlanamama hissinden uzaklaşmak için edebiyatı bir sığınak olarak görür. Özellikle ortaokulda babası ve üvey annesiyle muhatap olmamak ve kavga etmemek için sık sık odasına çekilerek edebiyatla ilgilenir. Yazarlık serüvenini ve edebiyatla ilk ilişkilerini, kendi yaşamöyküsünü anlattığı tüm romanlarında işlediğine tanık oluruz.

Mehmet Seyda'nın mizaç özelliklerini Cem Şems Tümer şöyle ifade eder:

Mehmet Seyda, sanatçı duyarlılığına sahip, duygusal ve hassas bir insandır. Yaşar Nabi Nayır'ın, Ziya Osman Saba'yı anlattığı 'İçimizde Bir Ermiş Yaşadı' adlı yazısını okuyunca, içe dönük bir karakter olan, son derece dürüst ve kanaatkâr kişilik yapısına sahip Ziya Osman Saba'nın hayatından çok müteessir olur. Onunla kendi hayatı arasında bir ilgi kurar: " Ne saklayayım, okurken gene gözlerim sulandı, gene içim sızladı. Gözlerimin önüne getirmeye çalıştım Ziya Osman Saba'yı, onu hiç tanıyamayışıma çok üzüldüm. Büyük bir yitik saydım Saba ile tanışmamayı. Edebiyatla iç içe kaynaşanların, kendilerini tamamlayanların, bütünleştirenlerin yanı sıra, edebiyatı kendilerini göstermek için bir araç, bir basamak yerine koymaya kalkışanların varlığı –giderek çokluğu- bir acılığa, yürek burukluğuna yol açıyordu.³²

İş arkadaşları Mehmet Seyda'yı hassas, çocukları çok seven, neşeli, nüktedan ve bonkör bir insan olarak tanımlamışlardır. Tüm hayatı yoğun bir iş temposunda geçer. Bu yoğun, temposu yüksek hayatını kendisi şöyle ifade eder:

Şaşılası şey! Ellisinden sonra insan ömrü öyle bir hızlanıyor ki... Diyelim, buzlu bir alanda yokuş aşağı kayıyorsun, hiç kimse ardından yetişemez. Benzer günler, aylar çoğaldıkça, onları sen yaşamamışsın gibi aldatıcı bir izlenim. Kim bilir, belki 'gerçekten' yaşamadın.³³

Maddi sıkıntılardan dolayı İstanbul'da Kurun gazetesinde çalışır, ayrıca akşamları da binalarda katran işçiliği yapmaya başlar. Mehmet Seyda, Fahim ve Osman'ın yıllar sonra karşılaşarak aynı kızdaki hoşlanmaları ve birlikte olma hadiselerinin anlatıldığı *Cinsel Oyun* adlı romanda hayatının zorluklarla geçen bu kısmını bizlere aktarır. Yazar, tüm hayatı boyunca yalnız kalemiyle geçimini sağlamak ve edebiyata kendini adanmak istese de ekonomik koşullar buna elverişli olmadığı için hayatı boyunca çeşitli işlerde çalışmak zorunda kalır.

1937 yılında babası onu Ereğli Kömür İşletmeleri'ne evrak kayıt memuru olarak işe aldırır. 1941 yılında bu görevinden askere gittiği için ayrılmak durumunda kalır. Hayatının bu dönemi *Yanartaş* adlı romanında ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

³² Tümer, 2008: 11.

³³ Tümer, 2008: 12.

1939 yılında siyasi görüşlerinden dolayı hüküm giymiş arkadaşlarıyla yakınlığından ve fikir alışverişinden dolayı kısa bir süre hüküm giyer. Sürgün zamanlarını ve tutuklanma sürecini *Yanartaş 2* adlı romanda işler.

1946 yılında Halk Bankası'nda şef muavinliği görevini yapar. Daha sonra aynı yıl bu işten ayrılarak Ülke Gazetesinde muhabirlik görevi yapar. 1951-1960 yılları arasında İstanbul Belediyesinde çeşitli görevlerde bulunur. Bunlardan eğlence yerleri kapı kontrol memurluğu görevini yaptığı sıradaki izlenimlerini hayal dünyasını da kullanarak *İçe Dönük ve Atak* adlı romanında konu olarak kullanır. İnsanın bunalımını, karmaşık yapısını romanlarında kendi hayatından yola çıkarak anlatmaya çalışır. 2. Dünya Savaşı yıllarında bu bunalım eserlerinde daha fazla yer bulur. Mehmet Seyda, bir yandan hayatındaki aksaklıklarla boğuşurken bir yandan da ülkenin o dönemdeki siyasetleriyle anlaşmazlığa düşer. Bu durum romanlarına da yansır. Buna rağmen Mehmet Seyda 'bunalım edebiyatı' yapmaz, romanlarını okurken tam anlamıyla bir mutsuzluk hissine kapılmayız.

Daha sonra çeşitli dergi ve gazetelerde serbest yazarlık yapar. 1975 yılından sonra sağlık problemleri yüzünden emekliye ayrılmak zorunda kalır. 13.07.1986 tarihinde vefat eder.

3.2. Sanatı ve Edebi Kişiliği

Mehmet Seyda ilk hikâyelerini 8-9 yaşındayken yazmıştır. Bu hikâyeleri içerdikleri konu bakımından büyükler için uygunsuz bularak kendisi yok etmiştir. Bu hikâyeler; "kendisine ilgisiz bir ortamda, tavan arası odasında, erken uyanmış bir cinsel dikkatle yazılmış, konularını kendisinden büyük kızlardan alan hikâyeler"³⁴ dir. İlk çocukluk hikâyelerinden sonra şiire yönelen Mehmet Seyda 1941 yılında askerdeyken şiiri tamamen bıraktığını ifade eder. Mehmet Seyda kendisini daha çok roman ve hikâye yazarı olarak görür. Bütün hayatı boyunca geçim derdi nedeniyle durmaksızın yazmak zorunda kalan yazar, birçok hikâye ve romanını küçük değişiklikler yaparak tekrar yayımlatmıştır.

Mehmet Seyda yazarlık başlangıcının ilkokul üçüncü olduğunu söyler. İlkokul birinci sınıftayken Eski Türkçeyi Abdurrahman adlı bir arkadaşından ona hikâyeler okurken öğrenir. İlk yazılarını babaanne ve büyükbabasına mektuplar halinde ve o gün okulda yasadıklarını günlük şeklinde kaleme alır.

Edebiyatla yakından ilgilenişi babasıyla anlaşamayıp İstanbul'a yerleştiği zaman önem kazanır. Ailesinden ayrı yaşadığı dönemde vaktinin çoğunu halkevinden aldığı kitaplarla geçirir. Bu dönemde ünlü düşünür ve yazarları okuyarak kendisini geliştirir:

³⁴ Tümer, 2008: 13.

İnsan hiç kuşkusuz, Stendhal'ı, Balzac'ı, Dostoyevski'yi, Tolstoy'u, Gorki'yi, Kafka'yı, Faulkner'i, Gide'i okudukça değişmekte, insan gerçeğine bakış açısı açılmakta, bu açı ile birçok şeyi daha iyi şekilde kavrayabilmektedir. Edebiyat bize bizi tanıtmakla kalmaz; kendi dar kişisel çevremizi kırarak, bizleri aralıksız olarak dışarıya taşırır.³⁵

Mehmet Seyda'yı halkevinden aldığı bir kitap çok etkilemiştir. Kuleli Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapan Raif Necdet Kestelli'nin *Semavi İhtiras ve Süzme Sözler* isimli kitaplarını baştan sona okumuş ve notlar almıştır.

Mehmet Seyda'yı üslup ve dil açısından etkileyen bir diğer yazar Sait Faik'tir. Sait Faik'in Semaver, Sarnıç ve Şahmerdan hikâyeleri onu derinden etkiler. Sait Faik'in kendisi üzerindeki etkisini "hikâye anlayışıma; sanat görüşüme yenilikler getiren, katkılarda bulunan ilk sanatçı olmuştur. Bir dar ve eksik anlayışı kırmıştır o bende."³⁶ diyerek anlatır.

Mehmet Seyda'yı etkileyen yazarlar arasında daha küçük yaşta okuduğu Halit Ziya Uşaklıgil, Ömer Seyfettin ve Reşat Nuri gibi yazarlar dil ve üslubunu geliştirmesi açısından büyük etki yaratmışlardır.

Ailevi problemleri nedeniyle Anadolu'nun birçok beldesini gezmiştir. Bu konaklamalar onun birçok farklı kişiyi ve dil yapısını tanımasını sağlamıştır. Roman ve hikâyelerindeki dil kullanımını bunu açıkça göstermektedir. Türkçeye ve halk diline hâkimdir.

Mehmet Seyda'nın romanlarında toplumsal sorunlar da sıkça konu olarak kullanılmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hem toplumsal hem de bireysel sıkıntıları onu edebi yönelimini belirlemiştir. Eserlerinde bunalım, yalnızlık, gelecek kaygısı ve umutsuzluk konularını sıkça işlemiştir.

Mehmet Seyda, 'titiz bir üslupçudur.'³⁷ Hikâye ve romanlarını tekrar tekrar küçük değişimlerle yayımlar ve asla bir roman ya da hikâyenin tam olarak bittiğini düşünmez. Bir yazarın kendisini ya da sanat anlayışını anlatmasını doğru bulmaz. Ona göre eser yazarı ve yazarın sanat anlayışını ortaya koyan en büyük kanıttır.

Eserlerini büyük bir titizlikle yazan Mehmet Seyda, yaşamının sonlarına doğru geçim sıkıntısı yüzünden çok sık yazmaya başlamıştır. Yaşamının son döneminde kaleme aldığı eserlerde umutsuzluk, bunalım, hastalığın getirdiği ruh hali gibi konular işlenmiştir.

³⁵ Seyda, 2016: 255.

³⁶ Tümer, 2008: 17.

³⁷ A.g.e. s.21.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEHMET SEYDA’NIN ROMAN VE HİKÂYESİNE PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ

4.1. Roman İncelemeleri

4.1.1. Yaş Ağaç

Mehmet Seyda 1949 yılında yazın hayatına girer. Mehmet Seyda’nın 1949 yılından itibaren “Necdet Ası” takma adıyla Zafer gazetesinde romanları tefrika edilmeye başlanır. Bu dönemde yazdığı eserler daha çok maddi durumuna katkısı olması için yazdığı eserlerdir. Toplam on bir romanını Zafer gazetesinde tefrika ettirmiş, daha sonra bu romanlarından bazılarını başka isimlerle kitap halinde yayımlamıştır. Tefrika edilen ilk romanı “*Hayırdır İnşallah*” adını taşımaktadır. Bu gazetede yayımlanan “*Tükenmez Merdiven*” adlı romanı, ilk basılacak kitap olan ‘*Yaş Ağaç*’ın bir alt metni gibidir.

Psikanalitik inceleme açısından sanat ve edebiyat eleştirmenleri her zaman ilk eserin bize yazar hakkında daha çok bilgi vereceğini ve yazarın yahut sanatçının daha ileri bir sanat ve edebiyat seviyesine gelmediğinden dolayı, bilgi birikimi olarak kendisine döneceğini, yaşamından izleri eserine yansıtacağını düşünmektedirler. Bu bakımdan yazılan ilk eser edebi eserin psikanaliz açıdan incelenmeye en uygun metnidir.

Otobiyografik roman özelliği taşıyan romanlarından biri olan ‘*Yaş Ağaç*’ta yazarın hayatında ‘altın çağ’ olarak adlandırdığı; dedesi, babaannesi, halaları ve babasıyla yaşadığı büyük konaktaki yaşamı anlatılmaktadır. Öyle ki romanda yer alan karakterlerin isimleri, birebir Mehmet Seyda’nın hayatındaki isimlerdir. Yalnızca kendi ismini Osman olarak değiştirmiştir. Osman karakteri, ismini dedesi Ömer Sakıp’ın babasından alır. Yani Mehmet Seyda’nın dedesi Ömer Sakıp Bey’in babasıdır Osman.

“*Yaş Ağaç*” romanı Mehmet Seyda’nın kendi hayatını ilk defa merkeze aldığı ve nehir roman özelliği gösteren romanlarının da ilkidir. Mehmet Seyda bu konuda şu sözleri dile getirir:

Romanlara gelince ilk esin örneğim kaynağım Zola’nın Rougon Mauquart’ları oldu. Tıpkı onun gibi bir ailenin romanını yazmak istedim. Uzağa gitmeden önce etkilendiğim kendi ailemi, kendimi aldım ele. Daha 1938’ de gene tıpkı Zola gibi bu ailenin şeceresini çizmişim ki artık sapsarı kesilmiş o kâğıt hala dosyamda durur. Böylece uzun yıllarda birbirine bağlanabilen *Yaş Ağaç*, *Bir Gün Büyüyeceksin*, *Cinsel*

Oyun, Yanartaş 1-2, İhtiyar Gençlik, Süeda Hanımın Ortanca Kızı adlı romanlar çıktı ortaya. *İçe Dönük ve Atak*, kısmen öbür romanların tamamıyla bağımsız yapıtlarıdır.³⁸

Osman, Hacı Ömer Şakir Bey'in tek oğlunun çocuğudur. Bu yüzden Osman'ın konaktaki yeri Ömer Bey'in hem kendi çocuklarından hem de diğer torunlarından daha önemli bir konumdadır. Ailesini derleyip toplayan, bir arada tutmaya çalışan sinirli, sabırsız bir o kadar da şefkatli Ömer Bey'e nazı geçen, ona tek şımarabilen Osman'dır. Osman bir tek dedesinin gözünde değil aynı zamanda anne şefkatini ölene kadar görecekti olduğu babaannesinin gözünde de çok kıymetlidir. Bunu "... 'kıymetlisini' torununu kaptığı gibi dışarı çıktı."³⁹ sözlerinden anlıyoruz.

Romanın başında Osman daha bebektir ve bir türlü susmak bilmemektedir, dadısı gelip altını açar ve Osman'ı rahatlatır. Bu sırada annesi Ruhsar Hanım Osman'la ilgilenmemektedir. Sanılan o ki Ruhsar Hanım, doğum sonrası bunalımına girmiştir. Osman'ın babaannesini Ruhsar hanımın hiçbir zaman oğlu Mahmut Bey'le evlenmesini istememiştir. Bu yüzden Ruhsar Hanım'ın yaptığı her şey gözüne kötü görünür. Zaten Ruhsar Hanım'ın da yüzü Mahmut Bey yüzünden hiçbir zaman gülmez. Dadının Osman'ın altını açtığı anda odaya giren babaanne Nazire Hanım, ortalığı birbirine katar: "Utanmıyor musun? diye bağıriyordu Nazire Hanım. Çocuğun orasıyla oynamaya? Valla değil billâh değil büyük hanım. dedi İkbâl dadı. Altını ıslatmış mı ıslatmamış mı ona bakıyorum."⁴⁰ Büyük hanımın tepkisinden korkan dadı yalan söylemiştir ama olayın gerçek yüzünü kendi kendine şöyle ifade eder:

Babaanne ne bilir? İki şeyle susar Osman ancak. Birincisi, çok ağladı mı kundağını çözüp kollarını çıkartacak, kendi parmağını ağzına vereceksin, emsin. Gene de susmadı mı, ikincisini deneyecek, büyük hanımın gördüğü şeyi yapacaksın. Bak o zaman nasıl kesilir sesi? Yüzüne bel bel bakar insanın. Küçük ağzının kıyılarında gıdıklanmış, hazlanmış, rahatlamışçasına karışık, memnun gerilip gevşemeler. Sen rahat o rahat.⁴¹

Yazar anlatıcının da dediği gibi: "ilerisi için bir karakter çizdiğinden habersiz İkbâl dadı, oğlanı sofada gezdirdi."⁴² Freud, yaşamın ilk üç dört yılında yaşanan izlenimlerin yerleşmiş bir hale geldiğini ve daha ileriki deneyimlerde önemini asla yitiremeyecek olduğunu, bu deneyimlerin dış dünyaya verdiği tepkileri belirlediğini söyler.⁴³

³⁸ Tümer, 2008: 146.

³⁹ Seyda, 1958: 3.

⁴⁰ Seyda, 1958: 3.

⁴¹ Seyda, 1958: 3.

⁴² Seyda, 1958: 4.

⁴³ Freud, 1999: 169.

Psikanalizin babası kabul edilen Freud bebeklikten itibaren çocuğun gelişimini oral, anal, fallik, gizil, genital dönem olarak 5 evreye ayırır. Freud, kişiliğin ilk 6 yılda oluştuğunu söyler. Doğduğumuz andan itibaren haz organlarımızın kontrolü altında hareket ederiz. Yeni doğan bebeğin haz organları ağız ve üreme organıdır. Dadı da Osman'ın vücudunda meydana gelen gerilimi kendi yöntemleriyle yok etmektedir. Yazar anlatıcının da dediği gibi bu hareket daha sonra Osman'ın hayatının şekillenmesinde bir öncü harekettir. Mehmet Seyda, romanda yaşanan bu ilk cinsellik eğilimlerini kendisi şöyle açıklamaktadır: “ilk kitabım ‘Yaş Ağaç’ ta Fahim’le Osman’ın çocukluk dönemlerine onların her çocuk kadar birer çok yönlü cinsel sapık olduklarını unutmadan değinmişim.”⁴⁴

Osman'ın babası Mahmut Bey fazlasıyla “titiz trandaz bir adam”dır. Fazlasıyla takıntılı bir mizaca sahiptir. Mahmut Bey'in bu mizacı Osman'ın da karakterinin şekillenmesinde en büyük etken olacaktır. Bir gün iş dönüşü Osman'ı kucagina alan Mahmut Bey, Osman'ın zıbinında kurumuş kaka lekesini görünce çılgına döner, baygınlık geçirir: “Zorla kolonyalarla bileklerini ovarak kendine getirdiler Mahmut Bey'i. O, böyle bir hareketi asla affetmezdi.”⁴⁵ Zaten bu sinir patlamasının neticesinde Mahmut Bey, bir daha asla Ruhsar Hanım'ı evde görmek istemez. Babası Ömer Bey gibi Mahmut Bey de evde sürekli bir barut fiçisiymiş gibi patlamaya hazır bir şekilde gezer. Freud' a göre insanın iki temel içgüdü vardır. Bunlar; yaşam (eros) ve ölüm (thanatos) dür. Ölüm içgüdüsünün en belirgin dışavurumu ise saldırganlık dürtüsüdür. Freud'a göre saldırganlık kişinin kendine yönelik yıkıcı eğilimlerini dış dünyadaki nesnelere çevirmesidir. Buna göre Hacı Ömer Şakir Bey ve Mahmut Bey'in asıl kötü düşünceleri kendilerine yöneliktir. Bu yüzden bu öfkelerini başkalarına yansıtarak rahatlama yoluna giderler. Böyle bir yansıtma, kişinin kendi iç problemlerini çözmediği sürece tam anlamıyla bir rahatlama sağlamaz. Yazar anlatıcı bu gerilimi şöyle anlatır:

Ama gerçekten hırslanmış kişinin hırsı geçer mi o denli kolay? Tez yatışırsa hırs değil 'numara' falan olur. İkincisinde kimseler inanmaz sonra. Mahmut beyse, nazar değmesin, babasını hiç aratmaz, o bakımdan. Hacı Ömer Bey gibi o da barut fiçisi. Ateşi uzaktan görsün, patlar. Saraydan gelin gelen Ruhsar'la evlenir evlenmez Büyükada'ya hava değişimine neden gidildi? Siniri miniri geçsin de azıcık toplansın, kendine gelsin oğlumuz diye. İşte geldi. Gelince de bu.⁴⁶

Anlatıcının da dediği gibi Mahmut Bey kendi isteğiyle değil, ailesinin ona uygun gördüğü bir kızla evlenmiş, onlar ne uygun görürse onu yapmış, onu yaşamış bir çocuktur.

⁴⁴ Tümer, 2008: 146.

⁴⁵ Seyda, 1958: 5.

⁴⁶ Seyda, 1958: 5.

Mahmut Bey'in ailesinin onun üstüne bu kadar gitmesinin sebebi toplumca çok rahat kabul edilen ve uygulanan bir davranıştır. Bunun nedeniyse Mahmut Bey'in ailenin en küçük ve tek erkek çocuğu olmasıdır.

Mahmut Bey, karısını adeta bir hizmetçi olarak görmektedir. Karısının, evi temizlemekten, çocuğa bakmaktan ve kendisinin ihtiyaçlarını karşılamaktan başka bir özelliği olmadığını düşünür. Tek yapması gereken bu işlerken bunları dört dörtlük yerine getiremeyişi ona uygun bir eş olmadığını gösterir ve tepkisini şöyle ortaya koyar:

“Hadi İkbâl kaz kafalının, sersem birisi ama sen öyle misin karı? Çocuğun zıbnındaki kurumuş kakayı nasıl olur da görmezsin? Sen bugün onu göremezsen yarın, öbürsü gün başka şeyleri de görmezsin. Şu halde bana yaramazsın. Fotinlerimin çamurunu, bu yaşında anam silip temizler. Senin ruhun bile duymaz. Gömleklerimi o kolalar, pantolonlarımı yine anacığım ütüler. Sen oralı olmazsın. Anladık, emziklisin. Kafanı işlet biraz; bir inek de yapar senin yaptığını, yavrusunu o da emzirir. İş mi sanki? Sabahları paltomu bile doğru dürüst tutmasını öğrenemedin gitti. Ya yukarı kaldırırısın ya aşağı indirirsin.”⁴⁷

Mehmet Seyda'nın gerçek yaşam öyküsünden de bildiğimiz üzere dedesi Hacı Ömer Sakıp Bey, saray Eczacıbaşı'sı iken eczacılık ve kimyagerlik öğrenmek için çıraklık eden henüz 15 yaşında olan Ruhsar Hanım'ı oğluna uygun görüp gelin olarak almıştır. Yaşı küçük olan Ruhsar Hanım, henüz kendi küçükken kucağında bir çocukla ne yapacağını bilememektedir. Buna bir de büyük konak yaşantısının sıkıntıları dâhil olunca bunalıma sürüklenir.

Görülen odur ki hem babaannesi hem de babası Mahmut Bey, narsis kişilik özellikleri göstermektedirler. “Bu hastaların geçmişinde çok sık rastlanan bir özellik, üstü örtülü, ancak şiddetli saldırganlığı olan müzmin ve soğuk ebeveyn figürleridir.”⁴⁸ Mahmut Bey'in babası Ömer Şakir Bey de asabiliği ve aileye olan mesafesiyle bilinmektedir. İşin özü şudur ki narsist ebeveynler narsist çocuklar yetiştirir. Bu da tıpkı soya çekim gibi bir özellik gösterir. Osman'ın babaannesi de oğlunu el üstünde tutar ve bir yetişkin olmasına rağmen hala tüm ihtiyaçlarını karşılamakta, sürekli onun rahatını düşünmektedir. Narsist özellik gösteren anneler; çocuklarını adeta bir başyapıt, eşsiz bir heykel gibi kendilerini de onu yontan bir sanatçı gibi görürler ve çocuklarına böyle bir muamele gösterirler. Narsisizm Freud tarafından da belirtileri kabul görmüş bir hastalıktır. Freud, bu hastaları şöyle tanımlar:

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ Şahin, 2017: 256.

“Bu hastalar, diğer insanlarla etkileşimlerinde alışılmadık düzeyde kendilerinden söz ederler, başkaları tarafından seilmeye ve hayranlık duyulmaya büyük ihtiyaç duyarlar ve görünüşte garip bir çelişki yaratacak şekilde, çok yüksek bir kendilik kavramlarının yanı sıra başka insanlardan haddinden fazla takdir alma ihtiyacı gösterirler. Duygusal hayatları sığdır. Başka insanlara pek eş duymazlar, başkalarından aldıkları takdir ya da kendi büyüklenmeci fantezileri dışında hayattan pek haz almazlar ve dış ilgi azaldığında ve yeni kaynaklar kendilik saygılarını beslemediğinde, kendilerini huzursuz ve sıkılmış hissederler. Başkalarına haset ederler, narsis destek bekledikleri bazı kişileri idealleştirme, hiçbir şey beklemedikleri kişileri ise küçük görme ve onlara tepeden bakma eğilimi gösterirler. Ve genelde başka insanlarla ilişkilerinde onları açık bir biçimde sömürürler ve ilişkileri bazen asalak türdendir. Sanki başkalarını denetlemeye ve onlara sahip olmaya, onları suçluluk duyguları duymaksızın kullanmaya hakları olduğunu düşünmektedirler ve çoğu zaman çekici ve davetkâr bir yüzün arkasında soğukluk ve acımasızlık hissedilir. Çoğu zaman bu hastaların, başkalarının hayranlık ve takdirine öylesine ihtiyaç duydukları için “bağımlı” oldukları düşünülür, ancak daha derin bir düzeyde, derin güvensizlikleri ve başkalarını küçümsemeleri nedeniyle herhangi bir kişiye gerçekten kesinlikle bağımlı olamazlar.”⁴⁹

Freud’un da belirttiği gibi narsis insanlar, kimseye derin bir sevgi bağıyla bağlanamaz, onlar için önemli olan sadece kendileridir ve bir süre başkasının ihtiyaçlarını önemsiyormuş gibi gözükseler bile aslında bu kendi menfaatlerinin henüz süresinin dolmamasından kaynaklanmaktadır. Mahmut Bey anlattığımız tüm özellikleri kendisinde barındırmaktadır. Bunu birçok evlilik yapmasından ve kendi iç huzurunu bir türlü sağlayamamasından anlamaktayız. Kadınlara olan ilgisi istediğini elde ettikten sonra yavaş yavaş tükenme evresine geçer. O yüzden uzun süreli, vazgeçemeyeceği bir ilişkisi olmamıştır. Eşlerinden boşanırken, sanki hiçbir zaman onları sevmemiş gibi öfkeyle dolar. Onun gözünde artık bir değerleri yoktur. Mahmut Bey’in bu yaşantısı, karakteri ve çok evlilik yapması Osman’ın kadınlara bakış açısının belirlenmesi ve karakterinin şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Başta söylediğimiz gibi Osman aslında Mehmet Seyda’dır. Kurmaca metnin içinde elbette yaşamla birebir aynı özellikler olmayabilir ama Mehmet Seyda’nın yaşam öyküsünü incelediğimizde, romanda geçen çoğu olayın gerçek yaşanmış hikâyeler olduğunu tespit edebiliriz.

Osman, erkek çocuğun kız çocuğundan değerli olduğu anlayışıyla hareket eden bir ailede yetişmiştir. Bunu yazar anlatıcı şöyle ifade eder:

Yazık değil mi biricik oğullarına? Gerçi Mahmut’tan önce üç kız daha var ama Mahmut başka. Hasta, nazlı, nazik büyüdü o. Bir dediği iki olmadı. Kızları hayırlısıyla bir gelin ettin mi mesele kalmaz. Çoluk çocuğa karışınca anayı da unuturlar babayı da. Koca olur sana baş tacı. Erkek evlat öyle midir ya? Bir

⁴⁹ Şahin, 2017: 252.

kez evin içinde 'babasının yeri'ni tutar, sonra da soyu soku, katkısız olarak, ancak erkek evlat sürdürür.
50

Burada geçen 'erkek evladın babasının yerini almasını Freud'un Sophokles'in eserinden yola çıkarak geliştirdiği Oedipus kompleksiyle açıklamak mümkündür. Freud'un psikoseksüel gelişim dönemi kuramında 3-6 yaş arası Oedipal dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde erkek çocuk annesine karşı aşırı ilgi ve sevgi gösterisinde bulunmaktadır. Babasını rakip olarak görür ve kendisini annesine beğendirebilmek için babasını taklit eder. Bu dönem erkek çocuğun, cinsiyet kimliğini kazanması açısından önemli bir dönemdir ve eğer ebeveynler olumsuz bir tutum sergilerlerse o zaman çocukta gelecekte meydana çıkacak çeşitli bozukluklar olabilir. Bu yüzden erkek evlat babanın yerini alır. Bu karakter gelişimi daha sonra yetişkin olduğunda da ailede baba rolünü oynaması için zemin hazırlar. Bu şekilde erkek çocuk büyüyünce babanın yerini alır ve hayat devinimi devam eder.

Bütün olumsuzluklardan sonra babası eşi Ruhsar hanımdan ayrılır. Ardından Ruhsar Hanım kendisine nafaka davası için vekillik yapan yaşlı, topal dava vekiliyle evlenir. İki evliliğinden de yüzü gülmeyen Ruhsar Hanım genç yaşında vefat eder. Osman'ı her hafta görebilen annesi, onun için saraydan getirdiği bohçasından eşyaları satar ve ona hediyeler alır. Osman, bu anıları hatırlamak için çok küçüktür. Freud'a göre kalıcı benlik ancak beş yaşından sonra oluşmaktadır. Osman, annesiz büyümek zorundadır. Eve gelen üvey anneler ve bakıcıların gözetiminde ilk duyguları şekillenecektir. Babası Mahmut Bey ikinci evliliğini dul, sol gözü kör ve paralı bir kadın olan Nebiye hanımla yapar. Nebiye Hanım'ın önceki eşinden bir de kızı vardır. Osman, üvey kız kardeşiyle oyunlar oynamakta onu kendisinin 'atı' olarak görmektedir. Daha sonra romanın bu bölümünde geçen kelimeler bize anne özlemine gösteren, anneyi işaret eden sembol kelimelerdir. Osman uykuyla uyanıklık arasında olduğunu hatırlar ve ezanın hüznü sesini, ırmak boyunu, atların gölgelerini anımsar. Freud'un rüya yorumlarına göre ırmak, gölge, at anneyi ve anne karnına geri dönmeyi temsil etmektedir. İnsanoğlu en rahat ve güvenli şekilde anne karnında yaşar. Doğum bir nevi bizim için bunalıma girme sebebidir. İnsanlar, ister istemez anne karnına geri dönmek isterler. Freud, sanatçıların eserlerini tıpkı rüyaların incelenmesi gibi incelenmesi gerektiğini düşünür. Nasıl ki rüyalar bilinçaltımızdaki gerçekleri yansıtıyorsa, sanatçılar da eserlerinde bilinçaltlarındaki gerçekleri yansıtırlar. Bu yüzden eser sanki yazarın rüyasıymış gibi yorumlanmalıdır.

⁵⁰ Seyda, 1958: 6.

Yaş Ağaç romanında ana tema Osman ve babasının ilişkisidir. Anlatıcı Mahmut Bey'i şöyle tanımlar:

Bunca yıllar babası değil mi? Gene de bir bilmece. Dakikası dakikasına uymaz çünkü. Hem ters adamdır, hem olağanüstü içli. Kendi işini yüzüstü bırakır ötekinin berikinin işine koşar. Gün olur, işine koştuğunu itin bilmem neresine sokar. Öte yandan, -sen iyilik et, denize at hanım- der, balık bilmezse Halik bilir.- nitekim öyle yapar, iyiliği denize atar; uzaktan merhabalaştıklarına canını verir de, yakın tanıdıklarına kimi vakit selam vermez. Bir de bakmışsın, köpürüvermiş. Ayaklanmış. Eşinin, çocuklarının, Osman'ın üstüne yürümüş. En çok Osman'ın üstüne yürümüş. Bastonla, yumrukla, tokatla, tekmeyle. Nasıl kolayına gelirse..⁵¹

İlişkilerinde istikrar sağlayamayan Mahmut Bey tekrar eski eşine döner. Uzun bir süre iş bulamayan Mahmut Bey Karabük'e taşınır. Orada askeri bir okula yazılan Osman bir subaya karşı gelince önce okuldan sonra evden atılır. Osman, İstanbul'a gitmek için bir trene biner ve roman sonlanır.

4.1.2. Cinsel Oyun

Mehmet Seyda, romanın başında okuyucuyu romanla ilgili bilgilendirir. Yazarın okuyucuya bilgi verdiği bu girişi, romanın yapısını ve üzerinde durduğu konuları daha açık bir şekilde anlamamıza yardımcı olacağını düşündüğümüz için doğrudan buraya almayı uygun görüyoruz:

Belki, sonradan söylemek zorunda kalacaklarımı burada söylemem iyi olacaktır: <CİNSEL OYUN> u yazmaya, 1938'de, Laclos'nun 'Tehlikeli Alakalar' ını okuduktan sonra başladım. Böylece o, ilk romanım oluyor. Buna karşın, ancak bugün (15.8.1964) bitebildi. Kaç kez başka adlar, başka biçimler almış, bir türlü bitememişti. Hoş, gene de bitmiş saymıyorum, ama ondan kurtulacağım. Kişisel olayların geçtiği zaman bakımından 1916-56 yıllarını kapsıyor. En uzun bölümünün içerdiği zaman parçası ise, 12 saattir. Üslubu bütünüyle elbette ben'im. Ne ki, kahramanlarımın durumlarına da denk gelmesini isteyip, yer yer kuru, duygusal ya da bilinçaltı serbest çağrışım yöntemine uygun anlatım yolları denedim. Alışlagelmiş roman tekniğini kimi yerinde bozuşum, 'olay' anlatmaktan cayıp, izlenimlerle duyumları anlatmaya yönelişime bağlanabilir sanıyorum. Romancılığı, biraz, içsel dürtülerin akışına bıraktığımdan, planlı-programcı değilim. *Cinsel Oyun*'un doğurganlığı onun iç dokusundan geldi ve daha sonra, kanatları altından, 'Yaş Ağaç', 'Bir Gün Büyüyeceksin', 'Süeda Hanımın Ortanca Kızı' gibi başka romanlar türedi.⁵²

⁵¹ Seyda, 1958: 114.

⁵² Seyda, 1966: 8.

Mehmet Seyda'nın ilk romanı olması açısından *Cinsel Oyun* önemli bir yere sahiptir. Yazarın da dile getirdiği gibi bu romanın yazılması, başka romanların yazılmasına vesile olmuş ve çocukluk-gençlik anılarını kaleme almıştır. Eserin giriş kısmından hemen sonra '*Bir Gün Büyüyeceksin*' adlı romanından küçük bir kısma yer verilmiştir. Anılan kısımda Fahim'in kişilik özelliklerinin anlatıldığı bölüm bulunmaktadır. Böylelikle kitabı okumaya başladığımızda neyle karşılaşacağımızı biliriz. Bu roman Fahim'in romanıdır. Nehir roman özelliği gösteren romanlarında başkahraman Osman'dır fakat bu romanın başkahramanı Fahim'dir. Kahramanın sadece ismi değişmiş yine de romanda yansıtılan duygu ve düşünce Osman karakteriyle aynı özellikler göstermiştir. Yazarın romana yansması sadece bu romanda Fahim olarak adlandırılmıştır.

Romanın başında ev içinde yaşanan rutin yaşantı bizlere aktarılır. Büyük bir evde tüm aile bir arada yaşar. Her şey kurallıdır. Evin erkekleri iş çıkışı tam saatinde evde olur, birlikte akşam yemeği yenir ve piyano eşliğinde söylenen şarkılar ve eğlencelerden sonra herkes uyur. Öyle ki büyükbaba evdeki otoritenin adıdır. Verilecek tüm kararlar onun elinden geçer. Kızlarının doğum yapıp yapmayacağına bile Ömer Şakir Bey karar verir:

Çocuk artık pek üst üste gelmişse, Hacı Ömer Şakir beyin değil mi ki ünlü doktorlardan şu kadar ahbabı dostu var, işe ya o doktorlar karışır, ya da bolca kinin içirilerek, ayaklar hardallı sıcak kaynar sulara sokularak, bu konuda kadın kadına yol gösterilerek, gereği yapılırdı. Yok, pek üst üste gelmemişse, o zaman zarar yok, yüksek kuruldan, yani Hacı Ömer Şakir beyden doğumuna nasılsa izin koparılırdı.⁵³

Osman'ın dünyaya gelişinin anlatıldığı kısım bize Fahim'in iç dünyasında neler yaşadığını gösterir. Aileye bir bebeğin gelmesi, Fahim için kendisine bir suç ortağının katılacağına göstergesidir. Evdeki tüm yaramazlıklar için Fahim suçlanmaktadır. Yeni bir kardeş, tüm bu suçların paylaşılmasında yardımcı olacaktır:

Yasakların birden çoğalışından bir şey anlamayacak olsa da, sıcak sıcak içilen o kekremsi şerbetlerden, leyleklerin çatı arasına gene bir kardeş getirip bıraktıklarını kolayca bulup çıkartabilirdi. Şerbet leyleğe, leylek kardeşe bağlı; artık anlamaz mı yani.⁵⁴

Fahim'in bir yandan kendisine kader ve suç ortağı olarak gördüğü kardeşi Osman, sadece yaramazlıkları değil, evdeki sevgiyi, ilgiyi de onunla paylaşacaktır. Çoğunlukla Osman Fahim'den yaşça küçük olduğu için yaramazlıkların hesabı Fahim'e kesilir:

⁵³ Seyda, 1966: 16.

⁵⁴ Seyda, 1966: 19.

Büyükbaba aşağı kattaki eczaneden Zeynel kalfayı yollar, “Kesin patırtıyı, tavan başımıza yıkılıyor!” dermiş. Bit kadar çocuk” o Azıcık koşmuş, tavana döşemeye bir şey olduğu yok, azıcık koşmuş; ne var bunda? Gelgelelim titizlikten ve aksilikten yana Hacı Ömer Şakir Beyin üstüne ikinci bir insan yoktur, “varsa domino.” Herkesi, karşısında salta durdurur. Eşi Naziranımın deyişiyle, “Aman vallahi, aman... İnsanı pençikli maymuna döndürür!” Nebile hanımdır; hatır gönül dinlemez Beybabası, sofrada hem de el âlem içinde, “Mademki yumurcağımı zaptedemiyeceksin, ne diye doğurursun: kızım!” yollu çıkışacak diye aklı giden ve alt dudağını kan çıkıncaya kadar ısırın. Ama belli olmaz, bakarsın bu sefer de Mahmut -yani erkek kardeşi- kıskırtmıştır Beybabasını, o saldırtmıştır Kalfayı yukarıya. “Bu, olsa olsa Fahim,” demiştir.. “gemi azıya aldı, tavan başımıza yıkılacak.”⁵⁵

Osman ve Fahim’in ailesi, çocuklara neden, neyi, nasıl yanlış yaptıklarını anlatmadan onlara ceza olarak kilere kapatma eylemini uygun bulmuşlardır. Böyle cezalar çocuklarda yetişkin yaşlara gelindiğinde de kapalı yerde kalma, asansörde, banyoda ya da karanlık odalarda kalamama korkusunun alt yapısını oluşturur:

Osman beşini sürüyordu, Fahim ise altı buçuğunu ve gözünün yaşına bakmadan, hemen, biraz ilerideki İtalyan Okulu’na yolladılar. “Fahim, sen büyüdün evladım. Büyüksün Bak koskoca çocuk oldun maşallah. Osman daha küçük.” Şimdi, saklanması yakışık almaz; o buna da, Osman’ın evde alıkonulup kendisinin okula gönderilişine de çok içerlemişti. Sokağa, Yoğurtçu Parkı’na, her yere birlikte gidiyorlar da, okula niye yalnız o gidiyormuş.. “Okul öyle bir şey ki yavrum, ne kadar erken başlarsan o kadar erken biter.” Ha-hı, kanmış görünüyor, oysa içinde biriktiriyordu bunları. Biriktirip biriktirip, yalancılık-azgınlık-sinsilik şeklinde kusuyordu. Söz gelimi, yandaki caminin imamı aşağıdan geçerken, cumbadan, başına kedi yavrusu nasıl atlar? Anne bak n’o oldu biliyor musun, bu kedi küçük daha, onun kırmızı fesini ciğer sandı. Sen bırak bunu da, söyle; o sırada cumbada hanginiz vardınız? İkimiz de vardık. Peki, ah yumurcak, havada bulut yok ki yağmur olsun, sokaktan geçen çarşafli kadınların başına suyu hanginiz döktünüz? Kadınlar eczaneye gelmiş, dayına şikâyet etmişler. Bu yaptı anne, bu yaptı. Ya ben mi? Fahim abim yaptı hala, Fahim abim yaptı. Karışık bir davaydı. Çözülmediğinden ötürü, - buldular kolayını-, ikisi de kollarından tutulup aşağıya indirilir, kömürlüğe kapatılırdı.⁵⁶

Büyük konaklarda yaşayan aileler yavaş yavaş geçimin de zor olması nedeniyle bölünmeye başlamıştır. Fahim ve ailesi de bu ekonomik krizden etkilenmiş ve aile parçalanmaya başlamış, dayısı ailesiyle birlikte evden ayrılmış başka şehirlerde çalışmaya başlamıştır. Evde en büyük otorite büyükbabadır. Ömer Şakir Bey’in tek erkek çocuğu ve çocukları arasında en küçüğü Osman’ın babası Mahmut Bey’dir. Mahmut Bey, Fahim’in babasını çok sevmese de yaşından dolayı saygı duymaktadır. Fakat ortak bir gelir düzeni kalmadığı için zaten sevilmeyen enişte, saygı da görmemeye başlar. Düzen artık değişmeye başlamıştır:

⁵⁵ Seyda, 1966: 20.

⁵⁶ Seyda, 1966: 26.

O mutlu birlik; gülüp söyleşmeler, geceleri piyano başında toplanmalar, artık sönmeğe ve çözülmeye yüz tutmuş; Büyükbabanın. Düzce'den, inme inerek karga tulumba, geliyise, üzerine tuz biber ekmiştir. Bu son olayla, yani Büyükbabanın hastalığı ile ilgili olarak Fahim'in kendi açısından baş gösteren ikinci terslik; Düzce'ye kuzu-kuzucuk giden, abi sözünden dışarı çıkmayan Osman'ın, dönüşte baştan aşağı değişmesi; kendisine kızların, Mehlika ile Piraye'nin yanında -hem de- apaçık dikleniş, kolunu sıvayıp pazısını şişirmesi ve "Gel, kim kimi yenecek görelim. Kendine güveniyorsan gel.." demesi meydan okumasıdır. Evde kim yaş-baş sırasını şaşırırsa ona "kazan kaldırdı" derler ya, baba oğul n'oolmuş bunlara böyle? Önceleri "Enişte-Eniştecim.." der sayarken, şimdi Mahmut dayısı da babasına karşı dikleniyor.⁵⁷

Bu romanın daha sonra başka, küçük romanlar türettiğini söylemiştik. Bu romandan türeyen bir roman da *Süeda Hanımın Ortanca Kızı*'dır. Alıntıladığımız kısımda Fahim, üç kızı olan Süeda hanım ile ilişkilerini anlatmaktadır:

Çiçek miçek toplanmayacaksa o gün, bir ağaç gölgesine ilişilip çökülürdü. Bir yandan gergef işlerdi Süeda, bir yandan masal anlatırdı. Neler! Oğlan bu masalları dinlemez sade, olanca benliği baştan aşağı kulak kesilmiş, daha ağzından çıkmadan çekerek, kapar yutardı. Ama onun da vardı, hiç olmaz olur mu, anlatacak masalları. Kız sustu mu o başlardı anlatmağa. Gösterişe kapılarak öylesine usturuflu anlatır, sözcükleri teller pullar, sırasını ve yerini şaşırmadan öylesine düzgün kullanırdı ki, genç kız içine lacivertlerin en tatlısı gökyüzünden süzülüp damlamış gözlerini işinden kaldırırdı, küçük adamın bellek gücü ile anlatım ustalığına ağzını açarak bakardı.⁵⁸

Fahim'le Süeda otururken konu Süeda'nın nişanlısından açılır ve nişanlısının asker olduğunu öğrenen Fahim, Süeda'nın bir gün Fahim'in de asker olacağını söylemesi üzerine tepkisini gösterir ve doktor olmak istediğini söyler. Doktor olmak istemesinin altında yatan sebep ise Osman ve kızlarla doktorculuk oynarken cinselliği keşfetmiş olması ve bunu devam ettirme isteğidir:

Bunları deyip dik dik, kafa tutarak baktı kıza ama o kendisine bakacağına yakın hemen indirmişti bakışlarını. Yalanının yakalanmasından korkarak. Doktorluksa, iğne yapıyorlar ve hastalanmıyorlar diye değil; çemberlerin üzerinde Piraye-Mehlika-Osman üçü, sonra kendisi dört, evcilik oynarlarken, kızların eteklerini yukarı sıyırdıkları ve ayıp yerlerine baktıkları bir doktorluk. Hani hemen hemen öyle bir şey. Doktorluk bu yani, açıp bakıyorsun, hatta karıştırıyorsun da. Ses çıkmıyor. Bahçeden topladığı birkaç çakıl taşını avucunda sıkıyordu.⁵⁹

⁵⁷ Seyda,1966: 31.

⁵⁸ Seyda, 1966: 37.

⁵⁹ Seyda,1966: 38.

Fahim'in babası akşam eşine, artık gittikçe kalabalıklaşan ailelerini geçindiremediğini ve Mahmut Bey'in de aile ekonomisine artık bir desteği kalmadığından yakınıdır. Babasının sesini duyan Fahim de hem bir güven duygusu oluşur hem de biraz kırılğan hisseder. Bunun sebebini Freud'un öne sürdüğü gibi Oedipus Kompleksiyle açıklanabilir. Bir çocuk, babasıyla tam bir özdeşim kurarsa ve onun otoritesini kabul edip yaşamına devam ederse bu dönemi başarıyla geçmiş demektir. Fahim, henüz buna karar verememiş, babasının kendinde hissettirdiği birçok duyguya kapılmaktadır. Bir bakımdan da babasına benzemesi onda gurur kaynağı olurken bir yandan da babasıyla aynı olumsuz özelliklere sahip olması onu düşündürmektedir:

Yorgandan, başını çıkarıp, -babasının sesini dinlerdi Fahim. İçine bir, güven duygusu dolardı, aynı zamanda kırgınlık. Veriştirmelerinde kendi becerikliliğine inanmışların, aynı zamanda kendinden başkasını düşünmeyenlerin bencilliği vardı da, ondan mı? Yoksa babası ne söylese, onun içindeki bir şeye denk geliyor, yatıştırıcı oluyordu, ondan mı?⁶⁰

Kitabın birinci bölümünde Fahim'in çocukluğu, büyük aile yaşantısından çekirdek aile yaşantısına geçiş, babası Vahit Bey'in vefat etmesi üzerine annesiyle baş başa kalmaları ve Süeda Hanım ile Fahim'in ilişkileri anlatılmaktadır. İkinci bölümün başında Ciovanni Papini'nin *İsa'nın Hayatı* adlı romanından bir alıntı bulunmaktadır. Alıntı şöyledir:

Ne İsa'nın, ne Musa'nın, ne de Muhammed'in dinleri: köhnemiş dünyamıza sanki hiç değişmeyecek bir tek din hükmeder ve bu din Wotan (kuvvet)-Mammon (zenginlik) –Priape (şehvet) üçlüsüne tapar. Wotan – ki sembolü kılıç ve tapınağı kışladır. Mammon- ki sembolü altın ve tapınağı borsadır. Priape- ki, sembolü phalus ve tapınağı kerhanedir. ⁶¹

Papini, 19. Yüzyılın sonlarında doğmuş, çocukluğu yalnızlıkla geçmiş ve edebiyat dünyasında da alışlagelmişin dışında, aykırı yazılarıyla çoğu zaman dışarıda tutulmuş bir yazardır. İsa'nın Hayatı adlı romanından sonra edebiyat camiasının onu dışladığı ve çocukluğundaki yalnızlığa geri ittiği söylenmektedir. Papini, topluma yabancılaştığı ve ağır eleştirilerde bulunduğu eserlerinde bilinç akışı yöntemine başvurmuştur. Mehmet Seyda da ikinci bölümün ilk sayfalarında bu tekniğe başvurarak kahramanın aklından geçenleri sırasız bir şekilde bizlere aktarır:

Haydarpaşa'dan Pendiğe gidip gelmeler köyü Eren-köyde görmeler önceden bilmen duraklarda inip denize girmeler söz dışı uzun tren yolculuklarını artık sevmiyorum neden sevmiyorum şimdi

⁶⁰ Seyda, 1966: 39.

⁶¹ Seyda, 1966: 57.

bilmiyorum ya da anlatması çok uzun bir masal Düzce’de yemek molası veriyorlar Mengenede çay biri yarım saatlik biri çeyrek -ki dinlenin doyun gezinin azıcık biz bu kahveyle lokantayla anlaştık- yatsın yatmasın yatar yatmaz koltuklu otobüsler bana yeter diyorum uzun tren yolculuklarını artık sevmiyorum çılgın bunlar ya da deli şirketlerin namusu her şeyden değerli ve bir hız yüzünden yarışan otobüsler kamyonları özel arabalar otobüsleri sonra da otobüsler otobüsleri geçiyor karşıya dikkat pencerede kafalar oh ya oh ya sırtkan aldırışsız geçiyor özentili bayan hostes şimdi Bolu dağlarına yaklaşıyoruz diyor çocuklar gazta gazta diye, bağırişiyor kaç kuruş ki verin gazete atanlara bakıyorum okumazlar ya okusun öğrensiner dünyanın kaç bucak olduğunu bizde kaç parti olduğunu partilerin kaç para ettiğini kimin ne deyip kimin ne demediğini bir zamanlar Köroğlu ferman padişahınsa dağlar bizim bir Köroğlu bir Ayvaz Bolu dağlarında olmadık yerden çam kokluyorum top ense şoför sağ olasıca! Biraz da sol olasıca özel plaklarını getirmiş kulak zarı patlatan türkülerini şarkılarını gazellerini şarkılarını türkülerini anne anne -diyenlerini Zeki Mürenin Zeki Mürenin türkülerini herkesle hep birlikte dinliyor bayılıyor bir paket nane şekeri yoksa çiklet soğuk su şirketimizin size iyi yolculuklar dileyen Pulman rahat koltuklu arabalarımız medarı iftiharımız koklayanı açıyor o limon kolonyası çocuğun çişi gelince tren gider otobüs duruyor bu içtenliği ayrıca seviyorum şimdiye dek hiç kimse çıkıp donuna etsin demedi bütün yolcular birbirine saygılı.⁶²

‘Babamın ilk sözü: Bel bel bakar Allah’ın Öküzü’ başlığıyla başlayan bu bölümde Osman’ın Süeda Hanım ve kızı Mehlika ile tren yolculuğunda tanışması anlatılır. Bu bölüm *Yaş Ağaç* romanının devamı gibidir. *Yaş Ağaç* romanının sonunda Osman, baba evini terk ederek Kırıkkale’den trenle İstanbul’a geçer ve oradan Ankara’ya gelir. Trende Mehlika ile yakınlaşır ve bunun sonucunda İstanbul’da Hayriye Hanım’ın pansiyonunda yaşamaya başlar. Hâkim bakış açısıyla anlatılan bu bölümde Osman’ın gazetede iş bulamayınca çatılara katran boyama işine girmesi ve İstanbul da kuzeni Fahim’in onu tekrar bulması konu edilir.

Mehlika ismi Osman’a bir şeyleri anımsatıyor ama tam olarak trende karşılaştığı kızın, küçükken oyun oynadıkları ve herkesin peşinden koştuğu Mehlika olup olmadığından emin olamıyor:

Doğduğunda rastgele takılmış bir adla kişi sonradan kendini ne çok ele verirmiş meğer anlaşılıyor ki resmi yerler bu işin üzerinde adın ne soyadın ne baba adın anne adın bu yüzden özenle durmuş meğer yani kişi adıyla mı tanımlanıyor ya da bunlarla ilgisiz büsbütün başka bir şey çünkü Kadıköy’deki evin bahçesinde cibinlik çemberleri üzerinde ve rica ederim cibinlik çemberleri üzerinde çok eski bir göz ağrısıydı Mehlika.⁶³

Kitabın ‘*Cinsel Oyun*’ ismini almasında da bir ‘oyun’ vardır. İlk bölümde yer alan çocukların doktorculuk oynarken keşfettikleri cinsellik, daha sonraki bölümlerde de kademeli

⁶² Seyda, 1966: 59.

⁶³ Seyda, 1966: 74.

olarak artarak yetişkin cinselliğine kadar hep bir oyun içinde verilir. Mehlika ve Osman, trende Mehlika'nın annesinden gizlenerek birbirlerine ulaşmaya çalışırlar. Tıpkı çocukken zararlı görülen oyunların büyüklerden saklanarak oynanması gibi bir oyun içinde birbirlerine yaklaşırlar. Daha sonraki bölümde ise Fahim kadınlarla birliktelik yaşamayı sadece kaçmak-kovalamak temalı bir oyun olarak görecektir.

Osman küçük yaşta annesini kaybettiği ve üvey annelerle büyüdüğü için 'anne' olgusu onda çok yer etmemiş, üvey annelerinin kendi çocuklarını kayırması ve ona sahip çıkmamaları onu derinden yaralamıştır. Öz annesiyle uzun zaman geçirmemesi ve uzun süre ona bakan bir nesneye de bağlanmadığı için anne-çocuk ilişkileri onun için tam bir muammadır. Mehmet Seyda, romanlarında annesinin yokluğu konusuna çok fazla yer vermez. Romanlarında 'Anne' sinin olmamasının ona hissettirdikleri konusunda açık ve net ifadeler yer almasa da yaşamından izler bulduğumuz nehir romanlarında 'anne' konusuna değinir. Bunu ya üvey annelerinin üzerinden anlatır ya da yardımcı kahramanların anneleriyle olan ilişkilerinde değinir:

Ondan sonra daha usturuplu, birbirine benzer yanları pek bulunmayan ana ile kızı daha çekingen, deyim yerindeyse, çaktırmadan dikizlemeye geçti. Bir daha karışmadı, girmedi aralarına. İsterlerse yesinler birbirlerini hıh enikonu yosmalaşmış kızdaki canlılığı büsbütün ortaya çıkaran, kupkuru bir gövdeye adeta iğretice oturtulmuş kuru ve çizgi çizgi oyulmuş bir yüzü vardı kadının. Gözler çukurlara adamakıllı gömülü. Bu yarı bunalmış şaşkın ve sersem, zaman zaman olduklarından daha lacivert – gök mavisi- ve iri gözlerdeki yaşama kıvılcımı ise başını alıp bir yerlere çekilmiş. Varlığından süzülüp koparak başkalarına gelen, gelip çarpan ilk şey, sonsuz yorgunluğu, tükendiğini, yolunun neredeyse sonuna geldiğini duyuran bitkinliği idi. Sıska ve kamburu çıkmış sırtını tahtalara elini bir yerlere koyup dayamasa düşüverecekmiş gibi oluşu, kişiyi durup durup acımalara iletiyordu. Okunmuş romanlarda sözü çok geçen, ne demeli, bir taslaktı adeta. Örneğin ekmekçi kadın, yok olmadı, oğlu gelinle, kızı desen damatla birleşmiş, günlerce aç bırakmışlar onu, samanlığa kapatmışlar, gene olmadı, tavan arasına kapatmışlar. Binde bir de olsa olur böyle şeyler, tavan arasına kapatırlar birilerini, gelene derler ki evde yok. Nereye gittiğini biz de bilmiyoruz derler. Aç akşamüstleri geçen o simitçi var ya, o simitçiden simitler alır yerken, saklı saklı yerken, güzel miymiş acaba? Analığı her sabah simitler alırdı babasından gizli. Simitçiden. Simitçi hişt simitçi, yukarıya bak. Gevrek, ktır ktır susamları çayın içine dökülen simitleri. Bu susam hiç erimez hanım çocukların midelerini bozucaksın olduğu gibi çıkar bağırsaklarından. Seslendim ama almadım bey. Ben eve bir şey unutup dönmeseydim görmeyecektim, sen bana yalan söylüyorsun. Eğer Osman görmüşse Osman'a sus payı simit, görmemişse ona vermeden, hadi çocuklar gelin yiyin. İşte bunun gibi ufacık şeylerdir insana da dokunan. Ha, sahi, güzel miymiş acaba; o da böyle diri ve oynak, kanlı canlı mıymiş eskiden? ⁶⁴

⁶⁴ Seyda,1966: 69.

İkinci bölümde – Osman ile Mehlika'nın tren yolculuğu ve sonrasında Osman'ın Mehlika için evlerine yakın bir pansiyona yerleşmesinin anlatıldığı bölüm- anlatıcı karakterimizin daha çok küçük yaşta oluştuğunu anlatır. Fahim küçükken de sıcakkanlı, girişken ve çapkındır. Büyüdüğünde de sonuç pek farklı değildir. Mehlika küçükken oynadıkları evcilik oyunlarında da erkeklerle yan yana yatmaktan çekinmez, sarılırken hiç sorun çıkartmaz. Büyüdüğünde de durum çok farklı olmayacaktır. Anlatıcının kafasını karıştıran ise Fahim'in aynı babası gibi davranırken, Mehlika'nın annesi Süeda Hanım ile hiçbir benzer yanının olmamasıdır:

Şuracığa işte yavu şu kilime yat uzanıver Mehlika uzanıverir yatardı o olmazmış direnmeymiş bilmeden şimdi anladık evin beyi kim olacak sıra kimdeyse o olacak hani yorgan derdi yalnız önemliydi yorgan sorunu onu unuttuk unutmadık be alamadık, ikbal adı kovdu; beni vermedi. Gelin hanımla yani kendisiyle sarılıp yatmak ve uyumak yüzünden. Fahim abisiyle patlak veren uyumsuzluklarında aralarını bulurdu üstelik barışsever uzlaştıracı Osman gelsin Fahim diyerek niçin kız sıra bende, değil mi yani burada bir hak yeniyor değil sen Piraye ile yat kardeşimle Fahim sızlanırdı Piraye daha küçük bizden küçük anlamıyor istemiyor sarılıyorum git öteye sarılma sıcak diyor şekerim niye öyle diyorsun da oyunu bozuyorsun ayıp. Yapmıyorum diyordu Piraye ağlamaklı sarışınların inadı yalan söylüyor. Ben size kahveler için musluktan su taşıyayım mı ha cezve nerede cezve cezveyi verin bana amacı suları şarıl şarıl akıtırken elini yüzünü ayaklarını yıkamaktı onun yıkamak değil işte suyla oynamak atasözüne ayılıp biten Fahim abisi de hırslı eşek hoşaftan ne anlar suyunu içer tanesini bırakır derdi ona eşek sensin aptal derdi ki Mehlika peki taşı ama entarini bir ıslat annemden dayağı ye! Sonra. Gel yatalım Mehlika sarıl bana oh. Sonra. Hiç öyle önemi yok bahçe kapsımın eşiğinde küçük kız kardeşinin serçe parmağından tutarak nedense başlangıçta hep korka çekine biz geldik diyen o esmer o yüzü gözü ve saçları azıcık yumurta kokan -sonradan kokusu halakızı Hümeıra'ya geçen- bir anı sadece. Hiç işte. Fahim abisinin çöp gibi ince kollarına karşı kendisi pazı şişirme gösterilerine giriştiğinde -büyümek büyümek hep büyümek.- parmak uçlarıyla bu pazıları yani kendisinininkileri yoklayan ve şişirdiği pazı sanki elma armutmuş gibi yargısını “Olmuş!” diyerek açıklayan gölge.⁶⁵

Trende Mehlika ve Osman, restaurantta bir şeyler içer ve sohbet ederlerken Osman'ın iç sesi yine konuşmaya başlar. Tüm hayatını bir çırpıda anlatmak istercesine ve çocukluğunda hatırladığı Mehlika'yla ilgili hayallere dayanarak, aklından geçenleri okuyucuya söyler:

O anda, yeni bir kaçamağı varsa eğer, ola ki, sessiz içsel bir konuşma geçirmesi, dertleşmesiydi kızla: “(Sen nerden bileceksin en büyük halamın oğlu olan Hayri abim benim bir buçuk yaş büyüğüm ve en küçük halamın oğlu olan Fahim abimi eh eh karıştırmayasın hepsi iki taneciktir biri Hayri biri Fahim kümesin yüksek folluğundan yumurtalar aşırıya yollamıştı, bunu ancak sen başarısın Fahim keçi gibisindir kâfir oğlan, hadi göreyim seni, aldatılanlara çok acırım, sen o adamın dizine sanki gitmedin

⁶⁵ Seyda,1966: 75.

mi inanmam bir dizine ben yaslanmıştım Hayri abimin bir dizine adaşım Mehlika, Fahim abimin tırmanışına dalmıştık, öpüşün dedi bize Hayri abim yumurta tokuşturur gibi kafa kafaya çarpıştırdı bizi. Mehlika ile yanak yanağa öpüştük hemen kardeşçe, öyle değil ulan salaklar, ağız ağza dedi. Ağız ağza öpüştük Mehlika'nın tükürüğü ağızma girince ben tükürdüm yere, benden örnek alıp o da tükürdü yere. Çemberlerin üzerinde öpüşürken niçin tükürmemiştik bilmem, ben onu daha önce de çok öpmüştüm ağzından kuşlar gibi, bütün oyunlarda karımdı o benim, ben de onun kocasıydım her zaman. Hayri abim önünü açtı sonra, ondan sonra o yaman bir boksördü ve elifi görse eniştem öyle der mertek sanırdı. Ne deniyor ona, pipisini açtı gösterdi, bize, aşkolsun, ben aldırışsız baktım, bende küçüğü Mehlika bakamadı, bak kızım gör göremezsin, bakmaz, inadı tuttu kızın. Fahim ahim folluktan dört yumurta getirdi, bunu ancak sen başarısın Fahim, aşkolsun hepsi tazeydi, hepsi ılık. Kırdık kırdık içtik, akını geldi öbür tavuklar yedi.⁶⁶

Yolculuk devam etmektedir. Yavaş yavaş Mehlika'nın kimseye aldırış etmeyen rahat hareketleri Osman'ı sıkımsaya başlar. Osman'ı sıkımsayan sadece Mehlika'nın hareketleri değildir, başta babası olmak üzere herkes ve hatta tüm toplum onun canını sıkımsaktadır. Babasının baskıcı yapısını gittiği her yerde hisseder. Babası tıpkı bir Tanrı gibi onu her yerde izler ve hareketlerini yargılar. Freud, 'Tanrı'nın yüceltilmiş bir baba olgusundan başka bir şey olmadığını söyler.⁶⁷ Hayatımızdaki ilk sığınacağımız anne, ilk karşılaştığımız otoriter nesne ise babadır. Tanrıyla baba olgusunu bağdaştırmamız, bu bakımdan anlaşılabilir bir olgudur:

O böyle deyip kikir dedi, Osman yerin dibine girdi. (Ben sana vaktiyle olmuş bir şeyi bile ses çıkmasın ayıp içimden anlatıyorum da... Sen ağza alınmaz yakası açılmadık sözleri, pat, insanın yüzüne söyleyiveriyorsun, olmaz bu.) Oradan buradan bakıp gülüşüyorlar mıydı -kızın gözlerini süzerek ortalığı yüksekte alaycı bakışlara tutması da umutsuzlaştırmaktaydı durumu - ayrıca - n'ooluyor yahu biz eşekbaşı mıyız- onlarla sessizce çekişiyor gibi aman çingar çıkmadan rezalet tütmeden biz buradan çekilip gitsek iyi olur her birine ayrı ayrı kafa tutuyordu bayağı öylesine geliyordu ki arkada baktığı masalardan da ona bakılmaktadır- bir bakışmacadır gidiyor yani... E bu ne demek yani- ensesi gidişip ensesini kaşdı usuldan- eline geçmedik ısırcı bir şeyin ağır gezintisini durdurdu orda. "Kımlıl kımlılsın, sana neler oluyor?" sorusunu, "Bir şey olduğu yok, ensem kaşındı..." yla geçiştirdi. "Sıkıldım mı?" Açıktan açığa, "Sıkıldım..." da diyemedi. Suskunluğu ile bir başka içsel konuşmaya dalmıştı yeniden: (Sen ancak hoşuna gitmeyen konuşmayan uyuklayan adamlarda sıkılırsın herhalde bense ne zamandır nerede olsam sıkılırım gerçek çatışmam yakamı hala bırakmayan babamla beni ezen paylayan ayıplayan bakışları her yerde karşımda arkamda önümde nedense göz akları her zaman kanlıdır her yer basık tavanlı, üstüme yıkıldı yıkılacak, kendimi nereye atsam bu sanrılardan kurtuluş yok gibi şimdi sıkıldım bu yemekli vagona. Kompartımana dönelim biliyorum orada da sıkılacağımı, ben bir bunalım geçiriyorum, hep sıkılacak şeyler buluyorum insanlarda toplumda, annen ne kadar sıkıcı örneğin

⁶⁶ Seyda, 1966: 85.

⁶⁷ Freud. 2014: 65.

bilmezsin hep hep sıkılırim, hatta kimi zaman karşımdakini sıkımiş olmamak düşüncesiyle sıkılırim onun için. Bu meret ne zaman içilecek?)”⁶⁸

Mehmet Seyda'nın romanlarından da anladığımız gibi çok okuyan ve araştıran bir yazardır. Psikanaliz hakkında da bazı araştırmaları olmuş ve bilinç, bilinçdışı gibi kelimeleri romanlarında kullanmıştır. Osman'ı konu edindiği romanları bir bakıma Mehmet Seyda'nın kendi psikanalizini yaptığı bir seansa benzer. Yazarın Osman karakteri üzerinden kendi kişiliği ve karakteri, hatta büyüme çağından sonra yaşadığı sorunların nedenlerini tespiti, psikanaliz açısından büyük önem taşımaktadır:

Sonucunda, zamanın kendilerince değerlenişine açık, onun için gereksiz yere hem kendi kendilerine hem de başkalarına karşı tedirgin ve kuşkulu, gene onun için gereksizce hızlı yaşamalara ve büyümelere doğru atılan, ev ile okuldan tek tek, ya da birleşerek gelen baskılara karşı gelmiş, bunun tadını çıkarayım derken tatsızlığını kavrayan iki çocuktan başka neydiler? Toz kondurmayıp yakıştırmasalar da, içler acısıydı büyümüş de küçülmüşlükleri. Büyük olmağa özenirken, özentilerinin iğreti, gülünç yanlarını kavrayacak kadar zeki oluşları, neyi tutmak isteseler ellerinde kalışı, başıboşluklarını körükleyen nedenler arasına giriyordu.⁶⁹

“Psikanalistlerin farklı yaklaşımlarla değerlendirdikleri bir nesne olan ‘ayna’, birtakım ruhsal eğilimlerin saptanmasında belirleyici bir işleve sahiptir. Bu bakımdan bu nesneye belirgin bir şekilde yer veren sanatçıların eserleri, psikanalitik bir eleştiri yapılmasına imkân verebilir. Gündelik yaşamda karşılaşılan ayna takıntısının sanat eserlerinde de görülmesi, sanatçının ruhsal durumu ile ilgili ipuçları verir.”⁷⁰

Mehmet Seyda, romanlarında çok sık olmasa da ayna imgesine yer vermektedir.

Lacan, 3 Ağustos 1936'da Uluslararası 14. Psikanaliz Kongresi'nde sunduğu “Ayna Evresi” başlıklı tebliğinde, bebeğin şempanzenin gerisinde kaldığı yaştaiken bile, aynadaki imgesini kendisi olarak tanıyabildiğini söyler. Aynadaki yansıması karşısında altı aylık bebeğin, sevinçli bir çaba ile bedeninin durumunu az çok sarkmaya benzer bir tavırla eğerek, imgenin bir anlık parçasını tekrar yakalamaya çalıştığı gözlemine aktarır. Bu gözlemden hareketle Lacan, insandaki ‘ben’ kavramının önceden var olmadığı, sonradan oluştuğu sonucuna varır ve insan yavrusunda oluşan, tamamen imgesel olan bu ‘ben’in dildeki özne olan ‘ben’ olmadığı görüşünü ileri sürer.⁷¹

Edebi eserlerde geçen ‘ayna’ imgesinin başka bir açıklaması da narsisizmle açıklanmıştır. Fakat Mehmet Seyda ayna imgesini hem bedeninin durumunu anlatmak hem de

⁶⁸ Seyda, 1966: 88.

⁶⁹ Seyda, 1966: 91.

⁷⁰ Tiken, 2009: 47.

⁷¹ A.g.m.

kendine ve diğerlerine yabancılaşmasını anlatmak için bir imge olarak kullanmıştır. Aynada gördüğü kişi diğer benliğidir:

Suratını ekşitince, aynadan, suratı ekşimiş genç biri baktı kendisine doğru irkildi, o yabancıyı tanıyamadı önce. Kendi kendisini süzen (bakışlarda bir şaşkınlık ve bocalama okunuyordu. Ürkek, kaçak, umutsuz... Plakta teypte, duyunca sesini tanımayanların şaşkınlığı ile ucu eğrice burnuna, dar çenesine, kenarları yorgunluğun gölgesini giymiş çukurdaki gözlere ayrı ayrı, yabancı düşerek baktı.⁷²

Yabancılaşma, Mehmet Seyda'nın hikâye ve romanlarında diğer bazı temlerle iç içe girmiş bir görünüm arz eder, bu temlerle yakından ilgilidir. Kelime anlamıyla, bir şeyi ya da bir kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren hareket ya da gelişme olarak değerlendirilen yabancılaşma, daha özel olarak da 'psikiyatride, normalden sapmaya; çağdaş psikoloji ve sosyolojide, kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissi' ne işaret eder.⁷³ İlk çocukluk ve ergenlik yılları olumsuz şartlar içinde geçen Osman'ın gençlik yılları da doğal olarak kendine ve topluma yabancılaşma sürecinin yeni bir devresi olarak devam eder. Memleketinden İstanbul'a gelen Osman, işsiz ve parasızdır. Akrobaları görmeyecek olsa kapıcılık yapmaya bile razıdır. Akrobaların onu sürekli 'işe yaramaz' olarak nitelendirmesi onun canını sıkır:

Hoşlanmasa bile ömrü boyu taşıyacağı o surata ısınmak zorluğunda, iyice yaklaştı aynaya. Musluğu açtı. Yüzüne gözüne su çırptırdıktan sonra, gene baktı. Göz kırptı selam yerine. Ceketini giydi. Ne umuyorsun.? Sekizinci sınıftan belgeli, ilk fırsatta sınavlara girecek bir delikanlı işte. Yaş 16. ileriye değgin büyük umutlar sahibi. Günün birinde her şeyin düzeleceğine, kardeşçe bir yaşama kavuşulacağına inancı tam. İnancı için yapmayacağı şey yok. O daha şimdiden, geride kalanlarca - babası ve okul çevresi- yaftalanmış, damgalanmış durumda, ama aldırışsız... Bunu onlar da gördüler ve öğrendiler, gerçekten buna kızdılar. Eh, çok ağır işlere; gelmeseyse bile, şunu bunu tutar kaldırır, getirir götürür. Ne iş olsa yapar, hısımlarının, o boyu devrilesi, kent soylu bozuntularının görmemesi şartıyla, kapıcılığa bile razı. Bir şey değil görmeleri, görsünler ne, çıkar, ama "Olacağı buydu, başka şeye yaramazdı!" derler.⁷⁴

"Freud'un yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü olarak varsaydığı iki temel insani dürtü daha geniş bir anlamda hayvanları da içine alan biyolojik bir çerçevede sevi (libido) ile yıkım (destrudo) diye adlandırılan iki temel içgüdü olarak tekrar tanımlanır."⁷⁵"Freud bu ikisi

⁷² Seyda, 1966: 100.

⁷³ Tümer, 2008:

⁷⁴ Seyda, 1966: 100.

⁷⁵ Freud, 2015: 200.

arasındaki çekişmenin insanın yaşamını oluşturduğunu düşünmüştür.”⁷⁶ İnsan kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan unsurlara ulaşmada bir arzu, istek enerjisi duyarken, kendi varlığını ve haz kaynaklarını tehdit eden unsurlara da bir yok etme, yıkım içgüdüleriyle yaklaşır.”⁷⁷ “İçimizde aynı kişiye karşı hem sevgi hem de nefretin bulunması gibi, bütün yaşamda kendini sürdürme arzusunu kendini yok etme arzusuyla birleştirir. Gerilmiş bir lastik parçasının ilk biçimine dönme eğiliminde olması gibi, bütün canlı maddede, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, inorganik maddenin tam ve mutlak ataletine dönmeyi özler. Ölüm arzusuyla yaşam arzusu içimizde yan yana bulunur.”⁷⁸ Osman da yaşamının başından beri olumsuzluklarla karşılaşmış, genç çağında bile bu olumsuzlukları yenememiştir. Nitekim ömrü boyunca da hem kendisiyle hem de çevresiyle kendisini bir nevi uğursuzluk savaşının içinde bulacaktır. Mutluluğu hiç yaşamamış, önce kendine sonra çevresindekilere ve en sonunda da topluma yabancılaşmıştır. Freud, bunu ölüm güdüsüyle açıklar. Kişi, kendi ruh yapısında çözemediği bunalımların eşliğindeyken ölüm dürtüsü, yaşam dürtüsüne göre ağır basmaktadır:

Sonra hafifçe gerdi boynunu, öksürdü ve bakışlarını, Karlı tepeleri görünen karşı dağlara çevireli. Bunlardan; bu sabırdan, bu boyun eğmişlikten, bu beklemelemlerden kendine nasıl bir övünç payı çıkardığını o bilmezdi, kimse bilmezdi. Gücü, edilgin direnişlerindeydi onun. Yaşantısında, doğuşundan getirdiği ve bir türlü söküp atamadığı o suçluluk duygusunu, o uğursuz, tersliği ancak bununla karşıladığını kimse bilmezdi. Bu kötü yargıyı anasının ömrünü genç yaşta yok eden bahtından almıştı belki, karnında büyütüp, anası geçirmişti onun da kanına. İşlemişti. Bozmak, değiştirmek: elinde değil adeta; karşı gelir, alt alta üst üste boğuşursun, ama ona dış geçiremezsin, onu hiçbir zaman yenemezsin. Rastlantısal kör bir kurşun gibi kavşak noktalarında gelir bulur seni, yere serer. Duyarlı tutuşkun bir yürekle, bir yığın hırpalanışın sonucunda hep o kendini suçlu bulma ve o uğursuz terslik ağır basmıştır. Kimse bilmez bunu, ama o, kendisi, bilir: Hep pusudadır. Umutsuz savaşında, ancak başını korugandan fazla çıkarmadıkça, çukurunu kaza kaza ilerledikçe, dar alanlı yazgısında kendine bir yer edineceğini bilirdi. O bunları bilir, ama kız, kendine ucun ucun yer kazanmaya yönelen bu umutsuzca çabalama içinde, kendisi gibilerin kurtuluş savaşının da bulunduğunu bilmezdi.⁷⁹

Trenden inerken Osman, Mehlika'nın evine yakın bir pansiyonda kalmayı kabul etmiştir. Zaten gidecek ne yeri ne de arayacak bir yakını vardır. Mehlika'ya uymaktan başka çaresi kalmaz. Mehlika'dan haber beklerken aklına sırasıyla büyükbabası, büyükannesi, annesi ve babası gelir. Annesiyle ilgili düşüncelerini şöyle paylaşır:

⁷⁶ Kalay, 2016: 28.

⁷⁷ Şeker, 2017: 197.

⁷⁸ Viereck, 2017: 63.

⁷⁹ Seyda, 1966: 103.

Annesini hiç düşünmedi; O, karanlık bölge. Babasından boş düştükten sonra, nafaka davasına bakan topal dava vekiliyle evlenince, Kocamustafapaşa'da., bir evde oturmuş. İkiz çocukları olmuş; biri kız; biri erkek. Birinin adı Ali Şuur, birinin adı. Güzin. Haftadan haftaya göstermeye götürdüklerinde, elinde avucunda on parası yok hepsini kocası almış, entarilerini satar, Osman çok seviyor diye, Osman'a muz almış. Bir süre Sarıyer'de oturmuşlar, kocasından kürekle dayak yermiş. Sonra, Gureba'da, üremiden ölmüş. 22 yaşındaymış. Kocasını gitmiş, evlilik belgesini göstermiş ve Hastaneden, onun parmağındaki alyansı istemiş. Bunlar, yaşanılmamış hikâyeler. Sanki bir başkasının hikâyesi. Anlatılırken dinleniyor, ama zihin kabul etmiyor, durmadan dışarı atıyor. Kocamustafapaşa, uzak değil, yakında.⁸⁰

Annesinden sonra aklına babası gelir, henüz sınırlarına yenilmemiş, merhametli bir baba hatırına gelir:

Babası -0, bak, zaman zaman aşırı duygulanmalara kendini kapıran insandı. Köprü'den geçiyorlardı bir gün: "Oğlum, ben kendi anneme mezar taşı yaptıramadım. Babaannenin mezarına daha mezar taşı konmadı. Ama sen büyü, kendi annenin mezarını en güzel mermerlerle süsle!" dedi, ölüm olayını duyurdu. Babası, acaba, gerçekten dengesiz miydi? Bunları düşündü. Böylece, o kahve masasında yalnızlıktan kurtuldu; Büyükbabası, Babaannesi, Babası, bir de kendi; dört kişi oturmuşlar.⁸¹

Osman, daha hayatının başında annesinin ölümüyle yalnızlığa mahkûm edilmiş, sonrasında ona kol kanat geren büyükanne ve büyükbabasının da ölümüyle yalnızlığı güçlenmiştir.

Aynalar, edebi eserlerde yazarın ruh halinin bir parçasını bize yansıtırlar. Gerçek yaşamda insanın sadece fiziki özelliklerini adeta kopya eden aynalar, edebi eserlerde sanatçının hem fiziki özelliklerini tahayyül etmemiz için bir araç olarak kullanılmış hem de ruh halini yansıtmada bir araç olmuştur. Burada da Osman, iş ararken yük taşıyan insanları görünce, bunun da bir iş olduğunu ve yapılabileceğini düşünür. O esnada aynaya bakma ihtiyacı duyar. Aynaya baktığında göreceğini az çok tahmin eder. Ne yapacağını, ne düşüneceğini bilmez haldedir. İşi yoktur ve iş bulmaya yönelik umutları da yavaş yavaş kırılmaya başlamıştır. Aynadaki görüntü bize bu umutsuzluğun görüntüsünü verir:

Şirketin kapısı önünde, gene bir işini gördürmüş çıkmış gibilerden, bir süre dikildi. Dur bakalım dur bakalım, hemen umutsuzluğa kapılmaca yok. Yüklerini boşaltan arabalara, kamyonlara, dönemeci kıvrılırken keskin bir demir gıcırıtması koyveren tramvaylara bakınıyordu. Azıcık yürüyüp de karşısına Paket Postanesi çıkınca, babasından gelen paketi -içinde kolları yün hırkası, çorapları, donu gömleği ve biraz yiyecek bir şeyler olan,- almağa gidici bir tavır takınıp, daldı oraya. Kenara çekilerek, destur varda diye bağrısan. Yük taşıyıcılarını gözlemeğe başladı. Sırtlarında taşıdıkları yüklerin kaçır kilo geleceğini

⁸⁰ Seyda, 1966: 105.

⁸¹ Seyda, 1966: 106.

kestirmeğe uğraşıyordu; bu da bir iş. Neden aynaya bakmalıydı? Bir ayna olsa, sırtkan ve çarpılmış yüzünü görebilirdi ancak. Körlük, sağırlık, dilsizlik karışımı bir hal gelmişti üzerine. Deminki açık seçik, anlaşılabilir olan bağrışmalarsa, boğuk ve anlamsız homurtulara, karmakarışık bir uğultuya dönüşmüştü. Aslında ne, bir şey duyduğu vardı, ne bir şey, gördüğü; duyduğunu ve gördüğünü sandıkları, kafasındaki esneklemiş, duvara çarparak geri geliyor, kat kat birbirinin üstüne yıkılıyordu.⁸²

Osman İstanbul'da babasından haber alamayınca akrabalarının evine gider ve bir iş bulma umuduyla onlara sığınır. Yardım istemekte kararsız olan Osman'ın akrabaları onun bu tereddüdünü doğrular nitelikte konuşurlar. İş isteyemeden döner. Bu sırada babasıyla ilgili bir anısı aklına gelir. Babası onu hayatının her alanında desteklemese de kitap okuma konusunda onu destekler ve ilk kez okumayı öğrendiğinde henüz okul yaşına gelmemiştir. Babası en son onunla okumayı öğrendiğinde gurur duyar. Bu hadise de *Bir Gün Büyüyeceksin* adlı romanda anlatılmaktadır. Babasına her ne kadar kırgın ve kızgın olsa da bilinçaltında onu sevdiğini ve özlediğini anlar:

Öylesine geldi ki onun, “Evet dövdüm, n’oolmuş?” dese, hamı bayağı hoş gidecek, göze girecek. Ne ki... (Antalya’da bir gün sobanın çevresinde bağdaş kurmuştu herkes. Babam Reşat Nuri’nin bize Çifte Kerametleri’ni okumağa, başladı. Onu mu okudu, Güntekin’in miydi bilemem. Bunu o Darülbeydi’de oynarken gördüğünü söylüyor ve oyunculardan biri gibi, okunuş içinde, neydi o oyuncunun adı, neyse işte onun gibi, Keramet’lerden biri gibi konuşurken dilini peltekleştiriyor, bütün. R’leri G gibi okuyordu. Atıfet ablam bitiyordu buna, Ah dayı ah dayıcığım diyordu. BEN BABAMI SEVERİM.) “Hi hi hi...” diye güldü ve gülüşüyle Fahim abisini andırmıştı. “Böyle şeyler yapmadım efendim,” dedi, “anlatan size yanlış anlatmış.” (Şimdi anladım ki, ben sevmem sandığım, sevmem dediğim babamı severmişim.)⁸³

Romanın ikinci bölümünün adı Halam Oğlu- Dayım Oğlu’dur. Bu bölümde konu Osman’dan Fahim’in hayatı ve iç dünyasına yönelir. Küçükken birbirlerine çekişmeli de olsa arkadaşlık eden Fahim ve Osman yıllar sonra diğer kuzenleri Bülent’i de alarak görüşürler:

Herhangi bir şeyden ötürü azıcık kuşkulu tedirgin, azıcık katı bir oturuşu varsa bile, ilgisiz donuk bakışları canlanmaya - parıldamaya hazırlanıyordu Osman’ın, belki biti kanlanıyordu - şimdiden -. Sade yutkunmaları bitmiyordu. Tabakları gördüğünden olamaz, olsa olsa, iki çocukluk arkadaşını bir arada görmekten pek sevinip duygulandığını, anca gırtlak kemiğini oynatarak belirtmiş olabilir. Aşırı hiçbir tepki yok onda, sanki silinmiş, ezintiye uğratılmış, yasaklanmış sanki: Allah Allah, Baktı baktı da, ne bu sendeki hal kuzum, dedi Fahim, ortalıkta yakıcı güneş de yok ama sanki güneşte yanıp kavrulmuş, araba dönmüşsün. Bir sertlik sonra, bir tutukluk gelmiş senin üstüne. Öyle öyle. Sen bana sırtı dönük otursan bu halinde tanıyamazdım. Ne dersin Bülent? Uslu dingin, tanıyamazdın, dedi Bülent. Bizim her zaman

⁸² Seyda, 1966: 112.

⁸³ Seyda, 1966: 128.

şenliğimizdir, dedi Fahim, Allah Allah şimdi anlatamayacağım. Herhalde bir güneş yanığı ama çok garip bir yanıktı, haşlanmış etin üstüne kara boya çalınmışa benziyor ve onu kendisiyle ondan Bülent'ten yani epeyce yaşlı gösterip, anlındaki ve dudak kıyılarındaki belirsiz çizgileri yara gibi derinleştiriyordu. Delikanlıca ataklığı sadece bakışlarında...⁸⁴

Konu dönüp dolaşıp Piraye ile Mehlika'ya gelir. Daha sonra Mehmet Seyda'nın da belirttiği gibi *Cinsel Oyun* romanından başlı başına birer roman olacak kadar yan konular çıkmış ve bu konuların hepsini tek tek ayrıntılı işleyerek başka romanlar yaratmıştır. Mehmet Seyda'nın anlatmak istediği o kadar çok şey vardır ki on yıl gibi kısa bir sürede birçok roman ve hikâye yazmıştır.

Hani iki kız vardı, neydi onların adları? Piraye ile Mehlika. Hah, Piraye ile Mehlika. Yapmadığımız kalmazdı be, daha da nah şu kadarcığız, bacak kadar piç kuruları. Neler yapmadık onlarla, ha? Evcilik, korsancılık, saklambaç. Hah, o yardım ettikçe buluyor ve bir gömü bulmuş gibi olup sesi titriyordu Fahim'in, hah, biz çok yönlü sapıklar. Kızlara, sıkılmadan, dön önünü, dön arkayı demişiz. Dedikti değil mi?⁸⁵

Cinsellik 20. Yüzyılın başlarında bir tabu niteliğindedir. Konuşulması tartışılması yasak bir konudur. Stefan Zweig'in *Freud* adlı eserinde de belirttiği gibi çocuklar bu yasaklı konuyu kendi aralarında fısıldaşarak ya da genelevlerde öğrenmek zorunda bırakılmıştır. Birçok bilim insanı ise cinsellik dürtüsünün bastırılması gerektiğini düşünmüştür:

Cinsellik sorunu bir yüzyıl boyunca Avrupa'da karantina altına alınmıştır. Ne reddedilmiş ne de onaylanmış; ne tartışmalara konu edilmiş ne de çözülmüştür, aksine mutlak bir sessizlik içinde hasıraltı edilmiştir. Öğretmen, eğitimci, papaz, sansür memuru ve dadı kılığındaki bekçilerden oluşan devasa bir ordu, gençlerin muzır zihnini ve bedensel hazlara duyduğu arzuyu dizginlemek adına gençliğin karşısına dikilir. Gencecik bedenlere hafif bir rüzgâr dahi özgürce değmemeli, iffetli ruhlarına açık saçık ve cinsellik konusunda eğitici konuşmalar asla ulaşmamalıdır. Nitekim geçmişte, sağlıklı olan tüm halklarda ve her normal devirde, cinsel erginliğe ulaşan her erkek çocuk kutlamalar eşliğinde yetişkinliğe adım atıyor ve Yunan, Roma ve Yahudi medeniyetlerde ve hatta medeniyetin uğramadığı diğer çağlarda dahi on üç, on dört yaşındaki bir erkek çocuk samimiyetle bilgelerin arasına alınarak erkeklerin arasına erkek, savaşımların arasına da savaşçı olarak kabul edilirken, bu yüzyılda doğan bir çocuk, sözde Tanrı tarafından dayatılan bir eğitim anlayışınca yapay ve doğasına aykırı biçimde tüm bu samimi ve doğal gelişimlerden mahrum bırakılmıştır. Kimse onun yanında ne özgürce konuşur ne de onun konuşmasına izin verir. Cinsel erginliğe ulaşmış çocuk ise bu olguyu, hemcinsleriyle fısıldaşarak konuştuğularından ve fuhşun kol gezdiği sokaklarından öğrenmek zorunda kalmıştır. Herkes doğallığın

⁸⁴ Seyda, 1966: 140.

⁸⁵ Seyda, 1966: 142.

en doğal olan bu ilmi bir diğerine ancak fısıldaşarak aktarmaya cesaret edebildiğinden, yeni yetişen her birey, farkında olmadan bu medeniyet riyakârlığının yeni müridi olarak aynı mantığa hizmet eder.⁸⁶

Yazar anlatıcı, her ne kadar kendi kişiliğini bize Osman ile yansıtsa da romandaki diğer karakterlerde de kişiliğinin izlerine rastlarız. *Cinsel Oyun* romanının ilk roman olduğunu düşünürsek, her roman karakterinde kişiliğinin kırıntılarını bulabiliriz. Fahim'in iç dünyasını yansıttığı alıntıladığımız bölümde Fahim de tıpkı Osman gibi akşamları herkes ortalıktan çekilince kendini şiire ve mektup yazmaya verir. Yazma eylemi, onlar için günün yorgunluğundan ve gerginliğinden kurtulmak için bir eylemdir. 'Yazmasam çıldıracaktım' diyen Sait Faik gibi o da ruhundaki çatışmaları yazarak hafifletir. Yazma edimi bir katharsis bir rahatlama edimi olarak da kullanılabilir. Kafka gündüzleri avukat olarak çalışırken geceleri ev ahalisini uyuttuktan sonra sabaha kadar sağlığını da riske atarak yazılar yazmıştır. Edebiyat ediminde dolayısıyla bireyin yazma eylemindeki hazzın yanında elbette kendi kendine yürütülmüş bir tedavi süreci, deşarj, katharsis olma süreci de vardır.⁸⁷

Genç Fahim, ikili –gündüz: külahlı gece silahlı soydan- bir yaşamı sürdürürken, kabuk kabuk üstüne: bağlamış, o kabuklardan sadece birini, kimselerin dönüp de suratına bakmayacağı bir Arap, kadınıyla kırılmış vurdumduymazlığının özünde, özündeki çekirdekteydi asıl esintiler, çekişmeler, çatışmalar, bir yandan kopmalar, bir yandan toplanmalar. Yalnız cinsel konuda kalmayıp bütün bilinç alanına yayılan "bir şey", dışarı uğramak ve taşmak için onu durmadan zorluyor, bu zorlanışın altında o, geceleri yatağına çekilip, gizli, gizli, okunmadan yırtılması gerekli mektuplar, mahkemeye gitseler kadını kocasından ilk duruşmada: boşatacak şiirler karalıyordu.⁸⁸

Freud'un kuramını ortaya attığı ilk yıllarda en yakın takipçisi olan bilim adamı Jung, Freud'dan farklı olarak bazı davranışlarımızın nedenini genetiğimize işlenmiş kodlar sayesinde olduğunu ifade etmiştir. Bu davranış ya da olgulara arketip adlandırmasını yapmıştır. Arketip, atalarımızın yıllarca yaşayıp tecrübe ettiği olguların bilinçaltımızda yer bulan sembollerini ifade eder. Örneğin; hayatımızda hiç yılan görmesek bile yılandan korkarız, doğum, ölüm, sihirli kahramanlar, anne olgusu da Jung'ın örneklendirdiği arketiplerdendir. Gece uyurken yüksek bir yerden düşme hissinin de ilkel insanların avcılık kültürü nedeniyle yüksek ve engebeli yerlerden atlamasının DNA'mıza kaydolduğunu ve bizim de rüyalarımızda bu sahneleri tekrar yaşadığımızı söyler. Jung'a göre dört önemli arketip vardır. Bunlar: persona, anima, animus, gölge ve bendir. Bunlardan persona maske anlamına gelir. Persona başkaları ile ilişkiye geçtiğimizde giydiğimiz bir maskedir ve bizi

⁸⁶ Zweig, 2017: 18-19.

⁸⁷ Sarı, 2008: 178.

⁸⁸ Seyda, 1966: 154.

topluma görünmek istediğimiz şekilde sunar. İnsanın kendisi olmayan bir kişiliği yaşamasıdır. Bir insanın evde, okulda ve arkadaşlık ortamında farklı maskeleri vardır.⁸⁹ Osman, kendisine yabancılaşırken sosyal bir ortama girdiğinde o ortama ayak uydurur, maskesini takar, akşam yalnız kaldığında ise kendi kendini sorgular ve içine döner:

Adam olacak çocuk, hani, şeysinden belli olur derler ya dayım oğlu? Olanca dikkatimi kendime harcamışım, o yüzden biliyorum... Dedi yüksek subay okulunun hem gönüllü hem gönülsüz yolcusu. O yüzden biliyorum, kendi kendimle doğru dürüst geçindiğim yok ki, aram iyi değil ki, bir başkasıyla, yabancıyla geçinebileyim. Her şeyde bir iğretlik ve ödüncülük, bugün var yarın yokluk. Ötekiyle berikiyle konuşmuşum, dertleşmişim, içmişiz, gezip tozmuşuz; bakma. Bunlar yüzeyde şeyler, oyalanma, avuntu bunlar... Yalancı dünyanın en yalancı düzenbazlıkları...⁹⁰

Mehmet Seyda romanlarında kendini Osman olarak yansıtırken bu romanda diğer kahramanlarla da özdeşleştiğini daha önce dile getirmiştik. Rank, eş benlik kuramını Freud'un narsisizm kuramıyla bağlantılı oluşturur. "Eş benlik- ruh"un ilk göstergesi olarak ikizliğe, hem ölümlü hem ölümsüz benliği kapsayan kahramana ve kahramanın "ruhani ikizi" olan, dolayısıyla sanatındaki ölümsüzlükten emin olan sanatçıya dikkat çeker. Eş benlik aynı zamanda "insanın kendisiyle ve başkalarıyla sonsuz çatışmasını, benzeme ihtiyacıyla farklı olma arzusu arasındaki mücadeleyi vurgular; bu çatışma, kendini yenileme ve ölümlülüğü ifade eden fiziksel eş benliğin reddedilmesi lehine ruhani bir ikizin yaratılmasıyla sonuçlanan bir çatışmadır."⁹¹ Yazarın bir nevi ölümsüzlük ve kendini ifade etme fırsatını bulduğu eser yaratma işinde Mehmet Seyda, eş benliklerini yazılarında kendisi de dile getirir:

Önce kendine, hayır, pek kendine de değil, beni benden başka kim çeker, kim sever? Arada kendimde yakaladığım o aşağılık Fahimlere, serüvenini kendimde sürdürdüğüm, yani diklenici tutumunu hem beğendiğim hem beğenmediğim Osmanlara kızıyorum... Diye konuştu Fahim. Sana kızıyorum ulan, sana kızmayınca kendime kızıyorum, daha ötesi var mı?⁹²

Eros çilgınca tatmin aramaktadır; her şeyi yıkarak ve kendini tüketerek... Ölümü aşmaya çalışmak için iktisadın dünyasının insanı hızlanmaktadır. O hızlandıkça ölüm hızlanmaktadır.⁹³ Freud, cinselliği (libido) ve kendini-korumayı insana egemen olan iki güç olarak gördüğü sürece, saldırganlık olgusuna nispeten daha az önem vermiştir. 1920'lerden

⁸⁹ Jung, 2017: 36.

⁹⁰ Seyda, 1966: 155.

⁹¹ Rank, 2016: 11-12.

⁹² Seyda, 1966: 156.

⁹³ <http://metinsarfati.com/eros-thanatos-sarmalindaki-uygarlik-veya-freudla-keynesin-yanilgisi/> (erişim tarihi: 11.05.2019)

sonra bu görüntü baştan aşağı değişti. Benlik ve⁹⁴ İlkel Benlikte. (1923) ve daha sonraki yazılarında, yeni bir ikilem, yaşamla ilgili içgüdü(ler) (eros) ve ölümle ilgili içgüdü(ler) ikilemini önerdi. Freud, yeni kuramsal evreyi şu sözlerle tanımlıyordu: “Yaşamın başlangıcına ilişkin yorumlardan ve biyolojik koşutluklardan yola çıkarak, yaşayan maddeyi korumaya yönelik içgüdü'nün yanı sıra bu bilimlere parçalamaya ve onları yeniden ilkel, inorganik durumlarına döndürmeye çabalayan, öncesine karşıt bir başka içgüdü'nün olması gerektiği sonucunu çıkardım. Bir başka deyişle, bir Eros olduğu kadar bir de ölüm içgüdü'sü vardı”.⁹⁵ Eros ve Thanatos bir arada bulunur ve birbirlerini yok etmek için savaş verirler. Yaşama dürtümüzün altında aslında ölüme giden bir istek vardır. Yazar da bu dürtülerin farkındadır. Giriş bölümünde değindiğimiz üzere Mehmet Seyda'nın psikanalitik inceleme tekniklerinden haberi vardır. İlk eserlerini bu doğrultuda verdiğini görüyoruz:

Bunlar, her gece, ertesi sabahın ilk işi olup sevgilisinin posta kutusuna atılmak amacıyla yazılır, ancak, ertesi sabah yırtılıp un-ufak edilerek helâ çukuruna atılırdı. (Şimdi kalsın. Görecek, akşama daha neler yazacağım...) Böylece, yaratma ve yarattığını yok-etme dürtüsünden, o pahalının pahalısı, deri kaplı, anahtarlı kilitli. “Hatıra Defteri” de kurtulamadı; onun yapraklarını da, ele geçer üsküntülerine kapılıp kopardı kopardı, bir sabah şömine de üzerine gaz dökerek yaktı kül etti. Rastlaştıkları zamanları dakikası dakikasına yazmış geçirmiş, öte yandan, deyim yerindeyse, sözde sıkılır ve kaçır görüldüğü kadın-erkek birleşmelerinin özlemiyle ayrıntılarını, bayağılığı yükseltici ve destanlaştırıcı epik şiirler biçimine getirip, defterinin üç dört tabaka beyaz kâğıdına kusmaktan geri durmamıştı. Bir yanı ile kendince kötü olanı, bozuk olanı, iç pisliğinin çirkefliliğini tanıyor; bir yanı ile de, tanıdıklarının, her birine kesenkes pırlantaymış gibi saygıyla ve ağzı açık bakmak isteyip, güzele, yükseğe yaklaşımda gene onların sırtına binmeğe çalışıyordu.⁹⁶

Freud'un kuramında önemli yapı taşlarından biri de ‘narsisizm’ terimidir. Freud, narsisizmi şöyle açıklar:

Narsisizm, bireyin, o ana kadar oto-erotik etkinlikler içinde yer almış olan cinsel dürtülerini, bir sevgi nesnesi elde etmek üzere birleştirdiği; kendisini, kendi bedenini sevgi nesnesi olarak aldığı ve ancak bunun ardından kendinden başka bir insanı nesnesi olarak seçmeye doğru ilerlediği bir evreyi temsil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, narsisizm, sınırsız ve nesneden bağımsız olan, egonun enerji yatırımı (cathexis) olarak görülmelidir. Egonun cinsel karakteristiği, diğer bir evreye, eşcinsel nesne seçimine, ancak ondan sonra zıt cinselliğe gider. Eşcinsel nesne ile ilişki ne kadar çatışmalı, ne ölçüde

⁹⁴ <https://www.cafrande.org/saldirganlik-icgudusu-freudun-saldirganlik-anlayisi-ve-lorenzin-kurami-erich-fromm/>. (erişim tarihi: 11.02.2019)

⁹⁵ Freud, 2011: 59.

⁹⁶ Seyda, 1966: 154.

cinselleştirilmiş olarak kalıyor ise, ego ideali de o kadar fazla soyut ve büyülenmeci bir figüre, en uç noktada Tanrı'nın kendisine yansıtılacaktır.⁹⁷

Bu açıdan bakılırsa Fahim, narsist kişilik özelliği göstermektedir. Kendinden başkasıyla mutlu olmaz, çoğu zaman kendiyile de mutlu olmaz. Diğer insanlarla çıkarı ve isteği doğrultusunda görüşür ve bir insanı sevse bile bir süre sonra sevgisi tekrar kendine yönelir. Uzun süreli aşk ilişkileri yaşayamaz:

Kimseyle dostluk kuramam, diye anlatmaya çalışmaktaydı. Çünkü o bir yerde ayak bağı olur, bezdirir biktirir usandırır, illallah dedirtir. Uzun uzadıya sevemem kimseyi çünkü bir an gelmiş, bir solukta kaptırmış vermişimdir kendimi, tıkanıp doymuşumdur ona. Ne duruyor, defolsun, gitsin başımdan! Paylaşılmaz dakikaları kendimce yaşamışım ve artık bende, ona karşı, ne bir ilgi, ne bir özlem, ne bir istek, hiçbir şey kalmamıştır. Boşlukta ne var ne bulursun peki?⁹⁸

Yabancılaşma kavramı Osman karakterinde karşımıza çıktığı gibi Fahim karakterinde de karşımıza çıkar. Osman, daha çocukken Fahim tarafından oyunlarda sindirilmiş, baba ve üvey anne baskılarından dolayı yalnızlığa itilmiş bir çocuktur. Fahim ise Osman ile karşılaştığı zamana kadar her istediği yapılmış, yurt dışında okumuş, askerlik için memleketine dönmüş bir yetişkindir. Erken sayılabilecek bir yaşta babasını kaybetmiş, annesi ise baba öldükten sonra üzerine haddinden fazla düşmüştür. Bu şartlar içinde büyüyen iki çocuğun birbirleriyle sevgi ve bağlılık üzerine konuşmaları da ruhlarındaki boşluğun yansımasını bize gösterir:

İşte, diye soludu o zaman. İşte o zaman hapı yuttuğunun resmidir ulan. Neden düşer kalkarmış.. Bundan dana büyük terslik, solaklık var mı be! Gelip gelişmemizde, gemisini kurtaran kaptan paşaydı. Bunu bize böyle gösterip öğrettiler. Gerçek olan budur, ötesi yalan dediler. Vallaha düşün taşın istersen, ama yan çizmeden, önyargılara, kapılmadan. Onları, insanları diyorum, hangi yönden, hangi açıdan sevebilirsin ki? Hiçbirinden tam ve kesin yakınlık görememiş, ha babam itelenip kakılmışındır. Ve bunu sana çoğun, en yakın bildiklerin yapmıştır, onlardan yemişindir kazığı. E şimdi birader, sendeki bu insan sevgisi, ev deyince herhangi bir evi değil, soyutlanmış bir ev kavramını düşünmeden kullanıp, duruşun gibi soyut bir sevgi değilse eğer, nah tükür suratıma, ne dersin de bana! Onları seviyorum aldanişına kapıldıkça elbette aldanacak, elbette tökezleyecek, çelişmeler içinde bocalayıp duracaksın. Başka türlü nasıl olur? Oysa varlığın ve kişiliğin çelişmelerle tıklım tıklımken, sendeki bu direniş ve genel iyilik havası, şimdiyi bırakıp gelecek üzerinde tatlı-güzel düşler kurmandan ileri geliyor. Bunaldık! Aldırmayın canım, hepsi birkaç zamanlık. Geberiyoruz! Sıkın dişlerinizi, iyi günler, güzel günler göreceksiniz. Ama bu, bana kalırsa, düş severliğin daniskası, enayi pilakiliğinin ta kendisidir.

⁹⁷ Freud, 2012: 5.

⁹⁸ Seyda, 1966: 158.

Sevme yahu! Allah Allah, inanarak ve bilerek, sevmiyorum ben bu insanları de. De bunu, bak bakalım n'olacak? Olacağı şu onu da söyleyiveririm; seni yere yapıştıran ağır, bir yükten, sırtındaki kamburdan kurtulacaksın.⁹⁹

Otto Rank, her insanın bir anlamda benlik bölünmesi yaşadığını söyler. Aile içinde, arkadaş ortamında, iş hayatında ve kişinin yalnız kaldığı zamanlarda bile farklı benliklerimiz bize eşlik eder. Otto Rank bunu şu şekilde açıklar:

Bilincimizin içindeki bölünmenin fazlasıyla farkındayım. Herkes bunu az ya da çok yoğun biçimde yaşamıştır. Yani insanın kendi kişiliğini, var olageldiği bütün biçimleri içinde bir gölge gibi geçip giderken gördüğü o bölünmeyi... Ancak ara sıra gelecekteki varoluş biçimlerimizi görmek de mümkündür... Gelecekteki benliğimizin görüntüsü öyle canlı bir şeydir ki, yabancı insanları, bir çocuğun doğduğundaki hali gibi, kendilerini fiziksel olarak bizden koparan bağımsız varlıklar olarak gördüğümüzü sanırız. Sonra, insan kişinin kendi benliğinden çıkarılan bu gelecek görüntüleriyle karşılaşır ve onları başını sallayarak selamlar. Benim gizli keşfim bu.¹⁰⁰

Fahim kendinin farkına vardığı ilk zamanlardan beri ruhbilimsel kitaplar okur, kendini teşhis eder fakat her şeyi bilmesine rağmen kendini tedavi edemez. İki farklı kişilik yan yana büyümekteydi; birisi umarsız günlük zevklerin peşinde koşan bir genç, diğeri ise sıkıntılı, geçimsiz, içten pazarlıklı biridir:

Bir kadın değil o, hiçbir şeyi karşılayamaz; bir kadının kişiliğinde bütün kadınları sevmeye, bütün kadınlara bağlanmaya hayır, onların varlığını bir bütün olarak kabul etmeğe, öyle anlayıp yorumlamağa evet, ama teker teker ele, alındıklarında ona bakıp, da hepsine hayır derken... İlerideki adamın kişiliği kuruluyordu. İşin bu kötülüğü, eğitimsel açıdan, bir iyiliğe ulaştı; Fahim'i, gerek kendi karışık tedirgin rahatsızlık veren iç dünyasını, gerekse çevresinde gözüne takılan kimi sorunları incelemeğe.. Çözümlemeğe doğru iteleyip; tatsız-yavan ders kitaplarının dışındaki kitaplara, götürdü. Özellikle ruhbilimle ilgili kitapları, kafa dinlenmesi babında da, piyasayı tutmuş-tutmamış "best-seller" olmuş-olmamış bütün romanları, birbirinden ayırmadan, yutarcasına okumaya girişti. Gene de olumlu sonuçlara varamıyor, çünkü kitaplar, ona birçok şey öğretip kimi sorunların içyüzünü açıklasa da, içgüdülerine sınımsız sarılı olan asıl benliğine inip onu sarsalayamıyor, onları değiştirip düzeltme gücünü kırbaçlayamıyordu; iyi bir okuyucu sayılabilirdi ama uygulayıcı değil. Oluşumunu sürdüren kişiliğinde; tasasız, yaşamının yüzeyde kalmış ilkel hazlarını çıkarmasını bilen keyif düşkün delikanlı ile entipüften şeyleri kendine dert edinen sıkıntılı, geçimsiz ve içten pazarlıklı, hiçbir kurama görüşe sonuna dek bağlanmayan delikanlı yan yana büyüyüp geliyordu gene de. Birinden birini kesip atamaması, başkalarıyla uyuşmama bile, kendi kendisiyle çaresiz bir arada geçinmek zorunluluğu; yerine ve gününe göre bu çifte karakterden birinin kendini gözden gizlemesine, ya da ikisinin bir arada

⁹⁹ Seyda, 1966: 162.

¹⁰⁰ Rank, 2016: 52.

görünmesine yol açıyor, bu da, onu üstünkörü tanıyan, tanıdığını ileri süren kimseleri yanıltıcı, değişken ve geçici yaratılışı oluyordu.¹⁰¹

Fahim, arkadaşının evine bir kadınla gelir. Onu akıl oyunları ve laf kalabalığıyla elde etmek ister. Her şeyin farkında olan fakat yine de karşı koyamayan kadın evdeki aynaya çok bakmak istemez. Bunun sebebi karşılıklı oynanan oyundur. İkisi de yapmacıklığın altına gizlenerek asıl amaçlarını birbirlerine belli etmezler. Ayna, her şeyi görür ve yansıtır bu yüzden aynaya bakarsa tüm gerçekler ortaya çıkacaktır. Lacan'ın ayna evresi olarak adlandırdığı teorisi Freud'un narsisizm kuramıyla yakından alakalıdır. Narsisizmin birincil evresinde bebek kendisini ayrı bir varlık olarak görmez. Bebeğin dünyasında sadece kendisi ve ihtiyaçları vardır. Dış dünyadan kendisini ayırt edemez. Lacan da bu evrenin sonunda bebeğin kendisini dış dünyadan ayırmasının belirtilerinden biri olarak aynayla karşılaşmasını ve tepki vermesini örnek gösterir. Lacan, *Ayna Evresi* başlıklı tebliğinde bebeğin şempanzenin gerisinde kaldığı yaştaiken bile aynadaki imgesini kendisi olarak tanımlayabildiğini söyler. Aynadaki yansıması karşısında altı aylık bebeğin sevinçli bir çaba ile bedeninin durumunu az-çok sarkmaya benzer bir tavırla eğerek imgenin bir anlık parçasını tekrar yakalamaya çalıştığı gözlemini aktarır. Bu gözlemden hareketle Lacan, insandaki 'ben' kavramının önceden var olmadığı sonradan oluştuğu sonucuna varır ve insan yavrusunda oluşan tamamen imgesel olan bu 'ben'in dildeki özne olan 'ben' olmadığı görüşünü ileri sürer.¹⁰²

Hanımın kahvaltı tepsisini ta yatağına getiren, getirirken de kendini zor tutan erkeğin sesi ile "Bana yardım etmez misiniz?" diye sordum. Yardım edecek ne kaldı gibilerden, "Ederim tabii," dedi. "Bir şey söyleyeyim mi, burasını çok güzel döşemişsiniz. Yalnız, o şey olmasa... -aynaya dönmedi - daha iyi olurdu." Soğukça süzdüm onu: "Siz hala benim sanıyorsunuz, ama yanlış."¹⁰³

Yazar anlatıcı, romanı Osman karakteri üzerinden mi Fahim karakteri üzerinden mi anlatacağına karar verememiş gibidir. Benlik bölünmesi de burada karşımıza çıkar. Daha öncede belirttiğimiz gibi Mehmet Seyda'nın kişiliğinde hem Osman hem Fahim ikisi bir arada yaşamaktadır:

Aldırış etmedim. Nasılsa senin kalıbını benimsemiştim. Bu durumda oturdum, ona uzun uzun "halamın oğlu Fahim'i", yani kendimi anlattım. Dedim ki: "Fahim de tıpkı sizin gibidir; uzunluğu sıkıcılığa varan hiçbir şeyi sevmez ve beğenmez. Kendisini en az kendim kadar severim. Bir kere can çocuktur, ikincisi, halden anlar. Dolayısıyla, onu en az sizin kadar severim." Baktığı yere at sineği gibi yapışmaya

¹⁰¹ Seyda, 1966: 166.

¹⁰² Tiken, 2009: 50.

¹⁰³ Seyda, 1966: 200.

başlayan gözlerimi mıhlamıştım ona, tam da kaşlarının ortasına. Oraya, içine, güzellikle, güzellikten anlamazsa zorla, bir şey sokmak istiyordum sanki. Babinsky, telkin, birisine, benimsemediği bir düşünceyi aşılama sanatıdır, der. Böyle bir şey yapmak istiyordum ben de. “Buralara geldiniz,” dedim, “Benim bu küçük darıcık incir çekirdeği, kadarcık dünyamı.. _ kolum havada, odanın sınırını çizen bir dörtgeni tamamladı –paylaşmağa katlanmakla bana olan güveninizi gösterdiniz... Alçak olmadığım için, bunu hiçbir vakit kötüye kullanamam. Dünyayı değiştirmelere kalkışmayıp, tadını çıkarmağa, keyfini sürmeğe bakanlardansınız. Demek ki, benden nice uzaksınız, şu halamın oğlu Fahim’e o kadar yakınsınız. Kendimi unutup boyuna onu ileri sürmekte, Fahim Fahim deyip durmaktayım. Handiyse, Osmanlığımı bırakıp Fahim olacağımı. Ama artık yeter, hem göreceksiniz; sonuna kadar direnecek ve Fahim olmayacağım.¹⁰⁴

Freud’a göre rüyalar, bilinçdışımıza itilen günlük yaşamımızda bizi derinden etkileyen olayların izlerinin görülmesidir. Bir düş içeriği içinde ortaya çıkan bir malzemenin, uyanıklık durumunda bilginin ya da deneyimimizin bir kesimini oluşturduğunun farkına varamayabiliriz. Kuşkusuz, söz konusu şeyi düşümüzde gördüğümüzü anımsarız ama onu gerçek yaşamda yaşayıp yaşamadığımızı ya da ne zaman yaşadığımızı anımsayamayız. Bu yüzden düşün kullandığı kaynak konusunda kuşkuda kalır ve düşlerin bağımsız bir üretim gücü olduğuna inanmaya kışkırtılır. En sonunda, sıklıkla uzun bir süre geçtikten sonra, bazı taze yaşantılar öteki olayın yitmiş anısını anımsatan ve aynı zamanda düşün kaynağını da ortaya koyar. Böylece, düşte, uyanıklık belleğimizin ulaşamadığı bir şeyleri bilip anımsadığımızı teslim etmek zorunda kalırız.¹⁰⁵ Fahim, rüyasında annesiyle yattığını görür ve rüyada görülen bu olayın hissettirdiği tuhaf duygularla eve gelen kadınla konuşur. Burada Oedipus kompleksinin izlerini görürüz. Fahim, babasını genç yaşta kaybettiği için, annesine amcaları destek olmuştur. Bu bakımdan Fahim, baba yerine amca imgesini koymuştur. Annesini sahiplenir ve babasına düşman olur. Rüyada da bunun izlerine rastlarız:

Ya iki gözüm, bende uyanan o yasaklayıcı duyguyu sana nasıl anlatsam! Düşünde bir yakınımla; kız kardeşin, ablan, ya da annenle yatıyorsundur. Annemin. Öldüğü günlerde ben sık sık onunla yatmıştım ve tekme tokat kovduğum kimse, annemin süt gelen memeleri ortasına kara bir sülük, gibi yapışık duran küçük: amcamdı hep. Bundan fena halde irkilir, ama sokulup sarılmazlık da edemezsin; ortada bir zorunluluk varmış gibi, bu yaptığın iş sanki boynunun borcu imiş gibi, tatsız bir görev duygusunun altında boşalır, korkunç bir utançla, gözlerini açar, kendine lanetler edersin. Gene öyle bir duyguyla, “Bir yerden gözüm sizi ısıyor!” dedim. Gözlerimi hızla kapayıp açarak, Bir an, ona baktım. Ha göz merceği, ha fotoğraf objektifi; rastgele bir kırılışla gözümün çekiverdiği bu resim, kişileri hemen unutan beynimin kıvrıntıları arasında bir yerle, bir daha unutulmayasıya, ömrüm boyunca kalacaktır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Seyda, 1966: 204.

¹⁰⁵ Freud, 1996: 65.

¹⁰⁶ Seyda, 1966: 207.

Mehmet Seyda'nın romanlarında cinsellik önemli bir yer tutar. Freud' a göre yazarlar, narsist kişilik özellikleri gösterir ve bu kişiler ruhlarındaki çatışmayı gidermek için çeşitli savunma mekanizmaları kullanırlar. Bunlardan birisi de yüceltmedir. Cinsel dürtünün sosyal açıdan kabul görülebilen bir alana aktarılması da bir yüceltme örneğidir. 'Freud, dürtüsel hedeflerin, daha doğrusu 'dürtü zerreciklerinin' dönüşümü ve bunların kökensel amaçları dışındaki amaçlar için kullanılması önemlidir. Bu yeni amaçlar artık bir ahlak bağlamında tanımlanamazlar. Bir manzara benzetmesi ya da biyolojik nitelikli bir benzetme çerçevesinde, yüksek veya olgun olarak adlandırılırlar: düşünme hazzı, güzele (sanata) dair anlayış, sosyal hedefler, vs.'¹⁰⁷ Mehmet Seyda da içgüdüsünü eserlerine yansıtarak romanlarında cinselliği sıkça işleyerek yüceltmeye başvurur:

Burnundan hızlı hızlı soluyup duruyordu, yarış atları gibi. Yanında koşanlarla., öne, geçmenin ne olduğunu bir kere kavramış o atlar gibi. Ve kazanma umutlarını yitirmiş, tam çözecekti kollarını; kızda, o aranıp durulan karşılığın uyandığı görüldü. Nereden nasıl oluyorsa, bir katılık aşılmıştı; her değişe ve dokunuşa ses veren daha esnek duyarlı bir dokuya ulaşılmıştı sanki. Ancak, büsbütün de anlayışsız kalamaz; iğneleyici sözlerle onu yaralamasına karşılık, elleri ve dudaklarıyla, açılan yaraları okşayıp sarmasını, iyileştirmesini bilişi vardı çünkü. Pek içinden çıkılmazlık yok bunda; her şeyin başında, o zamana kadar vücuduna bir yabancınn eli ağzı soluğu değmemiş olan kızın sağlıklı gülbüz gençliği, hoşuna giden erkeğin – hoşla gidip de kızılan- okşamalarına duyulmuş dışıca saklı özlemi, isteklenmeleri vardı çünkü. Bu gibi durumlarda, o tıpkı, önce deriyi, sonra yağ kokusunu, daha sonra et dokusunu yarıp açarak kemiğe, kemikten de içindeki iliğe ulaşan bir cerraha; dahası, toprağa her kürek daldırıştta, kendini zengin edip mutlu kılacak gömünün nerede olduğunu çok iyi bilen bir gömü arayıcısına benziyordu çünkü. Kimi yeri pek katı, taşlık kayalık kazma kürek kıracak gibi sertse de, dayandın da derinlere indin mi, yumuşayacağı belli olurdu bu toprağın.¹⁰⁸

Oedipus Kompleksini başarıyla atlattığı bir birey sürecin sonunda kendisini hem cinsiyle özdeşleştirir. Bunun sonucu olarak kızlar daha önce elde etmek istedikleri babaları gibi bir erkeğin hayalini kurar, erkekler ise anneleri gibi bir kadının. Bu bakımdan Fahim'in sözleri dikkat çekicidir:

Diyorum ki: Bazı hallerinizin abime, bazı hallerinizin babama benzemesi, işi arap saçına döndürdü. Size göre, biri çoktan aşılmış, biri kavuşulmak üzere iki çağ var ortada ve sizinki hangisi? Bu bana merak oldu. Bir bakıyorum, yirmi ikisindeki abim gibi kafadan kontak, deli dolusunuz, bir tek şeyi ciddiye aldığınız yok. Bir bakıyorum, kırk beşlik babam gibi sakın, onun gibi dünyaya gözü doymuş, yaşamaktan bıkmış usanmış birisiniz. Sağ gözünü kırparak, Doğrudur, beni bu ikisine birden benzetişin

¹⁰⁷ Freud, 2013: 25.

¹⁰⁸ Seyda, 1966: 220.

doğrudur ve benim ikisi birden oluşum yerindedir, diyor. Yoksa sen beni bu yüzden mi sevdin, ha! Olmaz şey değil yani. Kızlar büyüyünce babalarına benzer erkeklere tutulurlarmış. Nasıl ki, erkek çocuklar da... Söztünü kesip, Git oradan işine diyorum sert sert. Ben seni sevmiyorum ki. Sevsem, böyle mi olurdu?.¹⁰⁹

Fahim'in sevgilisi daha doğrusu çıkarına ve sadece yalnız kaldığı zamanlarda ilgilendiği kadının da duygu ve düşüncelerine yer verir anlatıcı. Kadın, Fahim'deki yerinin farkındadır. Fakat ne buna karşı gelebilir ne de vazgeçebilir. Romanda bir silahın patlayacağı bize haber verilir:

Uyumak istemiyorum, uykularım sıkıcı, ama uyuya dalmadan önceki bu uyanık -düşlerde anlatılmaz bir tat var. Onun için de, ertesi sabah gelip, bana, kendi uydurma yalancı düşlerinden, söz açmıyor mu, cin ifrit kesiliyorum. Ona, ben de gördüm, dedim Kaşları yukarı yukarı kalktı Abimin tabancasını çalmış, çekip vurmuşum seni. İlgilendi Kaç kurşunda, öldüm? Dedim ki üç o gün bugün, onun, "sevgili" katili olduk. Arada bir, hiç inanası gelmeden ağzımı arar: Yahu, bana nasıl kıyarsın?¹¹⁰

Fahim'in sevgilisi Lale, rüyasında gördüğü gibi gerçekten bir gün abisinin tabancasını alır ve Fahim'i vurmak için onun evine gelir. Ama olayın akışı başka türlü olur ve kendisini öldürür. Burada ölüm, her şeyin bitmesi ve yok edilmesi anlamında bir olgu olarak kullanılır. Bitmek bilmeyen, sürünceme de bir ilişki ancak ölümle biter. Yazar, bu olayla romana biraz heyecan katmak istemiş olabilir. Fakat ölüm olgusuyla bize ifade etmeye çalıştıkları da önemlidir. Bazen baş edemediğimiz şeylerin bitmesini yalnızca ölüme bağlarız. Romanın başından beri iç sıkıntısı ve kişilik karmaşası yaşayan Fahim, kendisini öldüremeyecek kadar narsisttir. Bu bakımdan romanda ondan başka biri ölmek zorundadır. Böylelikle sıkıntı biter.

Lale'nin ölümünün ardından Fahim çok üzülmez aksine ona kızgındır. Türk toplumunda kadın ve erkek tabusu, kadının özgürce hareket etmesini engeller. Bu bakımdan Lale istediği ve arzu ettiği hayatı bir yandan Fahim ile yaşarken bir yandan da toplum baskısı altında ezilir. Sonrasında Fahim'in bu ilişkiden soğuması her şeyin tuzu biberi olur ve onu intihara yöneltir. Fahim de kullanıldığını düşünür. Lale, onunla önce her istediğini yapmış, kimsenin bir zorlaması olmadan, hem de daha sonra güzel anıları yaşattığı için Fahim'i suçlamıştır:

Aslında ise, gecedен yorgun ve uykusuz; karyolaya uzanmıştı. Mektubu sindire sindire okurken, gene o istek uyandı içinde; kuş olmak, kaçmak, hiçbir şey düşünmemek, hiçbir konu ile kafa yormamak. Onun gibi duygulu bir kızla oynaş; sonra ondan buz gibi soğuk, ağı gibi acı bir sağtöre dersi al. Sırasıydı

¹⁰⁹ Seyda, 1966: 223.

¹¹⁰ Seyda, 1966: 229.

hani. İlkın, yasak duygulan tatmak için can atsin, seni de bir araç olarak kullansın; ardından, “Niçin tattırdın sanki? Tatmadan öğrenmeden yaşasaydım daha iyi idi...” desin. Çıkışın bu yüzden, kafa tutsun sana: (Sersem tavuk - kuş beyinli kız! ¹¹¹

Mehmet Seyda romanlarında toplumsal hayata bakış açısını da işler. Toplumcu bakış açısıyla ele aldığı eserleri vardır. Toplumcu bakış açısıyla yazdığı eserlerinde kadın-erkek ilişkileri, kömür işçilerinin yaşam şartları ve ülkenin siyasi ve ekonomik durumlarıyla ilgili konuları işler. *Cinsel Oyun*'da da kadın-erkek ilişkileri üzerinde durur. Cinselliğin sadece erkekler tarafından yüceltilmemesi gerektiğini belirtir. Kadınlar, toplum baskısından dolayı en doğal içgüdüyü bastırma eğilimindedirler. Zweig, bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade eder: “İster dine ister milliyete bağlı olsun, her toplum rüştünü ispat etmek istediğinden bireyin saldırgan, cinsel ve anarşist eğilimlerini bastırma, bu eğilimlerin önünü kesme ve ahlak ya da düzen olarak adlandırılan engellerin ardına saklama gereği duyar.” ¹¹² Tıpkı Zweig gibi Mehmet Seyda da hem kadının hem erkeğin cinselliğini yaşamasında sakınca görmemektedir:

Bütün konularda yüzde yüz uyuşalım diye de tutturmuycorum, bundan daha sıkıcı ikinci bir şeyin olamayacağını ben de biliyorum ya; uymak zorunda kaldığımız eylem davranış kurallarında üç aşağı beş yukarı, gene de bir uyuşuma varabiliriz diyorum. Diyorum ve soruyorum: Aşkın çekim yasası, onun güçlüklerinde, sıkıntılarında, gereksiz korkularında, korkularla kaygılardan ileri gelen yürek çarpıntılarında değilse nerededir? O mektupları çiziktirirken çektiğin bunca sıkıntının, öfkeli boşalığın damakta kalan bir tadı olmalıdır. Bir ayrılık mektubunda bile bu acılı buruk tat bulduktan sonra, gerisini sen düşün. Düşün, neler vardır. Kızmadan, köpürmeden okur, okuyunca bağışlarsan, bence çok önemli, sence çok önemsiz bir noktaya yeniden değineceğim. Burada, gidip utanç duvarlarına yüz sürmek baştan aşağı saçma, kiminin Tanrı, kiminin doğa dediği yaratıcı güç, kadınlarla erkeklere cinsel organları, bunlar süsünüz diye vermemiş ki alın kullanın, işinizi görün diye vermiş, diyeceğim. Kilisenin ünlü büyüklerinden biri, yüzyıllarca önce, “Doğa kendini şuna buna boğdurmak istemez, yapacağını yapar...” derken boşuna mı konuşuyordu? Sen, erkek kullandı mı başarı, kadın kullandı mı kapı dışarı yargısını yürütür, daha cinsel sorunlarını çözümlenememiş bir toplumdasin da ondan anlamıyor, görmek istemiyorsun bu gerçeği. Hemen kavrayıp anlardın, boşuna kızmaz ve üzülmezdin yoksa. Kucaklayıp sevişmek bu kerte doğal, olağan bir şeyken, böylesine büyük bir dava haline gelmezdi sende. Hem niye tutuluyorum biliyor musun? Kadın haklarını çoğaltıp erkeğinkilere eşit kılmak amacını güdenler örneği, o akımın sanki en koyularındanmışım gibi, sizin haklarınızı savunup dururken sizlere yaranamayışına. Sendikacı arkadaşlarını, patronun sözüne uyup fabrikadan yaka paça atan işçiler; hava gibi, güneş gibi, toprak da herkesindir, yoksul, topraksız köylüyü düşüp birazcık yaşama hakkı sağlayalım diyenlere vatan haini gözüyle bakan sözde yurtseverler gibisiniz. İnsan, yansa yansa buna yanıyor işte, buna! Siz, canınızın çektiği ile düşüp kalkarken bir aşağılık duygusuna

¹¹¹ Seyda, 1966: 237.

¹¹² Zweig, 2017: 14.

kapılmazsanız, namus kavramını üretim organlarına indirgemezseniz, kimse size ağız açamaz diyoruz, kötü kişi oluyoruz.¹¹³

Mehmet Seyda, bu romanında cinsellik kadar ölüm kavramı üzerinde de durmuştur. Lale'nin ölümüyle başlayan konu halasının oğlu Bülent'in ölümüyle biter. Kendini zehirleyerek öldüren Bülent'in cenazesini almaya bile gitmez. Bülent'in kendini öldürerek aile onurunu zedelediklerini düşünür. Kendini neden öldürdüğü, altında yatan sebepler hiç sorgulanmaz. Önemli olan ailenin toplum içindeki duruşudur:

Biliyorum, bilmez miyim? Ama benim dediğim bu değil. Ben, suçu değişmez bir kavram olarak alıyorum ve buna göre konuşuyorum senle. Kurulu bir düzenin tepkisini doğuran bir eylem olarak alıyorum ve diyorum ki; yalancılık, birisini dolandırmak, bize göre de suçtur, Batılıya göre de. Adam öldürmek ya da hırsızlık, bize göre de suçtur, Japon'a göre de. Ve şuna geliyorum: Bir toplumun, yaşayanlarca yaşanılmış ve herkese öğütlenen iyilikleri varsa ki -olmadan olmaz- her suçlu cezasını çekmelidir. Sokrat bilmiyor muydu cellâtlarının haksız olduğunu? Biliyordu, kaçırılma dediler, kaçmadı, çekti. Bülent, verilecek cezaların ağırlığını, en ağırlığını verdi kendine. O başka. İntihar, topluma başkaldırı değil, onu yadsımak, hiçlemektir. Kendini hiçlemesi için toplum ne yaptı ona? Aslına bakarsan, bize yaptığının onda birini bile yapmadı. Öyleyse delidir, öyleyse haksızdır. O yargılanmalıydı, o, iyiliklerin sınırını daha genişletebilmemiz için, ne ceza verilecekse onu çekmeliydi. Şimdi... Bir dakika... Ceza, kötülüğün aramızdan kopartılması, alınıp bir yere konulması anlamına gelmiyor mu? Devlete karşı, hükümete karşı, kişilere karşı suç işleyen cezaevine götürüp tıkmakla, ipe çekmekle, sadece zarar görenin öcünü mü alıyoruz? Yoo, onu içeri almakla, hem onu uslandırmayı, hem de meydana, toplumu iyiliğe açık bırakmayı amaçlıyoruz. Kişiden kişiye geçerek işlemekte olan iyiliği bir yerde bozmuş, durdurmuş kimseyi aradan çekip alarak, iyiliğin onun yolunu açmak, kolayca işlemesini sağlamak istiyoruz.¹¹⁴

Mehmet Seyda'nın daha önce de belirttiğimiz gibi Freud'dan ve psikanalizimden haberi vardır. Bu konuyla ilgili birçok okuma yaptığını eserlerinde geçen ruhbilimsel alıntılardan anlıyoruz. Eserden alıntıladığımız bu parçada da erkek çocuğunun iğdiş edilme korkusu ve kız çocuğunun zaten daha önceden iğdiş edilmiş olma düşüncesinin yarattığı aşâğılık duygusu üzerinde durulmuştur. İğdiş edilme korkusu Oedipus kompleksinin bir göstergesidir:

Peki, bir an için dediğin gibi olsun, insan değerinde görmemiş olalım... Derken kötü kötü süzdü. Kız çocuklarının kendilerinde bulunmayan bir fazlalığı erkek çocuklarında görünce kapıldıkları o aşâğılık duygusunun da, burada yeri ve önemi yok diyelim. Üstünlüğümüzü doğuşumuzda getirmiyoruz,

¹¹³ Seyda, 1966: 238.

¹¹⁴ Seyda, 1966: 339.

kadınlar her bakımdan bize eşit, bizimle denk diyelim. Hazret, günlerdir sokağa çıkmıyorum, telefonda arayan erkekse, kendime yok dedirtiyorum; buna ne dersin?¹¹⁵

Romanın sonunda Fahim Muhsin ile hem toplumsal bakış açısını yansıtan hem de günlük konularda düşündükleri ile ilgili uzun bir tartışmaya girer. Burada söz cinsellikten açılır ve Fahim, Freudyen bakış açısıyla olayları açıklar. Muhsin de Fahim'in söylediklerini onaylamasa da konuyu kapatır:

Ne diyeyim? Bu sizinkisi de bir görüş tabii. Psikanalizi önemsemeyen ilk insan siz değilsiniz. Öyleyse n'apalım, her görüş gibi, bunun önünde de saygıyla eğilmemiz gerekecek.¹¹⁶

Muhsin'le yaptığı tartışmadan yorgun çıkan Fahim kendisini şöyle ifade eder:

Savaştan çıkmışçasına kesik, bitiktim ben de. Bu kadar atıp tutuktan sonra bu kadar kendimden geçişi başka birinde göremem. Yaşamada bu kadar öfke ve bu kadar sevinç kolay kolay bir araya gelemmez. Her şeye karşın bu düz anlatıyla ben onu anlatamadım. Hatta hiçbir şey anlatamadım gibisine bir üzüntü, bir yetersizlik var şimdi içimde.¹¹⁷

Yazar anlatıcı bu cümlelerle aslında kendi düşüncesini bize anlatır. O kadar olay anlatmasına rağmen kendisini rahatlamış ve doymuş hissetmez. Yaratı eylemini çoğu psikolog bir edebi rahatlama (katharsis) olarak görmüşlerdir. Bilinç boşalımı ve rahatlama entelektüellerin yoğun ve yorgun zihinlerinin bir dışavurumudur.¹¹⁸

4.1.3. Bir Gün Büyüyeceksin

Bir Gün Büyüyeceksin romanı yazarın *Yaş Ağaç* adlı romanının ilk üç bölümünün genişletilmiş bir varyantı gibidir. Bu romanda anlatıcı bize; Osman'ın doğumundan ilkokula başlamasına kadar geçen süreyi anlatır. Mehmet Seyda, bu romanı 1964 yılında düzenlenen "Doğan Kardeş Çocuk Romanları Yarışması"na katılmak için yazmıştır. Bu sebeple; "çocukların çoğunda uyanık bir cinsel yaşam varken, bunu es geçmek doğru mudur?"¹¹⁹ sorusuyla dile getirdiği cinselliği yarışmaya katılma sebebiyle yazdığı bu romanda dile getirmemiştir.

¹¹⁵ Seyda, 1966: 352.

¹¹⁶ Seyda, 1966: 356.

¹¹⁷ Seyda, 1966: 365.

¹¹⁸ Sarı, 2008: 67.

¹¹⁹ Seyda, 1966: 24.

Mehmet Seyda'nın birbirini takip eden roman dizisi içinde ana karakter olan Osman kadar halasının oğlu Fahim de önemli bir yer tutar. *Yaş Ağaç* romanında olduğu gibi *Bir Gün Büyüyeceksin* adlı romanda da Fahim ve Osman'ın çocukluk anıları anlatılmaktadır.

Romanın ilk bölümünde torunlar ve büyükbabalarının ilişkileri anlatılır. Osman ve Fahim, dedelerinin karşısına oturur, onun anlattığı masalları zevkle dinlerler. Onlar karşılıklı otururlarken evden büyükanne çıkar ve çocuklara süt içip içmeyeceklerini sorar Fahim içmek istemediğini söyler. Babaannenin buradaki yaklaşımı ve Fahim'e verdiği cevap tüm romanda sürdürülen karakterler arasındaki ilişkiye ayna tutar: "Fahim, sen Osman'ın süt isteyeceğini bildiğin içindir ki, mahsus, hayır içmem diyorsun."¹²⁰

Osman, ailenin tek erkek çocuğu olan Mahmut Bey'in ilk evladıdır. Bu nedenle hem babaannesinin hem de büyükbabasının gözde torunudur. Fahim'den ayrı bir değer görmüştür. Sürekli olarak hem babaanne-büyükbaba hem de halaları tarafından ilgiyle bakılmıştır.

Fahim ve Osman'ın derdi bir an önce büyümektir. Öyle ki büyükbabalarının:

Çocuklar bazen sevmedikleri şeyleri de zorla yiyip içmelidirler. Bunu böyle yaparlarsa daha çabuk büyürler. Öyle değil mi hanım?" demesiyle onlar için akan sular durdu. "Fahim olsun, Osman olsun, hemen büyüüp adamlar arasına girmek, bıyık bırakmak uğruna, böyle süt içmek gibi daha nice sıkıntıya göğüs gerip katlanmaya hazırıldılar çünkü. Oyun oynarken, yerden biraz çamur alarak dudaklarının üzerindeki bıyık yerine niçin bulaştırıyorlar? Gören, onları büyümüş saysın diye. 'A bunlar delikanlı olmuş ayol...' desin diye. Daha ötesi var mı?¹²¹

Büyümek istemeleri daha çok karşı cinsin dikkatini çekmek istedikleri içindir. Büyükbabaları onların bu kadar şiddetli büyüme isteklerine daha sonra onların anlayacağı dilde cevap vermiştir:

Onu biliyorum, dur evlat, inatçılık yok. Yedi yaşını doldurmayan çocuk okula başlayamaz. Şimdi dinle, bir hastalık geçirdim, gelecek yıl okula başlamak için vaktin gelmiş sayılacak. Ama askere gitmek için henüz büyümemiş sayılacaksın. Askerlik çağın gelince, yine böyle: Silâhına alınmak için büyümüş, ama başka işlerde önemli görevler almak için küçük sayılacaksın. Yani senden her zaman bir şey esirgenecek. Yalı kazığı olsan da bu, bu böyle sürüp gidecek. Şimdi anladın mı?¹²²

Büyükbabaları onlara hangi masalı anlatırsa anlatsın onların inancı büyükbabalarına tamdır. Onunla geçirdikleri vakitlerde süt dökmüş kediye döner hiç seslerini çıkartmazlarmış.

¹²⁰ Seyda, 2013: 13.

¹²¹ Seyda, 2013: 14.

¹²² Seyda, 2013: 170.

Öyle ki kendi uydurduğu masalın başkahramanı olan Ömer Şakir Bey, masalın sonunda torunlarını şaşırtmayı başarabilmiş ve onları güldürmüştür:

Ne olsun yavrularım? Dedi. Bu durumda ne olur? Ayılar beni yedi. Bu beklenmedik sonucu Osman anlayamamış, Fahim de anlayamamıştı. Ayıların parçalanıp yediği yürekli, yiğit avcıya büyük bir merakla bakıyor, yutkunup duruyorlardı. Hem ayılar yemişler onu, hem de karşılarında sapasağlam, kendilerine masal anlatıyor. Nasıl olur? Var, bir şey vardı bu işte. İlk önce Fahim kıkırdadı, onun peşinden Osman. Arası geçti geçmedi, makaraları koyuverdiler.¹²³

Ömer Şakir Bey'in hem ailedeki diğer büyükler için yeri ve otoritesi ayrıdır hem de evin küçük çocukları için yeri çok özeldir. Onlara yol gösteren, onlarla ilgilenen ve sert mizacına rağmen sevdiğini çocuklara masallar anlatarak, öğütler vererek gösteren bir karakterdir büyükbaba.

Fahim sürekli Osman'dan üstün olduğunu kanıtlama çabasındadır. Büyükbabalarıyla geçirdikleri süre içinde Fahim, sürekli büyükbabasının takdirini kazanmaya çalışır. Övgü bekler:

“-Ben bütün masalları aklımda tutuyorum, dii mi büyükbaba?”

“... Büyük baba, dedi, bırak onu, sen bana anlat.”¹²⁴

Fahim ile Osman'ın çekişmeleri sadece büyükbabalarının karşısında değil kimi zaman oyun arkadaşları Mehlika ile Pirayeye oynarken de ortaya çıkar:

Bütün buluşmalarla bütün oyunlar, hep böyle ballı börekli, ağız şapırtılarından, karşılıklı koltuklamacalardan geçilmeyen tadına doyumaz sofrada başlasa ve bitse ne iyi olacak! Oysa kimi buluşmalar, çekişmeler ve bozuşmalarla biter. Fahim'le Osman'ın fırtına gibi patlak veren kavgalarıyla, birkaç günlüğüne değilse bile, birkaç saatliğine küsülü kalmalarıyla biterdi. Parmaklar üst üste konulup uzatılırdı: “boz şunu, konuşmuyorum. –bozdum.”¹²⁵

Tartışmaların küsüşmelerin çoğu, Fahim'in Osman'a bir şey sormasından, Osman'ın ise soruları bilemeyişinden çıkıyordu. Hoş, onun bilemediklerini kızlar hiç bilemezler, neymiş nasılmış Fahim'den öğrenirlerdi ya, hiç değilse, tartışmalara girmemek, karışmayıp uzaktan dinlemek gibi uysal, barışsever bir tutumları vardı onların. Üstelik evden ayrılacaklarına yakın, arabuluculuk da ederlerdi. Bırakmazlardı onları dargın dargın. Kız kardeşlerin büyüğü Osman'ı, küçüğü Fahim'i barışmaya zorlar, haber getirir, haber götürürlerdi. (...) Fahim aldığı kutuyu verir. Küskünlüğün nedeni o kutu değildir

¹²³ Seyda, 2013: 19.

¹²⁴ Seyda, 2013: 22.

¹²⁵ Seyda, 2013: 22.

zaten; kendisi biişi söylüyor, Osman ise kızların yanında onun yanlısını çıkartmaya kalkışıyor, -bugüne bugün abisi olur-, bilgiçlik taşıyor: işte budur!¹²⁶

Anne ve babaları tarafından ilgi görmeyen, belirli bir aile düzeni olmayan, olumsuz davranışlar gösteren babaların, aşırı korumacı annelerin çocuklarında, huzurlu ve disiplinli bir ortamda büyüyen çocuklara oranla kardeş kıskançlığının daha çok olduğu tespit edilmiştir. Osman küçük yaşta annesini kaybetmiş ve baba ilgisine muhtaç büyümüştür. Evde otorite olarak gördüğü iki kişi vardır: büyükanne ve büyükbaba. Bu ilgi boşlukları ve sevgi eksiklikleri kardeş kıskançlığını körüklemiştir. Osman, halasının oğlu Fahim’le altı yaşına kadar aynı evde büyümüştür ve onu kardeşi olarak görür. Kardeşler arasında ayırım yapmaları, eşit olmayan tutumlar, kardeşler arasında anne ve babanın sevgisini kazanamama gibi kıskançlıktan doğan kaygılar oluşturabilir. Evin ilk torunu Fahim’dir fakat en büyük ilgiyi ailenin tek erkek çocuğunun oğlu Osman görür. Evde çocuklar arasında bu hiyerarşinin yarattığı bir rekabet vardır. Kardeşlerin yaşlarının yakın olması da kardeş rekabetini ve kıskançlığını arttıran bir unsurdur. Araştırmalar yakın yaşlardaki kardeşlerin daha çok çatıştıklarını fakat aralarında duygusal açıdan da ciddi bir bağlılık olduğunu göstermiştir. Osman her ne kadar Fahim ile çatışma yaşasa da ona çok bağlıdır. Öyle ki evden taşınırken onu tek üzen Fahim’den ayrılmaktır.

Fahim, büyükbabası başta olmak üzere oyun arkadaşları Mehlika ve Piraye’ye de kendini kanıtlama çabasıdadır, buluştuklarında ne oynayacaklarına, oyunun nasıl devam edeceğine ve oyunun kurallarına hep Fahim karar verir. Her konuda bir fikri vardır Fahim’in. Osman’la aralarındaki çekişmede Fahim’in her şeyi bilmesinden ve kızların yanında Osman’ı küçümsemesinden başlar:

Çok şeyler bilen Fahim, onlara, sanki Osman orada değilmiş gibi, yalnız ikisine cenneti anlatmaya girişti: Mevlidin okunarak ruhun cennete gidince, orada korkma, huri adlı melekler görüyorsun. Senin kollarına giriyor ve seni yemyeşil, ağaçlık bir yere götürüyorlar. Cennete ırmaklar akıyor ki... Hep! Suları şurup ya da pekmezden. Uçan kuşlara rastlıyorsun. Canın çekti mi onları, istek daha aklından geçerken, kuşlar kendiliğinden yolunup kızartılarak önüne getiriliyor.¹²⁷

Fahim’in sırf Osman istediği için süt içmek istememesi de hep Osman’a karşı bir direnç göstermesindedir. Sonuç olarak o sütü büyüme hayalinin gerçek olma olasılığı için içer. Aralarındaki çekişme ve evdeki bazı huzursuzluklar çocukların davranışlarına da yansır.

¹²⁶ Seyda, 2013: 30.

¹²⁷ Seyda, 2013: 32.

Bunlar; yaramazlık, söz dinlememe, aşırı hareketlilik, zarar verici davranışlar ve kardeş kıskançlığıdır.

Adler, kıskançlığa eğilimli «tahtından indirilmiş ilk çocuk» tipine karşın «yoksun bırakılan, yetkisiz kılınan en küçük çocuk» imajını önerir. Kendinden yaşça daha büyük kardeşlerin «Sen» hitabıyla karşılaşan küçük çocuk kendini zayıf ve bağımlı hisseder. Böylece oluşan yetmezlik duygusu (sentiment d'inferiorite) en küçük çocuğu, bu durumunu yenmeye, erk ve mükemmellik arama çabasına girişmeye iter. Küçük çocukların, yaşça büyük kardeşlerine oranla daha tutkulu olması bundandır.¹²⁸ Tıpkı Osman'ın Fahim'e karşı sürekli kendini kanıtlama çabası ve her şeyi Fahim'in değil kendisinin de bazı konularda bilgisi olduğunu göstermek istemesi bu yüzdendir:

-Hadi bakalım, vapurun arkasında köpük neden olur, bil bakalım. Osman hemen dadısından dinlediğini satmaya kalkıştırdı:

- Hıh o bir şey mi? Gemiciler vapur giderken çamaşır yıkarlar ondan olur.

-hıh derdi Fahim de.

-hıh güleyim bari der ve gülerdi. Gemiciler çamaşır yıkıyormuş ben sana doğrusunu söyleyeyim mi? Söyleyeyim de öğren; vapur giderken arkasında suyu iteleyen bir pervane var. O dönüyor, köpükler ondan çıkıyor.¹²⁹

Bir gün Osman, babasının saatinin içindeki seslerin nereden geldiğini merak eder ve saati parçalara ayırır, büyükbabasına yakalanınca aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Tık tığına baktım büyük babacığım... Deyip kendince yeni bir açıklamada daha bulundu. Tık tık ediyor ya hep? Bi de... Şey... imm... Cınlar mı var içinde? Imm... cın cınlarını kim çalıyor? Ona baktım... imm... Şey...Gerisini getiremeden büyük babasının bir bakışından utanarak sustu. Doğruydu sözleri, çok merak etmişti, ama parçalanmış saatten bir takım küçük, parlak demir parçacıklarından başka bir şey çıkmadıktan sonra, neye yarar?¹³⁰

Osman'ın hayal dünyası geniştir fakat bir saati parçalarına ayırırken zarar vermediğini düşünecek kadar da küçük bir yaşta değildir. Büyükbabasının durumu bildiğini anladığı anda utanır ve yaptığı işin yanlış olduğunu farkındadır.

Osman ve Fahim'i mevlit dinlemeye götürürler. Çocukların yaşları gereğince ölüm sonrası yapılan bu ritüel onların hafızasında mevlidi dinlerken ağlaşan, haykıran, düşüp bayılan kadınlardan duyulan korku olarak yer etmiştir:

¹²⁸ <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5697> (erişim tarihi: 05.05.2019)

¹²⁹ Seyda, 2013: 30.

¹³⁰ Seyda, 2013: 60.

kolay kolay geçeceğe benzemeyen bu korkunun etkisi altında, çekişmelerini de kısık bir sesle sürdürüyorlardı. Osman' a kalırsa ağlatıcı bir şarkıydı mevlit, başka bir şey değil. Fahim'e göre mevlit ölmüş kimselerin ruhları cennete gitsin diye okunan bir şeydi. Cehenneme gitmesin diye. Tabii gitmesin. Fokur fokur kaynayan kazanlarda, kazanların başındaki elleri topuzlu "zebani"ler de hep orada cehennemde. İnsanın kafasına o topuzlarla vuruyorlar. Hem de kaynar kazana atıyorlar. Cayır cayır yanıyor. Patlıcan kızartırken İkbal Dadı'nın koluna yağ sıçramıştı. Ne dedi? "Ah hanımcığım cayır cayır yanıyor. Acısı içime çöktü..." dedi. Kolunun sade orası cehennemlikmiş. Bir de, bütün bütüne kazana atıldığını düşün!¹³¹

Çocukların ölüm anlayışları onların diğer soyut kavramları anlamada olduğu gibi, birtakım değişkenlere bağlıdır. Bu değişkenler arasında yaş, cinsiyet, zihinsel ve duygusal gelişim, çevre ve toplumdaki bazı hâkim olan geleneklerle çocukların bu konudaki tecrübeleri önemli faktörlerdir. Bununla birlikte, bu faktörler arasındaki en önemli unsur çocukların zihinsel ve duygusal gelişimleridir.¹³²

Çocukların ölüm anlayışına yönelik araştırma yapanlar genellikle bilişsel gelişim teorilerini, (çoğunlukla da Jean Piaget tarafından geliştirilen bilişsel gelişim teorilerini) kullanmaktadırlar. Bilindiği gibi, Piaget, ilk çocukluktan erinliğe kadar zihinsel gelişimi analiz etmiş ve birçok gelişimsel basamaklar ortaya koymuştur. Sadece ilk çocukluk (infancy) döneminde bile, Piaget'e göre altı farklı zihinsel gelişim basamağı vardır. Piaget çocukların uzun bir süre gerçek anlamda soyut düşünce basamağına ulaşamayacaklarını, hatta on yaşındaki çocukların bile, tüm zihinsel kaynaklarıyla birlikte sadece somut işlemler basamağına ulaşabileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla çocuklar ancak ergenlik döneminde tam olarak soyut kavramları ve buna bağlı olarak da ölüm kavramını anlayabilirler.¹³³

Osman, Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre işlem öncesi sezgisel dönemdedir. Henüz okula gitmediğini biliyoruz, bu da bize Osman'ın yaşının yedi yaştan küçük olduğunu düşündürüyor. Cehennemle ilgili yorumları da Fahim'in ölüm, cennet, cehennem, ruhlar hakkında daha mantıklı –kültürel öğretiler ve din eğitimi- düşündüğünü, Osman ise henüz soyut işlem dönemine geçmediği için, bağdaştıramadığı konuları yaşadığı olaylarla ilişkilendirerek cehennem konusuna kendi tecrübeleriyle bir anlam yüklemeye çalışmıştır.

Osman ve Fahim'in arasındaki çekişme roman boyunca devam edecektir. Fahim, Mehlika ile Piraye'ye, Osman'ı yok sayarak cenneti anlatmaya başlar:

¹³¹ Seyda, 2013: 31.

¹³² Köylü, 2008: 101.

¹³³ A.g.m

“Çok şeyler bilen Fahim, onlara, sanki Osman orada değilmiş gibi, yalnız ikisine cenneti anlatmaya girişti: Mevlidin okunarak ruhun cennete gidince, orada korkma, huri adlı melekler görüyorsun. Senin kollarına giriyor ve seni yemyeşil, ağaçlık bir yere götürüyorlar. Cennete ırmaklar akıyor ki... Hep! Suları şurup ya da pekmezden. Uçan kuşlara rastlıyorsun. Canın çekti mi onları, istek daha aklından geçerken, kuşlar kendiliğinden yolunup kızartılarak önüne getiriliyor.”

Fahim’in cennetinde ırmakların suyu pekmez ve şuruptandır çünkü onun en sevdiği ve ödüllendirildiği içecekler pekmez ve şuruptur. Fahim’in cenneti karakterine ve yaşam biçimine uygundur. Fahim, bir şeyleri hiçbir çabası olmadan elde etmek ister, tıpkı kendi cennetinde canı çektiği sırada kuşların kendiliğinden yolunup kızartılıp önüne getirilmesi gibi.

Cennet konusu açılınca Osman’ın aklına annesi gelir. Türklerde birçok dinde olduğu gibi ölümden sonra yaşama inanılır. Osman’ a da dedesi annesinin onu gözlediğini söylemiştir:

“Osman çekine çekine:

-Bana büyük babam söyledi, diye mırıldandı, benim annem oradaymış. Cennetten, oğlum napıyor diye beni gözlüyor.”

Fahim de henüz soyut işlemler dönemine geçmediği için Osman’ın bu iddiasına kesin bir cevap veremiyor. Osman’ın annesinin cennette olup olmadığı konusu onların başöğretmeni büyükbabalarına sorulması gereken bir konudur:

Osman’ın annesinin orada olup olmadığını Fahim iyice bilemiyordu. Durumun büyük babadan soruşturulması gerekir.” Fahim bu konuya açıklık getiremeyince Tanrı konusuna geçer:

“Onun için başka bir konuya geçti:

-Ruhları cennete, cehenneme kim alır? Hadi bilin bakalım!

Kızlarda meraklanmışlardı.

-Kim? Diye sordular. Kim alır?

-Tanrı... Dedi Fahim.

Osman sindi. E, doğrudur. Öyledir. Ama kim bilir!

-Tanrı! Diye üsteledi Fahim. Ne bakıyorsun öyle?

‘Tanrı’ dendi mi o zamana kadar, Osman’ın gözleri önüne şöyle birisi gelirdi; çocukları pek seven, her dediklerini yapan, azıcık büyük babasını andırır, sırtında çok uzun beyaz hırkası, elinde uzunca bir değneği olan, aksakallı nur yüzlü bir kocamış kişi. Değnek taşır. Çünkü bugün buradaysa yarın başka yerededir. Hastaları yoksulları iyileştirmek için dünyayı gezerken, dağları, bayırları, o yaşlı haliyle nasıl tırmanacak? Doğrusu biraz acırdı da ona; bir yerde oturamıyor, hep dolaşmak zorunda diye.” (s.33)

Osman Tanrı ile büyükbabasını bağdaştırır. Osman’ın hayalindeki Tanrı tıpkı büyükbabası gibi çocukları seven, her isteklerini yapan ve değneği olan biridir. Çünkü

büyükbabasının da onu her yere götüren bir değneği vardır. Bu anlatılar bize Hz. Hızır'ı da anımsatır. Hz. Hızır da efsanelere göre insanlara, hayvanlara, doğaya hükmeder. Hastalara şifa olur, yoksullara yardım eder. 'Hızır gibi yetişmek' deyiimi buradan gelir. Dünyayı insanlara yardım etmek için gezer. Osman'ın Tanrı'yı yaşlı bir adam olarak tasvir etmesi büyükbabasının onun üstündeki etkisini ve çocukken dinlenen Hızır hikâyesinin etkisidir. Bilinçaltında iki etkiyi birleştirmiştir.

Anlatıcı, Osman'ın doğum zamanına geri döner. Bu olayı; 'Fahim, Osman'ın Yürümesini Beklemişti.' başlığı altında anlatır. Çünkü Fahim için Osman'la vakit geçirmek, oyun oynamak ve birlikte yaramazlık yapmak için Osman'ın yürümesi gerekmektedir. Fahim, kendine suç ortağı istemektedir. Böylece bütün azarları sadece kendisi işitmeyecektir.

Anlatıcı, doğacak bebek için 'yolcu' terimini kullanmıştır: "söylentilere bakılırsa küçük bir 'yolcu'nun yolu bekleniyor, o da bir türlü gelmiyordu:

Ebe "Beyzon Bey", ya bir şey istemek ya da sigara içmek için dışarı çıktıkça hemen tepesine üşüşüyorlar, "Geldi mi? Ne haber?" deyip soru yağmuruna tutuyorlar; adamcağızı sıkboğaz edip duruyorlardı. Elleriyle, gözleriyle ve kaşlarıyla işaretler ederek, "Hayır." diyordu Beyzon Bey, "Üzerime varmayın, sabırlı olun, vakit var, gelecek."

Gelmesi bu kadar özlemlerle beklenen ve yolu gözlenen biri ancak bir 'yolcu' olabilir. Osman'ın doğumu zor olmuş ve bir süre bekletmiştir, onun yolunu gözleyenleri. Belki de Mehmet Seyda kendini doğumuyla birlikte hayat yolculuğuna çıkmış bir yolcu olarak görmüştür: "Beklenen "yolcu", yani bebek dünyaya gelmişti. Çılgınlığını savuruyordu."

Takvimdeki yaprak, 1919 yılının aylarından birini; evin arka odasındaki örtülü camlar ise; bakımsız büyük bahçeyi ve mürdüm eriği ağacının tozlanmış yapraklarını, kuyu dibindeki zakkumların pembe pembe açmış, dil değdirilmez kokusuz çiçeklerini gösteriyor. Mürdümün yaprakları tozlu, yorgun bir dil gibi sarkık, kımiltısızdı.¹³⁴

Anlatıcı, bize Osman'ın doğduğu zamanı ve evi sonbaharın izleriyle anlatır. Mekân tasviriyle insanların Osman'ın doğumuyla ilgili görüş ve duygularını bize hissettirmeye çalışır. Bu tasvirin içinde zakkum ve mürdüm imgesi önemlidir. Zakkum kuyu dibindedir, pembedir ama zehirli olduğu için dil değdirilmez, mürdüm ise tozlu ve kımiltısızdır. Lacancı psikanaliz teoriye göre kuyu, anne karnını işaret etmektedir. Kuyunun içindeki pembe zakkum ise yeni doğan bebeği ifade etmektedir. Zakkumun rengi canlıdır fakat yaprakları toz içinde ve yorgun bir dil gibi kımiltısızdır bu da bize yaşama yeni katılan bebeğin tüm ömrü boyunca

¹³⁴ Seyda, 2013: 36.

içinde bulunacağı ruhsal durumu göstermektedir. Osman, çevresindeki insanlardan farklı bir yapıya sahiptir. Okumak, üretmek için yaratılmıştır ve her sanatçıya özgü değişik bir ruhsal yapısı vardır. Ne yazık ki karakter özelliklerini ve bir yazar/şairin ruhunun o eşsiz durumunu çevre şartları yüzünden ortaya çıkaramamış mutsuz büyümüş, hayatı boyunca yaşadığı tecrübelerden tatmin olamamıştır.

Osman'ın doğumuyla evde bir bayram havası yaşanır. Osman, Ömer Bey'in en büyük oğlunun ilk çocuğudur. Osman'ın annesi de doğumdan sonra erkek olup olmadığını öğrendikten sonra ancak dinlemeye geçer. Erkek çocuk doğurmak bazı toplumlarda kadının aile içindeki konumunu sağlamlaştıran ve değerini arttıran bir olgudur. Kız çocuk doğurmak - kadının hem cinsini doğurması-kadının kendini değersiz hissettiren bir olay ise böyle toplumlarda kadınların ruh dünyalarını tahmin etmek zor değildir. Osman'ın annesi de yaşadığı toplum içinde erkek egemenliğinin ve megalomanlığının etkilerini yaşayan bir kadındır. İlk kocası tarafından sözlü şiddete uğramış, daha sonra evlendiği adamdan da hem fiziksel hem psikolojik şiddet görmüştür.

Erkek şiddetinin, kadını değersiz görmesinin ve kadına zulmetmesinin sebebi aslında kişinin iç dünyasında bastırmaya çalıştığı kendinden nefret ve suçluluk duygularının dışa yansımasıdır. Freud, bu durum için 'nesne ilişkileri' tabirini kullanır. Psikanalizde nesne tabirini ilk kullanan Freud'dur. Freud, nesne tabiriyle çocuğun içgüdüsel duygularını dışarıda yansıttığı varlıkları kasteder. Zihnin üç yapısından biri olan ego başta tüm hazları kendinde taşır. Daha sonra devreye libido girer ve kişinin kendine yönelik olan ilk narsistik deneyimleri egodan dış dünyaya yansıtarak narsisizme son verilir. Ancak dış dünyadan ya da kişinin iç dünyasından gelen bir engelleme ile karşılaşır libidinal enerji geri çekilmek zorunda kalırsa ikincil narsisizm¹³⁵ denen durum ortaya çıkar. Aslında insan yaşamını idame ettirebilmesi için ikincil narsisizm belirli bir ölçüde gereklidir. Yalnız ilgisini kendisinden başka nesnelere yönelten çocuk, her zaman bunu yönetmekte başarılı olmayabilir. Nesne ilişkilerinden çocuğun bu ilişkileri yönetme esnasında yaşadığı hayal kırıklıkları önemlidir. Eğer bu esnada sorunlu ve başarısız olursa, sorunu yaşadığı nesneyle ilgili nefret duygusu gelişir. Yani dışarıya yöneltilen ilgi ve sevgi gibi değerler birbirinin ardından zıtlarını da getirir. Her iki zıt duyguda da ilk nesneye olan ihtiyaç ve hemen ardından gelen nefret duygusu hâkim olur. Bebeğin kendinden sonraki ilk nesne her zaman annesidir. Erkek çocukları için bu karşı cinsi de ifade eder. Bebeklik ve çocukluk dönemindeki yaşanan hayal kırıklıkları ve sorunlu benlik geçişi ileride 'yetişkin' olan bireyin kadına yönelik şiddetini tetikler.

¹³⁵ Bebekler büyüdükçe dış dünyayla olan ilişkileri artar. Artık libidolarını kendilerinden çok dışarıdaki nesnelere yönlendirirler. Bebeklerin kendilerine olan ilgileri birincil narsisizm, dış dünyaya yönelik nesne ilgilerine de ikincil narsisizm adı verilmektedir. (Tükel, 2015: 225.).

Osman için hayatı boyunca gölgesini babasından çok hissedeceği büyükbabası çok önemlidir. Ona ismini büyükbabası vermiştir:

Aslında içi içine sığmayan Ömer Şakir Bey torununu bir an önce görebilmek için can atıyor, ama yine de ağırdan alıyordu. Sigarasını söndürdü, öksürüp aksırarak kalktı ayağa. Yavaş yavaş ilerledi ve odaya girince, ilk önce gelinin yattığı karyolaya, sonra torununa göz attı. Ne kadar sevinçli olduğunu elinden geldiğince belli etmemeye çalışarak, deminki açıklamayı sanki o yapmamış gibi, dedelere yakışan bir ağırbaşlılıkla bebeğe doğru uzandı. ¹³⁶

Üç kere kulağına Osman Osman Osman diye fısıldadı göbek adını da Ali koydu. Artık bebeğin adı Ali Osman'dı. Hayatı boyunca her şeyi nizamına uygun yapan ve evdeki en büyük birey olmasının avantajını kullanan Ömer Şakir Bey torununun doğmasına duyduğu sevinçli ve heyecanı göstermek istemez. Evdeki konumunu korumak için sanki kimseyle yüz göz olmak istemez, sevinçlerini, üzüntülerini hep kendine saklar. Ömer Bey okurken Mahmut Bey babasına çocuğun kara kara saçlarını görüp görmediğini sorar. Ömer Bey isim duası sırasında yapılan bu davranışı 'saygısızlık' olarak görür:

Büyük baba çatındı ve ettiği duayı neredeyse bozacak olan o "saygısız" ters ters baktı bir. Böylece sevinçli, şaşkın dakikalarda bile hiçbir şey, ama hiçbir şey, büyük babanın kendince önem verilmiş sıra gözetir davranışlarını bozamazdı da, ondan. ¹³⁷

Yazar, zamanda geriye dönüş yaparak Osman'ın doğumuna konuyu getirmiştir. Fahim de Osman'ı çok küçük bularak aklından şunları geçirmiştir: "Konukların çocuklarından kimse gelmediği günlerde, koskoca evin içinde tek başına büyüklerin söyledikleri gibi; "bacak arasında dolaşmak" tan hoşlanmamaktaydı. Azarlanmak paylanmak, itilip, kakılmak gücüne gidiyordu. Ama Osman büyür de bir araya gelirlirse, o zaman başka... Başka olurdu yani. Onu öne sürer, her şey olur, kimin ne yaptığını kim bilecek? Büyük babayı İkbal Dadiyı, annesini, babasını, Mahmut dayısını kandırırdı. "Ben yapmadım ki Osman yaptı!" der, biter giderdi." Hem Osman'ın büyümesini istiyor, onunla oyun oynamak ve evde yaşıtı kimse olmadığı için ayakaltında dolaşmamak için hem de artık evde iki çocuk olduğu için yapılan yaramazlığın kimin tarafından yapıldığı bilinemez diye kendine bir suç ortağı, günah keçisi arıyor. Fahim, Osman'ı bir yandan kıskanırken bir yandan da onunla olmak için can atıyor. Çünkü kardeş tam anlamıyla hem hayatını hem de yaramazlıklarını paylaştığın kişidir.

¹³⁶ Seyda, 2013: 38.

¹³⁷ Seyda, 2013: 38.

Bütün serüvenlerin başlangıcı Fahim’de düğümlenir. Her taşın altından o çıkar. Osman’ a, her bir şeyin gerçek öğreticisi, yol göstericisi, zamanla, Fahim abisi olur. Osman’dan ütü ister Fahim. “Osman ütüyü getirmeye gidiyordu. Kocaman yastığın yanında ütünün artık sözü mü olur? Gelgelelim, tahtaya çivilemişler mi nedir, çekiyor çekiyor, ütü yerden kalkmıyordu. Anlaşılır şey değil... Yüzünü gözünü buruşturuyor, fena halde sinirleniyordu.”¹³⁸

Fahim abisinin gücü her şeye yetiyordu ama Osman’ın gücü yetmiyordu. Buna da bir anlam veremiyordu küçük Osman. Oysaki Fahim abisinin kaldırdığı şeyler daha büyüktü – yastık- gibi, onun kaldırdığı nesnenin yanında bir ütü ne kadar ağır olabilirdi ki. Osman, henüz Piaget’e göre korunum kanunu kazanamamıştır. Bu kurama göre çocuklar sezgisel dönemdeyken (4-7 yaş) bir nesnenin biçimi, konumu değiştiğinde; miktar, ağırlık veya hacminde değişiklik olduğunu düşünür. Osman’ da büyük bir yastığın ütüden hafif olduğunu düşünememiştir. Yastık hacim olarak ütüden büyüktür çünkü.

Nesne korunumu kazanmadığı gibi canlı ve cansız nesnelere de ayırt etmekte zorlanır. Konsolda duran süs köpeği gerçek sanır ve birkaç kez seslenir:

Eşyanın ağırlıkları üzerindeki yanılgılarıyla kalsa, öper başınıza korsunuz. İşin içinde, canlılarla cansızları birbirine karıştırmak da var: Alalım konsolda duran, ayakları tahtaya tutkallanmış, içi saman dolu, gözleri camdan köpeği... Onu canlı sanan Osman, birkaç kere “Gel kuçu, kuçu...” diye seslendi, çağırdı. Ama bez köpek ona dönüp bakmadığı gibi, yerinden bile kıpırdamadı.¹³⁹

Başka bir gün de Fahim abisiyle bahçeye indiği bir gün gerçek kazları oyuncak sanır ve kazın boğazını elleyince kazın saldırısından zor kurtulur. Bu döneme canlıcılık(animizm) dönemi olarak adlandırılır:

“Yarı emekleyip yarı yürüdüğü günlerde Fahim abisi onu elinden tutup gizliden bahçeye indirdiği bir öğle zamanı başlarına olmadık işler açılmıştı, çünkü o; azıcık ileride, konsol üzerindeki bezden köpeğin duruşu gibi hiç kıvıldamadan duran palazlanmış kaz yavrusunu renk değiştirdiği boyun yerinden elleyecek olmuştu. Vay sen misin? Kazın birden canlanması ve dönüp tıslamasıyla, korkudan ödü koptu.”¹⁴⁰

Osman küçük yaşta annesini kaybettiği için ona evde sürekli değişen üvey anneler ve babaannesi bakmıştır. Üvey anneler değişirken onun tek gerçek öznesi babaannesi olmuştur. Öyle ki tüm çocuklar canları yandığında ya da bir şeye olan ihtiyaçlarını dile getirmek için ‘anne’ diye ağlarken, Osman ‘babaanne’ diye ağlamaktadır:

¹³⁸ Seyda, 2013: 41-42.

¹³⁹ Seyda, 2013: 42.

¹⁴⁰ Seyda, 2013: 42.

“Gönlünce eğlenmek yolunda ondan hiç de geri kalmak istemeyen Osman, kendisini gelip giydirecek olan kimseye seslendi:

-Anne, anne!

Bir dil alışkanlığı, hatta Fahim abisine özenişti sadece. Yoksa bu ünlemeye hiç kimse gelmezdi. O da bir yanlılık yapmışçasına boşluğu dinleyerek hemen arkasını düzeltti:

-Babaanne, babaanne.”¹⁴¹

Osman’ın ‘anne’ diye seslenişi biraz Fahim abisine özenmesinden kaynaklıdır. Yoksa o da ‘anne’ olarak seslenebileceği ve hayatında o konumda yer edecek biri olmadığını bilir evde. Bu da bize daha küçük yaşta bile bir şeylerin eksikliğinin anlaşıldığını gösterir. Çocuk temel ihtiyaçlarını karşılamak için şüphesiz ki annesine ihtiyaç duyar. Lakin anne sadece meme veya biberon veren kişi değildir. O aynı zamanda “anlamli ifadelerin temsilidir”.¹⁴² Osman’ın da hem temel ihtiyaçlarını hem de duygusal ihtiyaçlarını babaannesini ve dedesi üstlenmiştir. Eve gelen giden üvey anneler ise sadece ruhunda bir karmaşaya sebep olmuş, kimi nasıl adlandırması gerektiğini, neden onlara ‘anne’ demesi gerektiğine anlam yükleyememektedir. Zira anne, koruyan, kollayan, şefkat gösteren ve besleyen obje olmalıdır. Eve gelen ‘anneler’ de bu özellikler bulunmaz.

Bahçedeki yaramazlıklarından sonra tavan arasında oyunlarını oynamaya başlayan Osman ile Fahim, bir gün oradaki yavru fareleri görürler. Fahim hemen bahçedeki yavru kedileri getirir fareleri yemesi için. Fakat beklediği gibi olmaz, yavru kediler birkaç kez kokladıktan sonra fareleri rahat bırakırlar. Fahim durur mu? Arkasından kedilerin annesini getirir ve tavan arasında bir kovalamaca başlar. Osman’ın yüreği buna razı gelmez fakat emir büyük yerdendir. Eğer kedinin geçmesine izin vermezse Fahim abisi bir daha onunla oyun oynamamakla tehdit eder. Osman da çaresiz kedinin önünden çekilir. Kedinin geçmesine izin vermesine rağmen Fahim aşağıya iner. Arkasından İkbal Dadı tavan arasına gelir ve Osman’a durumu açıklamaya çalışır. Osman, çok duygusal bir çocuktur. Yine de kediye çok sinirlenmiştir, kedi önünden geçerken kedinin beline bir tekme savurur ve kedi yere düşer:

-gördün mü bak, dedi İkbal Dadı. Allah razı gelmedi. O da can taşıyor! O da karnını doyuracak da, memelerindeki sütle yavrularını emzirecek. Kediler olmasaydı, fareler gözümüzü oyardı. Aslında Fahim abin haklı, ama sen küçüksün diye... Kalk ayağa, sus ve yürü!¹⁴³

¹⁴¹ Seyda, 2013: 43.

¹⁴² <http://libidodergisi.com/annenin-yoklugu/> (erişim tarihi: 05.05.2019)

¹⁴³ Seyda, 2013: 47.

Osman'ın yüreği el vermese de yavru farelerin öldürülmesine kendisi kediye karşı nefretle dolunca tekme atmayı kötü görmemiştir. Fahim de yavru kedilerin boynuna ip dolar ve tavan arasındaki sandıkları taşımaları için onları sürükler. Psikanalitik incelemeler göstermiştir ki kediye yapılan saldırılar, kedilerin kadın cinselliğini sembolize etmesinden dolayı hayvanlara karşı şiddet eğiliminde olan çocukların kadınlara karşı da şiddet eğilimindedirler.

Osman'ın kafası İkbâl Dadısının açıklamasından sonra karışmıştır;

Osman kediye yavrularını emzirirken görmesine görmüştü ya onlara karşı bu kadar yumuşak ve düşkün olan bir hayvanın, kendilerini koruyamayan fareciklere beslediği kötü niyeti aklı almıyordu. Bir ürküntü gelmişti içine, daha doğrusu güvensizlik.¹⁴⁴

Belki de Osman'ın hayvanlara karşı olan ilk güvensizlik hissi daha sonra hayatındaki insanlar hakkında da fikir sahibi olmasını sağlayacaktır. Osman'ın çevresini yeni yeni keşfettiği ve olaylara anlam yüklemeye başladığı zamandır. Büyükbabasının tavukları ve horozları vardır ve hepsinin birer isimleri. Özellikle Mestan ve Aslan adında iki tane horozu vardır:

Gel zaman git zaman, bahçenin yer yer ıslak, çamurlu toprağından solucan ve tavuk gagalayan; kabarık, parlar, allı pullu tüyleri ve kuyruklarıyla pek göz alıcı; büyük babasının kimine Mestan, kimine Aslan diye adlar taktığı horozlara karşı da aynı duyguya kapıldı. Zavallı tavukları hırpalamakla kalmıyor, kendi aralarında da yok yere kıyasıya dövüşerek, birbirlerinin al ibiklerini kan içinde bırakıyorlardı.¹⁴⁵

Anlatıcı, bu bölümde hayvanların yaşamlarıyla ve Osman'ın hayvanlara bakış açısıyla da evdeki durumu anlatmış olur. Kümesin içindeki durum sembolize edilmiş aile hayatı ve ev yaşantısının bir parodisidir:

Bu konuda kimseye söylediği yoktu, sorsalar anlatamazdı ama horozları, tavukları ve civcivleri, evdekilerden birilerine benzetiyordu. O söz gelişi nereye gitse öbürlerinin çevresini saygı ve korkuya boşalttıkları “Aslan”, büyük babayı andırmaktaydı. Hep onunla birlikte dolaşan kar beyazı iri tavuk ise büyük anneyi... Çünkü öbür tavuklar da ona karşı saygılı, çekingen.¹⁴⁶

Horoz Aslan yemek bulduğu zaman anaç tavuğa veriyor ve o da civcivlerine paylaştırıp onları besliyor. Bu durumla birlikte tüm kümeste olanlar küçük Osman'ın dikkatini

¹⁴⁴ Seyda, 2013: 47.

¹⁴⁵ Seyda, 2013: 47.

¹⁴⁶ Seyda, 2013: 48.

çekiyor ve kümesteki en ‘haşmetli’, tüyleri parlak ve kabarık horozu büyükbabasına benzetiyor. Büyükbabası, evi çekip çeviren, evde yaşayanlara saygı uyandırdığı kadar korkuyla karşılanan da bir adamdır. Büyükanne ise hep onunladır, ona karşı saygılı ve anlayışlıdır. Evdeki diğer insanlar ise padişah ve eşinin yönetimindeki halka benzerler. Yaşamak için muhtaç, itaatkâr ve büyüklüğünden duyulan saygıyla yaklaşırlar. Osman’ a büyükbabası hem tek oğlunun en büyük erkek çocuğu olması dolayısıyla hem de Osman’daki duygu durumunun farklılığının farkında olduğu için evdeki diğer bireylerden daha sıcak ve anlayışlı davranmaktadır:

Osman’a baldan tatlı, pamuktan yumuşak gelen büyük baba, çok sert, çok öfkeli bir adamdı aslında. Babaanne arkasından, “Bizim beyin öfkesi burnundadır!” der Osman da büyük babasını burnuna bakar, ama orada ara sıra kayan gözlüklerinden başkaca bir şey göremezdi.¹⁴⁷

Ömer Şekip Bey çabuk sinirlenen bir adamdır. Herkesin adaletli, düzenli olmasını ve herkesten kurallara uymasını bekler. Osman, anne ve babadan görmediği otorite hissini ve onlardan alamadığı şefkati büyükbaba ve babaannesinden alır: “Ama elbet, her şeyin en doğrusunu, en iyisini büyük babası bilir. Bilmese, evde hep onun dediği yapılır, o konuştuğu zaman herkes susar mı?”¹⁴⁸

Mehmet Seyda’nın nehir roman özelliği gösteren romanlarından birisidir. Daha sonraki romanlarında özellikle ‘İhtiyar Gençlik’ romanında büyükanne ve babasının Mehmet Seyda’nın karakter özelliklerinin oluşmasındaki etkisi daha açık bir şekilde anlatılmıştır. Bu romanda Osman daha küçüktür. Yavaş yavaş çevresinde olup bitenleri anlamaya çalışmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkileri, ilişkiler arasındaki dinamikleri, aile içinde kimin hangi pozisyonda olduğunu yeni keşfeder.

Eve yeni bir ‘anne’ gelir. Adı Melahat’tır:

Belki fildir fildir dönmüyordu kadının gözleri, ama kütükleşmiş gövdesinin davranışları o kadar tembel ve ağırdu ki, kaşını gözünü hafiften oynatması bile, bu ağırlığa aykırı düşüyor, korkunç bir hız kazanmış gibi geliyordu. Büyük babasıyla babaannesi “Kızım Melahat” derlerdi ona; babasıyla Nebiye halası doğrudan doğruya “Melahat”; İkbâl dadı ve yabancılar ise, “Melahat Hanım.”¹⁴⁹

Osman da onu bahçedeki bodur tavuğa benzettiği için mi, yoksa o, babasının odasına daldığı zaman kendisine kapının kapanışından mı, nedense pek ısınamadığı bu kadına “Melahat” derdi doğrudan doğruya. Ayrıca “Melahat” dediği zaman kadının kızardığını,

¹⁴⁷ Seyda, 2013: 51.

¹⁴⁸ Seyda, 2013: 53.

¹⁴⁹ Seyda, 2013: 54.

kendisine uzaktan dik dik baktığını gördüğü için de, “Melahat” derdi. Evdeki insanların üvey anneye verdikleri adlandırmayla anlatıcı bize ‘anne’ ye verilen unvanında ilerde bir sıkıntı olacağını sinyali veriyor. Çok geçmeden Melahat Hanım Osman’ı odasına çağırıyor. Osman’a şeker vererek kendisine ‘anne’ dedirtmeye çalışıyor ama bu çabası nafile oluyor. Osman, ‘anne’ni betimlerken kullandığı sıfatların arasında bir tane bile içi ısıtan, kulağa hoş gelen bir kelime bulunmuyor:

Ablak yüzü ve onunla birlikte kekre ter kokusu, bir ara çok yakına gelmişti. Osman düşündü; “Uzağa git diyeyim mi şuna?”

-Bana Melahat demeyeceksin bir daha! Dedi.

Osman anlamsız baktı.

-Bana “anne” diyeceksin!

Osman yine baktı ve dudak büktü: “Niçin o?” gibilerden.

-Ben babanın karısıyım. Babanın karısı olunca, senin de annen oluyorum, dedi kadın.

-Annem mi olursun?

Osman pek üzerinde durmadı bu işin. E... belli olmaz, belki de doğru söylüyor, annesi oluyordu.¹⁵⁰

Melahat Hanım, Osman’ı hem şekerle kandırarak hem de bir çeşit zorlama yoluyla –çelişkili davranış- kendisine ‘anne’ dedirtmek ister. Osman üvey annesine bir türlü laf geçiremez. Üvey annesi kendisine ‘anne’ dedirtemeyince Osman’ı dayakla tehdit eder, büyükannesi ve büyükbabasının buna izin vermeyeceğini ifade edince Osman, kendisini babasına şikâyet edilirken bulur. Babasının kendi hakkını savunacağını düşündüğünden üvey annesi şikâyet eder etmez babasının bacağına sarılmaya yeltenir. Babası ona değil Melahat Hanım’ a Osman’ın onu üzüp üzmediğini sorunca donar kalır:

-Ne oldu üzüyor mu? diye sordu.

Babasının dizlerine atılacakken dondu kaldı Osman. Taş kesildi.

-Anne niçin anne demiyorsun? (..)

- Ona anne demeysen seni döverim¹⁵¹

Daha sonra Mahmut Bey, Osman’ın kulağını çeker ve Melahat Hanım’a anne demesini söyler. Canı acıyan Osman sesi çok kısık bir şekilde anne der. Osman bu davranıştan sonra babasına güvenemeyeceğini anlar.

Romanın başında da ifade edildiği gibi anlatıcı yeni yeni çevresindekileri keşfetmeye başlayan Osman’ın ilk güvensizliğini hayvanlarla yaşadığını sembolik olarak ifade etmiş daha

¹⁵⁰ Seyda, 2013: 55.

¹⁵¹ Seyda, 2013: 57.

sonra ise yavaş yavaş aile içindeki dinamikleri bize anlatmaya başlamıştır. Osman, babasıyla ilgili çok sıkıntı çekmiştir. İlk güvensizliğini –insan olarak- babasından görmüştür. Bu meseleyle başlayan aralarındaki gerginlik babasının vefatına kadar sürecektir. Baba-oğul sürekli çekişme halinde olacaklar, biri diğerinin karakter özelliklerini üzerine bir giysi gibi giyerken bu serüvenin içinde yine çocuklar zarar göreceklerdir. Osman, babası ile olan ilişkisinde sürekli hayal kırıklığına uğrayacaktır. En çok eziyeti ve zulmü ondan görmesine rağmen en çok ilgiyi ve sevgi de ondan beklemektedir. Bu çelişkiler içinde tüm hayatını sürdürmüştür.

Osman’ın etrafını ve kendini keşfeder. Kendini keşfederken duygularının da farkına varır. Olaylara verdiği tepkilerin hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğuna karar vermeye başlar. Hemen her konuda olduğu gibi hoşuna gitmeyen bir şeye ‘pis’ dediğinde başına çokça bir şey gelmez. Fakat üvey annesine pis dediğinde babası tarafından canı acıtılır ve küstürülür. Birçok duygu daha ayırt edilemediği, belirli yaşam tecrübesi henüz oluşmadığı zaman yan yana durur. Sevgi ve nefret gibi. Hayvanlarla olan yaşantısında tüm hayvanlara kini bir süre sonra geçen Osman, aradan zaman geçmesine rağmen sadece onu ilk korkutan ördek ve kazlardan hıncını bir türlü alamamıştır. Çocuk, yavaş yavaş zıt duyguları birbirinden ayırmayı öğrenir. Üvey anneye karşı beslenen kötü duyguların hemen gün yüzüne çıkartılmaması gerektiğini kötü bir tecrübeyle öğrenmiş olur. “Bu da sevgi/nefret ikilisinden nefretin baskı altına alınması gerektiği, hasıraltı edilmesi gerektiği anlamına gelir. Bu çelişkide bir taraf baskı altında ve bilincin kullanımına açık değildir. Bu durum yetişkinler için de geçerlidir. Bir metal paranın her iki tarafı da aynı zamanda kullanımımıza açık olursa (örneğin karar vermek için alternatifleri düşündüğümüz zamanlar gibi) buna “karmaşık duygular” deriz. Aynı kişiye karşı da hem sevgi hem nefret hislerini duymamıza çoğu zaman müsaade etmeyiz. Yani, yetişkin olarak bizlerin düşmanlarımıza karşı hissettiğimiz, bilerek veya bilmeyerek çocuklarımıza aşıladığımız nefret aslında “önemli ötekiler” veya “hayranlık duyulan nesnelere” ile olan ilişkilerimizden ortaya çıkmaktadır. Bu da demektir ki nefret ve düşmanlık hayatımızın içinde olan ayrılmaz bir parçadır; çok önceden beri bizim içimizde yaşamaktadır ve etkileşimde olduğumuz insanlara karşı ifade edilmektedir. Bu da aynı ailenin kardeşleri arasında, ebeveynler arasında veya çocuklar arasında yaşanan çatışmaları açıklamaktadır. Nefretin eşlerin ailelerine veya üvey anne/babalara karşı hissedilmesi veya ifade edilmesi daha kolay olsa da kimi zaman bu duygular eşlere, komşulara, bir toplum içinde farklı alt gruplara, karşıt organizasyonlara (okul, işyeri, hastane, üniversite, şehir gibi) ve en sonunda da ülkelere veya milletlere karşı da hissedilebilir.”¹⁵²

¹⁵² Moses, 2010: 100.

Ne kadar yaramazlık yaparsa yapsın büyükbabası onu babasından korumak için her zaman bir neden bulur. Annesini küçük yaşta kaybettiği için büyükbabası ve babaannesi Osman'ı kendi gözetimlerine almış ve deyim yerindeyse üzerine titremişlerdir. Mahmut Bey Osman'a kuşpalazı hastalığına tutulduğu zaman evde vakit geçirmesi ve oyalanması için saatini vermiştir. Osman ise babasının çok kıymet verdiği cep saatini parçalar ve hiçbir şey olmamış gibi saatin parçalarını saklar. Büyükbabası saati bulunca ona bunu neden yaptığını sorar. Osman'ın cevabı ise şöyledir:

Tık tığına baktım büyük babacığım... Deyip kendince yeni bir açıklamada daha bulundu. Tık tık ediyor ya hep? Bir de... Şey... Imm... cinler mi var içinde? Imm... çın çınlarını kim çalıyor? Ona baktım... Imm... şey...Gerisini getiremeden büyük babasının bir bakışından utanarak sustu. Doğruydu sözleri, çok merak etmişti, ama parçalanan saatten bir takım küçük, parlak demir parçacıklarından başka bir şey çıkmadıktan sonra, neye yarar? ¹⁵³

Osman, saatin içinden gelen seslerin, büyükbabasının ona anlattığı hikâyelerde yer alan cinlerden perilerden geldiğini düşünür. Saati parçalayınca umduğunu bulamaz. Osman, saati parçalamasının aslında bir yaramazlık olduğunu bilir. Bu yüzden saati saklar ve büyükbabası onu sorguladığında yaptığı yanlışın farkına vararak utanır. Mahmut Bey Osman'ın hastalığı boyunca onunla ilgilenmiş ve ona “findık hafızım, benim buzağı kirpikli oğlum” gibi sevgi sözcükleri söylemiştir. Belki de ilk defa baba-oğul sevgisinin doruğuna o zaman ulaşmışlardır. Osman bunun bozulmasını istemez. Büyükbabası, babasının bunu duymaması gerektiğini çok kızacağını söyleyince de Osman, babasının öğrenmesi durumunda büyükbabasının arkasına saklanacağını söyler. Osman, büyükbabasını koruyucusu olarak görür. Ömer Şakir Bey'in sözünü evdeki tüm bireyler dinler ve söylediklerini bir komutanın emri gibi yerine getirirler. Hem bu bakımdan hem de çok küçük yaştan itibaren Osman'a ‘babalık’ yaptığı için Osman büyükbabasını kendi koruyuculuğunu üstlenmiş bir kahraman olarak görür.

Ömer Şakir Bey Osman ve Fahim arasında her konuda Osman' a ayrımcılık yapar. Fahim'den pek hoşlanmaz ve Osman'ın yol göstericisi, önündeki tek örnek yaramaz Fahim'dir. Osman, evlerinin önünden geçen subaylara özenerek asker olmak ister. Bir ata ve kılıca sahip olmak onun için çok büyük bir olaydır. Fahim abisi ise doktor olmak istemektedir. Bunları büyükbabasına anlattığında ise şu tepkiyle karşılaşır:

Büyük baba:

¹⁵³ Seyda, 2013: 60.

-Bırak o soytarıyı, dedim sana... dedi.”

“Fahim geçende onun gözlüğünü çalmıştı, karşısına geçmiş, kendisine benzeterек gazete okumaya kalkmıştı. Bu da bir şey değil; gazeteyi ters tutuyordu “kerata!”

“-O bir şeycik olamaz. Doktor değil, yoğurtçu, çöpçü bile olamaz. Na bak buraya yazıyorum! ¹⁵⁴

Osman, yaşından dolayı büyükbabasının değişmeceli konuşmalarına anlamaz ve hemen atılır; doktor olmayacaksa o zaman ne olacak? Gidip hemen Fahim abiye sorayım der. Büyükbabası onu durdurur:

Sana bu söylediklerimi sakın söyleme ona, anladın mı oğlum? O da torunumdur, onu da çok severim, ama senin kadar değil. Sen başkasın. Onun anası babası, her şeyi tamam. Sonra unutma ki, sen bizim kanımızı taşıyorsun. Oğlumun oğlusun. Fahim ise, kızımın oğlu. Babası bizden değil, bir yabancı.

-Osman’ın gözündeki bulanık kararsızlığı gördü.

-Sen şimdi anlayamazsın bunu bir gün büyüyünce anlayacaksın... diye ekledi. Hadi al şu yüz parayı, git şeker al kendine. Giderken yolda arabalara çok dikkat et e mi? Babasının gözüne pek görünmeden git, usulca. Belki duymuştur saatinin başına gelenleri... O zaman hapı yutarsın. ¹⁵⁵

Ataerkil bir aile yapısından geldiğimiz için aile içinde erkek çocuklar ve bu çocukların evlatları daha fazla değer görmektedir. Bazı toplumlarda kız çocukları erkek çocukları kadar ailede değerli görülmez. Ömer Şakir Bey de oğlunu kızlarından her zaman üstün tutan bir babadır. Tabii ki onun oğlunu da aynı ölçüde kızlarından olan torunlarından daha üstün tutar. Daha önce de belirtildiği gibi Osman’ın annesi olmadığı için büyükbabası ve babaannesi onu el üstünde tutmuş ve ihtiyacı olan her şeyi onlar karşılamışlardır.

Bir gün Mahmut Bey saatin kırıldığını öğrenir ve Osman’ı odasına çağırır. Osman, ne olacağını anlamış gibi büyükbabasının önünden geçerken onu da çağırılmayı düşünür fakat büyükbabası uyumuştur ve onu uyandırmaya kıyamaz, babasının odasına girer:

-Saatimi ne yaptın? Sonra elleri, yanakları kıyasıyla tokatlanarak fena halde dövüldü. Neye uğradığını bilemeyen Osman ağlamamıştı, bağırılmamıştı. Yanakları pençe pençe kızarıktı ve, “Hık...hık...” diye durmadan içini çekiyordu. İkbal dadı onu kapıda beklermiş meğer görünce, yerden kapıldığı gibi ayak yoluna koşturdu. “Hık... hık.” Diyordu Osman. İkbal dadı’nın eli ayağına dolaşmıştı yine. Pantolonunu bir türlü yukarı çekemiyordu çocuğun. Babaanneyi yardıma çağırdı ve ona gözlerinden sicim gibi yaşlar inerek, “Ben dayanamıyorum büyük hanım...” dedi. “Ben bu işi yapamayacağım. Olmaz bu olmaz. Bana izin verin ben gideyim!”

“Hadi deli olma, çocuk olma!” dedi babaanne.

“Ben Mahmut la konuşacağım zati.”

¹⁵⁴ Seyda, 2013: 62.

¹⁵⁵ Seyda, 2013: 63.

Ondan sonrasında, bir büyüün eli havaya kalktı mı, hiç unutmadı; hemen kollarıyla başını çemberleyerek her şeyden önce yanaklarını ve yüzünü korudu Osman. Şöyle, rastgele biri elini kaldırmaz: sanki kurulu bir oyuncak ya da kabuklu ufak böcekler gibi, hemen bunu yapıyor, kapanıyordu.¹⁵⁶

Osman, ilk dayağını bir saati kırdığı için yer. Bundan sonra en ufak yaramazlık yaptığında hatta bazen hiç yaramazlık yapmamasına rağmen dayak yiyecektir. Osman, babasından şiddet görür ve bu şiddeti evde üvey kardeşlerine, dışarıda ise okul arkadaşlarına yansıtarak kendisi de şiddete meyilli bir genç olacaktır. Çocukluk dönemindeki ruhsal yıkıntılar ileriye dönük olarak artık yetişkin olan bir bireyin karakterini ve psikolojik yapısını etkiler.

“Freud egonun kendini, dış etkenlerin yarattığı olumsuz etkilerden korumak için savunma mekanizmaları kullandığını öne sürer. Bu mekanizmaların iki görevi vardır:

1. Gerçeği bozar veya inkâr ederler
2. Bilinçdışı düzeyde işlev görürler.

Bireyin anksiyete ile başa çıkmasında ve egonun hasar görmemesinde yardımcıdır. Patolojik olmaları gerekmez. Gerçek ile yüzleşmekten kaçınma ve bir yaşam stili olma söz konusu değilse, uyumsal değere sahiptir. Savunmalar kişinin gelişim düzeyine ve anksiyatenin derecesine göre kullanılır.”¹⁵⁷

Freud saldırganlığı önce, doğuştan gelen, bütün canlılarda ortak olan, öğrenmeyle değişmeyen, evrensel bir içgüdü olarak düşünmüş ve cinsel içgüdüye bağlı olduğunu kabul etmiştir. Saldırganlık küçük çocuklarda normal bir tepki biçimidir.

“Intrejeksiyon (İçe Alma) : Diğer insanların değer ve standartlarının yutulmasıdır. Örnek; esir kamplarında mahkûmlar düşmanın değer yargılarını kabul ederek, saldırganla özdeşleşerek anksiyeteden korunmaya çalışırlar. Çok dayak yiyen çocukların çok kavga etmeleri buna örnektir. İçe almanın anne-baba değerlerini, tutumlarını, terapistin tutumlarını içe almada olduğu gibi olumlu şekilleri de vardır.”¹⁵⁸

Osman babaannesiyile büyükbabasının yanına Düzce’ye gider. İlkokula burada başlar. Okulun kapısına vardığında ilk izlenimi şöyledir:

¹⁵⁶ Seyda, 2013: 67.

¹⁵⁷ https://www.tavsiyeeiyor.com/makale_4934.htm (erişim tarihi: 11.05.2019)

¹⁵⁸ <http://www.kimpsikoloji.com/psikanalitik-psikoterapi-yöntemi-4/> (erişim tarihi: 11.05.2019)

Okul kapısı kapıya değil, yaklaştıkça büyüyen, yutunca bir canavar ağzına benziyordu. Hayri abisiyle Osman bir kapıldılar gittiler mi işleri tamamdır. Bir adam bahçeye çıkıp bir zil sallamış, bütün o çocuklar üçer beşer, o kapıdan girip kaybolmaya başlamışlardı.¹⁵⁹

Osman kendisini sıkkan, boğan, üzen ne varsa onu yutan bir canavara benzetiyor. Kendisini yutan, kocaman bir canavar ağzı olarak okulu nitelendirmesi onun okula gitmek istememesiyle ve o anda kapıdan girmek yerine yok olmak istemesiyle açıklanabilir. Canavar benzetmesi de hoşla gitmeyen olaylar karşısında aslında onu bu sıkıntılı durumdan kurtaracak bir nesne görünümündedir. Freud' a göre zıt duygular bir arada bulunur. Canavar onu yok edecek gibi dursa da bir yandan da onu istemediği bir yerden kurtaracak olan nesnedir.

Osman'ın en büyük halasının oğlu Hayri, onu Bedriye ablasının öğretmenlik yaptığı okula götürür ve artık Osman okula başlamış olur. Bedriye ablasını okulda ilk defa öğretmenler odasında görür. Ona doğru kollarını açıp gelen Bedriye ablasından korkarak elleriyle yüzünü kapatır. Babasından dayak yediğinden beri kendini korumak için bu yöntemi geliştirir. Bedriye abla, çocuğun bu tepkisine şaşırır, kimin onu böylesine korkuttuğunu merak eder. Sonra onu sakinleştirerek, yüzüne bakmasını ister. Osman onu tanıyınca rahatlar ve sarılırlar. Osman'la her ne kadar dedesi ve babaannesini ilgilense de Osman'ın hayatında bir 'anne' figürü hep eksiktir. Bir 'anne'den ihtiyaç duyulan şey sevgi, şefkat ve ilgidir. Bedriye ablasının ona sarılıp sevmesi dünyalara bedeldir. O çok korktuğu okul ortamının onda yarattığı gerginlik de Hayri abisinin onu bırakıp gitmiş olması bile umurunda değildir. Gördüğü sevgi ve ilgiyle her şeyi unuttur:

Ne duruyorsun madem tanıdın, sarıl öyleyse! Osman sarıldı ve sarılır sarılmaz havaya kaldırdı. Ilık, okşayıcı dudakları, ıslatmadan, yüzünü gözünü öpücük yağmuruna tutarken, içinde anlatılmaz bir rahatlık ve mutluluk duyuyordu. Çoktandır hiç bu kadar bir rahatlama ve mutluluk duymamıştı. Kolları bacakları bir gevşedi; bir kasıldı, bir gevşedi, sırtlarıyla karınları tırnakları kaşındığı zaman gevşeyip yayılan ve hırıltılar çıkartan o kedi yavrularına döndü. Ve bu duygusu, öbür öğretmenlerin gidip tek tek ellerini sıkarken de, Bedriye ablasıyla sınıfa girdikleri zaman geçmedi. Okul büyükmüş; olabilir. Çocuklar bakıyormuş ona; baksınlar. Hayri abisi bırakıp gitmiş; gitsin. Bedriye ablası yanındaydı ya onun.“Sıcak sıcak öpmüştü ya onu. “Sarıl bana!” demişti ya...¹⁶⁰

Hep birlikte Çınardüzü'ne yolculuğa çıkarlar. Bu yolculukta arabanın giremediği yerde katırlarla ilerlerler. Doğayla iç içe bir yolculuk olur ve bu yolculuktan en çok keyif alan çocuklardır. Anlatıcı bize geçtikleri yerlerdeki canlıların, doğanın, dağların durumunu

¹⁵⁹ Seyda, 2013: 76.

¹⁶⁰ Seyda, 2013: 82.

kervanın hareketleriyle bağdaştırarak anlatır. Doğa, kervan ile uyumlu bir şekilde hareket eder:

Yüksek bir kayadan akan bir suyun yanından geçerlerken, onları görünce kimi cıvıldaşarak, kimi çığlık çığlığa havalanan kuşların gagaları yine açılıp kapanmakta, ama sesleri gelmemekteydi ormanın da kendince bir takım yasaları olmalı ki, suyun çığıltısıyla birlikte o göz korkutucu dik dik bayır aşıldığı zaman, ortalığı birdenbire derin tuhaf bir sessizlik kaplamıştı. Yüksek sık ağaçların yere saldığı gölgeler koyulaşıyor, koyulaşıyor, gece midir gündüz müdür, kestirilemiyordu. Daha biraz ilerideki seli toprakla ve işte bu karanlıkta, tam da o zaman, şar şar dökülen derenin akıntısına karşı yüzen ve sıçrayan balıkların beyaz karınları gümüşlenerek parıldamaktaydı. Kervanla birlikte yokuş çıkmanın tadını çıkartırcasına, hop hop yukarı doğru atlıyor, sıçırıyordu balıklar. Işık onlara bir başka yerden, dipten ve derinden, belki de suların vurduğuydu.¹⁶¹

Yolculuk devam ederken Osman, bir ağaca tünemiş puhu kuşuyla göz göze gelir. Bu kuş et yiyici, iri ve parlaktır. Osman'a göre kuşla bakışmaları sanki saatlerce sürmüş gibidir:

Puhu kuşu¹⁶² ile bakışmaları Osman'a uzun, hem de çok uzun, yüzyıldan daha uzun geldi. Sanki doğduğundan beri karşısında hep bu puhu kuşu yer almıştı ve Osman hep bu korkuyu duyarak büyümüşü. İçi sarsılıyor, ilikleri çözülüyordu. Fırça gibi dikilmişti başındaki kısıcak saçlar ve onun tünediği dalın altından geçtikten sonra da, aynı yırtıcı bakışı ense kökünde duyarak, ürpermeler içinde, birkaç defa başını geriye döndürmekten, ona bakmaktan kendini alamadı. Sanki bir mıknaatın çekim alanından hala kurtulamamış, korkuya dönmek boynunun borcu olmuştu. Neyse ki kuş iri gövdesiyle, kamburu çıkmış bir tüy yığınıydı artık. İstifini hiç bozmadan tünemiş, altından geçip giden katır kervanını önemli bulmamıştı.¹⁶³

Birçok kültürde baykuş görmek ve onun sesini duymak kötüye işarettir. Bizim kültürümüzde de baykuş hakkında birçok kötü inanış vardır: Gece baykuş sesi duymak kötüye işarettir; baykuş damda öterse evden cenaze çıkar; baykuş ötüşü uğursuzluk getirir; tilki görülünce uğur, baykuş görülünce uğursuzluk sayılır; bir evin başında baykuş öterse, o evde biri ölür ya da bir yıkım olur...

¹⁶¹ Seyda, 2013: 92.

¹⁶² Puhu Kuşu, baykuş ailesine mensuptur. Ormanlık alanlar, dik yamaçlar, kayalıklar, dağlar yuvalarıdır. Bu kuşlar turuncu veya altın sarısı parlak ve haşin bakışlı gözleri, büyük kanat açıklığı, çizgili siyah-kahverengi sırtları ve iri yapıları ile ayırt edilebilirler. Çenelerinden göğüsün üst bölgesine kadar beyaz renkli tüyleri vardır. Yerleşik yaşama sahip puhu kuşuna Avrupa, Asya, Kuzey Afrika kıtalarında rastlarız. Doğada en fazla 20 yıl yaşayabilen bu kuşların doğada bilinen bir düşmanı yoktur. <https://www.ensonhaber.com/puhu-kusu-nedir.html> (erişim tarihi: 05.05.2019).

¹⁶³ Seyda, 2013: 94.

Eski Türk kültüründe ise ruhları ürküttüğüne inanıldığından dolayı, şaman ayinlerinde şamanlar tarafından sıklıkla kullanılan hayvan türüdür. Şaman giysilerinde tasvir edilen bir motiftir.

Şamanlar doğa ile iç içe yaşıyorlardı ve doğadaki her şeye saygı duyuyorlardı. İnsanların hayvanlardan öğrenecekleri çok şey olduğuna inanan şamanlar aynı zamanda hayvanların, insanlara rehberlik ettikleri inancına sahiptiler. Hayvanlar hem insanlara birçok şey öğretmekte hem de onları korumaktaydılar. Şamanlar herkesin en az bir tane rehber hayvan ruhu olduğuna inanırlardı. Burada rehber hayvan kişinin bilinçaltını da simgelemektedir. Kişilik açısından benzerlik gösterdiğimiz hayvanların doğasını anlamak aynı zamanda kendimizdeki eksiklikleri ve sorunları da anlamamız anlamına gelmektedir.

Baykuş birçok kültürde uğursuz kabul edilmesine karşı şamanlıkta sezgisel bilgeliği simgeler. Baykuş şaman rehberinizse size önseziler telepati yeteneği bilgelik ile bağlantılar ve geleceği görme gücü verecektir. Maskelerin altındaki gerçekleri gösterme, bilinmeyeni açık hale getirme, bilinçaltı ile bağlantı sağlama ve dünyadaki bilgelikle bağlantı kurma onun verdiği güçlerdir. Eğer baykuş karşınıza sık sık çıkıyorsa size kuşkularınızı ve inançlarınızı sorgulamanız gerektiğini ve sessizce enerjinizi toplayarak gerçekte istediğiniz şeylere yönelmeniz gerektiğini söylemek istiyordur.¹⁶⁴

Pamuk Prenses'in yedi cücesi ya da Külkedisine yardım eden kuşlar ve karıncalar gibi figürlerin bir kişiliğin gelişimi durmuş parçalarını temsil ettiği kabul edilmektedir. Bir felaketler gözlemcisi olan baykuş soğuğu, uğursuzluğu, benliğin kendi üzerinde çağırdığı laneti çağırıştırır. Sevilebilme özellikleri sınırlı olan bu kuş, bir diğer imgeyle, bir 'geçiş nesnesi' dir.¹⁶⁵

Yunan kültüründe bilgeliğin simgesi olan bu kuş, Roma kültürüne¹⁶⁶ uğursuz, yıkım getiren olarak geçmiştir. Erken Roma Dönemi'nde evin kapısına çivilenmiş bir baykuş ölüsünün, evi baykuşun daha evvel neden olduğu kötülüklerden koruduğuna inanılmıştır. Julius Caesar'ın, Augustus'un, Agrippa'nın ölümlerinin bir baykuş tarafından öncesinden bildirildiği de söylenmekte. Yunan mitolojisindeki inanişe göre, Athena dünyaya indiği zamanlar ölümlülere baykuş olarak görünmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ www.bernaozcandemir.com/pozitif-enerji/saman-rehberleri-ile-calisma (erişim tarihi: 11.05.2019).

¹⁶⁵ Cebeci, 2004: 440.

¹⁶⁶“Başında Phlegeton sularıyla ıslanan bir gaga, tüy, kocaman gözler yarattı. Değişti, tüyle kaplandı sarımsı gövdesi. Büyüdü başı; kıvrıldı, uzadı tırnakları. Güçlülükle titredi kıvıldağan kolunda tüyler. Yıkımların ulağı, uğursuz sayılan, bütün ölümlerin kaçındığı baykuş derler buna.” Ovidius, **Dönüşümler V. Kitap 545**) <https://sanatkaravani.com/athenanin-simgesi-olumun-habercisi/> (erişim tarihi: 05.05.2019).

Baykuş Antik Yunan mitolojisinde bilge tanrıça Athena ile ilişkilendirilmiştir. Babası Zeus'un kafasından (beyninden) çıkan Athena zekâ, akıl ve sağduyu tanrıçasıdır ve kutsal hayvanı baykuş da bunları temsil eder.

Baykuş çoğu kültürde kötü anılmasına rağmen görme yeteneğindeki üstünlük bakımından, kimsenin görmediklerini görür ve bu bize anlatıcının kahramanımızın benliğine dönerek kendi eksikliklerinin ve korkularının yavaş yavaş farkına vardığını gösterir. O ürkütücü kuş sanki Osman'ın doğumundan beri karşısındadır. Bu kuşu daha önce hiç görmemesine rağmen hep bu korkuyla büyüdüğünü düşünür. Puhu kuşu korkularının, endişelerinin su üzerine çıkmasını sağlamıştır. Puhu kuşu; korkularının, anne sevgisinin eksikliğinin ve 'parçalanmış benliğinin' bir imgesidir. Düzensiz ailelerde yetişen çocukların bu tür duygulara kapılması çok normaldir. Bakım ve sevgi ihtiyacı tam anlamıyla karşılanan çocuklar bile benliklerini sorguladıklarında bazı eksik yanların olduğunu keşfedebilirler. Osman gibi çocukların sürekli bir belirsizlik içinde hissetmeleri ve yeri doldurulamayan şeylerin boşluğunun farkında olmaları normal bir durumdur. 'korkuya dönmek boynunun borcu olmuştu' derken anlatıcı, kahramanın iç dünyasında çözemediği sorunlara ve yokluk hissine sürekli dönme ihtiyacı duymasını kasteder. İçinde bastırıldığı duygularını ve korkularının farkına varan çocuk artık hissettiği bu duygulardan kaçamaz ve hep sorunla yüzleşme isteği duyar. Bu da Osman'ın bilinçdışının dışarıya yansımasıdır.

Osman'ın baykuştan korktuğunu anlayan büyükbabası onlar varken hiçbir şeyden korkmaması gerektiğini söyler ve onu rahatlatır, ardından bu geziden Osman'ın aklında kalan alabalıkların görüntüsü, puhu kuşunun yarattığı korku ve dağ çileği dondurmasıdır: "İşte Osman'ın Çınardüzü gezisiyle ilgili anıları arasında en başta, suyun akıntısına doğru tırmanan alabalıkların gümüşlü karınları ve puhu kuşunun yarattığı korku girer. Zaman ise bu korkuyu azaltır; küçük bir fiçimin içine tıka basa kar ve tuz doldurarak, birkaç güğümle döndürüle döndürüle katılaştırılan ve su bardakları içinde yenen dağ çileği dondurmasının ağızda eriyişi gibi, eritir."¹⁶⁸ Kervanın ilerleyişini doğa tasviriyle bütünleştiren anlatıcı, balıkların hareketlerini de kervandaki insanların hareketleriyle bütünleştirmiş, insanlar nasıl hareket ediyorsa balıklar da aynı şekilde hareket eder yalnız burada balıkların dikkat çeken başka bir özelliği de onların 'gümüşlü karınları'dır. Balıklar hem akıntıya karşı yüzerler hem de karınları gümüştedir. Balıkların karnı bize anne karnını anımsatır. Akıntıya karşı yüzmeleri de hayat mücadelesinin bir yansımasıdır. Doğayla bütünleşen insan, kendi yansımasını bulur. Nesne aktarımı böylelikle sağlanmış olur. Bu gezinin en güzel yanı dağ çileği dondurmasıdır. Dondurmanın yapılaş şekli bize zamanla giderilen korkuların tasvirini sunar. Bütün korkular,

¹⁶⁸ Seyda, 2013: 95.

kaygılar bir fıçıya konulmuş gibi üstü bastırılmış ve zamanla yok olmuş gibi gözükmektedirler. Oysaki hiçbir koku ve kaygı yok sayılarak, bastırılarak yok edilemez. Tıpkı baykuşun ortaya çıkmasıyla varlığından haberdar olunan duygular gibi bir ‘hatırlatıcı unsur’ vasıtasıyla zamanı geldiğinde bastırılan ve korkulan olgular yeniden açığa çıkar.

Osman’ın Büyükannesi ve Bedriye Ablası hararetli bir tartışma içine girerler. Büyükanne, Bedriye’nin kendinden yaşça büyük adamlar arasında ve okumaya pek hevesli olmayan, okusalar da bir yerlere gelemeyeceklerini düşündüğü çocuklara ders vermesini anlamsız bulur. Gençliğini böyle kötü bir ortamda tüketmesinin yanlış olduğunu ve bir yuva kurması gerektiğini söyler:

çoğu senden yaşlı, senin iki katın adamlar arasında... Üstelik hiçbiri kadına doymamış, hepsinin gözü aç... Adamlar ortasında, elin yalın ayak, başkabalak çocuklarını, pis, bitli, sümüklü şeylerini okutacağım diye çırpınmaktasın. Okuyacaklar da ne olacak sanki?¹⁶⁹

Bedriye ise kendisini şöyle ifade eder:

-Anasız babasız olarak büyüyen ben, küçük yaşta onları kaybeden ve bir yatılı okula yazdırılan ben şimdi ne oldumsa, onlar da en az öyle olacaklar büyük hanım! Hem kendilerinin hem başkalarının alın yazısını değiştirme, yüceltme gücünü elde edecekler. Okuyup yazmasını ve daha başka şeyleri öğrenerek, bu yurt için yararlı insan olacaklar!¹⁷⁰

Mehmet Seyda, Doğan Kardeş Çocuk Romanları yarışmasına *Bir Gün Büyüyeceksin* romanıyla katılmıştır. Yarışmaya katılmak için yazdığından bazı düşüncelerinden ödün vermek zorunda kalmıştır. Çocuklara örnek olacak karaktere ihtiyacı vardır. Bu karakterlerden birisi de Bedriye’dir. Topluma yararlı bireyler yetiştirmeyi kendisine bir amaç edinmiştir. Mehmet Seyda’nın Freud okumaları yaptığı ve psikanalizle ilgilendiğini biliyoruz. Yarışma nedeniyle katıldığı bu romanda yarışmanın kuralları gereği cinsel öğelere yer verememiştir bu yüzden Freud’un öne sürdüğü savunma mekanizmalarından olan yüceltmeyi; bilinçli olarak kabul edilemeyecek cinsel doyum gibi dürtüleri sosyal açıdan beğenilen bir amaca yöneltmek, cinsel yoğunluğun bir sanat eserinde yüceltilmesi olarak değil de annesiz babasız büyüyen bir çocuğun aynı durumda olan çocuklara yardım etmek için zor şartlarda öğretmenlik yapması durumuyla göstermiştir. Kendisinin bir yuva kurmayı tercih etmeyerek başkaları için yaşaması da altruizm yani özgecilik mekanizmasıyla eşleşir. Özgecilik; bireyin kendisi için değil başkaları için yaşaması ve kendisinden çok çevresindekilere destek vererek

¹⁶⁹ Seyda, 2013: 101.

¹⁷⁰ Seyda, 2013: 102.

onları koruması ve onların ne hissettiğini anlamaya çalışmasıdır. Kişi böylelikle kendi yaşantısını geri plana atar, yaşadığı olumsuz olayları arkasında bırakmaya çalışır. Başkalarının hayatlarına yönelerek kendi hayatını düşünmekten uzaklaşır.

Yine bir gün Osman ve Fahim anlaşamazlar ve Osman önu alınamaz bir şekilde kavgaya tutuşmak ister. Fahim ise tedbirlidir daha önceki kavgalarından dadısı ve annesi tarafından tembihlendiği için Osman'a uymaz ve bu tartışmayı onun çocukluğuna verir. Osman, hırsını alamadığı için öfkesinden ne yapacağını bilemez anlatıcı ise durumu şöyle aktarır:

Korkunç şey! Şimdi onda, dedesinden babasına, babasından da kendisine geçen azgın, önu alınmaz bir öfke patlak vermişe benziyordu. Vahit eniştesiyle bilek bükme yarışması yapan babası gibi, renk menk kalmamıştı yüzünde.¹⁷¹

Çocuklar, büyüklerden ne görürse onları yaparlar. Öyle ki Mahmut Bey eniştesi Vahit Beyle anlaşamaz, Osman da Fahim'le. Her çocuk babası gibidir. Öfke duygusu içimizde var olan saldırganlık dürtüsüyle ilgilidir. Freud insanda yalnızca iki temel dürtünün var olduğunu ileri sürer. Freud'a göre insan davranışları cinsellik ve saldırganlık içgüdüleri tarafından yönetilir ve amacı enerji boşalımını sağlayarak bozulmuş dengeyi yeniden kurup haz duymaktır. Freud'a göre bir kişinin saldırgan olması için çok büyük olaylar yaşamasına gerek yoktur. Bu güdü doğumdan itibaren vardır sadece ortaya çıkacağı zamanı kollar. Sinir merkezlerinde biriken gerilim boşaltılamazsa saldırganlık içgüdüğü devreye girer. Ömer Şakir Bey'in nasıl bir aileden geldiğini bilmiyoruz, elimizde karakter özelliklerinden sadece çok öfkeli ve disiplinli bir yapıya sahip olduğunu biliyoruz. Ömer Şakir Bey'in oğlu Mahmut ise disiplin bakımından olmasa da öfke kontrolünü sağlayamaması bakımından babasına benzer. Çocuklar, ailelerinde hangi davranışları görürse o davranışları yapmaya eğilimlidirler. Çocukluğunda şiddet gören bir yetişkinin şiddet göstermesi olağan bir durumdur.

Lorenz'e göre, Freud'a göre olduğu gibi, insan saldırganlığı, sürekli akan bir enerji pınarının beslediği bir içgüdüdür ve dış uyaranlara karşı bir tepki'nin sonucu olması gerekmez. Lorenz, içgüdüsel bir harekete özgü enerjinin, o davranış kalıbıyla ilişkili sinir merkezlerinde sürekli olarak biriktiğini ve eğer yeterince enerji birikmişse, bir uyaran olmasa bile, bir patlamanın meydana gelmesi olasılığı bulunduğunu savunmaktadır.¹⁷²

¹⁷¹ Seyda, 2013: 113.

¹⁷² <https://www.cafrande.org/saldirganlik-icgudusu-freudun-saldirganlik-anlayisi-ve-lorenzin-kurami-erich-fromm/> (erişim tarihi: 11.02.2019).

Evde bir kargaşa olur. Babası ve arkasından bir kadın koşturmaktadır. Osman ne olduğunu anlayamaz. Babaannesine sorar ve o da büyükbabasıyla ona alelacele bir açıklamada bulunur:

-Bize kim geldi babaanne, o kim?

Yaşlı kadın başını çevirdi. Eşi Hacı Ömer Şakir Bey’le göz göze geldiler. İstifini bozmadan, ağırbaşlı, tam bir büyük baba gibi oturmuştu büyükbabası. Ne ki, torununa değil, duvara, karşı duvara asılı bacası tüten gemi resmine bakıyordu. Bu gemi, köpüklü, azgın dalgalarla boğuşur, ha battı ha batacak gibi insanın yüreğini ağzına getirir. Ama batmaz, hep durur. Osman ona bakmadan da, bunun böyle olduğunu bilir.

Eşinin ağız açmadığını gören Naziranım, kısaca:

-Anne... Dedi.

Çocuğun alık alık bakışı karşısında:

-Annen! Diye ekledi. Çekil, git yat şimdi. Hadi oğlum!¹⁷³

Osman’a gelen ‘anne’ figürü ortaya çıkarken anlatıcının gemi tablosunun tasvirini vermesi dikkat çekicidir. Gemi, psikanalizde kadın cinsel organını temsil eder. Denizcilik literatüründe de gemi kadını temsil eder. Türkçede sözcükler cinsiyete göre ayrılmaz. Birçok yabancı dilde bu durum farklıdır, kadına ve erkeğe has ayrı ekler, sıfatlar ve kişi zamirleri kullanılır. “İngilizcede de gemi, kadınlar için kullanılan ‘she’ zamiri ile anılır. Gemilerin birer kadın olarak görülmesi alışkanlığı yüzyıllar evveline, denizci ve savaşçı bir millet olan Vikinglere kadar dayanmaktadır. Elbette Vikingler de bu yakıştırmayı bir takım sebeplere dayanarak yaptılar. Bu sebeple etraflarında daima büyük bir telaş yaşanır. Çevreleri hep onlarla ilgilenen bir dolu erkek tarafından kuşatılmıştır. Her kadın gibi onlarında zarif birer belleri vardır. Onların da tıpkı bir kadın gibi girintileri ve çıkıntıları mevcuttur. Gemileri güzelleştirmek istediğinizde bu size daima kutular dolusu boyaya mal olur. Sizi yıkacak tek masrafın boya olduğunu düşünürseniz yanılırsınız. .Onların bir de düzenli olarak bakımları yapılmalıdır. Bazı yerlerini açıkça teşhir etseler de kimi yerleri hep gizli kalacaktır. Bir gemi onu idare etmesi için daima deneyimli bir erkeğe ihtiyaç duyar. Yanında yakınında deneyimli bir erkek olmadıkça gemiler hep kontrolsüzdür. Ne zaman limana girse mutlaka toslayacağı bir şamandıra bulacaktır. Kaptanlar, gemilerini asla terk etmez. Çünkü bir erkek, kadını asla terk etmez. Bu nedenle kaptanlar, gemileriyle batır. Kadınlar, gemilere uğursuzluk getirir. Çünkü gemi bir kadındır. İkinci bir kadına asla tahammül edemez. Yelkenli ticaret döneminde gemiler, yıllar sonra dönermiş. Bu nedenle gemicilerde oluşan, 'sevgili özlemine' ithafen

¹⁷³ Seyda, 2013: 128.

gemiciler, gemilerini bir kadın gibi (she) görürlermiş. Ayrıca gemiler de kadın gibi doğurgandır. Sahiplerine yeni gemiler kazandırırılar.”¹⁷⁴

Yapılan gemi tablosunun tasvirinde gemi azgın dalgalarla boğuşur, neredeyse batacak gibi durur ama batmaz. Bunun sebebi de Osman’ın evde sürekli değişen ‘anne’ ler içinde kendi annesini bulamamasıdır. Gerçek annesini çok küçük yaşta kaybettiği için anımsadığı fazla bir birlikteliği yoktur. Annesi varlığıyla ortada olmasa bile düşüncesi Osman’ın aklından hiç çıkmaz. Her yeni gelen ‘anne’ de bu düşüncelerin yeniden su üstüne çıkmasını sağlar. Osman’ın duygularını anlatıcı bize aktarır:

Osman süklüm büklüm çekildi. Kafasını kurcalayan birtakım sorularla birlikte girdi karyolaya. Yorganı başına kadar çekti ve altına büzüldü. Dizlerini karnında toplamıştı. Bu da hep böyle olur; büyük babası ya da babaannesi onu uzaklaştırıp onu unutarak başka şeylerle ilgilendikleri ve kendine, “Git yat...” dedikleri zaman, adeta donarak yatakta büzülür; kendisini babaannesinin önce yitirip sonra sık dikiş kutusunda aradığı fermejüplerden biri gibi değersiz ve küçücük görürdü. Bütün sevgileri -bugün var yarın yok- iğreti bulur; hiç kimseye güvenmeden, koskoca dünyada tek başına köksüz kalışını duyardı. Böylesi durumlarda o ağlamazdı, ama bir de bakardı ki baş yastığı kendiliğinden ıslanmış. Demek kendi haberi yokken ağlamış.¹⁷⁵

Osman kendisiyle ilgilenilmediğinde hep bu tür karamsarlıklar yaşar ve kendisini değersiz görür. İlgiye aç bir çocukluk geçirir. Öz nesnesinden alamadığı ilgiyi başkasından bekler ve zaten yeri dolamayacak bu boşluk, başkalarının da bıraktığı boşlukla büyür. Yatağa gidip ‘donarak yatakta büzülmesi’ anne karnına dönüşü ifade eder.

Freud anksiyeteyi tanımlarken onun yaşanılan bir tehlikeye karşı ortaya çıkan ilk tepkiyle öğrenildiğini söyler ve yeniden canlandırılan bu travmatik yaşantıların ilk örneğini de doğum olarak tanımlar. “Doğum, hem yaşama yönelik tüm tehlikelerin ilkidir, hem de daha sonra bunaltı duymamıza yol açan her şeyin prototipidir ve doğum deneyiminden bize kalan şey, belki de bunaltı adını verdiğimiz duygulanımın ifadesidir”¹⁷⁶ Doğumla birlikte bebek kendini güvende hissettiği bir ortamdan kaotik bir ortama çıktığında kendisini büyük bir çaresizlik içerisinde bulur. Freud’ a göre: Doğumdan sonra bebeğin hissettiği ilk tehlike bu çaresizlik hissidir.¹⁷⁷ Zamanla annesini kendisinden ayrı bir varlık olarak algıladıkça sonraki tehlike durumu kendisini hissettirmeye başlar. Anneyi kaybetmek. Annenin sevgisine ve

¹⁷⁴ <https://kisiselbasari.com/gemiler-neden-kadina-benzetilir.html> (erişim tarihi: 11.05.2019)

¹⁷⁵ Seyda, 2013: 129.

¹⁷⁶ Holland, 1999: 96-7.

¹⁷⁷ Freud, 1999: 273.

ilgisine çok büyük bir ihtiyaç duyan bebek için bu dönemde anneyi kaybetmek ile onun sevgisini kaybetmek arasında pek fark yoktur.¹⁷⁸

Osman için en değerlisi, büyükbabası felç geçirir ve Osman iyice kendini yalnız hisseder. Ömer Bey'in hastalandığını duyan herkes eve gelmiştir. Osman da fındık ağacının altına geçerek, büyüklerinden gördüğü gibi yaparak dua etmeye başlar:

“Kuşkulu Osman sağına soluna bakındı yine de. Yapayalınızdı. Camilerde gördüğü erkekler nasıl yapıyorlarsa öyle, ellerini göbek üstünde saygıyla bağlayıp Tanrı'ya yalvarmaya koyuldu: ‘Allahım! Büyük Allahım, güzel Allahım! Sen büyük babamı iyileştir. Evvelce beline taktığı kılıcı şimdi yılan sanmasın. O hastalandı yattı diye babam beni dövmesin. O kadın da dövmesin, hiç kimse dövmesin. Babaannem her gece yanımda yatsın. Yıkanırken gözlerime sabun kaçarsa ağlarım, tası kimse başıma vurmasın, Allahım! Bak bir gece yatarken senden kanatlı tay istemiştım ya? Ondan vazgeçtim. Sen bu dediklerimi yap, yeter. Sen bu dediklerimi yap, ötesine karışma. Bak göreceksin, ben nasıl olacağım! Ne Fahim abimle dövüşürüm, ne İkbâl dadıyı ağlatırım, ne de yaramazlık ederim. Hiç, hiç... Babaannem kaşığa doldurup versin; balık yağını da öğürmeden içerim. Turşusuz. İçerim, pancar turşusu istemedim. Söz. Piraye'nin canını acıtmam. Salamon'a Yahudi de Yahudi, diye bağırمام. Deniz kıyısına gitmem, bir şeycik yapmam. Allahım, ne olursun, sen büyük babamı iyileştir, yeter!’¹⁷⁹

Hacı Ömer Şakir Bey karakteri öfkeli, huysuz ve anlaşılmaz biridir. Evdeki herkese karşı otoritesini koruyan Ömer Şakir Bey, Osman'a karşı daha farklıdır. Onu koruyan ve kollayan Ömer Şakir Bey'dir. Bu karakterin güçsüzleşmesi ve yok olması Osman için büyük bir boşluğa sebep olacaktır. Mehmet Seyda, Ömer Şakir Bey'i “roman içinde bir roman kişisidir, ama hiçbir zaman, gerçek kişi değildir, olamaz da”¹⁸⁰ diye tanımlayarak onu daha uhrevi bir varlık yerine koymaktadır.

“Psikanaliz, bize baba kompleksi ile Tanrı inancı arasındaki yakın bağlantıyı öğretti. Bize Tanrı'nın yüceltilmiş babadan başka bir şey olmadığını ve birçok gencin babalarının otoritesinden kurtulur kurtulmaz dinî inançlarını kaybettiklerini gösterdi. Onun sayesinde din ihtiyacının köklerinin çocuklukta yaşanan komplekslere (Oedipus ve Elektra) dayandığını öğrendik. Artık psikanaliz sayesinde anlıyoruz ki, Tanrı ve doğa ana imajları, çocuklukta tecrübe edilen baba ve anne imgelerinin yüceltilerek tekrar canlandırılmasından başka bir şey değildir.”¹⁸¹

Freud Tanrı inancının psikolojik kaynağının, çocuğun ebeveynle yaşadığı çatışmaların daha sonraki yıllarda ortaya çıkan sürekli tekrarında gizli olduğuna inanmaktadır. İnsan

¹⁷⁸ Arıkan, 2012: 102.

¹⁷⁹ Seyda, 2013: 133.

¹⁸⁰ Seyda, 2016: 252

¹⁸¹ Ayten, 2006: 5.

çabasının ürünleri olan diğer kültürel formlar gibi, din de içgüdüsel isteklerle ve kozmik alandaki ölüm, acı gibi tehditlerle mücadele eden insan çabasının bir ürünüdür. Çocuğun hem arzu ettiği hem de korktuğu babasına bağlanması gibi, erişkin birey de kendisini yok olma korkusundan ve yoksunluktan kurtarmak için kültürü benimser. İnsanın güçlü bilinçdışı arzuları doğal isteklerin tatmininde acıdan kaçınma üzerine yoğunlaşır. Bütün karmaşıklığıyla din, bu temele dayanır ve dinin değişik dışavurumları insana söz konusu oedipal çatışmalarla uzlaştırıcı mekanizmalar sunmaktadır.

Freud'un Tanrı inancının psikolojik temelleri konusundaki yorumunun önemi, objeler (anne-baba-çocuk) arasındaki ilişkiyi anlamlandırmasında gizlidir. Freud, yorumunda özellikle baba objesine önem verir. Oedipus döneminde çocuk, kişisel varlığı için gerekli olan bu objelerle (anne-baba) kendini özdeşleştirir. Çocuk ebeveynle ilgili imgelere sahip olur. Oedipus kompleksi döneminden sonra bile babanın kişisel önemi -bazen aynı durum anne için geçerlidir- ebeveynle ilgili imgeler arasındaki yerini korur.

Yaşayan Tanrı'nın Doğuşu kesinlikle bu bağlamda oluşur. İmgeler, diğer önemli objelerle ilişkileri sırasında çeşitlendiğinden, gelişen bir insan için Tanrı, bu imgelerin temsilidir. Bu bağlamda Tanrı, bir tür yanılsama; din de toplumsal bir nevrozdur. Hem Tanrı hem de din, ürkütücü gerçek ile içgüdüsel istekler arasında uygun bir uzlaşma bulma çabası içerisinde ortaya çıkar. İnsanların doğrudan tatmin edemedikleri şeyler, çocukluk dönemindeki ailesel imgelerin bir temsili olan yaratıcı Tanrı tarafından tatmin edilir. Böylece Tanrı iki psikolojik fonksiyonu yerine getirir: Uygunsuz içgüdüsel isteklerinden vazgeçenleri ödüllendirir (iyilikler karşılığında cennet vaat eder). Endişeleri giderir ve güven sağlar (günahkârı bile sever). Dolayısıyla Tanrı, insanın arzuladığı ve ihtiyaç duyduğu bir tür babadır: Tanrı, insanın kendi çaresizliğini telâfi etme isteğinden doğar ve bir kişinin hem kendi çocukluğunun hem de tüm insanlığın çocukluk döneminin çaresizlik anılarının izlerini taşır.

Freud'a göre bir yanılsama olan din, gelişim sürecinde yararlı bir araç olarak varlığını sürdürmelidir ve sürdürecektir de; çünkü din insanların katlanılmaz sıkıntılara tahammüllerini kolaylaştırmaktadır. Fakat din nihayetinde hem yararsızdır hem de gelişime zarar vermektedir. Çünkü insanlar sonsuza dek çocuk kalamazlar, sonuçta gerçekliğin ne olduğunu öğrenmek durumundadırlar.[20] Çocukluktaki yüceltilen dışavurumlar (mesela din gibi), insanların gerçekle doğrudan muhatap olacakları olgunlaşma sürecini geciktirir. Aklın içgüdülerin önüne geçtiği, yanılsamaların terk edildiği ve varoluşun katlanılabilir hale geldiği ideal seviyeye insan ırkının ulaşması mümkün değildir. Bu yüzden dine geçici bir süre için izin verilebilir. Fakat din, bir yanılsamadan ibaret olduğundan, ideal hedefe ulaşmada büyük bir engeldir. Her

şeye rağmen din, onsuz yaşayabilecek nitelikteki küçük bir grup tarafından terk edilmelidir. Cennet meleklerle ve kuşlara bırakılmalıdır.¹⁸²

Osman, kendisini rahatlatmak için dua eder. Bu duaların arasında boşalmanın verdiği rahatlıkla uykusu gelir. Acaba uyursa onu gözleye Tanrı'ya karşı ayıp olur mu? Çünkü kültürümüzde Tanrı yüce ve saygı duyulması gereken bir varlıktır. Tıpkı büyükbabası gibi:

Bu ateşli pazarlığın peşinden derin bir iç çekiş geldi. Gözlerinden pıtır pıtır yaşlar süzülüyordu. Yürekte duyarak, "Allahım!" diyordu. Duası düşüncesi bitti bitmedi, o sıcakta ögle uykusu da bastırırverdi. Pek öyle değil; rahatladı da ondan mı acaba? Şuraya ağaca başını dayasa ayıp kaçır mı acaba? Ele güne karşı değil tabii; Tanrıya karşı?¹⁸³

Büyükbabasını bir yerden başka bir yere taşırlarken Osman, artık ona saygı duyulmadığını düşünür. Büyükbabasını böyle bir durum içinde görmekten hem utanç hem de üzüntü duyar:

Düzce'de, Hayri abinin sırtında taşınarak konuldu yaylıya. Haydarpaşa'da trenden indikleri zaman, faytona kadar iki yük taşıyıcı taşıdı onu. Garda kimse sırtına almadı. Osman'ın içine hem ezinti, hem utanç salan karışık bir şeyler vardı bu taşıma ve götürülüşlerde, büyük babasına karşı duyulması gerekli saygı unutulmuş, gürültüye gelmiş gibiydi. Birbirlerini bileklerinden kavramış iki çift kolun üzerinde oturtulduğu zaman, diz kapak altlarından bir çocuk gibi kavranıldığı için, onu oradan oraya canlı paket niyetine atıvermişlerdi sanki. Sonra, Osman'ın kendisi, ev halkından olmayan kimselerin bu durumu hiç görmemelerini içinden dileyedursun; yabancı teyzelerle amcalar durup büyük babasına baktıkça, "göz" denen şeyin korkunçluğu altında ezilmekteydi. Ama büyük babasına bu yapılanları adeta bağışlatmak amacıyla, herkeste yarattığı korkularla çekingenlikleri artık yaratamayan, kucakta oyuncak olmuş büyük babasından herkes adına özür dilemek ister gibi, Hayri abi onu sırtında götürdüğü zaman da, Garın hamalları taşırken de, uzanıp tutmuş ve hiç bırakmamıştı bir elini.¹⁸⁴

Osman'ın karakterinin şekillenmesinde en büyük etken babasıdır. Rabia annesi varken eve gidip gelmesi sıklaşmaya başlayan bir de Fitnat Hanım ortaya çıkar. Fitnat Hanım geldiğinde Mahmut Bey' e fazlaca yakınlık gösterir. Rabia ise bu duruma alınarak ama kimseye bir şey söylemeden ağlamaklı bir şekilde odasına çıkar. Osman bu duruma çok üzülür:

Neylemeli ki, eski neşe, gülelim eğlenelim havası artık kalmamıştı evin içinde. Telleri arasına sanki bir şeyler tıkanmış da tuşları bozulmuş gibi piyanodan kof sesler çıkar; eski günleri geri getirmek için onca

¹⁸² <https://dusunbil.com/psikanaliz-din-ve-freudun-yorumu/> (erişim tarihi: 26.03.2018).

¹⁸³ Seyda, 2013: 133.

¹⁸⁴ Seyda, 2013: 135.

istekle başlanan bahriye çifttelleri ile kasap havalarının başlamalarıyla bitmeleri bir oldu. Akşam toplantılarından ayağını eksik etmeyen ve Osman'ın yeni annesine görgüsüzlüğünden ötürü takılarak onu ağlamaklı eden Fitnat abla, ortalığı canlandırmak için boşuna uğraşır biraz. Elinden çekip “Hadi Mahmut geç karşıma!” demesin; Rabia Hanım sessizce kalkarak çekilirdi kendi odasına. Kimse sezmezdi onun gidişini. Ya da sezmemiş gibi davranırlardı.

Hiç mi eğlenmeyecekler? Büyük babasının hastalığı gibi, bu da dokunurdu Osman'a. Analığının peşinden biraz sonra odaya girer ve onu pencerenin önüne oturmuş, karanlık pencereye bakarken bulurdu. Dizlerine sokulur, yüzünü görmeye uğraşır sorardı:

-Fitnat ablaya gidip, seni istemiyoruz, git evimizden diyeyim mi? Ha anne, diyeyim mi?

Avucunu Osman'ın tepesine koyup:

-Yok, yok, derdi Rabia Hanım, sakın bir şey söyleme. Baban kızır sonra.¹⁸⁵

Osman, artık babasını iyi olan her şeyde önüne çıkan bir engel olarak görmeye başlar. Bütün mutsuzluğunun, hayatında yaşanan tüm olumsuzluklarının sebebi babasıdır:

Babası... Şimdi her yerde yoluna çıkan, önünü kesen babası! Onu uzaktan uzağa kolluyor, aşırı ölçüde yorgun aşırı ölçüde sinirli olduğunu görüyor; elinden geldiğince gözüne görünmemeye çalışıyordu. Hemen değilse birazdan patlayacağı benzerdi babası. Yemek masasında, oturma odası olarak kullanılan sofrada, konuk bulunsun bulunmasın, Vahit enişteyle konuşurlarken, beklenen patlama gerçekleşeceğe benzerdi. Bilek bükme yarışması yaptıkları günlerdeki gibi, Vahit eniştesi durup durup kızarır, babası ise sararırdı. Sözcükler dudaklardan, ya delici iğne ya da zehirlere batmış bulanmış ok gibi çıkardı. Babası paraya pula düşkün, “ bedava kefen bulsa ölür”, eli sıkı kimselerin öykülerini güle güle anlattıkça Vahit enişte kızarır; Vahit enişte, çok kadın alıp boşayanlarla ayağını yorganına göre uzatmayanların sözünü ettikçe babası sararır ve huyu gereği bıyıklarını kemirirdi.¹⁸⁶

Osman yeni eve taşındıkları ilk zamanlar eski evine ve yaşantılarına özlem duyar. Eski evlerinde Fahim abisi vardır ve büyükbabası hala sağlıklıdır. Bu anılar ara sıra rüyalarına girerek canlanırlar. Tabii ki zamanla, yeni eve alışmaya başladığında bu anılar giderek silikleşir:

“Bahçeyi kolaçan etmeyi başka zamana bırakıp geri döndü. Halı dokumasını hiç görmemişti; ona bakacak. Bir yandan da kafasını başka bir şey kurcalıyordu: sundurmaya baktı, cibinlik çemberini gördü. Nasıl olur, Lastik mi var kafasında, yoksa gözleri mi şaşı? Büyüdüğü evle bahçeyi, Fahim abisini, çatı katını, follağı, deniz kıyısını artık burnu sızlayarak anmamaktaysa da, onlar, sanki bir unutkanlığın acısını çıkarmak istercesine, ara sıra, hem uykularında hem de uyanırken, kendilerini gösteriyorlar. Söz gelişi; taşlasan da aldırmadan eşelenen horoza, taşındıkları bu yeni evin çatısında tünemiş, bir konup bir kalkan ve acı bağırsaşan kerkenezlere mi bakıyor? Hayır, sanki onlara bakmıyor, onlara bakıp dururken onlar siliniyor; onlar yerine, Kadıköy'deki evde aç kalarak üzerine doğru atılan

¹⁸⁵ Seyda, 2013: 136.

¹⁸⁶ Seyda, 2013: 137.

benekli horozu ya da Çınardüzü'ne çıkarlarken yuvarlak cam gözlerini gözlerine dikmiş olan puhu kuşunu görür gibi oluyor. Samanlı, balçık sıvalı kerpiç duvarlara baktığı zaman orada, farelerin yumurtaları aşındıkları tel kafesli büyük kümes canlanıyor.

Geçmişe duyulan özlem yerini sadece yaşanılanları anmaya bırakır. Osman'ın tüm yaşantısı ve değer verdiği insanlar sadece geçmişte kalan silik bir fotoğrafa benzer. Bu da anlatıcının o yaşanılan güzel günlerin tekrar yaşanmayacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır:

Şu da var ki; bütün bu yoktan canlanıp görünen şeyler, hareketli toprağa atılmış tohum gibi fişkıran anı parçaları, bir defter yaprağına kalın ve yanlış çekilip, sonra silgiyle ve püf püf üflenerek kirli el tersiyle silinen çizgilerdi sanki. Çizgilerdi ve zamanla, Osman yeni çevresine alışıp ısındıkça, solgun birer iz haline giriyorlardı. Eskisi gibi hiçbir zaman parlak ve renkli değildiler. Görünüşleri, sararmış solmuş fotoğraflara benziyordu. Bu yüzden, ilk günler çok aldanmıştı o. Kaç kere, aşağı katta bol kırmızıbiberli tarhana çorbasını kaşıklayarak sabah sabah kahvaltısını eden, koynuna kalın bir yün atkı dolayan ve okul çantasını kaparken, “Geç kaldım eyvah!” diyen ev sahipleri Hayriyanım'ın oğlu Abdurrahman'ı Fahim abisine benzetmişti. Ona, ardından seslenesi gelmişti: “Güle güle Fahim abi, güle güle!”¹⁸⁷

Osman daha okula gitmeden okumayı söker. Bunda komşularının oğlu Abdurrahman'ın çok etkisi vardır. Ona akşamları masallar, romanlar okur. Öyle ki babası önce okuduğuna inanamaz Abdurrahman'ın okuduğu yerleri ezberlediğini düşünür, başka bir yeri okuduğunda ise şaşırır ve buna çok sevinir:

Tepesine üşüştiler. Evet, öyle; ‘Alice Harikalar Ülkesinde’ adlı hikâyeyi tıpkı Abdurrahman gibi ve tıpkı onun okuduğu yerden, o da okuyordu. Babası pek inanmayıp, ‘sen burasını ezberlemişsin. Bak, şu parmağımın gösterdiği yerden oku bakalım!’ dedi. Osman kekeleye kekeleye okudu. Sonra armağanlar yağdı işte; çil paralar, ana gözü yirmi beşlikler. ‘Benim akıllı, güzel oğlum, buzağı kirpikli oğlum, fındık hafızım...’ dedi babası.¹⁸⁸

Osman'ın babasından bugünden sonra pek iltifat aldığı görülmez. Mahmut Bey'in de ekonomik sorunları ortaya çıkar, Ömer Şakir Bey vefat eder ve eşiyle sıkıntı yaşar. Mahmut Bey kiminle olursa olsun mutlu olamayan bir bireydir. Kendi içindeki huzursuzluğu çevresine yansıtarak ancak boşalım sağlar. O yüzden bir sebep olsun ya da olmasın her an patlayacak bir bomba gibidir. Osman'ı sevdiği zamanlar ise çok azdır. Em son hasta olduğu zaman ona aynı iltifatlarda bulunmuştur. Baskıcı bir babanın himayesinde büyüyen Mahmut Bey'in ona gösterilmeyen sevgiyi oğluna gösterememesi bir bakıma normaldir. Eskiden çocukları

¹⁸⁷ Seyda, 2013: 152.

¹⁸⁸ Seyda, 2013: 157.

özellikle ebeveynlerin yanında sevmek ayıp karşılanırmış. Mahmut Bey hem bu aile yapısının gerekli kıldıklarından hem de öfkeli bir babanın himayesinde büyüdüğünden sevgisini göstermekte başarılı bir baba sayılmaz. Mahmut Bey nasıl Ömer Şakir Bey' e benziyorsa Osman da babasına özenir ve onun gibi olma özlemini içinde duyar:

O sırada, her düğününde, sofrada toplanmış kadınlarla çocuklara avuç avuç çil metelikleri, yirmi paralar, kuruşlar serpen babasını andırmaktaydı enikonu. Hatta ona benzemeye özeniyor denebilirdi. Keyifle ve zevkle atıyordu kese kâğıtlarını. Havada gelirken yerlere atılarak ya da birbirlerini iteleyerek kapışanlara kuş bakışı, yüksekten bir bakışı vardı onun.¹⁸⁹

Osman, babası gibi gücü elinde tutmak ister. Herkesin sözünü dinlediği ve gücünden korktukları için saygı duyduğu bir birey olmak ister. Bu çelişki Osman'ın hayatı boyunca onu rahatsız edecektir. Babasına hiç benzemek istemeyen bir bireyin babası ve dedesiyle aynı özelliklere sahip olması ilginçtir. Öyle ki soyaçekim kanunu burada işler.

Dedesiyle olan konuşması romana verilen ismin açıklaması niteliğindedir:

İnsanlık hali bu ya... Diye konuştu büyükbaba. Birbirimizi bir daha ya görürüz oğlum ya görmeyiz. Onun için, sana, düşündüm, soyumuzun sopumuzun nereden geldiğini anlatacağım. *Bir Gün Büyüyeceksin*. Bir masal gibi, sen de bunu torunlarına anlatırsın.¹⁹⁰

Anlatıcı Osman'ın bir yerlere ve bir şeylere ulaşmak için acele ettiğini ve hayatın o kadar hızlı sonuçlar vermediğini Ömer Şakir Bey karakteri üzerinden anlatır. Hayatın doğal akışı içinde hep bir şeyler için 'yeterli' olmayacağını nasihat eder:

Onu biliyorum, dur evlat, inatçılık yok. Yedi yaşını doldurmayan çocuk okula başlayamaz. Şimdi dinle, bir hastalık geçirdim, gelecek yıl okula başlamak için vaktin gelmiş sayılacak. Ama askere gitmek için henüz büyümemiş sayılacaksın. Askerlik çağın gelince, yine böyle: Silâh altına alınmak için büyümüş, ama başka işlerde önemli görevler almak için küçük sayılacaksın. Yani senden her zaman bir şey esirgenecek. Yalı kazığı olsan da bu, böyle sürüp gidecek. Şimdi anladın mı?¹⁹¹

Büyükbabası konuyu 'anne' konusuna getirmek için uğraşır. Çünkü büyükbabası evdeki kimsenin onunla bu konuyu konuşmayacağını düşünür. Hayatında tıpkı annesinin ondan esirgenmesi gibi başka şeylerinde esirgeneceğini söyler. İnsan yaşı kaç olursa olsun her zaman bir şeylerden mahrum kalır.

¹⁸⁹ Seyda, 2013: 164.

¹⁹⁰ Seyda, 2013: 169.

¹⁹¹ Seyda, 2013: 170.

–Bir Gün Büyüyeceksin diye tekrarladı büyükbaba. Dünyanın kaç bucak olduğunu anlayacaksın demek istemiyorum sana, nasıl olsa anlarsın, başka bir şey... Soyunu sopunu, annenin kim olduğunu araştıracaksın belki. Olur, a, niçin söylemediler diye kızacaksın. –İlgiyle eğildi torununun birden allak bullak olmuş yüzüne. –Sahi sen, hiç annenin kim olduğunu merak etmez misin?” Büyükbabası ‘anne’ konusunu açmıştı. Herkes tarafından bilinen ama asla dillendirilmeyen bir sır gibidir evde Osman’ın annesi. Sanki herkes bir ayıbı örtmek ister gibi davranır ve konuşulmazsa hatırlanmayacağını düşünürler. “Küçük çocuk, yüreğinin dibinde dürülü bükülü, katlanmış durup da kimselere açıklanamamış, herkesten saklanmış bu sorunun, cascavlak ortaya atılışından çok sarsılmış gibiydi. Kutu kutu içinde saklanmış, bir konu. Şimdi, açılıp kapandı. Ağlayacak mı? Yoo, hayır. O büyüdü artık ve büyük adamlar ağlamaz.¹⁹²

Osman için annenin yokluğu çok ağır bir tecrübedir ama o ana kadar kimse bu konuda onunla konuşmamıştır. Daha sonra büyükbabası annesinin kim olduğunu nerden geldiğini ve Mahmut Bey’le nasıl evlendiğini anlatmaya başlar:

Aferin bak... Anneciğini, nur içinde yatsın, saray’dan almıştık biz. Adı Ruhsar’dı. Kimi kimsesi yoktu. On beş yaşında bir kızcağız, çocuk desen yeri. Bazı saraylılar böyle, birkaç parça eşya düzer, çırağı çıkarırlar. Babam da... Hım... Eh, o da pek büyümüş sayılmazdı o zaman. Eczacı Okulu’na gidip geliyordu. Bir akşam, dadın seni babanı karşılamam için kucağına alıp merdivenlerin başında bekliyor, sen babanı görünce babana doğru atılıyorsun, o da senin zıbımında kurumuş bir kaka lekesi görünce, yer yerinden oynuyor. Ben neredeydim? Haa, evet, ben bu işe karışmadım. Baban boşadı ve annen gitti evden. Haftada bir, dadın, görsün diye seni ona götürürdü.¹⁹³

Mahmut Bey’den yüzü gülmeyen Ruhsar Hanım diğer eşiyile de sıkıntılar yaşamış, genç yaşta iken üremi hastalığına yakalanıp vefat etmiştir. Osman ne düşüneceğini nasıl davranacağını bilemez. Üstü örtülen bu konunun aniden ortaya atılışıyla kendini savunmasız hisseder:

İlk aşırı ölçüde duygulanan Osman, büyük babası anlattıkça, bir duygusuzluğa kapılmıştı. Kendisini çok ilgilendiren çok önemli bir gizi (sırrı) tepeden inme öğrenişi, karanlıktan apansız ışığa çıkıvermiş gibi, gözlerini hızlı hızlı kırıştırmasına yol açıyordu. Sineğe hiç karışmadı. Ancak, duyulur duyulmaz bir sesle, öğrenmek istedi:

–Şimdi cennette dii mi?

–Tabii cennette evlat, elbette cennette... deyip büyük baba yürekten onayladı bunu. Başka nerede olabilir ki? Hepsini sonradan duydum, çok acıdım. Dünyada bu kadar çile çekmesi için suçu günahı neydi ki zavallının? Osman direniyordu: Boşanmamak amacıyla kendini tutup, gözlerinde akmayan yaşlarla, büyük babasına yeniden baktı. Hele bir ağlamaya kalkışsın, büyük babası ondan beter, bir

¹⁹² Seyda, 2013: 171.

¹⁹³ Seyda, 2013: 171.

çocuk gibi sarsıla sarsıla ağlamaya koyulur.-Deminden beri istediği de zaten bu. -Biliyor ki, ağlamaya koyulacak. Tuttu kendini. İcini çekip, kısaca -İyi... Dedi.¹⁹⁴

Böylelikle Osman evde sanki bir sırmışçasına bahsedilmeyen annesinden haberdar olur.

Osman'ın son üvey annesi olan Rabia Hanım, Mahmut Bey'in Fitnat Hanım'a yaklaşmasından sonra karnındaki çocukla baba evine geri döner. Onu eve döndürmek için babaanne ve Osman yollara düşerler. Osman'a bakması için Behiye halasına teslim ederler. Orada bakımı iyi olur, hastalanmaması için iyice yedirilir içirilir biraz da kilo alır diye düşünülür. Halasının oğlu Bülent, o evdeki haz almadığı şeylerin başında gelir. Bu evde yaşadığı yalnızlıktan başka bir şey değildir. Hapis hayatı sürer gibi yaşar:

Ona hiç kimsenin sesi, Bülent'teki ses kadar batıcı, bozuk gelmiyordu. Aptallıkla ağırlaşmış, şımarıklıktan yivış yivış olmuş, ağdalı, bet ve hımhım bir konuşması vardı bu Bülent'in. Neden olur, nasıl olabilirse: rüzgâr çardaktan incir ağacına doğru esti mi, ne plakta çalan güzel havayı ne de onca kalabalığın karışık sesini getiriyor; hepsinin arasından ayıklayıp seçerek, getire getire Bülent'in sesini getiriyordu kulaklarına. Bu da, yalnızlığını büsbütün duysun anlasın diye, rüzgârın ettiği bir oyundu ona.¹⁹⁵

Düşlerinde babaannesini ve büyük babasını görüyordu. En sık büyük babasını görüyordu, en az Fahim abisini. Fahim abisini bir defasında, mutfaktaki su küpünün içinde, pekmezle batmış bulanmış olarak gördü. Dilini çıkarmış kedi gibi yalanyordu o pekmezleri. Osman'a göz kırparak, pekmezin ne tatlı şey olduğunu anlatıyordu. Gelgelelim, Osman yaklaşış onun boynundaki pekmezi yaladığı vakit bundan hiç tat alamadı. Meğer Fahim abisi onu yine kandırmış.¹⁹⁶

Osman'ın en çok yokluğunu hissettiği kişiler babaannesi ve dedesidir. O yüzden rüyalarında hep onlara yer alır. Fahim abisi de Osman'ın hayatında önemli bir yere sahiptir. Tüm çekişmelerine ve Fahim'in tüm oyunlarına rağmen Osman için Fahim'in yeri ayrıdır. Rüyasında da gördüğü pekmez birlikte paylaştıkları pekmezleri andırır. Su küpünün içinde ve pekmezle bulanmış görmesi ise Freud'un rüya yorumuna göre kişinin geriye dönme isteğini ve güvende olma arzusunun ifade eder. Osman, geçmişe özlem duyar ve anıları rüyalarında tekrar tekrar canlanır.

Bunlardan başka korkulu bulanık düşler de görmekte ve ter içinde uyanmaktaydı: Saklandığı incir ağacı baş aşağıya gelip derin bir kuyu olmuş, bu kuyuda yuvarlanıyor. Büyük babasının sandalyesi uçuruma

¹⁹⁴ Seyda, 2013: 172.

¹⁹⁵ Seyda, 2013: 189.

¹⁹⁶ Seyda, 2013: 190.

doğru kayıyor. Bastonuyla tutunayım bir yerlere diyor, tutunamıyor. Babaanneyi daracak bir beşige koymuş, durmadan sallıyorlar. Sallamayın başım dönüyor, diyor, yine sallıyorlar. Hem de elleri tabancalı, bıçaklı adamlar sallıyor onu.¹⁹⁷

Osman'ın gördüğü bu rüyada ise incir ağacının baş aşağı gelip derin bir kuyu olması ve bu kuyuda yuvarlanmasıyla; incir ağacı Osman'ı, kuyu ise anne rahmini temsil eder. Korktuğumuz, bir şeylerden huzursuz olduğumuz zaman sığınacak bir yer ararız. Kahramanın da sevdiklerinden ayrı kaldığı ve halasının evinde mutsuz olduğunu düşünürsek en güvenli yer olan anne karnına dönme isteğı çok normaldir. Rüyanın sonrasında ise yok olmak üzere olan (ölmek) büyükbaba da uçuruma doğru kayar ve babaanneyi beşikte elleri silahlı adamlar sallar. Babaannenin beşikte olması bekleğe dönüşü ifade eder. Fakat beşigin dar olması, bıçaklı adamlar, kadın ve erkek cinselliğini temsil eden ifadelerdir. Bu bağlamda bakılacak olursa Osman, doğum travması yaşamaktadır ve kendini güvende hissetmemektedir. Pek bir yakınlığı olmayan halasının evinde tek başına yaşamaktadır. Yalnız ve umutsuzdur. Bu rüya da onun ruh halini yansıtmaktadır.

Bir gün saklambaç oynarlarken Bülent kimseye fark ettirmeden çiviye onlara batırır. Fark ettiklerinde de böcek ısırtıyor der. Bunu fark eden Osman, ne zamandır rahatsız edici hareketlerine katlandığı Bülent'e bir çelme takarak yere düşürür ve neresine geldiğini düşünmeden tekmelerini savurur: "Gözü hiçbir çocuktan bu kerte korkup yılmamıştı Osman'ın. Uşak'ta iken, Hümeıra ile eczaneye giderlerken, peşlerinden taş atıp kovalayan, soluğu evlerinde aldılan o köpek pisliğı toplayıcısı oğlandan bile bu kerte yılmamıştı. Tıpkı, karanlıkta birdenbire yol üstüne çıkan kedinin gözlerinden ürküp kediye tekme savuranlar gibi... Gözlerini kapatarak, rastgele, basıyordu tekme. (Hadi ağla. Hadi bağır. Hadi Akka abbanı çağırsana! Gelsin. Evcek gelsinler, görünsünler. Vuruyorum işte. Vuruyorum, vuruyorum, vuruyorum!) Ama ona bunları demiyordu."¹⁹⁸

Saldırganlık dürtüsü hep var olan bir duygudur yalnızca yüzeye çıkacağı zamanı bekler. Yaşadığı durumdan bunalan Osman'ın boşalımını da Bülent'in yaramazlığı sağlar. Şiddet gören çocukların birçoğı kendi çevrelerine de şiddet uygular. Sinirlendiklerinde öfke kontrolünü sağlayamazlar. Osman da zor durumda kaldığı ve bunaldığı zamanlarda şiddete başvurur.

Ailenin yaramazlık yapan çocuklara verdikleri cezalarda bir çocuğa uygun değildir. Yalnız çocuğa değil, yetişkinler için bile hoş olmayan uygulamalar yaparlar. Böyle yetişen bir çocuğun mutlu olması beklenemez. Bir gün yine yaramazlık yapan Osman kilerde hapis cezası alır:

¹⁹⁷ Seyda, 2013: 191.

¹⁹⁸ Seyda, 2013: 194.

Aşağıya kıvrılarak inen merdivenlerin solunda bir kapı vardı: İçerisi hem kiler gibi kullanılır, hem da oraya kavun karpuz konulur. Dayanırsa –ki dayanması gerekir- sabaha kadar orada kapalı kalacak. Yanına ışık falan konulmadan. İlle de karanlıkta. Umacılar, hortlaklar, cinler, periler ve şeytanlarla baş başa. Uygunur. Osman hiç ses çıkarmadan, durgun, sapsarı bir yüzle, girdi önünde açılan “Burası!” denilen ceza yerine. Ayseli, Akif, İspiro ve Bülent, evin önündeki yolda oyun oynuyorlardı. İri bir karpuzu gözüne kestirip üstüne oturdu. Karpuz kütürdedi. Dirseklerini dizlerini dizlerine, çenesini avuçlarına dayadı. Baktı halasına. Korkunun soğuk, buz kestiren parmakları bir an dolandı, kavradı ve sıkı yüreğini. Soluk aldırılmıyordu. Ama geçti sonra. Biraz titreyip ürperse de, o, böyle kavunlu karpuzlu kilerden korkmazdı ki... pöh! Kavunlarla karpuzların ne de olsa, kendilerine göre canları var. Canları olmasa hiç büyürler mi tarlada? ¹⁹⁹

Hapis kaldığı kilerde başka büyük korkuları aklına getirerek içinde bulunduğu durumu unutmak rahatlamak ister. En çok da idare lambasının gazı bitince karanlıktan korkar. Okuduğu romanlardaki kahramanlar ona o kilerde sabaha kadar eşlik eder. Hayal dünyası geniş bir çocuktur Osman:

Hiç kimse bilmez, gene bilmesinler; gecenin karanlığı her yanı kuşattı mıydı, elinde lambasıyla odasına girdi miydi bütün köşelere bir kere tutuyordu ışığı. Gündüzleri bunca dost olan Cingöz Recailerin, Faka basmaz Zihnilerin, özellikle kanlı, korkunç katil Fantoma'nın bir oyununa gelmekten korkuyordu. Çünkü öldürüyorlar, soyuyorlar, kaçırıyorlar. Çünkü fare tıkırtılarını onların adım sesleri sanıyorsun. Uzun sözün kısası; karpuzun üzerinde, daha büyük korkularını aklına getirip, şimdiki korkusunu yatıştırmaya çalışmaktaydı. E, kendine göre bunu başarıyordu da. ²⁰⁰

Osman, halasının evine geldiğinden beri dedesinin hastalığının ağırlaştığının farkındadır. Ama kimse ona bir haber vermemektedir. Dedesinin yokluğu ve onu kaybetme düşüncesi bilinçaltına yerleşmiştir, rüyalarında da hep dedesinin kaybolduğunu, uçurumdan düşüp yok olduğunu görür. Beklenen son gerçekleşir ve Osman acı haberi alır:

Osman zıncı deyip kala kaldı. Anlayabildiği kadarını anlamışsa da, anlamak istemeden, bunu hiç yaşmadan, her birinin ıslanmış gözlerine baktı ayrı ayrı. Bakışlarıyla soruşturdu: Öyle mi, öyle mi? Baktığı bütün gözler, ayrı ayrı, “Evet, evet...” dedi. “öyle.” Çok gecikmiş değil mi aslında? O bunu çoktan, Burgaz'daki yalıda, ona acır gibi bakarak fısıldaşmalarından anlamalıydı. Hadi o zaman anlamadı, hiç olmazsa yolda babasının bambaşka davranışlarından anlayıp çıkarmalıydı. Sittin senenin Mahmut Bey'i bıyık kemiren sert baba gitmiş; Osman'a umulmadık şekilde yakınlık gösteren,

¹⁹⁹ Seyda, 2013: 206.

²⁰⁰ Seyda, 2013: 207.

durmadan, “Oğlum su ister misin? Oğlum karnın acıktı mı? Oğlum yatacak mısın? Diye soran bir baba gelmişti.”²⁰¹

Mahmut Bey babasını kaybettiği için Osman’a iyi davranır. Osman, babasından ilgi beklemektedir, ilgi gördüğü zaman ise büyük bir rahatlama yaşar: “Osman’ın başı üzerinde elini dolaştırdı. Bunu binde bir yapardı babası, ama ne zaman yapsa, Osman, içinde büyük rahatlama ve genişleme duyup hemen yatışırdı. Kafasındaki fırça gibi sert ve dik saçları okşayan o eli tutmayı ve öpmeyi geçirdi içinden.”²⁰² Babasının elini öpmeyi bile sadece aklından geçirir, düşüncesini gerçekleştiremez. Babasına sevgisini göstermekte –tıpkı babasının ona sevgisini göstermede çekinmesi gibi- çekingen davranır.

Bakmadan görme diye bir şey varsa, Osman işte o görüşün içinde, her bir şeyi bakmadan görebilmekteydi. Baş ve gözleri yerde olduğu halde, aslında kıpırdayıp oynayan sadece dudaklarıydı: “Kimseyle dövüşmeyeceğim. Bunlar bana sapanla kâğıt atacaklar.” Biber gibi yanan kulak ardını kaşdı. “ O zaman da öğretmene söylerim. Yok, başöğretmene söylerim. Yok, yapma kardeşim, ayıp dii mi, derim. “Sıkı sıkı yumdu gözlerini. Yavaştan dudaklarını oynatıyordu: “Derslerime çalışacağım. Okuyacağım. Büyüyeceğim. Büyük adam olacağım, büyükbaba!”²⁰³

Osman, artık okula başlamıştır ve yaramazlık yapmayacağı, okuyup büyük adam olacağına söz verir. Ama sadece büyükbabasına söz verir. Romanın ana olayı büyükbabasıyla yaşadıkları ve onun yokluğunda hissettikleriyle ilgilidir. Diğer olaylar sadece ana olayın pekiştirilmesi ve olaylar arası geçişlerin sağlanması için kullanılır.

4.1.4. Süeda Hanım’ın Ortanca Kızı

Bu romanda Osman ve Fahim’in hayatlarında değişik zamanlarda karşılıklarına çıkan Mehlika’nın yaşamöyküsü, alegorik bir anlatımla sanki bir mahkeme salonunda Mehlika yargılanıyormuş gibi anlatılır. Bu mahkemede, toplumda yer alan değişik bakış açılarının geçmişten gelen kişilerle yansımasını görürüz. Mahkeme, Mehlika’nın ‘bir kenar dilberi’ mi yoksa ‘kaderin sillesini yemiş masum bir kadın’ mı olduğunu sorgular.

Mehmet Seyda, diğer romanlarından farklı bir teknik uygulamak istemiş düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

Toplumsal, bireysel sorunları hep aynı biçimde yazmak, aynı biçimde yazılanları okumak bıktırıp usandırdı beni – en başta belki beni- değişik konular için değişik anlatım yolları, konuya uygun

²⁰¹ Seyda, 2013: 221.

²⁰² Seyda, 2013: 224.

²⁰³ Seyda, 2013: 248.

düşebilecek yeni biçimler aradım. Kimi zaman da bundan gözüm yıldı, tepkileri görüp ürktüm doğrusu. Söz gelimi, Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı'nı, bugün, başladığım gibi bitiremeyeişime hala yanarım.²⁰⁴

Birbirini yapboz parçaları gibi tamamlayan Mehmet Seyda'nın nehir romanlarından biri olan *Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı'nı* hem yazarın kadının toplumdaki yerine bakış açısının hem de hayatının bir döneminde onda iz bırakmış bir birey olan Mehlika'nın konu olarak işlendiği bir romandır.

Birinci bölümde anlatıcı mahkeme salonunu ve Mehlika'yı yargılayacak insanları tanıtır. Mahkeme salonu, bir insan beynine benzer. Mahkemenin insan beynine benzetilmesi ve yargılayanların ise alt bilinç, bilinç ve karar verme olarak ayrılması bize Mehmet Seyda'nın Freud'un bir çalışmasıyla romanını oluşturduğunu gösterir. Mahkeme boyunca; Ruhbilimsel Araştırmalar üyesi zihnin saldırganlık ve cinsellik gibi ilkel dürtülerini kendinde barındıran id'in yani alt bilincin, hukuk fakültesi öğretim üyesi ise bize toplum ve aile baskısının yansıması olan süperegonun, başkan ise egonun görevlerini yerine getirir:

Salon büyüktü, genişti, yüksek tavanlıydı. Işık içinde yüzüyordu. Ancak, ışığın nereden sızdığı anlaşılamıyordu. Oturacak bir tek sırası, sandalyesi bulunmadığı gibi, kapı ve pencere benzeri şeyler de göze çarpmamaktaydı. O yüksek tavanla taban, yavaş yavaş kendiliğinden yuvarlaklaşıyor, gerek tavanda, gerekse tabanda belirmeye başlayan eğri büğrü çizgiler, burasını adeta bir insan beyni biçimine sokuyordu. Belki, -kesin değil,- duruşma ilerledikçe seslerle dolarak, tam bir insan beyninin içi durumunu alacaktı. Düşünen nasıl düşünmüşse ve kim düşünmüşse -bilinmez-, Ruhbilimsel Araştırmalar Enstitüsü üyesine alt bilinci karşılayan, Hukuk Fakültesi öğretim üyesine bilinci, ya da toplumsal kuralları dile getiren, Sayın Başkan'a ise bu ikisinin doğal tartışma ve çatışmaları sonucu "karar verme" yetkisi tanıyan birtakım yakışır-yakışmaz görevler, işlevler yüklemiş olabilirdi.²⁰⁵

Üyeler tanıtıldıktan sonra Mehlika'nın dosyası okunmaya başlanır. Biri özürlü üç kız kardeşin ortancasıdır Mehlika. Küçük yaşta babası öldürülmüş ve annesi babasını öldüren adamla evlenmiştir. Üvey babası kendine yetemeyen alkolik bir adamdır. Evde ne bir aile düzeni ne de düzenli bir geçim kaynağı vardır. Mehlika da tüm bunların zıttı olarak, giyimine kuşamına özen gösterir, sokaktaki çocuklara hep üstünlük sağlamaya çalışmaktadır. Hayatındaki bazı eksiklikleri başka alanlara yansıtarak bu eksiklikleri gidermeye çalışmaktadır. Freud'un savunma mekanizmalarından biri olan yansıtma, her sağlıklı bireyin akıl sağlığını korumak, çatışmalardan kaçınmak için başvurduğu yöntemlerden biridir:

²⁰⁴ Tümer, 2008: 149.

²⁰⁵ Seyda, 1970: 6.

Erkek çocukların dizleri dirsekleri yara bere içinde, suratları ter ve pislik içinde, üstleri başları toza toprağa bulanmışken, *Süeda Hanımın Ortanca Kızı* çiçek gibiydi, tertemizdi her zaman. Annesine ütületip giydiği basma entariyi kirletmek ne söz, onun buruşmasından bile korkar, çekinirdi. Kendini ve giydiklerini temiz tutmak! Bu, küçük kızın belli başlı özelliklerinden biri olarak dikkati çekiyor. Evin pasaklılığı kaçan genel düzenine karşı gizli bir kafa tutuş diye nitelendirilebilir. Sadece ev düzenine denilmeyip, bütün mahalleye, bütün çevreye karşı kendini bu yoldan ortaya vurma denilmesi, belki daha doğru olacaktır.²⁰⁶

Yazarın neredeyse her romanında yazmak, bir yerde anılmak, bir insanın isminin anılması gibi eylemlerin yer alması ölümsüzlük isteğinin bir göstergesidir. Mehmet Seyda için insanların zihninde yer etmek ‘yaşamak’ anlamına gelir. Freud’un da bahsettiği üzere, yazar yaratma aşamasında kendini bir Tanrı olarak görür ve yarattığı eserler onun ölümsüzlüğünün garantisi haline gelir. Bu egonun gerilemesidir. Freud’ a göre yazar, bir çocuğun oyununu tasarladığı gibi eserini kurgular. Jung’ın yazarların eserlerini oluşturmasına bakış açısı ise daha farklıdır. Jung, yazarların kolektif bilinçdışının²⁰⁷ çeşitli nedenlerle dışa vurularak, kişisel bilinçdışının da etkisiyle ‘yüce’ bir yaratım eylemi yaptıklarını söyler. Tüm bunlara dayanarak Mehmet Seyda’nın yaratım sürecine bakacak olursak, yazdığı döneme kadar olan tüm kültürel yapıyı sindirmiş ve Freud’un da dile getirdiği gibi ‘ölümsüzlük’ isteği ve kendini birilerine anlatma, sonrasında da rahatlama düşüncesiyle eserlerini kaleme almıştır: “-Evet, efendim, buradayım. İnsan, her halde, adının anıldığı yerde yeniden yaşıyor, büsbütün ölmemiş oluyor.”²⁰⁸

Mehlika’nın çocukluk arkadaşı Fatma, varlıklı bir ailenin kızıdır. Fatma, bir gün Mehlika’yı evlerine davet eder. Evde büyük ve parlak bir ayna vardır. Fakat bu ayna, Mehlika’nın yamalı elbiselerini değil yalnız üzerinde en güzel olan ‘süsünü’ yüzünü göstermektedir. Mehlika, narsis kişilik özelliği göstermektedir. Tıpkı mitolojik kahraman Narkissos gibi aynadaki görüntüsüne hayran olur. Narsis kişilik bozukluğu gösteren kişiler ‘çelik gibi sert’ görünmelerine rağmen, bu görüntü yanıltıcıdır. Aslında kırılğan bir yapıya sahip olan bu kişiler, kendilerine o kadar odaklanırlar ki, başkalarının kendilerini kırmasına izin vermezler, bağlanmaktan korkarak kendilerinden başka biriyle uzun süreli ilişki sürdüremezler. Mehlika’nın sergilediği tüm davranışlar narsisizmin özelliklerini taşır:

²⁰⁶ Seyda, 1970: 20.

²⁰⁷ Kolektif bilinçdışı: insan ya da hayvanın hafızasında kayıtlı yaşadığı kültüre dayalı her türlü imgeler, semboller, dil ve kültürel tüm özelliklerin kendi bilinçdışında şekillenmesi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolektif_bilin%C3%A7d%C4%B1%C5%9F%C4%B1 (erişim tarihi: 13.01.2017)

²⁰⁸ Seyda, 2013: 29.

Sağda, yükseğe çakılı büyük boy aynasına doğru yaklaştım. Kahverengiye boyanmış hırkamı, yamalı göğüslüğümü göstermeyip, bana yalnız yüzümü gösteriyordu. Bu kadar büyük ve parlak bir aynayı ilk defa görüyordum. Aynada kendime baktım.

Bakıp, “Güzelim, güzelim işte...” dedim. “Oh ya, oh ya... Fatma’dan güzelim!” Bir bakışta anladım ki, ben herkeslerden güzelim. Ben bir taneyim, ama kimse anlamıyor. “Anlayacaklar!” dedim²⁰⁹

Bu romanda dönemin toplumsal yapısındaki değişimler de konu edinmiştir. Bunu ikinci üyenin sözlerinden takip ediyoruz:

-Kızım! oğlum! Diye yineledi. Sinemadır onlarda törelere bağlılık ve büyüğe saygı adına ne varsa silip süpüren. Benim oğlanla kız, Amerikalı mıdır, İtalyan mıdır, Fransız mıdır? Tanıyamıyorum. Hangi filmi seyretmişlerse, biraz onun kahramanı oluyorlar. Kesinlikle gördüğüm ve bildiğim, ne anlarına ne de bana benzemedikleri, benzemeyecekleridir. Gün günden soyumuzla ilişkileri kalmıyor. Bu gidişle daha da çevrelerinden kopup köksüzleşeceklerine kalıbımı basarım. Oğlan James Dean’in bir filmi görmüş. Eve geldi, başladı dudaklarının kıyısında kürdan çiğnemeye ve kışını duvarlara sürtmeye. Ulan dedim, kendine gel. Kız Brigitte Bardot’nun bir filmi seyretmiş. Anası anlattı, başım dertte bu kızla, perdeler açıkken odasında çırılçıplak dolaşıyor, karşı apartmanda oturan evli heriflerin gözleri hep bizim pencerelerde. Aldım karşıma, bak buraya dedim, edebini takın, yoksa gebertirim. Acıdır efendim, acı!
210

Mehmet Seyda, kadının toplumdaki yerinin ne olması gerektiğiyle ilgili düşüncelerini de bu romanda dile getirir. Mahkeme başkanının ağzından kendi düşüncelerini ifade eder. Ona göre kadın; kendi ayakları üzerinde durmalı, kimseye muhtaç olmamalı ve bir köle gibi itaat etmemelidir:

Bir kadın olarak kocanızın kölesi olmak istemiyorsunuz. Bu çok iyi, insan onuruna yakışır bir şey. Ama ne yazık, alın teri dökerek çalışan bütün erkeklerin durumu, üç aşağı beş yukarı budur: Evlerine kimi gün zembili dolu, kimi gün boş dönmektir. Böyle bir duruma boyun eğmemenin tek çıkar yolu, çözüm yolu, yani insanlık onuruna düşkün kadının tutacağı biricik yol, kendisinin de iş hayatına atılması, çalışıp kazanarak aile ekonomisine yardımcı olması değil midir? Erkek kölesi olmamak, varlığını bağımsızlaştırmak, çağımızda, ancak bu yolla sağlanmıyor mu?²¹¹

Her ne kadar mahkeme üyeleri ve tanıklar Mehlika’yı aşağılamaya çalışsa da Mehlika kendini savunur. Mehmet Seyda’nın kendi hayatını konu edindiği diğer romanlarındaki gibi Mehlika karakteri üzerinden hem kadınların hem de erkeklerin eksik ve yanlış gördüğü özellikleri bize yansıtır. Çocukluğundan beri girdiği ortamlarda uyumsuz olan Mehmet Seyda,

²⁰⁹ Seyda, 1970: 31.

²¹⁰ Seyda, 1970: 39.

²¹¹ Seyda, 1970: 69.

erkeklerin kolayca kadınların gururunu incitecek eylemlerde bulunmasına ve kadınlar üzerinden b b rlenmesine karşıdır. Mehlika bu durumu k  c mseyici bir tavırla şöyle anlatır:

Hiç de kolay saymadım, ama denize aç serpmedik e, oltanın ucuna yem takmadık a, balık tutulur mu? İstanbul'un her yakasını harmanlamakla denize ağımı serpmiş, kaç göz süzüp, güler yüz gösterdikçe, oltama yemi takmış oluyordum. Oltaya en kolay gelen balıklar, her nedense, evli erkeklerdi. Nasılsa bir yakalanmışlıkları var, zokayı bir yutmuşlukları var, ilk tutan kaldırıp denize atmış, uslanıp akıllanmamışlar, gene koşup geliyorlar. Kadınsız yaşayamama alışkanlıklarını sürdürmeye çalışıyorlar. Bunların arasında, bana sataşmayı hiç düşünmezsiniz, kadınlık kokumla yetinerek, gömleğimi avu layarak mışıl mışıl uyuyanlar olmuştur. Bilemeyeceğim, belki de bu soy adamların cinsel konudaki başarı anlayışları, karşı cinsten birisiyle baş başa kalmak, birkaç tatlı saat geçirmekten ibarettir. Y da, sağa sola bir çapkınlık serüveni anlatabilecek duruma gelmek, kendilerine yetmektedir.²¹²

Mehlika, k  k yaşta babasını kaybetmiş ve daha sonra babasını öldüren adamla aynı evde yaşamak zorunda kalmıştır.    kız kardeşin ortancası olan Mehlika, birinci sıraya geçmek ve yaşadığı hayattan kurtulmak için bir 'kurtarıcı' beklemektedir. Mehlika'ya göre gücün tanımı bambaşkadır. Onu yaşadığı hayattan kurtaracak olan insanın varlıklı olması, onu herkesten ve her şeyden üstün tutacak biri olması gerekmektedir. Mehlika, daha sonra bu istediklerini yerine getirebilen fakat kendinden yaşca büyük bir adamla evlenecektir. Bu adam, ona hem hasretini duyduğu zengin hayatı hem de şefkatiyle baba sevgisini tattıracaktır. Mahkeme de Mehlika'nın kişiliğini tahlil etmektedir:

Katil vardır, suçsuzdur. Katil vardır, aşağılık bir hayvandır. Yüce mahkemeniz herhalde bilgi edinmiştir ki, *Süeda Hanımın Ortanca Kızı*, daha çok k  k yaşlarda bile, kim güçlü ise onun yanını tutarak, kim dayanıklı ve yiğit ise ondan yana imiş gibi görünerek, bir yandan kişiliğini kuruyor, bir yandan, ilerideki davranışlarının ilk hazırlıklarını yapıyordu. Çocukluğumuzda birçoğumuz fiziksel güce tapmışızdır, sonradan tapındıklarımız değişir, bir özellik ve ayrılık kazanır olsa da... Kumara düşkün adamım ben, siz Sayın Başkan, belki içkiyi seviyorsunuzdur, sayın üyelerin en çok neyi sevdiklerinin kendilerince açıklanması gerekir, şimdilik bilemeyiz. Mehlika'ya gelince, o başından beri, yaşadığı ortamdan kendisini çekip çıkaracak olan "kurtarıcı"yı özlemiş ve yalnız onun yolunu gözlemişti. Bu kurtarıcı, ona bir aralık, Abdülkadir Halim Bey kılığında göründü, şimdi kılık değiştirdi, müteahhit Bay Fevzi Görmez oldu.²¹³

Mehmet Seyda'nın romanlarında ayna simgesi, genellikle karakterin i  dünyasını; fiziksel özelliklerinin tasviriyle bize anlatmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Aşağdaki parçada ise ayna simgesi, karakterin bize hayalle karışık gündüz d ş n  anlatmak için bir

²¹² Seyda, 1970: 70.

²¹³ Seyda, 1970: 83.

obje olarak kullanılmıştır. Deniz kenarında kendiyile baş başa kalmak isterken, dört gencin saldırısına uğramış, daha sonra gelen bir adam bu gençleri uzaklaştırmıştır. Fakat adamın da niyetinin iyi olmadığı ortaya çıkar ve Mehlika'ya tecavüz eder. Bu karakter daha sonra Mehlika'nın bahçıvanı olarak işe alınacaktır. Bu noktada Mehlika, cinsel doyum alamadığı kocasından sonra kendisiyle neredeyse yaşıt ve ilgi çekici bir adamın -zorla alınmış bir ilgisi de olsa- ilgilenmesinden memnun kalacaktır. Kendisiyle çatışma içindedir. Bir kadının tecavüzcüsüne âşık olması 'Stocholm Sendromu'yla açıklanabilir. Bu durum da Mehlika bir yandan hissettiği yoğun duygulara kapılıp gitmek isterken bir yandan da bu duyguları yaşamasının tuhaf çelişkisi arasında kalmıştır:

Kadın, boy aynasının önüne dikiliyordu; solgun, hatta sarımsı bir yüzle. Eli, saçlarını fırçalayacağı saç fırçasının üstünde cansız kalıyordu. Dalgınlıklara sığmıyor, yaklaşmasını söyleyen kocasını duymuyordu hiç ötelerdeydi, kaçaktı, ilgisizdi. İnanası gelmeden, aynaya yansımış kendi gözlerine dalmaktaydı. Olur, şey değil ya, oluyor; meğer yarısı atmış, yarısı deniz motoru. Adamakıllı gözü dönük ve kudurgan, kapmış kendisini, at kafasını uzatıp dişleriyle çekmiş eteğinden küçük dalgalarda seke seke, kavuşulmaz ufuklara doğru uçurmaktaymış meğer. Olur, şey değil ya, oluyor; çünkü aynada seyrediyordu bunu. Saçları savrulmaktaydı, görüyordu. Gözlerini bir yumup bir açısıyla, kendini bir dağ doruğunda yapayalnız buluyordu. Uzanıp giden denizin yerini, bir anda, karlı tepeler almış meğer. Güneşten büsbütün göz alıcı tepeler dalga dalga uzanıyordu. Kendisi, ürpertici soğuğu geçirmez bir cam fanusun kubbesi içindeydi. Bu şimşeğimsin parıltılı beyaz ülkeye, hiç bir şey düşünmeden, gözlerini dikmiş bakıyordu.²¹⁴

Mehmet Seyda, hemen hemen her romanında cinsellik konusuna değinmiştir. Mehlika, eşiyile cinsel ilişkiye girdiği zaman hiçbir zaman doyuma ulaşamamış, birlikteliğin hemen bitmesi için çaba sarf etmiştir. Tecavüzden sonra eşiyile birlikte olmak onun için artık daha katlanılmaz bir hale gelmiştir. Freud'un 'Rüya Yorumları' kitabına göre yılan; cinsel yaşamda mutsuzluğu temsil etmektedir:

Sonsuz bir alçalışa katlanarak, nedir ki yatışmaksızın, sevişmeye isteksizliği dolayısıyla vizitesi çok pahalı kadınlar yerine koymaya özeniyordu kendini Onlar nasıl olurlarsa öyle olmayı istiyordu. Gene de olamayıp, karlı tepelerin ayazında sanki yanıyor; yanış, alnından başlayarak hızla, ayaklarına doğru yayılıyordu. Bu sırada, adamın ensesine değen dudakları, sanki kaypak ve soğuk bir yılan balığı oluyordu. Dağda işi ne? Hiç rastlanılmamış antika bir yaratık, yılan balıklığından dönüşüp fil hortumu kesilerek emici, ense köküne sürtünüp de geçiyormuş gibi, ürperen derisini diken diken etmekteydi.²¹⁵

²¹⁴ Seyda, 1970: 101.

²¹⁵ Seyda, 1970: 101.

Çocuğun bağlanacağı nesne eksikse, ileriki yaşamında bu eksik nesnenin yerini doldurmak isteyecektir. Hayat bir ‘dengede tutma’ işidir. Herhangi bir eksikliğin yerini başka bir varlıkla doldurmazsak organizmamız kendisini bir çatışmanın içinde bulur. Bu bakımdan Freud’un savunma mekanizmaları dengemizi korumak için başvurduğumuz yollardan oluşmaktadır. Mehlika da eksik olan baba sevgisi yerine eşinden bu eksikliğı gidermesini bekleyerek Freud’un savunma mekanizmalarından biri olan ‘yön değiştirmeyi’ kullanmış olur. Yaşça büyük bir adamla evlenmesi bunun göstergesidir:

Hani öyle bir baba-koca kırması ki, ertelenmiş tutkusunun “diyet”ini pahalı armağanlarla ödemeyi hiçbir zaman unutmaz; ödemelerinden ayrıca yüz bulup yüreklenerek, Milli Korunma ekibi baskına gelmeden önce depodan, istifteki zeytin yağlarla peynirleri kaçırmamanın açıkğöz, uyanık yolları her neyse, o yollardan baskınlar vermeyi de hiçbir zaman boşlamaz.²¹⁶

Mehlika, düşündüklerini ve hissettiklerini kimseyle paylaşamadığı için yazarak kendisini anlatmak ister. Mehmet Seyda’nın kendi hayatını anlattığı ve Osman’ın başkarakter olduğu romanlarında Osman, sürekli bir yazma edimi içinde kendisini bulur. Burada da Mehlika, kendisini yazarak ifade eder. Mehlika, içindeki saldırganlık duygusunu şiddet olarak değil, başkalarını sürekli ezmek, aşağılamak ve sinir etmek gibi uğraşlarla ortaya çıkarır. Eş benliklerin yansımasını da burada görürüz:

ÇOK ÖNEMLİ: Şimdiye kadar bilememişim, ama benim teknil davranışlarımda, en dolambaçlısında bile, birisini kıskırtarak çileden çıkarmak, ezmek, hırpalamak, şaşırtarak dağıtmak amacı gizli. Defterime böyle günlük notlar düşmem çok yararlı oldu; kendimi yeni yeni tanımaya, anlamaya başladım. Fakat insanın kendi kendisiyle bu kadar baş başa kalması doğru olmasa gerek. Kendini dinledikçe farkına varıyorsun; sanki onda birbiriyle durmadan çekişen, boğuşan, uyuşma bilmez iki üç kişi birden barınıyor, yaşıyor. Arkadaşlık edebilmeleri, işi çekip çevirebilmeleri, birbirlerini kandırmalarına bağlı. Ve biri kurnazsa, biri gözü pek, korkak bunların!²¹⁷

Mehmet Seyda ana karakterlerinden Fahim ve Osman’ı bir şekilde romana dâhil etmiştir. Osman ve Mehlika bir tren yolculuğı sırasında tanışır, Fahim ise askere gitmek üzereyken Mehlika’yı evine davet eder. Mehlika bize karakterini ve hayatındaki amacı kendisi anlatır:

Çekingenlik nedir bilmeyen, korkusuz, tepesi attı mı, oğlan gibi söver sayar, bağıırır çağırır, tükürür, tekme atar bir küçük kız olmak istiyorum tekrar. Bunu istiyorum ve çok istiyorum! Ev şöyle bir yana

²¹⁶ Seyda, 1970: 104.

²¹⁷ Seyda, 1970: 124.

dursun sokaklara bile sığamayıp, kırlarda, bayırlarda oğlanlarla ve tıpkı onlar gibi başıboş büyümüştüm. İlk görgüm, kişiliğim, bugünkü varlığım böyle bir özgürlükle besli. Oncağızı bilmem mi artık? Kendinden fireler vererek, kendi kendini yetiştirmeye çabalayanların dolambaçlı yollarından geliyorum. Uzun, çetin, karışık bir yoldan geliyorum. Hırslıyım ve elbette gözümü dört açacağım. Bunlar bir savaştır. Annemi dinleseydim, babalığımı dinleseydim ne olurdu? Kapı aralığında şuramı buramı ellemelere girişen Binnaz ablaya uysaydım şimdi ne olurdu? Mektuplar yazan üç tutkulumdan rastgele birine, onlardan birine değilse, trende rastladığım çocuğa kapılsaydım ne olurdu? Sokakta önümü kesenlerin herhangi birine boyun eğseydim, hepsini atlattıktan sonra, iyi çene yapan, kandırıp apartmanına götüren, tam aradığımı buldum derken, askerlik yolcusu olduğunu söyleyip, işi kısa kesmek isteyen o zengin çocuğa, “Evet!” deseysen, ne olurdu? ²¹⁸

Yine bir ayna simgesi karşımıza çıkar. Bu sefer oyun oynayan Mehlika değil aynadır. Mehlika, cinsel birleşmeden sonra kocasıyla birlikte uyumaz. Ayrı odalarda yatarlar. Mehlika ayna karşısında kendisini incelerken bir anda kocası arkasında belirir. Mehlika'nın ruhundaki bölünmüşlük aynaya yansır ve bir kadın bir erkek olan gerçekle iki kadın, iki erkek karşı karşıya kalır:

Sırasıydı. Ayna kötü bir oyun oynuyordu. Bir odada, iki çıplak kadın, iki giyimli erkek, dört kişi oluvermiştiler sanki. Kadın, bu görüntüden bir an önce kaçmak amacıyla yumdu gözlerini ve kocasını uzaklaştırdı oradan. ²¹⁹

Mehlika, daha sonra kendisine tecavüz eden Bekir'le ilişki yaşayacaktır. Kocası Fevzi Bey'in ölümüyle artık Bekir'le birlikte olmak için önlerinde bir engel olmadığını düşünen Mehlika biran önce Bekir'le konuşmak ister. Yalnız Bekir çoktan gitmiştir. Bekir'in gittiğinin haberini alan Mehlika hiç düşünmeden arabasına binerek, umutsuzca araba sürer. Romanın sonu bu şekilde bitmiştir. Diğer romanlarda da olduğu gibi önemli olan romandaki 'aksiyon' değil, karakterlerin iç dünyalarının ve olaylara bakış açılarının doğrudan okura yansıtılmasıdır.

4.1.5. Yanartaş

Mehmet Seyda'nın birçok romanında olduğu gibi *Yanartaş* romanında da yazar, kendi benliğini bize Osman karakteri üzerinden yansıtır. *Yanartaş* romanını yazarın diğer romanlarından ayıran nokta ise eserin toplumsal ve sosyal yapıdaki değişimini belgelerle bize sunarak, kurgusal bir yapı içinde anlatmasıdır. Romanda; İkinci Dünya Savaşı'na hazırlanan bir ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik değişim, insanların bu olaylara verdiği

²¹⁸ Seyda, 1970: 126.

²¹⁹ Seyda, 1970: 192.

tepkiler ve bu olayların sonucunda kendilerinde meydana gelen psikolojik değişim anlatılmaktadır. Romana ‘*Yanartaş*’ isimlendirmesi yapılması, çoğunlukla Mehmet Seyda’nın Zonguldak Ereğli Kömür İşletmeleri’nde memurluk yaptığı zamanlardaki sosyal ve siyasi olayların bize hem tarihi alt yapısını anlamamız için belgeler ve o tarihte çıkan gazete haberleriyle desteklenmesiyle ve henüz Osmanlı Devleti dağılmadan önce bulunan bu taş a dönemde ‘*Yanartaş*’ denmesiyle alakalıdır.

Mehmet Seyda’nın iki ciltlik bu romanı Süeda Hanım’ın Ortanca Kızı romanıyla aynı yıl içerisinde 1970 yılında yayımlanmıştır. Yazar bu romanıyla TRT 1970 Edebiyat Ödülleri Yarışmasında roman dalında başarı ödülü kazanmıştır. M.Seyda pek çok yerde kendi hayatıyla örtüşen ‘*Yanartaş*’ta, merkezi kahramanı olan Osman’ın ergenlik sonrası delikanlılık ve ilk gençlik yıllarını anlatır. Dolayısıyla iki ciltlik “*Yanartaş*” romanı, nehir-roman dizisinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır

Osman’ın 1937 Eylül ayı başlarında Zonguldak’a gelmesinden 18.02.1941 tarihinde askere alınmasına kadar geçen dört- dört buçuk yıllık bir sürede yaşadıklarının anlatıldığı birinci ciltte Osman’ın babasıyla Zonguldak’a taşınması, kömür işletmelerinde işe girmesi, edebiyatla ilk tanışması ve ilk hikâyesinin yayımlanması, Yaşar’la evlenmesi, siyasi sebeplerden dolayı tutuklanması ve askere alınışı konu edilir.

Osman’ın belirli bir zaman dilimindeki yaşantısının anlatıldığı romanda olay örgüsü, Osman’ın kendisi ve dış dünyayla olan çatışmaları üzerine kurulmuştur. *Yaş Ağaç* ve *Cinsel Oyun* romanları da hesaba katılırsa Osman’ın kendini bulma sürecinin 1937-1941 yılları arasındaki devamıdır. Maddi imkânsızlık, çok katı baba otoritesi, üvey anne anlayışsızlığı ve romanda ön plana çıkan “tek parti yönetiminin” aydınlar üzerindeki ağır baskısı, toplumsal idealleri olan ve bu yönde aydınlanmaya çalışan, yazılar yazan Osman’ı kuşatan temel çatışmalardır.

Akşamları kitap okurken kendisini rahatsız eden üvey kardeşini azarladığı için babasıyla tartışır. Babasının “çok rahatsız oluyorsan otele gidersin!” sözleri üzerine evini terk eder. Hayatına bir düzen verebilmek için arkadaşlarının aracılığıyla Yaşar’la evlenir. Hayatının maddi yaşayış yönü düzene girer ancak sade bir ev kadını olan Yaşar’la aralarında bir iletişimsizlik vardır:

Sevgililerimizle, karılarımızla, bizi uğraştıran her konuyu rahatlıkla konuşabilmeliyiz. Bana açık olan yığınla şey, yazık Yaşar’a kapalı. Toplumsal sorunlar nedir? Balzac kimdir? Ona göre masal ve vızıltı,

buna karşılık o da Sami'ye beni şöyle anlatıyor: 'şimdi sen varsın diye oturdu, konuşuyor yoksa evde üç şey yapar ya okur, ya yazar, ya uyur.'²²⁰

Karısını “sevmeden seven” Osman onu daha evlendikten beş gün sonra baro başkanının baldızıyla aldatır. Daha sonra karısına karşı bu ilgisizliği devam eder. Ve iş yerinden arkadaşı olan Süeda Tamer'le de ilişkiye girmekten çekinmez. Fakat bu ilişkinin sonu kötü olur. Ve Süeda babası tarafından Zonguldak'tan uzaklaştırılarak zorla dayısının oğluyula evlendirilir. Karısının bu ilişkiden haberi olur fakat sabırla kocasına bağlı kalır.

Romanın ilk sayfalarından itibaren kömürün ilk ne zaman keşfedildiği, hangi padişah döneminde önem kazandığı, başka ülkelerin nasıl sömürüsü haline geldiğini, nasıl işletildiğini ve ülke ekonomisine katkı ve zararlarının neler olduğu hakkında bilgi sahibi oluruz.

Donanma gemileri de, kazanına odun atılan lokomotifler de, gün olur, “*YANAR TAŞ*” denen bir nesnenin kara taş olmaktan çıkıp kıpkızıl kor-ateş kesilişiyle yürür. Padişah ikinci Mahmut ile Birinci Mejid zamanlarında ve daha çok onları izleyen dönemlerde, Osmanlı donanmasının öbür donanmalar arasında oldukça hatırı sayılır, genel sıralamada birçoğundan önce gelir. Elbette “Tersane fahı” da sıkışık bütçede korkunç bir gider kapısı açar; özellikle savaş gemileri ve bu gemilerinkine eklenen Tophane, Tersane ve Darphane ve başka Fabrikaların yakacak gideri Osmanlı vezirini, Osmanlı paşasını ve padişahını düşündürür.²²¹

Bu romanda *Yanartaş*'ın kara bir taştan nasıl öteye geçip ateşe dönüştüğünü ve bu dönüşümün sonuçlarını; o yörede yaşayan insanların ve kömür işletmelerinde çalışan işçi ve memurların psikolojileriyle bütünleştirilerek anlatıldığına şahit oluruz.

Kömür çıkarması ve işlenmesi zor bir maddedir. Ölüm riski en yüksek olan iş kollarından biri de maden işçiliğidir. Mehmet Seyda'nın bu romanda kömür işletmelerinde yaşanan işçi ve sosyal yaşamdaki sıkıntıları anlatmasının bir diğer sebebi de toplumcu bakış açısına sahip olmasından kaynaklanır. Bu konuyu ele alarak hem kendi anılarına yer verebilmekte hem de kurgusal bir yapı içinde siyasi duygu ve düşüncelerini propaganda yapmadan bizlere anlatmaktadır.

İlerleyen sayfalarda kömürün ilk ne zaman nerde ve kim tarafından bulunduğu bize anlatılır. Ereğli'nin Kestaneci köyünden Uzun Mehmet adlı bir er ilk kömür damarına 1829 yılında ulaşır. Fakat bulunan kömür hemen işletilmez ve para getirmez. Uzun Mehmet'in ilk kömür yatağını bulmasından 19 yıl sonra yani 1848'te kömür madenlerinin işletilmesi ve para getirmesi sağlanır.

²²⁰ Seyda, 2016: 109.

²²¹ Seyda, 2016: 13.

Kömür işletmelerinin sahibi devletimiz değil Fransız ve İtalyan iş adamlarının tekelindedir. 1937 yılında kendi ülkemizden çıkan kömürlerin işletilmesi üzerinde Fransızlardan satın alarak ancak söz sahibi oluruz.

Bütün bu bilgilerden sonra yazar konuyu Osman'a getirir. Roman boyunca bir yandan kömür işletmelerinin gelişimi ve değişimi konu alınırken bir yandan da Osman'ın anıları anlatılır. Limana yaklaşan gemide Osman ve iki arkadaşı yer alır, böylelikle Osman, romanın içine aniden dâhil edilir. Mehmet Seyda'nın bu romanında dikkat çeken teknik hata, olayların akışında bir anda tarihi öğelere yer vermek ve bunu yaparken aniden Osman'ın hayatına geri dönüşler yaparak onun anılarının anlatılmasıdır:

Birinin Oğuz'du adı, birinin aydın, birinin Osman.

Gün ışığın da dörtgen yüzlü, esmer, kısa boylu Oğuz, bir iki ay sonra petrol mühendisliği öğrenimi için, ver elini Amerika diyecekti.

Babası "Amele birliği" muhasibi. Oğuz Amerika'ya gitti. Bir kazaya kurban gitmiş; öğreniminin ikinci yılında haber geldi.²²²

Mehmet Seyda Osman'ı bize tanıtır: "Gün ışığında saçları fırça gibi dik ve sert, yüzü ergenlik sivilceleriyle doluydu Osman'ın. Düz kirpikli gözlerinde tuhaf bir direniş ve yılgınlık."²²³ Mehmet Seyda'nın neredeyse her romanında –tarihi karakterleri anlattıkları hariç- Osman'ın şiir ve roman okumayı çok sevdiğini, olayların akışı içinde bize yansıtmaya çalışır. Daha öncede belirttiğimiz gibi Mehmet Seyda için edebiyatla ilgilenmek gerçek dünyanın zulmünden ve baskısından kaçma anlamı taşımaktadır. Eserlerinde yer verdiği ve değindiği şiir ve roman adlarıyla da yazarın edebi kişiliğinin nasıl oluştuğunu, kimlerden etkilendiğini ve kendisinin yaşam öyküsünü romanlaştırma isteğinin nasıl meydana geldiğini anlarız.

Osman ve arkadaşları vapurdayken sohbet arasında Osman'dan şiir okunması istenir o da öncelikle siyasi olarak neredeyse aynı görüşlere sahip olduğu şair Nazım Hikmet'in bir şiirini okur:

Yürümek.

Yürümeyenleri

Arkanda boş sokaklar gibi bırakarak

Havaları boydan boya yarıp ikiye

Bir mavzer gözü gibi karanlığın gözlerine bakarak

Yürümek

²²² Seyda, 2013: 16.

²²³ Seyda, 2013: 17.

Yürümek.
 Dost omuz başlarını omuzlarının yanında duyup
 Kelleni orta yere
 Yüreğini yumrukların içine koyup
 Yürümek
 Yürümek.
 Yolunda pusuya yattıklarını arkandan çelme attıklarını bilerek
 Yürümek
 Yürümek.
 Yürekten güleekten
 Yürümek.²²⁴

Osman'ın arkadaşları şiirin sahibini sorunca onlara kaçak bir cevapla şairin takma ad kullandığını ve bu adı hatırlayamadığını söyler. Osman'ın gençlik yıllarına gelen bu dönemde Nazım Hikmet'ten söz etmek ve şiirlerini okumak yasaktı. Bu yüzden de Osman şairin adını kendine saklar. Daha sonra arkadaşları böyle siyasi nitelikli şiirleri bir kenara bırakmasını ve eğer biliyorsa bir aşk şiiri okumasını rica ederler. O da –Mehmet Seyda'nın yazdığını düşündüğümüz- şiirini okur:

peşin söylüyorum ki
 Kafama eş olacak karım
 Enes küpü gibi şişman olmasın.
 Onu ben
 Sıksa cılızda istemem.
 Bilmem neden
 Babası pecek zengin
 Soyu soppu yüksek bir hanım kız da istemem.
 Ya nemi isterim
 Ne mi?
 İsterim ki
 O ilk önce gönlümün hemdemi
 Sonra da hem
 Başlı başına bir âlem
 Olsun.
 Onun biçimi incecik, yumuşacık
 Fakat içimi
 Kaçak tütün kadar sert olsun.
 Geniş anlı gün gibi açık

²²⁴ Seyda, 2016: 17.

Ve yüreğinde
Benimle aynı dert olsun.²²⁵

Üç arkadaş, geminin güvertesinde sohbetlerine devam ederler ve Aydın ikisine de hiç hatıra defteri tutup tutmadıklarını sorar. Osman da bir zaman tuttuğunu daha sonra ise yazdıklarını yırttığını söyler. Nedenini sorduklarında ise; “Öyle şeyler insanın yalnızlığını büyütüyor.”²²⁶ cevabını verir. Yazdığı hatıra defterini yırtmasını, ruhsal boşalımını sağladıktan sonra yaşadığı kötü olayların etkisinden kurtulmak için o defteri yok etmesine bağlayabiliriz. İnsan anılarını yazar ve daha sonra bu anıları saklarsa, yaşanan olaylar anı defteri okunduğunda yeniden yaşanmış gibi olur ve olayın olduğu zaman nasıl hissettiğimizi hatırlarız. Genellikle günlük tutan kişiler sosyallikten uzak duran ve içe dönük kişilerdir. Bu yüzden ki Osman günlük tutmanın yalnızlaştırdığını söyler. Burada Mehmet Seyda ve Osman arasında bir tezatlık ortaya çıkar. Mehmet Seyda tüm hayatını bölümler halinde romanlaştırarak ölümünden sonra bile hem kendisinin hem de ailesinin tanınmasını ve anılmasını ister. Osman ise hatıra defterini yırttığını ve hatıra defteri yazarların daha çok yalnızlaştırdığını iddia eder.

Denize iki katlı beton bloklarla uzanmış bu iskelenin alt katında, saç sakalı ak-pak, elleri uzun yünlü ceketinin yanlamasına ceplerine sokulu bir adam dikiliyordu. İnenleri binenleri dikkatlice gözden geçiriyordu. Kocaman kafasına tas gibi geçip geniş kenarlı fötr şapkası çini mavisi gözlerini rastgelene göstermemeye yarıyordu. Resmiler Süreyya Bey’in motoruyla gitmişlerdi, o sivillerdendi. Çarşı Pazar sabahtan akşama kadar dolaşır, Acılıktaki ikinci üçüncü sınıf meyhanelerle kahveleri kolaçan eder, vapur saatlerinde Gümrük iskelesine inerdi. Ağır, yüklüydü işi. Tabanı yanmış kediler gibi oradan oraya koş dur. Varsın yabancılar tanımasın bilmesin, Zonguldaklı bütün esnaf, bütün çarşı tanır bilirdi onu. Sızıntılar yapabilir ite hırsıza uğursuza ve “komünist”e karşı adını dillendirip ele vermeden, “Baba” diye anar, seslenir, severdi.²²⁷

Romanın A ile adlandırılan bölümlerinde kömür işletmelerinin durumu ve ülkelerin siyasi hayatları üzerinde durulmuştur. B ve C bölümlerinde ise Osman’ın anıları ve bulunduğu dönemde yaşanan ekonomik ve siyasi olayların onda nasıl bir etki bıraktığı anlatılır. A bölümünden B ye geçişte yazar, kesin çizgilerle ayrılmış bir bölüm yaratmama çabası içinde döneminde bekçilik yapan ‘baba’ lakaplı bir bekçinin başından geçen bazı olaylara yer verir, ‘baba’yı bir arka fon olarak kullandıktan sonra Osman, kendi babasıyla iskelede karşılaşır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Mehmet Seyda, anlatacağı asıl konuya

²²⁵ Seyda, 2016: 18.

²²⁶ Seyda, 2016: 19.

²²⁷ Seyda, 2016: 21.

geçmeden önce başka bir simgeyle önemli olan asıl olayın haberini verir ve okuyucunun asıl konuya odaklanmasını sağlar.

İskelede Osman'ı babası karşılar, hal hatır sorduktan sonra otele doğru giderler. Babasıyla arasında her zaman belli bir mesafe olan Osman, temkinlidir. Mahmut Bey ondan kahve ister. Mahmut Bey'e bu kahve ritüeli eski aile yaşantısını hatırlatır. Baba için kahve içmek her gün tekrarlanan bir ritüel gibidir: "Haldır haldır ev arıyorum oğlum." Çocuğun elinden içtiği kahve, onda aile yaşamı üzerine birçok hatıra uyandırmış, sesine bambaşka bir içtenlik, özlem, küçük hizmetleri değerlendirici bir duygululuk kazandırmıştı. " Sen geldin. Anneni ve kardeşlerini de getireceğim. Burada bu yıl Çelikel Lisesi açılıyor, liseye gideceksin."²²⁸

Mahmut Bey'in duygulanmasına şahit olmak neredeyse imkansızdır. Kahveyle birlikte onda aileyi tekrar bir araya getirme duygusu belirir. Osman, tüm hayatı boyunca şehir şehir gezmiş ve birçok farklı iş kolunda çalışmıştır. Düzenli bir aile hayatına hiçbir zaman sahip olamamıştır. Babası başka bir şehirde iş bulup daha sonra çocuklarını ve eşine yanına alır, böylelikle geçimlerini sağlamaya çalışırlar. *Yanartaş* romanında yine bir geçiş evresi yaşanmaktadır. Diğer romanlardan farkı ise bu romanda Osman artık bir çocuk değil yetişkinliğe adım atan bir delikanlıdır. Çalışma yaşına gelmiş ve iyi ya da kötü bir yuva kurmuştur. Mahmut Bey'in Zonguldak'ta edindiği arkadaşları da tıpkı Osman gibi edebiyat ve sanatla ilgilenen insanlardır. Bu bakımdan Osman'a onlara iyi davranması gerektiğini tembihler.

Delikanlının sırtındaki ceket, kendi sof ceketiydi. Boyu, kolları upuzun. Üstünden akıyor. Ergenlik çağında, dik kafalı bir oğlandı. Kendisine dikilince evden atmış, burnu sürtülsün istemişti. Sen, iki yıl sonra yenik bitkin, ceketsiz dön eve. " Babacığım ben geldim!" Hiç yüzlemeyip, karısına demişti ki: " Hanım, sofrayı kaldırma. Çocuğun karnı açtır." Onun yemeğe saldırışını görmemek için camdan dışarı bakıyor, bakarken gözleri doluyordu. Karnını doyurmasını bekledikten sonra karşısına oturttu, konuştu: "Halana daha önce yazdığım gibi, arkan sıra evi bastılar. Hırkımdan şak düşüp bayılacağım. He şey didiklendi. Bütün mahalle halkı kapı önünde. Ne demişler? Bir deli kuyuya taş atar, kırk akıllı çıkaramaz. Damlara tırmanılıp gizli telsiz mi aranmadı, bacalara çuval geçirilmiş sırkılar mı sokulmadı? Hâsılı, el âleme rezil olduk. Yolda görenler görmemezlikten geliyor. Şimdi sokağa çıkmak yok. Kimseye görünmeyeceksin!" Kendisinin Kırıkkale'den ayrılacağı güne kadar, üç ay eve kapamıştı onu. O da olacak şey değil ne yapsın, çalıştığı Askeri lise eczanesinden, sinir ilaçları, şuruplar taşıyıştı. Gündüzleri pencere önüne oturmasını doğru bulmuyor, ancak geceleri, ortalıkta el ayak çekilince, çıkıp biraz hava almasına, Yahşihan'a doğru yürüyüş yapmasına izin veriyordu. "Bak o olur!" yazılarıyla, kitaplarla uğraşmasını hoş görüyordu. Ne yapsın! Sağdan soldan dilenip, lise kitaplığından arayıp bulup,

²²⁸ Seyda, 2016: 25.

ona romandı, felsefe tarihiydi, estek köstek, eline geçeni getirmişti. Ne de olsa babalık... Boyunca olmuş dayanamıyorsun.²²⁹

Osman'ın siyasi görüşünden dolayı dönemindeki hükümetiyle başı belaya girmiştir. Evi aranmış ve çok geçmeden romanın ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz gibi hapse girecektir. Babasının onu evden ilk atışından sonra çaresiz eve dönmüştür ama bu ikinci defa yaşandığında bir daha eve dönmez ve babası ölene kadar onu bir daha hiç görmeyecektir. Mahmut Bey, hemen sinirlenen, aksi bir adamdır. Yalnız yine de oğlunu tükenmiş görmek onun babalık gururuna dokunmuş ve evine geri almış, evde vakit geçirmesi için ona kitaplar getirmiştir. Osman, tüm bilgi birikimini ve sanat görüşünü o dönemde okuduğu kitaplarla elde eder. Osman'ın yalnızlığı bir anlamda onun yazar olmasında en önemli etkidir. Çünkü bu yalnızlıklar onu daha çok okumaya ve kendine dönmeye itmiştir. Yazarın diğer romanlarından birinin adı da bu sebeple '*Bana Karşı Ben*' dir. Diğer bir romanının ismi ise '*İçe Dönük ve Atak*'tır. Adı geçen romanlara daha sonra değineceğiz.

Babası onu İstanbul'da iş bulmak için kendisinden önce oraya gitmesini söyler ve bir tanıdıklarının evine gidip ondan bir süre kalmak için izin istemesini ister. Osman, tanıdığı evine gittiğinde babasının umduğu gibi hoşgörülle karşılanmaz ve Sirkeci'deki ucuz bir otelde kalmaya başlar. Babasından haber bekleyen genç bu sırada posta memuruyla arkadaşlık kurar:

Bütün günü, otele pek uzak olmayan Eminönü Halkevi'nde kitap okuyarak geçirdi. Yemek zamanı kitaptan çıkmazdı. Gide gele, bir yandan öğrenimini sürdüren, bir yandan kitap memuruna saat 17'den sonra yardım eden gençle arkadaş oldular. Kıbrıslı bu genç alırdı onu, "Hadi!" derdi, arada bir, domatesli yumurta yedirmeye götürürdü. O günlerde Bursa'da, öğretmenin biri, bir yatılı kız okulunda 9 kızın ırzına geçmiş, gazeteler olayı büyük başlıklarla duyurmuş, otel kâtibinin söylediği doğrusa, kızların üçü Sirkeci'deki otele gelmişti. Babaları kovmuştu onları evden, hem de evlatlıktan reddetmiş. "Vardın, yoksun, öldün!"²³⁰

Yazar-anlatıcı bize yavaş yavaş Osman ile babası arasındaki gerilimin sinyalini vermeye başlar.

Mehmet Seyda'nın romanlarında cinsellik önemli bir konudur. Fakat bu romanda, romanın asıl konusu etrafında cinsellik sadece bir yan öge olarak kullanılmaktadır. Otelin sahibi Nuri Bey, otele gelen bu kızlardan birinin üstünü örterken- ya da başka bir amaçla kıza dokunurken- Osman odada onları görür. Erkekler koruma içgüdüleriyle 'düşmüş bir kadın'a

²²⁹ Seyda, 2016: 26.

²³⁰ Seyda, 2016: 27.

yardım etmek için onlarla evlilik hayali kurarlar. Osman da okuldaki öğretmenlerinin tacizine uğramış kızlardan üçünün o otelde kaldığını öğrendiğinden beri bu hayallerle boğuşur:

Değdi değmedi, genç kız uyanmadan, uyanıksa bile yüzünü dönmeden, kimdir bakmadan, şaplağı indirdi onun eline. Adeta içgüdüsel bir davranışla, yorganına sarıldı. Bütün bunlar onur inciten, kendine güveni ve saygıyı alıp götürücü, çok ağır, çok acı veren şeylerdi. Gelgelelim, hızını biraz da garip, gerçek dışı, hatta saçmalığa varan birtakım düşümelere yakalanıp, kızların otele düştüklerini kâtipten dinlediği gün, onlardan biriyle –kuşkusuz en güzeliyle- bir yerlere kaçarak evlenmeyi kurmasından alıyordu. (...) Uykudaki kıza sataşmakla ölüye sataşmak arasındaki kıl payı fark, onu derin üzüntülere sürüklemiş, ne Freud, ne Adler, ne de Young, kısa sürede yardım eli uzatmamıştı. Bir çıkmaza düşmüş, batağa saplanmış sayıyordu kendini. Suçlamaların en ağırına kapılanmakla, bir çeşit umuda tutunduğunu belki seziyor, ama bunun tam bilincine varamıyordu.²³¹

Mehmet Seyda her konuda her dalda birçok kitap okumuştur. Okuma haznesi oldukça geniştir. Psikolojiden ve felsefeden de en az edebiyattan aldığı zevk kadar zevk almaktadır ve tüm bu dallarda az çok bilgisi vardır. Belki de hayatını romanlaştırarak ölümsüzleştirme isteği Freud ve arkadaşlarını okuduğunda aklında şekillenen ve kendisini tedavi etme isteğiyle yazma eğiliminde bulunmasıdır. Yazmak, bir anlamda kişinin boşalmasını sağlar ve gerginliğini azaltır. Mehmet Seyda, belki de ekonomik zorluklar ve baba baskısı altında geçen yaşamın zorlukların üstesinden yazarak geliyordur.

Osman, babasından haber beklerken vaktini kitap okuyarak geçirir. Kütüphanede bir adamla tanışır. Bu adamla sohbetleri Osman'ın ergenlik çağındaki kişilik çatışmalarıyla alakalıdır. Osman, bir türlü ne olmak istediğine karar veremez bir yazar mı bir memur mu yoksa tiyatro oyunculuğu mu yapmak istediğini bilemez. Ulaştığımız bilgilere göre Mehmet Seyda bir bakıma tüm isteklerini yerine getirmiştir. Yıllar boyunca birkaç kurumda memur olarak çalışmış, aynı zamanda yazarlık yapmış ve bu süre boyunca çeşitli dergilerde tiyatro eleştirmenliği yapmıştır:

Baba'dan haber bekliyordu, üçüncü haftasında, tıknaz kısa boylu, kimi halleri kadınsı, ama geniş kültürü olan birisiyle tanıştı; ikisi birden aynı kitabı, "Ruhi Hayatta Laşuur'u istemişlerdi. Konuşma uzadı, baktılar olmayacak, Halkevi'nden çıkıp Park'a yürüdüler, bir sıraya oturdular(..) Yaşımın gerekleri, yaş sorunu, eğer yeterli ölçüde kendimi yetiştirmişsem, ağır basmamalı. Oysa basıyor. Büyük işlerin üstesinden gelebilirim. Bu, önceden önem verilmiş şeyleri gözden çıkarmakla olur. Çok rahatlıkla gözden çıkarabilirim onları, hazırım buna. Aile bağı imiş, aşkımış, kuşmuş... Hikâye! Bazan, yazar olmayı, düşünür olmayı istiyorum. Zora gelen, başı sıkışan bana koşacak. Tolstoy çapında bir yazar... Öte yandan, nasıl şeyse, bir tiyatroya kapılanmayı, figüranlıktan başlayarak derece derece

²³¹ Seyda, 2016: 28.

yükselip, büyük bir oyuncu olmayı özlediğim zamanlar da var. Alkışlanma susuzluğu çekiyorum. Çünkü ilkokul beşinci sınıfta, bana kimse bir şeyler söylememiş, öğretmemişti, verdikleri role kendiliğimden bir şeyler katıp çok alkışlanmışım. Halkı güldürmüştüm. Onları güldürmek, düşündürmek, duygulandırmak, ağlatmak isterim!²³²

Osman babasını İstanbul'da beklerken geçim sıkıntısı iyice onu zorlamıştır. Kimi zaman 24 saat aç kaldığı günler olmuştur:

Anlaşılamaz ya da anlaşılabilir bir tutumla, karnı guruldayarak, Knut Hamsun'un "Açlık"ını okurdu. Bir yandan okur, bir yandan kendini yoklayıp dinler, sonra durup, cep defteri çıkarıp yazardı: "Açlık korkum büyüdükçe, açlığım çoğalıyor." Orada, kitaplıkta, öğle yemeği ısmarlayacak birinin bulunuşu, midesine baygınlık çöktürdü. Bu umut, salgı bezlerinin çalışmasını ayrıca kırbaçlardı.

Osman için kitap okumanın yeri ve zamanı yoktur. Kitap okumak onu zamandan ve mekândan bağımsızlaştıran ve uzaklaştıran bir eylemdir. Kitap okurken tüm dünyadan soyutlanır, çoğu zaman sadece vaktini kitap okuyarak geçirmek ister, bu da Osman için bir tür yabancılaşmaktır:

"Gene de umarsız insanın alınyazısını ellerinde tutarlar. Benzemek istediğin romancı seni, insan ruhunun derinliğine inerek bir yerlere yükseltirmiş, sana kuş bakışı bir bakış kazandırmıştır. Öyle ki, sınıf arkadaşlarının şamatasını duymazsın, sinek vızıltısı gibi gelir, ortalığın birden sessizleştiğini ayırt edemezsin, pos bıyıklı Talha Kemal Bey'in sınıfa girdiğini, gelip tepene dikildiğini görmezsin. Aslında, bilinçaltından, "Bak işte, ben bunu okuyorum. Yalnız cebir mi önemli? Bu roman da çok önemli..." demelere getiren bir kafa tutuş, başkaldırış geçmektedir. Talha Kemal Bey kitabı alır, yüzüne bakar homurdanır.

Mehmet Seyda'nın bu romanında kendi anılarını anlattığı özellikle 'A' bölümlerinde çok sayıda kendi şiirlerine yer vermiştir. Bu şiirle yaşananların kendisinde uyandırdığı duyguları coşkuyu daha iyi verebilmek adına şiirleri kullanır. Bu konuda çok başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Belgelerle yeterince bölünen roman bu şiirlerle de konuyla bir bütünlük içinde olmaz:

6.9.1937 (Ahmet Naim için)

Duruşuyla kaynayan bir şehrin orta yerinde, düşüncelerin yalnızlığı ne acıdır; saatlerin basamaklarından adım adım mutsuzluklara çıkılır

Ve bir faşiste iyilik etmiş gibi

Daraldıkça daralır yürek

²³² Seyda, 2016: 29.

İnsanın canı sıkılır.
 Farkındayım yeni dost:
 Bugün birlikte geçen saatlerin
 Dilleri alevdi
 Yürekleri kor,
 İnsan başkasını bulabilirse yanı başında
 Kendini bir dev zannediyor.
 Yoktu kedere bulanana gözlerimizde
 Ne heyecan
 Ne sevinç
 Ne hız
 Seninle
 Bir uçurum gibi derinleşen ocakların
 Baca ağızlarından baktık yalnız.
 Burada Çaydamar, ötede ikinci Makas
 Bacada duman havada bulut.
 İkinci Makas'ta bekçi durmuş
 Çaydamar 'da Sürmeneli Mahmut.²³³

Osman'ın çapkınlık dönemi Zonguldak'ta başlamıştır. Evden çıkışı, iş hayatına girmesi ve kendisini ifade edecek alanı bulması bu konuda en önemli etkindir:

Benli Belkıs'ın erkek kardeşi. Özeti; beyaz pantolon, beyaz gömlek, tenis raketi. Boynunda damalı ipek atkısı. Çok yakışıklı geldi. Karnımın dehşetli aç oluşu, babamın ödünç verdiği –yeni bir takım alacaktık, parası çıkmadı, olmadı- sof ceket ve kirpi gibi saçlarım. Böyle şeyler vız gelip tırıs gitmeliyken, ben utandım. Dün, kaç gündür gidemediğim denize giderken hala utanıyordum. Fenerin önünden geçişimi gördü mü bilmem, dönüşte karşıma çıktı, denize gidiyordu. Erkek gibi kollarımı yana açarak, sallantılı bir yürüyüşü vardı. Tam yanımdan geçiyordu, içinde şiir yazılı kâğıdı eline veremeyip yere attım. Kulağı ağır işitirmiş gibi, “ O sizin!” diye seslendim. Eğilmiş alıyordu, hemen hızlandım. Ne cennet, ne cehennem farkı; sadece bir korku.²³⁴

Osman, ortaokuldan itibaren kızlarla özel bir ilişki kurmak için hem kendisi hem de başkaları için şiirler, mektuplar yazarmış. Bunu ‘İhtiyar Gençlik’ ve ‘*Bir Gün Büyüyeceksin*’ romanlarında da görüyoruz.

Sonunda üvey annesi ve kardeşleri de Osman ve babasının bulunduğu şehre gelir. Otel odasına sığamayan aile yeni bir ev tutarlar. Osman'ın gözünden ev şöyle anlatılır:

²³³ Seyda, 2016: 37.

²³⁴ Seyda, 2016: 38

Dün otelden taşındık. Bizim ev dik bir yokuş sonunda yükseliyor. Yüksekte oturan evimize dalga dalga limanda vapurlara doldurulan kömür gürültüleri geliyor. Bu satırları bir gün okuyanlar benzetecekler bizi şehrin boğucu havasından kaçan çitkırıldım bir mirasyediye, hâlbuki analığımla kardeşlerim çıkıp gelince, taşıdı peder bizi yeni evimiz otel parasından çok daha diye ve adamcağız zaten her zamanki gibi yüklemişti sermayeyi kediye. (...) Sonra o benim –fenerci Saffet alıp götürdüğü zaman Muammer Bey’i, Keçi Nazım Bey’i, babamı ve beni –kapı ağzındaki Beleda’ya baka baka okuduğum şiirleri sevmiş ve bana aferin çocuk aferin demişti. Şimdi bıyıklarını sıvazlıyor ve buruyor ve küçük kız kardeşlerimin ilk cayırtısında “Sustur şu piçleri Hanım...” deyip köpürüyor. Aldım en küçüğünü kucağıma, kollarını aşağıdaki suyla dolu bidona soktum, başladı suyu karıştırmaya, sesi bıçakla kesilmiş gibi kesildi annem sarktı, ne yaptın çocuğa dedi. Freud, masal âşıklarının hepsi deniz kıyısında gelişir, Venüs dahi bir istiridye kabuğuna binmiş olarak denizden çıkmıştır, çocuk su sesine ana rahmindeki çalkantılardan alışmıştır... Demişti demedim de, hiç be anne, okudum üfledim dedim. Aslında gayet ciddiym ve şiir yazıyorum. Mustafa, bidonun başından ayrılınca biz, gitti bidon içinde kâğıttan kayıklarımı yüzdürmeye, üstünü başını ıslatıp hem anasını, hem babasını kızdırmaya.²³⁵

Mehmet Seyda, ileride ‘bu satırların’ okunacağını bilerek yazar ve yanlış anlaşılacak adına diğer romanları da dâhil ‘*Yanartaş*’ romanında da bazen okuyucuya bilgi verir. Bu tavrıyla Tanzimat dönemi yazarlarına benzer. Tanzimat dönemi yazarları, okuyucuyu bilgilendirmek adına olayı yarıda kesip okuyucuyla konuşurken Mehmet Seyda, tamamen farklı bir nedenle, duygu coşkunuyla yazarken sanki yazılanları geri alamayacak ve söyledikleri yanlış anlaşılacak gibi hissettiğinden küçük bir bilgilendirme verir. Mehmet Seyda, anlaşılacak için romanlarını kaleme almıştır. Bu yüzden onu doğru anlamamız her şeyden önemlidir, romanının kurgusal yapısını bozmasından bile.

Başta da belirttiğimiz gibi Mehmet Seyda bu romanında hem varoluşsal yolculuğunu, kendini bulma, ne istediğine karar verme yolculuğundadır hem de Zonguldak kömür işletmeleri ve Dünya Savaşına hazırlanan ülkelerin durumlarını anlatmaktadır. Aşağıdaki alıntı, romanın iki belirgin konusunun birleşimi gibidir:

Copernic: “Sanıldığı gibi, Dünya kâinatın merkezi değildir, kâinatta bir küçük yıldız olan Güneş’e bağlı bir küçücük gezegendir” dedi. İnsanoğlu böylece ilk tokadı yedi. Darwin: “Cennetten kovulma değilsin, maymundan gelmesin!” dedi. İnsanoğlu ikinci tokadı yedi. Kendinde her zaman en yüksek duygu ve düşüncelerin barınmadığını öğrenmesi için Freud’u beklemesi gerekliydi, bir tokat da ondan yedi. Belki de bunlar yüzünden hala geçmez sersemliği. Sersem olmasak, sahibi imtiyaz koltuklarında rahatça gevş getirir miyiz ve vergisi falanı kesildikten kelli elimize 20 kuruş gündelik geçerken sesimizi çıkarmayıp, göçük altlarında kalıp, grizularla yanıp, su baskınlarıyla boğulup, uzvi âlemden madeni aleme göçer miyiz?²³⁶

²³⁵ Seyda, 2016: 42.

²³⁶ Seyda, 2016: 43.

Osman hayatının özetini Maksim Gorki'den aldığı bir alıntıyla bizlere yansıtır:

Otelde, bazı geceler, Halkevi Kitaplığına giderdim. Şimdi gene dadandım. Babam çoktan razı: Durmadan Gorki'yi okuyorum. “Kartal ve Yılan” hikâyesi, kartalın kendisi gibi uçmaya heveslenmiş yılanın ölüsüne bakıp, şöyle demesiyle bitiyor: “Bilmez misin ki, sürünmek için yaratılmışlar uçamazlar.”²³⁷

Hayatı her zaman mücadeleyle geçmiş bir insanın, bize umuttan, zenginlikten ve refahtan bahsetmesini beklemek biraz ironik olmaktadır. Mehmet Seyda bu romanda işçi-işveren sıkıntısını bize coşkulu bir dille siyasi görüşüyle bağdaştırarak net bir şekilde anlatmasa da, Osman'ın yaşadığı ekonomik sıkıntı ve çalıştığı kurumdaki kazalar ve haksız kazançların romanda yer almasıyla toplumsal bakış açısına sahip olduğunu bizlere gösterir.

Sosyal devlet anlayışıyla devlet, 1937'de aldığı kararlarla kömür havzalarında çalışan işçilere bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Fakat uygulamada bazı sıkıntılar yaşanmıştır:

12.11.1937

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği diyor ki: Havzada sürekli olarak çalışan işçilerin küçük birer evleri, evlerinin önünde küçük birer bahçeleri, hatta –mümkünse- birer de süt verecek keçileri olmalıdır. Böylece, Türk işçisi, “çeşitli tahriklere karşı vikaye edilmiş olur”. İçişleri Bakanlığı, bürolarda çalıştırılan Yahudi, Rum ve ermeni asıllı kişilerin ad ve görev listesini istiyor. Acaba gitti mi bu liste, Mösyö Jak da var mı? Tedirginleştim.²³⁸

İkinci Dünya Savaşı öncesinde devlet kadrolarından Yahudi, Rum ve Ermeni asıllı kişilerin listesi istenmiş ve ülke içinde zararı olduğu düşünülenler işten çıkartılmıştır. Osman'ın çalıştığı havzada da sevdiği birçok Türk asıllı olmayan fakat ismini ve milletini gizlemek zorunda kalan iş arkadaşları vardır. Bu romanda hem sevgililerini hem de arkadaşlarını romanın ilerleyen bölümünde ise babasını kaybetmekten korkan bir Osman görürüz. Romana hâkim olan duygular başta ‘korku’ daha sonra ise ‘endişe’dir.

İhtiyar Gençlik romanında Orhan'ın başından geçenler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Yine benzer bir olay bu romanda da Sami'nin başından geçer. Yaşadıkları dönemde ‘oğlancılık’ olarak adlandırılan bu vakalar, pedofolidir ve o dönemde tecavüz eden değil, mağdur olan toplumdaki dışlanarak yabancılaştırılır. Mehmet Seyda, bu nokta da Osman'ın tacize uğramış bu insanlara bakış açısı ve onlara davranış şekliyle bir bakıma topluma böyle zor durumlar yaşayan insanlara nasıl davranılması gerektiğinin dersini verir:

²³⁷ Seyda, 2016: 65.

²³⁸ Seyda, 2016: 82.

Sami üstüne Behçet'ten yakışsız sözler dinledim. Küçükken, kimi adamlar onu sandala bindirir, gezdirirlermiş. Bir zamanlar Çorum'da bir Orhan vardı, avukat Sami Bey'in oğlu, benim kan kardeşim. Sonu yürekler acısı.²³⁹

Osman'ın üvey annesi (Rabia) eve gelip giden anneler arasında çocukken en sevdiği 'anne'sidir. Fakat Osman büyüyünce ve bu 'anne'nin kendi çocukları olunca işler değişir. 'Anne'nin Osman'a tahammül etmesi yalnızca Mahmut Bey'in daha fazla baş ağrıtmaması içindir. Kendi çocuklarıyla Osman arasında sürekli ayırım gözetir. Osman akşam yemeklerinden sonra odasına çekilir ve kitap okur. Yine bir gün odasına çekildiği sırada küçük kardeşi Mustafa gelip ona rahat vermez. Osman da laf anlamayan kardeşine 'Allah kahretsin' der. Daha sonra annesi Osman'ın yanına gelir:

Ona, "Hay Allah kahretsin!" diye bağırmıştım. Tabanları yağladı. "Kime bağıryorsun öyle?" Annem mutfaktan geldi. "Çocuğa," dedim. "Nasıl bağırırısın?" dedi. "Rahat vermiyor, nasıl bağırmam!" dedim. "Nedir?" Babam kahvesini içmeden bırakıp geldi. Nedir? "Ama olmaz Bey." dedi annem, "çocuklarıma Allah kahretsin diye bağıryor." "Öyle mi?" şakakları zonkluyordu babamın. Yataktan doğrulup, "bana rahat verilmesini istiyorum," dedim. Babam: "Çok rahatını arıyorsan otele gidersin!" dedi. Şakakları zonkluyordu, rengi atmıştı. Odasına döndü. Bunu beklemiyordum. Mustafa'nın azarlanacağını ummuştum. Yavaşça, "peki giderim," dedim. İşin buraya varacağını kestiremeyen annem, içeri koşup: "Hazırlanıyor, gidecekmiş," diye duyurdu. Büyük bir telaş içindeydi. Öyle ya kabak dönüp dolaşıp kendi başında patlayabilir.²⁴⁰

Osman, Mustafa'nın azarlanacağını umar ama işler onun tahmin ettiği gibi gitmez. Kendisini otel odasında yaşarken bulur. Osman, babasından her olayda yine de umudu kesmez ve bir şekilde ona destek olacağını düşünür. Osman'ın 'anne' yerine koyabileceği sabit bir nesnesi yoktur. Evde dadılar ve üvey anneler çok sık değişime uğramıştır. Bu yüzdendir ki Osman, bir şekilde sevgi bağı kurduğu herkesten ilgi beklemektedir. Küçükken belirli bir nesneye bağlanmayan Osman'ın daha sonra da karısına bağlanmayı ve ilgiyi hep ana nesneden uzakta dışarıda araması bu yüzdendir.

Jeometr Dairesi'ne giren Necmi daha ocaktan dönmemişti, bazen böyle çok geçlere kalıyor, Sami ile masada ikimizdik. O anlarda Antalya'da olmalıydım, orada olmayacaksam, bir yerlere kıpırdamamak için, vakit geçirmeden evlenmeliydim. Sami'ye bunları açıkladığımda, tuhaf bir gölge geçti yüzünden. Ona, hiçbir zaman evlenmeyeceğimi, evlenip de bir başkasını yakmayacağımı söylemişim. Elini elimin üstüne koydu, yüzüme bakarak sıktı elimi. Sonra planlar kurdu. Merkez Atelyesi'ne yukarıdan bakan üç-dört katlı, geniş uzun balkonlu İşletme lojmanının ikinci katında oturuyorlar, oraya taşınıyorum. O,

²³⁹ Seyda, 2016: 84.

²⁴⁰ Seyda, 2016: 85.

kız kardeşi ve ben, gece gündüz bir aradayız ve hiç durmadan kitap okuyoruz.²⁴¹ Tanıdıkları aileler arasında herhalde vardır, uygun bir kız bulmalılar bana. Bir evim olmalı benim, orda burda sürtmemeliyim, okumalı ve yazmalıyım. Arayacak, annesine danışacak. Söz verdi.²⁴²

Osman artık bir düzeni olması için evlenmek ister. İş arkadaşlarına ‘evlenilecek kız’ sormaya başlar. Osman, tanıyıp bir şeyler paylaşmadan sadece akşam işten çıkınca gidecek bir evi olsun diye evlenmek ister gibidir. Gerçek bir sevgi bağıyla kurulan bir evlilik düşünmez. Osman’ın ilk girişimi başarısız olacaktır. Arkadaşının babası kızını vermeye razı olmaz:

Kırıldım Mösyö Jak’a. Konuşmalarıyla, huyu ile tam Yahudi. Oğlu ile onun arasında dağlar kadar fark var. Bunu böyle söyledim, kırılmadı. Ama gene de babasını çok seviyor. Ne cıgarasına, ne içkisine karışmış. Tıpkı iki arkadaş gibiymişler. İmrendim.²⁴³

Babasıyla hiç anlaşılamayan Osman, arkadaşının babasıyla olan ilişkisini kıskanır. Fakat Osman, roman boyunca da dikkatimizi çektiği üzere babasıyla uzlaşmak için hiçbir adım atmaz. Yalnızca yaşananlardan dolayı tartışmaya girmek yerine uzaklaşmayı seçer. Bu tutumu onun kişiliğinin bir yansımasıdır. Ruhunda gideremediği tüm bu gerginliği ise başkalarına özellikle kadınlara yansıtarak rahatlamaya çalışır.

Osman Yaşar isminde annesiyle oturan genç bir kızla evlenir. Kendisinden 4-5 yaş büyüktür ama bunu sıkıntı etmez. Arkadaşlarıyla küçük bir nişan yaptıktan sonra nikâhı kıyarlar. Nikâh sonrası otururlarken Sami ailesiyle olmak için evine döner. Osman da babası ve kardeşlerini düşünür: “Babamla kardeşlerim geliyor aklıma, “annem” gelmiyor, hayır, o da geliyor, ama hemen kovuyorum.”²⁴⁴

Osman’ın annesiyle hatırladığı tek bir anısı bulunmamaktadır. Sadece dedesinin ona anlattığı kadar annesi hakkında bilgi sahibidir. Osman’ın en büyük eksikliği annesinin olmamasıdır. “Mutluluğun ne olduğunu bilmiyorum ve tanımadım.”²⁴⁵

Mehmet Seyda’nın roman boyunca kurduğu en samimi cümle belki de bu cümledir. Günlük tarzında verilen bu bölüm; Osman’ın Yaşar’la olan evliliğini anlattığı ve duygularını samimi, içten bir dille aktardığı romanın genel konusundan bağımsız, tam anlamıyla anılarla oluşturulan bölümdür.

²⁴¹ Seyda, 2016: 100.

²⁴² Seyda, 2016: 101.

²⁴³ Seyda, 2016: 100.

²⁴⁴ Seyda, 2016: 104.

²⁴⁵ Seyda, 2016: 106.

Kadın varlığı elbette önemli. Ama yazık, bir erkek arkadaşın yerini dolduramıyor. Belki aldaniyorum, gerçek başka türlü de olabilir. İnsanın kasıkları ayrı, kafası ayrı şeyler istedi mi, yıkımdır. Mutluluk, bu ikisini bağdaştırıp dengeyi kurabilmekte. Sevgililerimizle, karılarımızla, bizi uğraştıran her konuyu rahatlıkla konuşabilmeliyiz. Bana açık olan yığınla şey, yazık, Yaşar'a kapalı. Toplumsal sorunlar nedir, Balzac kimdir? Ona göre masal ve vızıltı. Buna karşılık, o da Sami'ye beni şöyle anlatıyor: “Şimdi sen varsın diye oturdu, konuşuyor, yoksa evde üç şey yapar; ya okur, ya yazar, ya uyur.”²⁴⁶

Evlilik konusuna giriş yaptığımızda Osman'ın eşini hiçbir kriter gözetmeksizin sadece ‘birine ve bir şeye bağlanma’ arzusuyla seçtiğini söylemiştik. Evlendikten sonra eşinin kendisini uygun olmadığını ve aradığı hiçbir özelliğin Yaşar Hanım'da bulunmadığını anlar. Osman, kendisine bir yol gösteren bulunmadığı için düşüncesizce hareket ederek, iki tarafında mutsuz olmasına neden olan bir evlilik yapmıştır.

Romanda bir yandan toplumsal olaylara yer verilirken insana verilen değer de gözler önüne serilir. Mehmet Seyda, ana merkezde yer alan iki konuyu bir arada vermek yerine, sadece bir tanesini ayrıntılı işleseydi roman tekniği bakımından daha güçlü bir roman yazmış olabilirdi. Kendi anılarını bir kenara bırakıp, kömür işletmelerindeki işçilerin yaşam ve sıkıntılarına yer vermesi, romanda olay akışının kesintiye uğramasıyla bir kopukluğa neden olmuştur.

Kanun: “Amelenin zatına ait olup esnayı ameliyatta kırılan alet ve edevatıyla nakliyat esnasında telef olan hayvanat madenci tarafından tazmin olunur” der. Kırılan kazma küreğin, ölen katırın işçiden hesabını soran madenci, işçi öldü mü hesabı sorulmasın ister.²⁴⁷

Osman, arkadaşlarıyla herkesin eşini de getirdiği bir sandal gezisine çıkar. Bu geziye Yaşar'ı da götürür, fakat gezideki birbirlerine en mesafeli çift Osman ve Yaşar'dır. Osman ve Yaşar'ın aralarındaki ilişkiyi anlamamız bakımından bu gezi önem taşımaktadır:

Osman bu sözlerin hiçbirine karışmadan kalkmış, öbür küreklere geçmişti. Kalabalık içinde karısıyla bir arada olmak, kendisini herkesten uzak tutmaya iletmiş, evlilik düzenine hala alışmamış gibi birtakım haller takınıyordu. Belki gerçekten öyle. Sözgelimi bir İhsan olup, karısına tutkulu bakışlar yollayamıyordu. Donuktu biraz ve hırçın, kasıntılı da denilebilir.²⁴⁸

Osman için ‘baba’ olmak, aradığı fakat bulduğunda da hoşnut kalmadığı; düzen ve bağlılık hissini bir bakıma artık dönülemez ve vazgeçilemez olduğu gerçeğidir. Artık

²⁴⁶ Seyda, 2016: 109.

²⁴⁷ Seyda, 2016: 112.

²⁴⁸ Seyda, 2016: 119.

düşüncesizce davranamaz ve evini, çocuğunu bırakıp gidemez. Henüz alışamadığı evliliğine bir de çocuk eklenir.

Bir kızım doğdu.

Bir kız babasıyım.

Yaşar: “Artık babasın...” diyor. Bununla, birçok şey demek istiyor.²⁴⁹

Bir gün Osman’ın yanına Mustafa ve kardeşleri gelir. Yaşar’la tanışan çocuklar gittikten sonra Yaşar, ona uzun zamandır ortalarda dolaşan bir dedikoduyu sorar. Osman güya babasıyla, üvey annesiyle olan gayri meşru ilişkisi yüzünden kavga etmiş ve en küçük kardeşi, aslında kardeşi değil onun çocuğuymuş dedikodularını iletir. Osman çok sinirlense de karısını karşısına alarak konuşur:

Sami ile Selahattin üzerine döndürülen dedikodu çarkının bir dişlisine de beni katmışlar. Bu, arkadan çıkan söylentilere, arkadan vurmalara karşı hiç kimse bir şey yapamaz. Ağzımı açtım, ağzım açık, uzunca bir süre toparlanamadım; konuşamadım. “Sen bunlara inandın mı? Diyeceğim, belli ki, inanmış. Bütün çaba boşuna. “Boşaldı birden” dedim, hayır, birden parlayanlara, ağzına geleni savuranlara can kurban, boşalışındaki ölçü, denge, kendini tutma ve alttan alma yatkinliği, göz yıldırıcı, korkunç bir şeydi. Selahattin’in mektuplarını bulduğum gün geliyor gözlerimin önüne: Ben sarsılıyordum, ona bir şey olmuyordu. Mektupların karşılıksız bırakıldığını, sandıkta unutup gittiğini söylerken nasıl donuk ve kararlı bir savunma içindeyse, şimdi gene öyle, donuk ama kararlı bir savunma ile sıraladığım adların hepsini, “Hayır, ondan duymadım, adamın kadının günahına girme!” diyerek karşılıyordu. (...) Susuyor, sesini çıkarmıyordu. Son sözünü söylemiş olduğunu anladım. Uysal, alttan alır, boynu bükülü görünüşünün altında gizli, yenilmez, bükülmez, kırılmaz bir dedim-dedikçiliğin barındığını bir kere daha anladım. Yaramaz bir çocuktum ben, o annemdi, ablamdı, densizliklerime, hırçınlıklarına göğüs geriyor, bu yolla beni eğitiyor, yetiştiriyordu.²⁵⁰

Daha önce de belirttiğimiz gibi Osman aynı büroda çalışmalarına rağmen babasına yaklaşmak için hiçbir şey yapmaz. Kendisi de bunu ‘kendini beğenmişlik’ olarak ifade eder:

“Şeytan –varsa- demiyor, melek –varsa- diyor: İn aşağıya hemen, kontrol Bürosu’na in, herkesin içinde sövermiş, dövermiş, aldırmandan sarıl ellerine babanın, öp ellerini. Karının sana yaptığı gibi, bük boynunu dur, bekle. Ama ah, kör olası kendini beğenmişlik!”²⁵¹

Osman’ı romanda tam olarak belirleyemediğimiz bir nedenden dolayı hapse girme korkusu sarar. Arkadaşlarının onu ihbar ettiği korkulu rüyalar görür. Evde bulunan bazı kitap

²⁴⁹ Seyda, 2016: 132.

²⁵⁰ Seyda, 2016: 134.

²⁵¹ Seyda, 2016: 135.

ve dergiler sakıncalı görülerek toplanır ve ifade vermesi için karakola götürülür. Devletle ilgili düşüncelerini bize şöyle yansıtır:

Kiminin suratı budur deyip atıyor yağmuru, kiminin kıcına basıyor tekmeyle. Derken, vaktiyle okuduğu, Şükrü Kaya Bey çevirisi bir ekonomi kitabını hatırlıyor. O kitaptan bir bölümün üstünde duruyor ki, satır satır bellemiş: (Hükümet edilmek; her işte, her anlaşmada, her harekette kaydolunmak, sicile geçmek, nüfusa geçmek, tarifelenmek, pullanmak, ölçülmek, tartılmak, yaftalanmak, aidat vermek, patentalanmak, ruhsatname almak, yetki almak, derkenarlanmak, azarlanmak, men edilmek, ıslah edilmek, yola getirilmek, terbiye edilmektir!²⁵²

Tek partili dönemde yaşanan zorluklar ve ifade özgürlüğünün bulunmaması bazı çevreleri –özellikle siyasetle yakından ilgilenenleri- derinden etkilemiştir. Mehmet Seyda, düşüncelerini bize şöyle aktarır:

Kusurum bu. İçince içleniyorum. İçlendim mi, eski günlerime gidiyorum. Kel ölür sırma saçlı, kör ölür badem gözlü olurmuş. Anılarımın arasında –ki çoğu metelik etmez, incir çekirdeği doldurmaz-, kendi çöplüğümde eşeleniyorum. Memlekette yumuşacık yasalar olsun diyorum, çeşitli partiler olsun. Olmasın mı? Düşüncelerini açıklayınca yaka paça edilmeyen insanlar. Demokrasi. Olmasın mı? Onu bile her zaman düşünemiyorum ya, şimdi –beni bu deliğe soktun- sen düşündürtüyorsun beni. Zorla!²⁵³ Aklına getirmek istemediği tek konu, öldüm Allah kaçındığı, bunu sorandır. Karısıdır elbette. Gözleri açıktır, ağlıyordur, her zamanki gibi boynunu bük müştür. Odur ve başkası olmaz. Aylıkları bir araya getirdiğin, kiraya şu, bakkala şu, elektriğe suya şu kadar dediğin. Sevmeden, sevişmeden evlendiğin: Kimi gün, ne iyi etmişim, kimi gün bu da çekilir mi, dediğin. Sapasağlam ve ayakta. Bir tek o ve sadece o. Çocuğun annesi!²⁵⁴

Osman, Yaşar’a karşı her zaman olumsuz duygular içinde değildir. Başlı derde girdiğinde her zaman yanında Yaşar’ ı bulur. Onu bir anne gibi koruyup kollayan ve güvende hissettiren Yaşar’dır. Bu yüzden her ne kadar başka kadınlarla olsa da Yaşar onun vazgeçemediği huzurudur.

Akşam yemeğinden sonra değilse de, akşam yemeğine kadar gene de güzeldi şu yaşam. Serviste çalış. Kimi geceler eş dostla buluş. Ara sıra poker oyna. Kâğıtları, Galip Fuat’ın file edişi gibi tut! Üç pot, dört pot, rest. Göreyim bakayım neyin var? Ya senin neyin var? Galip paşam, ver şu Köylü cıgaralarını bana. Ara sıra rakı iç, şarap iç, Genelev hovardalığına çık. Şiirler oku, şiirler yaz. Ay sonlarına doğru geçim sıkıntısından dem vur. At tut. Sızlan: Karı koca çalışıyoruz maaş gene de yetmiyor! Teknik Direktör, Başmühendis ve Muhasebeci üstüne çıkarılan söylentilere katıl. İnsanların iç yüzlerini

²⁵² Seyda, 2016: 144.

²⁵³ Seyda, 2016: 144.

²⁵⁴ Seyda, 2016: 146.

öğrenmek sözde nedeniyle, dinlemez görünerek, bütün dedikodulara kulak ver. Çevrene karşı uyanık ol, tetikte ol! Kendi kusurlarını bağışlayabilmek için biraz da bunlara sığın! ²⁵⁵

Sürekli aynı şeyleri yapmaktan, aynı şeyleri konuşmaktan kısır döngüye giren hayatını, hapishanedeyken düşünür.

Bu ses, topluca insan sesi –giderek insan sesine karşı duyarlılığı çoğalmıştı-, içini allak bullak ediyordu. Saim Efendi'ye acındığı anda nasıl olduysa, yaşlar birikti gene gözlerinde. (Zırlayacaksan hadi zırla da görelim. Bir bu eksik. İnsanları sevip onlara inanmazsan neye inanacaksın peki? Geride ne kalır? Okudun ya, halk düşmanı ilan edilen Alkapon bile gerçek halk dostu saymış kendini. Ben onlara içki buluyorum, onları coşturuyorum, demiş. Yaptıklarını öyle yapmış. Neron, Roma'yı ateşe verirken sanatına inanır, şiirlerinin alkışlanacağını umarmış. Görülmedik, bilinmedik bir dostuna açılıp söylemiş onları. Gel işin içinden çık. Bir adam ki, savaş düşmanıdır barışseverdir: Ulusal bayramlarda askerler rap rap önünden geçmesin, heyecandan geberir. Bir adam ki, kimseleri düşünmez; kimse de onu düşünmezse, kahrından kendini öldürmeye kalkışır. Sokak çöpçüsünde bu hastane hemşiresinde bu Belediye Başkanında, polisinde, yankesicisinde, katilinde, orospusunda hep bu. ²⁵⁶

Mehmet Seyda, her romanında yaptığı gibi bu romanda da kendisiyle benliğini konuşarak duygu ve düşüncelerini bize yansıtmaya çalışır. Hapishanede benliğini karşısına alarak düşüncelerini paylaşır. Bazı çelişkili durumların farkına varır. Bir bakıma varoluşçu bakış açısıyla kendi benliğini bulmaya çalışır: “İstedığın an basıp gidemeyeceğin bir yerin zorlu, çetin koşulları. Kaskatı ve köşelere sıkıştırıcı. Kaçmak yok, hiç ötesi yok. Her yer taş duvar.” ²⁵⁷

Osman sadece hapishaneye ‘tıkılıp kalmamış’ kendi benliğinin içine de tıkılıp kalmıştır. Babasıyla olan sorunlarını bile yüzleşerek çözmediğini belirtmiştik. Hapishanede iken kaçacağı, yok sayacağı bir boşluk yoktur. Dışarıda hiçbir sorunla yüzleşmek zorunda değilken hapishanede en çok kaçtığı kişi olan kendisiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu yüzdendir ki özgürlük düşüncesiyle ilgili hem kendi kuruntularından kurtulmak hem de toplumsal baskının hissedilmediği şekilde yaşamayı kastetmiştir:

Özgürlük, hangi yana gideceğini seçim hakkından öteye, daha derinlere uzayan, hiç yoktan yakalanma, tuzağa düşürülme kuşkularını, korkularını yok edici bir duygu olsa gerekti. Sadece bir duygu... Havayı içine çektiğin gibi içine çekebileceğin, var olduğunu göğsünde, ten kafesinde sezeceğin bir duygu. ²⁵⁸

²⁵⁵ Seyda, 2016: 147.

²⁵⁶ Seyda, 2016: 150.

²⁵⁷ Seyda, 2016: 152.

²⁵⁸ Seyda, 2016: 161.

Osman, bir kızla buluşmadan önce onu mektuplarla ve şiirle etkiler, mektuplarını verdiği kişiden karşılık alırsa buluşurdu. Fakat bunu en yakın arkadaşlarından olan Sami anlamaz. Bir bakıma bu mektuplar ve şiirler, herkese ulaştırılmadan, asıl okuyucuyla buluşmadan önce yaşanan deneyimlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Osman, ruhundaki gerilimi boşaltmak ve tabii ki her yazar gibi tanınma ve anlaşılma hatta beğenilme arzusuyla yazılar kaleme alır.

Anlamıyordu Sami. Böylesine dolambaçlı yolların, uzun mektuplaşmaların, bir çeşit hikâye, roman yazma deneyi yerine geçtiğini anlayamıyordu. İçinde yazma hevesi olan, her yazdığını da yayınlamayan kimsenin ya günlük ve anı defteri tutmak, ya da tanıdıklarla mektuplaşmalara girişmek gibi birtakım boşalma yollarına döküleceğini henüz anlamıyordu. “Anlıyor musun?” diye soran gibi kendisi de birtakım şeyleri sezmele birlikte, o şeyin tam, kesin bilincine varmaktan uzaktı henüz. Sağ kulağın sol elle gösterildiği dönemdeydi.²⁵⁹

Cinsellik, insanın temel ihtiyaçlarından biridir ve bu fizyolojik ihtiyaç giderilmediği zaman gerilime neden olur. Askerlik çağına gelmiş bir gencin yaşını göz önünde bulundurursak, cinsel kişiliğini keşfetmiş ve bu olgunluğa erişmiş bir bireyin cinselliğini yaşayamadığı ve zaten gerginleşen ruh durumuna bir de askerlik gibi zor şartlarda yaşama kabiliyetinin en yüksek olduğu bir durumla karşılaşınca, söz ettiğimiz beden ve ruhen gerginlik iki katına çıkmaktadır. Askeriyede cinselliğin yasaklanması ve yok sayılması birçok hasara sebep olmaktadır. Mehmet Seyda'nın belgelerle konuştuğu romanın bu bölümünde vurgu yapmak istediği bir bakıma cinselliğin toplumumuzda sanki normal bir şey değil de sadece 'sapıklık' olarak algılanmasının yanlışlığıdır. Bir kadın yalnızca adet görme, gebelik, çocuk doğurma ve doğum gibi cinsel yaşamından doğan özel koşullarda tabu değildir; bu koşulların dışında kadınlarla ilişki öyle ciddi ve çok sayıda kısıtlamaya uğramıştır ki yabancıların sözde cinsel özgürlüklerinden kuşkulanan için her tür nedenimiz vardır. Özel durumlarda ilkel insanın cinselliğinin tüm ket vurmaları aşacağı doğrudur ama büyük kesimiyle daha üst uygarlık düzeylerindekiyle çok daha güçlü biçimde yasakların denetimi altında tutuluyor gibidir. Erkek ne zaman özel bir girişimde bulursa, örneğin yolculuğa, ava ya da sefere çıksa karısından, özellikle de onunla cinsel ilişkiden, uzak durmak zorundadır aksi halde kadın onun gücünü felce uğratar ve ona kötü şans getirir.²⁶⁰

Osman, memur Mustafa Tamer'in kızıyla yasak bir ilişki yaşamaktadır. Tabii ki daha sonra bu ilişki herkes tarafından duyulmuştur. Nesne ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sağlayamayan bireyler bağlanma problemiyle karşı karşıya kalırlar. 0-3 yaş arası çocuklar

²⁵⁹ Seyda, 2016: 165.

²⁶⁰ Freud, 2013: 132.

nesne ilişkilerini anlamlandırma ve bu ilişkilere uygun duygu durumlarını saptayabilmektedirler. Bu yaş aralığını sağlıklı atlatamayan ve bir nesneye bağlanamayan bireylerde oedipal dönem başarıyla geçilemez ve ikili ilişkilerde bağlanma problemi ortaya çıkar.

Romanın daha sonraki bölümünde bilinç akışı tekniğiyle kahraman aklına ne gelirse belirli bir düzen gözetmeksizin olduğu gibi kâğıtlara aktarmıştır ve bu tekniğin uygulandığı yer hapishaneye düşmesine neden olan kitap ve defterlerin içinde yer alan yazıların anlatıldığı bölümdür. Tüm kültürel ve siyasi görüşlerini birbirleriyle bağlantı kurmadan bir de araya yatan bir kadının tasvirini yaparak karışık bir şekilde yazarak ifade etmiştir.

Romanın birinci cildi Osman'ın askere gitmesiyle birlikte sonra erer. Mehmet Seyda'nın romanlarında yaşanan olayları kurmaca bir yapı içinde aktarmak en önemli olgudur. Kronolojik bir sıra içinde ya da iç içe geçmiş, bir sonuca bağlanan olaylar işlenmemiştir. Önemli olan yazarın 'hem kendi tarihine' hem de dönemin tarihine ışık tutması ve bu anıları ölümsüzleştirme isteğidir.

4.1.6. İhtiyar Gençlik

İhtiyar Gençlik romanı Mehmet Seyda'nın ilk gençlik dönemini anlattığı romanıdır. 1968 yılında May Edebiyat Ödüllerini kazandıran eserdir. Konya-Ereğli ve Çorum' da geçirdiği yıllar romanın konusudur.

'*Yaş Ağaç*' romanının '*Gerçek Payı*' adını taşıyan dördüncü bölümünde Osman, babası tarafından Antalya'ya getirilir ve halasının yanına bırakılır. Babası ise iş aramak üzere Ankara'ya gider dört ay sonra Konya Ereğli'de iş bulan babasından mektup alır. '*Yaş Ağaç*' adını taşıyan beşinci bölümde ise, Osman ailesiyle beraber Kırıkkale'dedir ve kendi hayatı bakımından büyük önem taşıyan ve iki yıl öncesine ait olan Çorum'da geçen günleri, bu bölümde geri dönüşlerle vermektedir.

Osman'ın aile ortamındaki sevgisizlik çemberinde ve maddi imkânsızlık gibi olumsuz şartlar altında yaşadığı buhranlı ergenlik sonucunda çevreye ve kendine yabancılaşma sürecinde ortaokula başladığı iki yıllık kesitin anlatıldığı roman, hâkim bakış açısıyla yazılmış ve –alt başlıkları da bulunan- iki bölüme ayrılmıştır. Yazarın bölümlenmeyi mekân değişikliklerine göre yaptığı açıktır. İlk bölümde mekân, Konya Ereğli, ikinci bölümde ise Çorum'dur.²⁶¹

Osman'ın babasıyla birlikte yeni eve taşınmaları onları farklı çevre ve insanlarla yüz yüze getirir. Bu ilişkiler içerisinde Osman'ın yalnızlığı belirginleşir ve onda bir sığınma

²⁶¹ Tümer, 2008: 166.

halinde kitap okuma merakı kendini gösterir. Ortaokula başlaması, ona ‘Behram Lütfi’ gibi üzerinde etki yapan öğretmenleri, başta şair Fikret olmak üzere değişik kişilik yapılarında çok sayıda öğrenciyi tanıma imkânı sağladığından, Osman’ın kişilik gelişiminde aile dışındaki çevre faktörünü oluşturur.

‘Beyaz Duvar’ adını taşıyan son bölümde vakalar, çalışkan, yakışıklı gözde bir öğrenci ve Osman’ın kan kardeşi olan Orhan’ın dövülüp tecavüze uğraması etrafında gelişir. Bu trajik hadise, İhtiyar Gençlik ve Beyaz Duvar isimleriyle sembolik bir anlam kazanır. Yazarın üzerinde durduğu tema, Osman ve Orhan’ı aynı kaderde birleştirmiştir. İçlerinde geliştirilmeye elverişli birer cevher taşıyan Osman ve Orhan, kendilerini kuşatan olumsuz şartlar dolayısıyla kirletilen bir beyaz duvara dönüşmüşler, gençken ihtiyarlamışlardır.²⁶²

Osman ilkokuldayken çalışkan bir çocuktur yalnızca yaptığı yaramazlıklar ve çokbilmiş tavırları onun notunun düşmesine sebep olmuştur:

Çalışkanlığına çalışkan çocuk. Okulu birincilikle bitirdi her dersi beş beş beş. Gelgelelim kırdık gidiş ve hal notunu dört verdik. Çünkü dengesiz bir çocuk. Büyük küçük tanımaz hele öğretmenlerini hiç saymaz. Alaycı kavgacı tuhaf. 23 Nisanda kimi çocuklara yetkiler verilir çalışkanlığına aldandıp bunu da başöğretmen yapalım dedik. Vay sen misin? Derse girdim siz hep kitaptan anlatıyorsunuz deyip benimle bile âşık atmaya kalkıştı. Seniyanımcığım düşünün!²⁶³

Osman’ın yaramazlık yaptığını ve öğretmenini zor durumda bıraktığını öğrenen eniştesi onu uslandırmak için çok sert ve kaba bir yola başvurur. Osman evde pazar günleri herkesten önce kalkar ve eniştesiyle halasının hem yatak odaları hem de oturma odası olarak kullanılan odalarına geçer ve karşı komşuları olan ilk aşkı Fahrünnisa’yı gözetlemeye başlar:

Cumbaya geçer kurulur Fahrünnisaların evini başlardı dikizlemeye. Kızda sanki ağız birliği edilmiş kendi cumbalarına oturmuş olurdu. Uzaktan yağmur akan camlardan birbirlerini hayal meyal kollar dururlardı. Bu sırada tahta ceviz karyolaları tempolu biçimde gıcırdardı hala ile eniştenin. Akıl sır erdiremezdi neden gıcırdar. Enişte kitap okurdu çünkü: “General Ludendorff’un Hatıraları”nu onu değilse Erich Maria Remarque’ın “Garp Cepesinde yeni bir şey yok”unu.²⁶⁴

Bu sırada halasının ve eniştesinin cinsel birleşmelerine şahit olur ama tam olarak ne yaptıklarına anlam veremez. Osman, tam olarak ne yaptıklarını görmediği için travma yaratacak bir durum oluşmamıştır. Küçük yaştaki çocukların ebeveynlerinin cinsel birleşmelerini görmeleri onlarda travmatik bir sorun oluşmasına neden olur.

²⁶² Tümer, 2008: 167.

²⁶³ Seyda, 2013: 10.

²⁶⁴ Seyda, 2013: 10.

Antalya'nın çok sıcak günlerinde akşam yemekleri Tophane' de yenirmiş. Osman ve Hümeyra bu yemekten sonra masalacı teyzenin masallarının büyüüne kapılıp kendilerini orada unutmuşlar. Eniştesi, halası, Atıfet ablası onları her yerde aramış bulduklarına ise bastonla dizlerine vurulmuş, poposuna vurulmuş dayak yemiştir. Eve geldiklerinde Atıfet ablası onu evde samanlık olarak kullanılan bir odaya kitler:

Hiç ses etme eniştem sana çok kızgın çok dedi. (Onlar babalıklarına “enişte” deyip yaşça annelerinden küçük olduğunu bu yolla ilan ederlerdi) “Babandan mektup geldi bilmiyorsun. Eti senin kemiği benim diye yazmış. Yaramazlığını arsızlığını gördün mü bakma gözünün yaşına bas sopayı kerataya. Ya adam olur ya geberir diyor. Eniştem uyusun ben gelir seni buradan çıkarırım.²⁶⁵

Evde yaramazlık yapanı kilere ya da samanlık gibi dar ve kullanılmayan alanlara kitlemek ailenin çocuklar üstünde otorite sağladığı, onları korkuttuğu ve yaramazlık yapmalarını engellemek için verdikleri bir cezadır. Bu cezanın bir benzerini *Bir Gün Büyüyeceksin* romanında hem Fahim'in hem de Osman'ın aldığına şahit oluruz. Böyle bir ceza sistemi bile bize ailenin çocuklara bakış açısı ve Osman'ın ailedeki durumunu çok açık bir şekilde gösterir. Çocuklara sevgiden çok tahammülsüzlük ve şiddet öğretilir. Osman, kendisinin de bazen hissettiği gibi ailedeki dışlanmış çocuktur. Bunda en büyük etken annesinin olmayışıdır. Babası ise sürekli eş değiştirir ve sabit bir şehirde durmaz, sürekli bir geliri yoktur. Bu düzensizlik içinde Osman halaları arasında dolaşır ve bu süreçte kendini bulmaya çalışır.

Halası artık ona neden bakamayacaklarını açıklar. Osman' a hâkim olamamaktadırlar ve en doğrusu babasının yanına göndermektir. Babası Osman' a nasıl davranırsa davransın yine de babasıdır.. Bu anlayış, çocuğun psikolojisinin ne olduğunu önemsemez. Bir yaramazlık varsa ortada bunun karşılığı mutlaka dayaktır. Bu şartlarda yetişen bir çocuğun yalnızlık, gelecek kaygısı, endişe, korku duyması çok normaldir. Bir insanın karakterinin tam anlamıyla oluşacağı yaşlarda Osman düzensiz aile yaşamıyla uğraşmakta, maddi sıkıntılar çekmektedir. Tüm hayatında yaşanan olumsuzlukları da hem evde hem okulda çevresine zarar vererek ve insanları rahatsız ederek kendi bünyesinden çıkarır. Bir nevi bütün sinirini başkalarına aktarır. Kendi gerginse başkalarını gerginleştirerek bundan uzaklaşır. Anlatıcının Osman'ın yaptığı yaramazlıkları ve aldığı cezaları anlatırkenki üslubu da bunun bir göstergesidir. Etrafına karşı umursamaz bir tavrı vardır. Sanki bir şeylerin hincını yaramazlık yaparak onlardan çıkarır..

²⁶⁵ Seyda, 2013: 11.

Mehmet Seyda'nın cinsellik ögesinin en ağır bastığı romanlarından biri *İhtiyar Gençlik*'tir. Çocukluktan ergenliğe geçtiği yaşlarda aşkı da kadını da bu dönemde keşfetmiştir. Hümeysra ile oyun oynarken, oyunlar çocuk oyunundan çok birbirlerinin ve kendilerinin vücutlarını keşfetmeye yönelik oyunlara dönüşür. Ortaokula başlamadan önce yani 10-12 yaşlarında çocukların karşı cinse olan ilgisi artar ve cinsellik keşfedilir:

Biri şudur onlar; Hümeysra ile evde yalnız kaldılar mıydı azıtlarlar hemen hemen başlardı evcilik oynamaya. Hem de bir karı kocanın birbirine ettiklerini hiç eksiksiz kılı kılına uygulamaya... Kocasıyla birlikte il özel idaresin de çalışır yamuk yüzlü bir Memnunanım vardır. Atıfet ablayı çağırması için hizmetçisini yollamış oysa demek yolda karşılaşmamışlar hizmetçi loş odanın içinde onları böyle görmüş al tekke ver külah. Sinsice gözetlemiş gitmiş yetiştirmiş sonra hanımına hanımı da Atıfet ablaya Atıfet abla da halaya...

-Anne şunlara bir temiz sopa?

-Ne sopası?

-Süpürge sopası...

-Yok, olmaz kızım. Bacak kadar şeyler ne yaptıklarını bilmiyorlar."

-Bilmiyorlar deme anne kız kazaya uğrarsa anlarsın!"

-Uğrar mı?

-Oğlan ergenlik çağının eşiğinde. Yat diyormuş kalk diyormuş dön diyormuş.²⁶⁶

Cinselliğe hızlı bir adım atmasına ise kendinden yaşça büyük arkadaşları neden olmuştur. Antalya'da bu arkadaşlarıyla geneleve giderler:

Ve kemiklik denen yeri gördüler. Ve çolak küçümencik ablak yüzlü bir kızla yattılar. Ve ilkin çocuk yattı. Kız ona, "Geldi mi, geldi mi? diye sordu. Oda döndü döndü arkasına baktı ve uzun Hüseyin kapıda koca kafa desen pencerenin önünde. Sen boyuna kimi soruyorsun kimmiş gelecek yahu? Dedi. Bayağı içerlemişti: "beri bak, sen, hinci, demek oluyor ki bilmeyon neyin geleceğini?" Yok, vallaha ne bileyim deyip küsmüş kalkacak olmuşken yataktan çolak kız birden coşkunlaşıp sarılmış ve sıtmalı gibi titreyip, "Kacacım, kacacım!" demişti ona. O zaman şöyle düşünmüştü oda. (Fahrünnisa bir Hümeysra iki bu üç herkes benle evlenmek isterse bende kaç parçaya bölüneceğim değil mi ya?²⁶⁷

Osman, vücudunda yavaş yavaş bir şeylerin değişmeye başladığını fark eder ama yine de tam olarak durumun ne olduğunu anlayamaz. Ergenliğe geçişte vücudunda nasıl bir değişiklik olacak, bunun sonucunda neler yaşanacak ve vücudundaki bu gerilimi nasıl dışarı atacağını kimse ona öğretmez. Başında babası doğru düzgün durmaz. Babası başında olsa bile bu konuda onu bilgilendirebilecek düzeyde bir ilişkileri yoktur. O da kendinden yaşça büyük

²⁶⁶ Seyda, 2013: 13.

²⁶⁷ Seyda, 2013: 15.

arkadaşlarıyla cinselliği damdan düşer gibi tepetaklak olmuş bir şekilde öğrenir. Geneleve giderek ilk deneyimini bu şekilde yaşaması onun için sakıncalıdır. Böyle deneyimler daha sonra takıntılara ve nevrozlara sebep olmaktadır.

Onun bir sevgilisi (Fahrünnisa), üç evlenme isteklisi, 12-13 yaşı ve ceketinden daha başka, ayaklarının dibinde sicimle gazeteye sarılmış bir bohçası vardı. Bohçasında, eniştenin küçültülüp ona uydurulmuş patiska donları, ten fanilaları, bir iki gömleği ve yama görmüş çorapları... Ortanca halanın evinden getirmişti büyük halanın evine bohçayı, şimdi götürmekteydi baba evine. Dikdörtgen parça kumaşlardan sağlamca dikilmiş, yırtıksız bir bohçaydı. Dahası, ceketinin sağ iç cebinde kimlik belgesi ve ilkokulu pekiyi ile bitirdiğini gösterir yetki belgesi, sol cepteki zarfta resimleri vardı. Hepsinden önemlisi, annenin baba ile bir arada çekilmiş gelinlik fotoğrafı; anne telli duvaklı.²⁶⁸

Osman'ın annesinin konusunun evde çok açılmadığını daha önce belirtmiştik. 'Annenin' yokluğu Osman'ın her hareketinin, her yaramazlığının bir açıklayıcısıdır. Onun bir şeylere zarar verirken nedene ihtiyacı yoktur. Çünkü hayata başlarken en büyük yoksunluğu yaşamıştır ve devam eden sorunlar da bu yokluğun gücünü arttırmıştır. Annesinden geriye elinde kalan ufak tefek birkaç anı ve annesinin gelinlikli fotoğrafıdır. Annesinin ve eski evlerindeki yaşadığı günlerin birer hatırası olan fotoğrafları görünce Osman, duygulanır ve ağlamak üzeredir. Ama kendisini bir halk kahramanı bir roman kahramanı gibi görerek kendisine hâkim olur:

Baba tastamam Otsokarcı olmayınca tastamam Kaan olamaz bir çocuk. Baba oğul arasına başkaları katılır; "Çalığışu", "Çölde Bir İstanbul Kızı", Kızıltuğ ve beli benzeri okunmuş roman kahramanlarının sızıntılı tortusu girer. Çocuk Kaan olamayacaksa döner Çalığışu'nun Kamuran'ı olur Feride yerine şey'i öper bu mutlu öpüş sırasın da başlarında çalığışları öter.²⁶⁹

Babasıyla halası birbirlerine 'İstanbul-Antalya' haberlerini verirken çocuk kötü bir şey olacağını hisseder. Daha önce küçük halasına oradan da büyük halasına geçen misafirlik serüveni şimdi de baba evinde misafirlik serüvenine doğru ilerler. Osman, yavaş yavaş kendisine ve çevresine yabancılaşmaya başlar. Bu dönemde kitaplara olan ilgisi iyice artmıştır ve okuduğu romanlardan bazı roman karakterleriyle kendisini özdeşleştirir. Evdeki insanlardan daha çok romanlarda yer alan karakterler ona daha gerçekçi gelir. Hayatındaki insanlar, hem sevmekten hem de sevgilerini göstermekten aciz insanlardır. Kimseye güvenemez ve çevresine günden güne yabancılaşır.

²⁶⁸ Seyda, 2013: 16.

²⁶⁹ Seyda, 2013: 17.

Bir şeyler olacaktı. Çocuk sezinliyordu. Öğretmelerin evdekilerin sokaktakilerin öbür çocukların dillerine düşecek düştükçe kirlenecek kirlendikçe derinleşecek bir serüven yaşanacaktı. Tıpatıp öyle oldu; sevgilerini kurtarmaya güçlerinin çıkışmadığı o çağa denk düşen bu serüven yaşandı. (...) Çocuk o günlerde “Pol ve Virjini”yi okuyordu. Kendine karşı yabancılaşıp. ‘şey’ den uzaklaşarak okurken gözyaşlarını tutamıyordu.²⁷⁰

Baba evinin isteksiz yolcusu çocuk kaçan geyiğin sırtındaydı hemen. Boynuzlarına sıkı sıkı tutunmuştu. Masalara parmak ısırtacak bir hızla geyik uçuruyordu onu. (...) “Kafadan gayri müsella” bir kadın çalışırdı hala evinde. Dul muymuş neymiş. Bir gece evcek Elhamra sinemasına gidildi; Hümeysra götürüldü çocuk götürülmedi. El attı kadının şalvarına, “Lan oğlum sen deli misin?” Kadın hem sorar hem debelenirdi. Kendini yerden yere atardı. Basarım tekmeği uzak dur oğlan tekme falan savurduğu yoktu. Kendince cilvelenirdi. Şalvardan içeri daldırdı elini. Sonra ıslak kaygan bir yere daldırdı parmağını. Kadın artık soluyordu. Önemsiz bir deney. Hümeysra aklında. Fahrünnisa akıl dışı. Onunla böyle şeyler olmaz olamaz. Hümeysra’dan tiksiniyordu. Sinemada annesiyle babasının ortasına oturmuştu. Giderek kasıkları sancılanıp şişince hala bu kadına dedi ki:

“Al çocuğu birlikte hamama gidin. Sıcak su belki iyi gelir de geçirir.”²⁷¹

Osman ikincil cinsiyet özelliklerini kazanmıştır. Cinselliği keşfetmiştir. Mehmet Seyda, ne zaman cinsellikle ilgili bir şeyden bahsedecek olsa Freud’un üzerinde durduğu sembollerle konuya giriş yapmaktadır. Bu da bize Freud’un tezinden haberi olduğunun bir göstergesidir. Yalnız o, bu sembolleri bilerek romanına dâhil eder. İleride de göreceğimiz gibi başka kitaplarında Freud’dan alıntılar yapar. Freud, psikanalitik inceleme yaparken ‘geyik’ sembolünün kadın ve kadın cinselliğini ifade ettiğini söyler. Geyik, Jung’un “toplumsal bilinçdışı” kavramıyla ilişkilendirdiği, rüya analizleri için de ipucu olan, Halk anlatıları ve Mitolojilerin çok katmanlı yapılarında yer alan, tarihsel ve kültürel ortak geçmişle yüklü ve kalıtımsal olarak devralınan çok sayıda arketipik imgeden biridir ve antik çağlardan beri manga mater olarak toplumsal belleğe işlenmiştir. Kahraman, Jung’un erkeklerin kolektif bilinçaltındaki dişi yanı olarak ifade ettiği içsel dişi olan bu animasıyla²⁷² ya uzlaşmaya gider ya da onu bir biçimde yenerek pratiğe döker. Osman’ın evdeki hizmetçiyle olan durumunda, vücudunda oluşan değişikliğe halasının tepkisi onu hamama götürerek yıkarsa geçeceği yönündedir. Cinsel olgunluğa varan erkeklerin, ergenliğe girişte ilk bilgi alacakları yetişkin babalarıdır. Babasıyla böyle bir konuyu asla konuşamaz. Türk toplumunda cinsellik bir tabudur. Konuşulması yasak ve ayıptır. Ergenliğe yeni giren çocuklar cinsel öykülerini birbirlerinden öğrenerek bir tecrübe edinir.

²⁷⁰ Seyda, 2013: 18.

²⁷¹ Seyda, 2013: 19.

²⁷² Her erkeğin içinde feminen, her kadının içinde maskülen özellikler olması, sadece biyolojik değil, aynı zamanda psikolojik bir gerçektir. Psikiyatr Carl Jung’un tanımlamasına göre, her kadının bilinçdışında ‘Animus’ (erkil veya maskülen yön), her erkeğin bilinçdışında ise ‘Anima’ (feminen yön) vardır. Bu özellikler seksüel veya davranış unsuru olmaktan çok, arketipsel enerjilerdir. Geçtan, 2014:168.

Çocuk hemen vagondan atlayıp, arabanın yanında azıcık sinirli, sabırsız duran babaya doğru koşar.)
Baba- gel bakalım, öp elimi, (çocuk uzatılan eli öper. Babanın kendisini öpmesini bekler, baba öpmez.)
görmeyeli büyümüş, serpilmişsin. Şu kadcıktın. (yerden üç karış yükseği gösterir.) annen büsbütün
şaşacak.²⁷³

Osman, babasının elini öptüğünde karşılık olarak ne bir kucaklaşma ne de bir öpücük alır. Babası yıllardır onu görmemiştir yine de içinde bir özlem duygusu yoktur. Sevgisini göstermez. Mahmut Bey'e de bu özellik babasından miras kalmıştır, tıpkı daha sonra Osman'a miras kalacağı gibi.

Toplumun cinselliğini keşfeden genç kızın bir an önce evlendirilmesi gerektiği, erkeğin ise tüm hazlarını tatmin edip öylelikle yuva kurmasına dair sabit düşünceleri vardır: “-kızlar mümkün olduğu kadar erken, erkekler mümkün olduğu kadar geç evlenecek. Kızın gözü açılmamış, erkeğin sokaktan hevesi geçmiş olacak. Tecrübeyle sabit.”²⁷⁴

Cinselliğini keşfeden kız, toplumsal görüşe göre yanlış yollara sapar ve ‘namus’una leke sürülür. Erkeğin ise böyle bir adlandırması yoktur. Toplumda kötülükten ve ‘kirlenmesinden’ korkulan kadındır. Bu da toplumsal tabunun bir olgusudur. Ataerkil toplumlarda kadının değersiz görülmesi ve maddi kazanç elde edilecek bir eşya gibi görülmesi nesne ilişkileriyle açıklanabilir. İlk sahip olduğumuz nesne önce kendi bedenimiz daha sonra ise annemizdir. Kız çocuğu da erkek çocuğu da ilk olarak anneye yöneldiği için erkek çocuklarda babanın kıskanılmasıyla birlikte iğdiş edilme korkusu, kız çocuklarında ise penisin yokluğundan dolayı duyulan yetersizlik ve utanç duygusu oluşur. Tüm bu düşünceler daha sonra toplumun dinamiklerini ve düşünce sistemini oluşturan etmenlerdir. Kadın kendisini daha değersiz görür ve üstünlük kurmaya çalışan erkeğe bir şekilde izin vermiş olur. Bu şekilde iki cinste her konuda eşitlik sağlayamaz. Freud bile kuramlarını açıklarken özellikle iğdiş edilme ve penise imrenmede erkek bakış açısının dışına çıkıp tam olarak verilerle tezini ispatlayamamıştır.

Araba eve yaklaşır, önünde durur. Basma entarili anne kıpırtısızdır. Biri beş yaşında erkek, biri iki yaşında kız kardeş, kapı ağzında, yeni gelen ağabeylerine ve atlara bakarlar beygirin biri işer. Küçük kız, annenin etekleri arasına saklanmıştır. Ya da orası, ona göre, kendi varlığını sezdirmeden, meraklı şeylerin gözetlenebileceği yerdir.²⁷⁵

²⁷³ Seyda, 2013: 30.

²⁷⁴ Seyda, 2013: 33.

²⁷⁵ Seyda, 2013: 34.

Osman, eve girer girmez kardeşleriyle tanışır ve hemen onlarla oynamaya başlar, yatakta alt alta üst üste boğuşurlar. Çok ses çıkardıklarını düşünerek temkinli bir şekilde babasına bakar. Babası normalde bu kadar gürültüyü kaldıramaz ama o gün çocukların kaynaşmasına ses etmez:

Çocuk ara sıra duruyor –eski bir alışkanlıkla – yaramazlığın her çeşidini yasaklamış babadan gelebilecek tepkiyi gözetleyip kolluyordu. Bunca gürültüye dayanamaz bağırır. Ortalıkta tıss... Herkes kaçacak delik arar.²⁷⁶

Evde Mahmut Bey, tıraş olurken her zamanki gibi yüzünü keser ve eşinden pamuk yetiştirmesini ister. Bu tablo Osman’ın eski anılarının canlanmasına sebep olur:

Bu sesleniş ve bu sözler çocuğu eski günlerine götürdü: “Sen benim kanımdan çıktın. Sen benim kanımdansın” denilerek bağra basıldığı eski günlere (ki baba uzun ayrılık yıllarından sonra daha bir kerecik olsun onu okşamamış ve öpmemişti); Kadıköy’deki evde kendisi cumbada oturmuş babaya bakarken bir yandan tıraş olup bir yandan mevlit okuyan babaya babaannenin, “Sus evladım Allah rızası için sus günaha giriyorsun!” dediği günlere. Ama içlenmedi. Neşelendi keyfi gücü çoğaldı. Baba sesi başka oluyor enişteninkine benzemiyor güven sağlıyordu.²⁷⁷

Babasının onu sevmemesi, sevgisini bir türlü göstermeyişi Osman’a dokunur ama yine de başkasının evinde olmaktansa babasının yanında olmak ona güven verir. Ne olursa olsun babasının yanında olmasında güven duyması aitik duygusuyla ilgilidir. Bu güven duygusu ve samimiyet hissi fazla uzun sürmeyecektir. Osman, babasıyla iletişime girmek için her yolu deneyecek ama sonunda çaresiz kalacaktır. *Yanartaş* romanında da şahit olacağımız üzere babasıyla uzun süre küs kaldıktan sonra ancak ölüm haberini alıp cenazesine gidecektir.

Osman, babasından öfke ve otorite konusunda hiç geri kalmayan büyükbabasıyla babasını karşılaştırdığında büyükbabası sevgisini göstermesi bakımından Mahmut Bey’den daha önde durur. Büyükbabasıyla yaşadığı yakınlığı babasıyla hiçbir zaman yaşayamamıştır:

Çocuk kendi boyuna bakmaksızın onun o andaki güçsüzlüğünü, zayıflığını sezmişçesine, sallanan eli tutmak istedi tuttu da el ele yürümek. Şundan ki Haydarpaşa Garı’nda inmeli büyük babayı birbirlerini bileklerinden kavramış iki adamın elleri, elleri üzerine oturup faytona kadar taşıtırlarken, herkes adına özür dilemek ister gibi uzanıp tutmuş ve hiç salıvermemişti onun elini. Gelgelelim büyük baba başka

²⁷⁶ Seyda, 2013: 35.

²⁷⁷ Seyda, 2013: 36.

hasta yıkılmış adamdı; baba başka sağlam ve öfkeli adam. Kimse sallanan elini tutmaya yüreklenemez.²⁷⁸

Babasıyla pazara çıkan Osman, Mahmut Bey'in pazarcılarla olan kıyasıya pazarlığına şaşar kalır. Babasının yanında tek bir laf edemez. Bir ara kendini tutamayıp ona bir hayli saçma gelen bu çekişmeye güler ve babası tarafından azarlanır. Eğer pazarcıyla babasının arasına girerse başına gelecek felaketleri bilir ve daha yeni geldiği için, babasıyla ilişkilerini düzeltebilme umuduyla hiçbir yerde sesini çıkartmaz:

Çocuk, satıcılardan daha şaşkındı. Kılı kırk yaran kurnaz pazarlıklara gülse bir türlüydü gülmese bir türlü. Aklının erdiği kadarınca, babanın pazarlıkları, çekişmeleri, sağı solu haşlamaları, kırıp geçirmeleri, elinin sıkılığını, tutumluluğunu göstermeye yaramaz. Bir huydur sadece. Kendi kendini kandırmak içindir. Gelenek ve görenektir ve hepsi o kadardır.²⁷⁹

Osman'ın iyice umutları tükenmiştir. Babasıyla geçinmesi zorken, başına gelen kazadan sonra iyice davranışları tahmin edilemez ve ne zaman neye kızacağını kestiremediği bir adam haline dönüşmüştür. Ona karşı nasıl davranacağını bilemez durumdadır:

Donup kalıyordu. Bir yandan da incinmekteydi. Aradığı özlediği bu gidişle hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti aralarında. Sezinliyor ve kırılıyordu. Onu yargılamaktan öldüm Allah çekiniyor şeytan da işi yok o sırada aklına halanın eniştenin sözlerini fısıldıyordu: ‘Ne olacak sonu? Uçan kuşa borç takmış. Miras yedi gibi har vurup harman savuruyor. Sahi ne olacak? Kazadan sonra büsbütün dengesizleşmiş. Şu bana yazdıklarına bak anla.²⁸⁰

Babasının en son onu takdir edip sevdiği zaman okumayı daha okula başlamadan söktüğü zamandır. Aradan geçen o kadar zamana rağmen babası tarafından en küçük ilgi görmemiştir. Yıllarca büyük halasıyla küçük halası arasında gidip gelerek, onlarla yaşamıştır. Uzunca bir süreden sonra babasını ancak görebilmiştir.

Çocuk büyük babasının eriyiş sönüp tükeniş dönemine rastlamıştı. Aslında alabildiğine ters tersliği kadar eli açık titiz katı katılığı kadar “doğrucu Davut”un biriymiş. Göbek adı Ömer ya? Hazreti Ömer gibi adaletli olmaya özenirmiş. Düş kurma gücünden yoksun olmayan baba onun bu huylarına sahip çıkar konuk ağırlarken tıpkı onun gibi davranırdı. Kendisi çağırmasaydı çağrısız konuk damlamadan önce atar tutardı epey. Geçim derdinden her bir şeyin ateş pahası olduğundan yakınırdı: Hanım hanım! El alemin pis gırtlığını doyuracağız diye iki yakamız bir araya gelmiyor. Senin aşçı gibi mutfaktan

²⁷⁸ Seyda, 2013: 38.

²⁷⁹ Seyda, 2013: 44.

²⁸⁰ Seyda, 2013: 44.

çıktığın gün yok. Benim Kürt hamal gibi öteberiyi taşımadığım gün yok. Bir değirmendir dönüyor ama nasıl dönüyor onu bir Allah bilir bir de ben.²⁸¹

Geçim derdi Mahmut Bey'i iyice yormaktadır. Zaten tabiatlarında var olan asilik, asabiyet, katılık ve her an patlayacak bir bomba gibi gezme huyları ekonomik güçlükler nedeniyle daha da katmerlenir.

Küçükken onun çın çınlı altın saatini aşırıyordu çocuk. Baş yastığının altından usulca alıp sıvışmıştı bahçeye. Taşla vur Allah vur içindekileri o çın çınlı yaratan çalışkan cinlerle perileri görürüm kurtarırım umuduyla parça parça etmişti saati. Kadranı bilmem nerde zembereği bilmem nerde. Sonradan başka saatler edindi baba ancak sanılır ki hepsi bozuk çıktı. Kendi büyük kalabalık ailesinin dağıldığı herkesin bir yana yakaya savrulduğu 1923-1928 yılları arasın da zıncı dediler durdular. Nice kursa çalışmadılar daha ileri gidemediler.²⁸²

Osman'ın babasının saatinin içindeki perileri kurtarma hikâyesine '*Bir Gün Büyüyeceksin*' romanında da rastlarız. Perileri kurtarma hikâyesi burada bir farkla yer alır. 1923-1928 yılları arasında aile yavaş yavaş dağılmaya ve küçülmeye başlamıştır. Bu yıllardan sonra herkes farklı şehirde yaşamaya başlamış ve aradaki iletişim azalmıştır. Çocuğun babasıyla olan ilişkisi de içinden çıkılmaz bir hal almaya doğru gitmektedir. Babasının hangi özelliğini sevmiyorsa ona dönüşmeye başlayacağı döneme girmiştir. Bu dönemde alınan her saat babasına bozuk gibi gelir ama aslında olan zamanın bu yıllardan sonra akmasıdır. Osman'ın en güzel zamanları tüm ailenin bir arada yaşadığı, -az da olsa- babasına, babaannesine ve dedesine sahip olduğu zamandır. Evin büyükleri başlarından gittiği zaman yıkılan bir evin çatısı olmadığı ev, 'ev' olmazsa, aile de 'aile' olma özelliğini kaybetmiştir. Herkesi bir arada tutan Ömer Şakir Bey'dir. Onun dünyadan ayrılmasıyla birlikte zaman durmuş gibidir. Mehmet Seyda için saat imgesi bu bakımdan çok önemlidir. Neredeyse hemen her romanında bu imgeye yer vermiştir. Saat, ona göre hem zamanı ifade eder hem de babasıyla ilk sorunu perileri kurtarmak için parçaladığı saat yüzünden yaşar. O günden sonra ilişkileri hiçbir zaman toparlanmaz bu yüzden saat, onun bilinçdışındaki sorunları bilinçöncesine indirgeyen bir simgedir.

Babası Osman'a öğütler vermektedir. Yine daha iyi bir iş bulmak için şehir dışına çıkacaktır. Geride bıraktığı eşi ve çocuklarını Osman'a emanet eder. Osman'ı sıkı sıkı tembihler hareketlerinden kuşku duyduğu savcıdan, ne olursa olsun yardım almaması için. Osman' da durumun ne olduğunu anladığını belirtmek için başından geçen bir olayı anlatır:

²⁸¹ Seyda, 2013: 46.

²⁸² Seyda, 2013: 46.

Adamların biri bıyıklı baba. Kocaman bıyıkları var. İşte o pis adam bana ne zaman dondurma almaya gazoz içmeye gitsem, Küçük bey küçük bey... Gelsene azıcık gel sana dondurma vereyim!’ der büfenin kapısını açar içeri çağırırdı da ben gene gitmezdim. Gözleri bir açıldı aman yuvalarından dışarı uğrayacaktı babanın. Çocuksa bilgiçlik taslayıp: Yani anlarım diye mırıldanarak torbayı kese kâğıtlarını götürdü mutfağa bıraktı.²⁸³

Mehmet Seyda'nın romanlarında küçükken en yakın arkadaşının taciz edilmesinden duyduğu rahatsızlıktan dolayı eşcinsellik, çocuk tacizi gibi konular yer almaktadır. Özellikle hikâyelerinde; hikâyenin konusuyla bağlantılı olmasa bile geçmişe dönüş yapılarak bu konulara değinilir.

Mahmut Bey eşi Rabia Hanım'ı çocukların tek başına, başlarında bir büyük olmadan sokağa çıkmaması için tembihler. Sonra Osman'a dönen baba anlayıp anlamadığını sorar. Osman her sorduğu soruya 'evet babacığım' der. Babası bu durumda her şeye evet dememesini söyleyerek kızar. Osman, böyle ne yapacağını ya da ne diyeceğini bilemediği durumlarda susmayı tercih eder. Susması problemlerini çözmez ve bastırıldığı her konu başka bir biçimde dışarı yansır. Mehmet Seyda'nın roman ve hikâyelerinde görülen diğer bir sembol ateşe atmak, yakmaktır. Babasına olan öfkesini evin çevresindeki otları ateşe vererek yok etmek ister. Ateşle istemediği her türlü olguyu yakarak yok eder. Öfkesinin dışa vurumu 'yanmak'tır.

Düzgün yerinde uslu akıllı şeyler olmuyordu duydukları durup dururken bir şeyler kırmak olmak birisinin –kim olursa olsun- canını yakmak geliyordu içinden (Şu sarı otları toplasam çaksam'mı kibriti tutuştursam mı bütün bahçeyi? Biri yapmış ben görmedim ben de kibrit falan yok babacığım.²⁸⁴

Mahmut Bey, bir sabah iş bulmak için evden çıkar, onu eşi ve Rabia Hanım'dan olan iki çocuğu uğurlarlar. Bir tek Osman uğurlamaya gitmemiştir. Evdeki seslere uyanan Osman, kendisini neden uyandırmadıklarını sorar. Annesi ise babasının uyandırmamasını söylediğini söyler. Bunu duyan Osman yetişmek için çıkmaya yeltenir fakat babası çoktan Konya'ya varmıştır:

Üvey kardeşleri babasının onları öpmesiyle uyanmış böylelikle Mahmut Bey'i yolcu etmişlerdir. Onları öperek uyandıran baba, Osman'a veda bile etmeden gitmiştir:

²⁸³ Seyda, 2013: 48.

²⁸⁴ Seyda, 2013: 50.

Ses çıkmadı çocukta söyleyecek bir şey bulamadı çocuk baba öbür ikisini öpmüş uyandırmış. Hep birlikte istasyona gitmişler. Tren kalkacağına yakın elbet bir kez daha öpmüştü onları. Cumbanın yanındaki pencereye doğru yürüdü. Anlını cama dayadı. Taş kümeleri evin önüne kadar gelmişti. İşçiler çekiçle taş kırıyorlardı.²⁸⁵

Mehmet Seyda'nın olaylar yaşanırken arka fonda kullandığı çevre tasviri karakterlerin psikolojisini anlamamız bakımından önem taşır. Çevreyle insan psikolojisini birbirine harmanlayarak okura yaşadığı duyguyu hissettirmeye çalışır. Burada da cumbadan dışarı baktığında işçilerin taşları kırması onun kalbinin kırıldığının göstergesidir.

Baba gittikten sonra çarşıda alınacakları Osman alır, yemeği anne pişirir. Osman her çarşıya indiğinde ise yanına bir 'bekçi' verilir:

Yanına "bekçi" katıyordu. Katsın bakalım. Mustafa zamanla alıştı bu gidip gelmelere. Yolun ortasın da durur bacaklarını ayırır "Abi çişim" derdi. Onunki kolay asıl kızın ki zor. Kız "çişim" demezdi. Yolda sık sık sormak gerekirdi: "Çişin var mı?" Donu lastikli değil uçkurlu ve düğümlüydü. Yakınacaktı bundan anne: "Kız çocuğudur uçkuru düğüm ister!" deyip bitirdi.²⁸⁶

Bu bekçilerden kız olanının bakımı zordur. Yolun ortasında tuvaleti geldiği zaman önce uçkurunu açıp düğümü çözmek gerekir. 'Kız çocuğunun uçkurunun düğüm istemesi' ise toplumsal bir tabudur. Kız çocuğunun 'namus' olarak görülmesi ve cinsel organının mahremiyeti, iç çamaşırının şekline bile yansımıştır. Erkeklerin çamaşırları kolay çıkarılabilen ve lastikli fakat kızlarınki oldukça düğümlüdür. Osman, 'anne' ve Mustafa'nın konuşmalarına şahit olur:

Mustafa çok yakın tulumbanın başın da akşamdan kalmış bulaşıkları yıkayan anne Mustafa'ya çıkışıyordu:

"Abi, abi ... sokulmayın boyuna o sizin abiniz değil .

"Ya?"

"Değil."

"İşte"

Küçük oğlan gene sordu

"Neden?"

Anne

"Onu ben doğurmadım "dedi" onun anası başka" çocuk bunları duydu geri dönmeye niyetlendi ama daha güçlü bir şey ağır basarak yanlarına kadar sürükledi onu.

Anne birden şaşırılmış kuruladığı tabağı suya bırakı vermişti.

²⁸⁵ Seyda, 2013: 54.

²⁸⁶ Seyda, 2013: 55.

İçinden kolay çıkılır bir durum değildi. Çocuk, ilkin, tabağın yalpalanarak leğenin dibine inişini sonra küçük oğlanın gözlerini gördü. Yuvarlak yuvarlaklıklar. İçlerin de kuşku gibi güvensizlik gibi şaşkınlık gibi inat ve hırçınlık gibi... karmakarışık duygular kaynaşıyordu kendisinininkinden çok iriydiler. Göz akları kocamandı. Dümdüz kirpikler buzağı kirpikleriydi.

“Benim buzağı kirpikli oğlum, Fındık Hafızım ...”

Çocuk bu sözü içi yanarak ansıdı. Babası çok küçükken; onu böyle severdi. Giderek değiştirmiş, “Süpürge kirpikli oğlum!” demeye başlamış. Olsun süpürge kirpikli olsun. Diyen babası. El değil yabancı değil öz babası.

Kolu kanadı kesik kırgın:

“Çarşıya gidecek miyim” diye sordu.

“Gideceksiniz” dedi anne.

“Ne alacak?”

“Yarım okka kabak 150 dirhem kıyma.”

“Bu da gelecek mi benle”

“Elbet.”

“Aah!” dedi başını salladı. “O gelmesin bugün. Ben gider hemen alır gelirim. O gelmesin istemiyorum. Sık sık çiş geliyor.”

Anne:

“Olmaz dedi. Baban duysa kıyameti koparır.”

“Nereden duyacak?”

Anne gömgök bakışlarla süzdü onu kararsızdı. Bilinmez ki. Çarşıda biri görür boşboğazlık eder. Söylediği şeye kendisi de inanmıyordu. Yıkadıklarını kurulamaktan caymış, hepsini tepsiye doldurmuştu. “Hani sen bana geçen gün dedin ki” dedi çocuk, “sac sobayı satalım birine dedin ya?” Ona da bakarım. Adam gelir alır bizden. Hah sahi kilimciye uğrarım. “Babandan mektup gelmeyince satmam sobayı” dedi anne –tepsi sağ kalçasın da mutfağa dalmış, nalınları eşikte çıkartmıştı- Ne olur ne olmaz ... soba dursun. Her yazın bir kış var. Kilimi satmaktan caydım giderken dengi satarız dursun.

“Peki” diye üstlendi çocuk. “Ben şimdi gideyim mi hemen, bir koşu gideyim mi?”

Anne de sesini alçaltıp:

“Mustafa’ya görünmeden git de,” dedi peşinden ağlamasın.

“Olur.²⁸⁷

Bu konuşmalardan sonra çocuk evde istenmediğini anlar ve artık evde kendini bir sığıntı gibi hissetmeye başlar:

Akşam desem yalan sabah desem yalan. Kaçma işi suya düşmüştü ama ne tuhaf bundan bir rahatlama duyar gibiydi. Çarşıdan alacağını alarak kös kös dönerken hala evlerinin sığıntılığını unutmayan yanılla işin suya düşmesine bayağı seviniyor buna birde” iyi ki karşılaşmadık para istemedim düşüncesi ekleniyordu. Gene de kapana konulmuş bir hayvan gibi tedirgindi: in aşağı çık yukarı koş bahçeye gir

²⁸⁷ Seyda, 2013: 63.

eve, Hadi baştan eve gir bahçeye koş; yukarı çık, aşağı in. Kardeşlerden uzak, anne yabancı. Kardeşlerden kaçıyor. Bir sözü hiç unutamıyor “Onu ben doğurmadım, onun anası başka.” “Böyle fir fir dönüp durmaktayken, eline üç kalın kitap geçti. Üçü de eski Türkçe üçü de roman. Çift kapaklı yüklüğün en üst gözünde ydiler. Dibe kaymış orada unutulmuşlardı.²⁸⁸

Osman’ın yabancılaşma süreci böylelikle başlamış olur. Bu olaydan sonra kendisini okula ve okumaya verecek, sorunlardan çözüm yolunu kendince böyle bulacaktır. Evde onun ne istediğini ya da fikirlerini önemseyen kimse yoktur o da kendisini kitaplarla meşgul edecek, kahramanlarla arkadaş olacaktır:

Çekti aldı kucakladı kitapları. Sanki bütün dünyayı bütün Antalya’yı, üstleri yeşil çuhalı “milli kütüphane” masalarını yaz sıcağında içi kürklü ve Kahverengi bir palto giyen kitaplık memurunu, o gözlüklü küçümencik hastalıklı adamı, hepsini kucaklıyordu. Bir anda her şeye sahip olmak. O an her şeyin sahibiydi her şey elinin altında. Romanların biri “Yeşil Gece”ydi, Reşat Nuri’nin. Öbürü “Gönül Bahçesi”ydi, Burhan Cahit’in üçüncüsü, Mahmut Yesari’nin “Ak Saçlı Genç Kız” romanının bir yerinde kız vapurla Karadeniz’e mi gidiyordu, Karadeniz den mi geliyordu? “Ah saçlarımı bembeyaz eden kara bahtım!” gibi bir söz ediyordu. Gel de dayan! Romanlar gece gündüz elindeydi artık. Ağır mı gelmişti neydi “Yeşil Gece” pek sarmamıştı doğrusu. Öğretmen Şahin Efendi ’ye bağlanamadı, ısınamadı, onun dertlerine ortak olamadı. Öte yandan Burhan Cahit’inkini bitirince Mahmut Yesari’ninkine “Ak Saçlı Genç Kız” biter bitmez “Gönül Bahçesi” ne geçiyordu. Roman kahramanları hep yanındaydılar onun. Onunla iç içeydiler serüvenler hep birlikte yaşanıyor. Konya Ereğlisi neresiymiş, baba evi ne oluyormuş, kardeşler ve anne kim oluyormuş? Hiç biriyle ilgisi, ilişkisi kalmadı.²⁸⁹

Mahmut Bey’den gelen mektupla evde bir bayram havası yaşanır. Anne kendi çocuklarını öper koklar ve Osman bir köşede onları izler. Anne ancak Osman’ın duygulandığı ve dışlanmışlığını gördüğünde çocukların ağabeylerini öpmelerini ister. ‘Anne’ Osman’ın üvey anneleri içinde en sevdiği annesidir. Fakat ‘anne’nin Osman’a bakış aynı değildir. Osman’dan sadece kardeşlerine iyi davranmasını ve onları koruyup kollamasını ister. Osman daha küçükken ‘anne’nin onu sevdiğini düşünür ama hatıralarında çocuk yaşta anlayamadığı parçaları bir araya getirdiğinde durumun tam tersi olduğunu anlar:

-Sen eline geldiğimde, beni önüne, bacaklarının arasına oturtur yıkardın, dii mi?

-Ya ya... yıkardım

-Ben kaç yaşındaydım o vakit?

-Dört beş yaşında vardın herhalde.

-Yıkanırken ağlar mıydım?

-Hayır hiç ağlamazdın.

²⁸⁸ Seyda, 2013: 65.

²⁸⁹ Seyda, 2013: 65.

-Nebiye halamla babaannem, gözlerime bez tutmadan, “Kapa yum gözlerini oğlum...”derlerdi. Sen hem bezi verir, hem sabun kaçırmazdın da ondan. Onlarda bir telaş bir telaş, sende hiç olmayan.

-Evet öyleydiler. İyi kadın değillerdi. Az mı çektim. Mustafa’ya gebe kaldığımda beni Düzce’ye yollatan çocuğumu babasız doğurturan, yuvamı yıkan onlar değil mi hep? Ama sonu ne oldu, kocam gene benim kocam, gene çocuklarımın babası. Dilerim Allahtan, mezarlarında hortlasınlar!²⁹⁰

Babaanne, gelinine hamileyken aşerirse kendilerine haber vermesini, küçücük çocuğun ona yaranmak için ağaca çıkmaması gerektiğini söyler. Ama ‘anne’ aldırılmaz ve eriğe aşerdiğinde yine çocuktan ister. Bunu gören babaanne sert tepki verdiğiğinde ise ‘anne’ çocuğa kendisinin çıkma dediğini söyler. Osman, bu anıyı hatırlattığında annesi hatırlamadığını söyler, anne de ‘ne olmuş yani’ diye karşılık verir. Osman ise; “Hiç aklıma geliverdi de... Annelerimin içinde ben en çok seni sevmiştim der.”²⁹¹

Osman’ın anne olarak gördüğü ilk kişi Rabia Hanım’dır. Onun da kendisini evladı gibi sevdiğini düşünmüştür fakat öyle olmadığını hem eski yaşantılarından hem de o gün yaşadıklarından anlar. Yine kendisini hiçbir yere ait hissedemez ve hayalkırıklığı yaşar.

Roman okuyarak ve kahramanlarla bir bağ kurarak yalnızlığını gidermeye çalışan Osman, kaldıkları evden ayrılmak istemez. O evde insanlarla iyi bir anısı olmasa bile hayal dünyasında yaşadığı yer de güzel anılar biriktirmiştir. Hayal ve gerçek iç içedir:

Romanlarla sarmaş dolaş, çok hoş, tatlı zamanlar geçirmişti. (...)Ya gece tavandaki çatırtılar? Koskoca, kapkaranlık bir ev. Cinleri perileri vardır. Bilemezsin; bahçede geceleri beyaz kefenle dolaşan hortlağı bile vardır.²⁹²

Çocuk annenin yatak fısıltılarıyla azıtan baba zılgıtlarından sığınıp kaçacak bir delik bulamayınca, bulur gibi oldukları sürekli olmayınca, akrabalar onu yanlarında uzun boylu tutmayınca, gitti kitaplara romanlara sığındı. Bir günde bir romanı haklıyordu. Ömer Seyfettinlerle, Hüseyin Rahmilerle, Reşat Nurilerle, Burhan Cahitlerle, Nizamettin Naziflerle, tanıştı. Babaya sefer tasıyla kimi günler öğle yemeklerini götürürdü. Çeşmeden su taşırdı. Çarşıda “Yağcılar Mağazası’na gider, deftere yazdırıp, undu, tuzdu, peynirdi, şekerdi, yağdı, gazdı, öteberiyi alıp getirirdi. Bu işlerden arta kalan zamanlar boştu, onundu. Arkadaki küçük çiçekli bahçeye atardı iskemleyi. Fatih Sultan Mehmet’i tokatlayan Kara Davut’u bitirip, aynı yazarın Köroğlu’suna başlardı. Bir gün Hüseyin Rahmi’nin bir romanını okurken, kendini tutamayıp güle güle, az kaldı arkaya düşecekti.”²⁹³

Osman, roman kahramanlarıyla ağlar onlarla güler. Yalnızlığını unutturan tek olay roman okumaktır. Osman, kendisini roman karakterleriyle özdeşleştirerek gerçek dünyanın zulmünden kendisini korur.

²⁹⁰ Seyda, 2013: 71.

²⁹¹ Seyda, 2013: 72.

²⁹² Seyda, 2013: 73.

²⁹³ Seyda, 2013: 84.

Osman, yaşitlarını bayağı bulur ve onlarla arkadaşlık kurmada pek başarılı olamaz. Tıpkı Antalya’da olduğu gibi Konya’da da kendinden yaşça büyük arkadaşlar edinir:

Oysa kendi yaşındakileri önemseiyordu çocuk. Toy buluyordu. İnce, sivri burunlu, her zaman boyun bağı bağlayan, boyun bağına iğne takan, dar uzun pantolonlu, dar ceketli Niyazi’den daha çok hoşlanmıştı. Çarşıya gider gelirken kaçamak yapıyordu onlara. Evlerinin sundurmalarında, sandalyelerini bir duvara ya da direğe yaslayarak, Türkçe tangolar söylerlerdi: ‘mazi kalbimde bir yaradır- bahtım saçlarından karadır.’²⁹⁴

Niyazi, ona ilk ‘bir delikanlının, kadınsız, kendi kendini yatıştırmasını’ gösterir. O günden sonra Osman, yavaş yavaş keşfetmekte olduğu cinselliğinin tamamıyla farkına varır. Artık bu andan sonra rüyalarını ve gündüz düşlerini hep kadınlar süsler:

Toparlanıp giderken, önemli işi çıkmış ya da bu iş aklına yeni gelmişçesine öyle bir fırlayış fırladı ki, öğrencisi, ağzı yarı açık, bir şey diyemeden, soramadan, ardından bakakaldı. Hemen o gece, sıcağı sıcağına, Sabire’yi, Atıfet ablayı gördü düşünde. Yakışık almaz şey; yarı çıplak gördü onları. Biri Antalya’da, biri Yedikule’de. Nereden nereye? Ama sırayla geliyor, boynuna sarılıyor, yüzünü gözünü öpüyorlardı durmadan. Ağırıklarını, bacaklarının sıcaklıklarını duyuyordu. Gözlerini açtı; baba evinde, konuk odasında, bir başınaydı. Anladı ki, kendisine çok kötü bir oyun oynamışlar. Gücendi. Kara kara düşüncelere daldı sonra. Güçtü bu işin içinden sıyrılmak. Suçlu, hayın, bayağının bayağısı buluyordu kendilerini, alçalmış ve kirlenmiş buluyordu.²⁹⁵

Osman, kendi kendine ilk cinsel deneyimini yaşadığında kendisini kirli hisseder. Artık o çocukluktan çıkmış ve yetişkinliğe adım atmıştır. Osman’ın kendisini tatmin etmesinin ardından suçlu ve kirli hissetmesi toplumsal baskıyla alakalıdır. Cinsellik topluma göre bastırılması gereken bir dürtüdür ve bunu kendinle ya da bir başkasıyla yaşamak yasaktır. Toplum baskısı bilinçaltına yerleşen birey, kendi tatmininden de tatmin olmaz.

O, rahatsız edeceğim, babam kızacak korkusuyla, büzüldükçe büzülürdü. Baba bir de, “Yapıştır sırtını sırtıma, ısınırsın oğlum!” demesin dünyalar onun olurdu. Işık Lisesinin ikinci sınıfında, gündüzlü öğrenciydi. Baba kimi haftalar onu pansiyonuna götürmezdi. Sarı lacivert şeritli kepini alırdı başından, karaladığı pusulayı gözlerine baka baka kepin astarı içine yerleştirir, Yedikule’ye yolları. Kapıyı hep de İffet Hanım teyzesi açardı. Başından hemen şapkasını alıp, hep de İffet Hanım teyzesi asardı askıya. Rastlantılar. Bu eve gönderilişine sevinirdi. Güler yüzle karşılanırdı. Beğendiği yemekler sorulur, pişer, konurdu önüne. Bayramlarda İffet Hanım teyze, kimseye vermediği harçlığı bir ipek mendille düğümleyip koyardı onun cebine. Bunlar çok önemli ama hepsinden önemlisi, kendisinden bir iki yaş büyükçe olan Sabire’ye duyduğu o gizli yakınlık. Yedikule’de oturmak istemiyorlar, bir sıçramayla

²⁹⁴ Seyda, 2013: 86.

²⁹⁵ Seyda, 2013: 86.

Nişantaşı'na atlamaya hazırlanıyorlardı. Sabire piyano dersi alıyordu. Tıngır mıngır derken Schubert'in serenadına kadar bir uzanış ki, onu her dinleyişte ağlayası gelirdi. Kimdir Sabire? Uzun kıvrıkcık kirpiklerdir. Mavi yeşil karışımı taş bebek gözlerdir. Ak ten üzerine al al olmuş yuvarlak yanaklardır. Surların tepesine tırmandıkları zaman, uçmaması için, kenarlarını sımşıkı tuttuğu kirazlı hasır şapkadır.²⁹⁶

Kuyu motifi psikanalizde kadın cinselliğini sembolize eder. Sabire'ye karşı cinsel hisler beslese de rüyasından Sabire bir 'nine' ye dönüşür. Sabire'nin bir 'haminneye' dönüşmesi ona hem saygı duyması hem de onu korumak istemesiyle alakalıdır. Osman, Sabire'yi tıpkı şey²⁹⁷'in yerine koyar, nasıl onunla 'ayıp şeyler' yapmak istemiyorsa Sabire'yle de yapmak istemez. Osman için 'şey' kutsaldır ve onunla cinsel ilişki düşünmek onu kirletmektir. Sabire'ye karşı da aynı duyguları besler. Sabire'nin annesini de annesi gibi görmek ister. Ne zaman evlerine gitse en sevdiği yemekler yapılır ve cebine bolca harçlık sıkıştırılır. İffet Hanım, gerçek bir anne gibi onu korur ve kollar. Osman'da belki babasıyla evlenirse; babasının tüm gerginliğini alacağını ve kendisine iyi bakacağını düşünür:

Bak,” diye konuştu kadın, “ Bu Sabire kızım. Sen de oğlum ol. Bir kızım, bir oğlum olsun. Bana bu yatağa geldiğin zaman anne de yabancı gibi durma, sarıl!”Tartının bir gözüne, Behiye halanın pek soğuk kaçan ilgisini, Şefika Hanım'ından salak Bülent'ine varıncaya kadar o evde kendisine kurulan ağır baskıyı koymuştu hemen, bir gözüne, babanın huysuz çocuk gibi birden patlak veren öfkelerini, dayaklarını koymuştu. Sabire, İffet Hanım teyze, baba ve kendisi. Babanın öfkeleri, parlamaları İffet Hanım'ın koruyuculuğu karşısında yumuşayıp yatışabilirdi. “O yapmadı. O suçsuz. O uslu bir çocuk, babası. “ üstüne kol kanat germiş bir kadın tasarladı! Aklı yattı bu işe. Pazarlık sonucu zorla katlanmış birinin ağırdan alışıyla, içini çekti.²⁹⁸

Osman, öz annesinin yokluğunu başka kadınlarla doldurmak ister. Dertlerine deva olacak bir 'koruyucu' ya ihtiyaç duyar. Ona kötülük yapanlar en yakınındakilerdir. Osman'ın hayatında güçlü bir 'anne' motifi olsaydı hayatı bambaşka olabilirdi. Fakat hiçbir zaman onu koruyup kollayan bir 'anne'ye sahip olamamış, babasıyla da ilişkileri büyüdükçe daha çok gerilmiştir.

Kendi vücudunda, o zamana kadar böyle kesinlikle tanımadığı birtakım gerilmeler duymaktaydı. Düşünmek istiyor olmuyor, düşünmekten kaçıyor olmuyor, aklı değnekle dürtülen, bilardo topu örneği, bir Hümeysra'ya, bir Fahrünnisa'ya, bir ev sahiplerinin çopur ahretliği Refika ablaya gidip vuruyordu, ama kendilerine hiç dokunmadan. Hep yakınlarından, uzaklarından geçecek, doğrusu

²⁹⁶ Seyda, 2013: 87.

²⁹⁷ İlk sevgilisi Fahrünnisa için 'şey' der.

²⁹⁸ Seyda, 2013: 89.

sıyırarak, yasak bölge gözetircesine, bu üç kız arasında mekik dokuyordu sersem aklı. Bir köşede, akşamüstünden serili kalmış hasıra çökmüştü. Sırtını duvara dayamıştı. Bahçedeki malta eriğinin dalları arasında yükselen ay göz kamaştırıyordu. Ama ne ay, nasıl ay! Koskocaman, koyu turunc kabuğu renginde, yer yer sanki kan pıhtılı, dost yüzlü. Beyninin bilinmedik bölgelerinde garip bir ışık dolaşıyor, onu sonsuzca mutlu kılıyordu. Yaşama açılış, yaşamın kapalı kapılarını zorlayıştı sanki. Bir mutluluk deniziydi. Soyunsa da kendini boşluğa salırsa, sıcak hava ılık su kesilir, kulaç atarak aya doğru çıkar yükselebilirdi. Kulaklarına tatlı fısıltılar duyuluyordu. Her şeyi, ama her şeyi başaracak bir erkek gücündeydi. Saatler ilerliyordu. Ay karşıdan çekildi. Sabah oldu, tan yeri ağardı... Hiç uykusu yoktu, hiç. Oysa yaşamından ikinci renkli düşü görüyordu: dallarında parlak, al, iri elmalar sarkan bir bahçeye girmiş. – Sabriye'nin şapkası. –Kimseye rastlamadan elma ağaçlarına doğru yürüyor. Ağaçlar yavaşça eğiliyor, alçalıyor. Ona tatlı yemişlerini sunacaklar. Arka planda kanatlı beyaz bir at uçuyor.²⁹⁹

Osman'ın gördüğü bu rüyada ağaç erkeği, dalları ise kadını temsil eder. Ağaçların yavaşça eğilip ona tatlı yemişlerini sunması, rüyasında gördüğü kadınların ona kendini sunmasını sembolize eder. Kanatlı beyaz bir atın uçması, Osman'ın cinsel isteğini belirtir. Vücudundaki gerilimi boşalttığına sanki uçuyormuş gibi bir hisse kapılır. Rüyadaki elma motifi, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yasak meyve hikâyesine bir atıf olabilir. Cinsellik bir tabu olduğu için, yaşanması yasaktır ve Osman'ın bilinçaltında rüyada bile olsa yasak olan bir şeyin yaşanmasının kötülüğünü anlatmak için elma motifi devreye girmiş olabilir.

Bu taş kesen zamanda, gene taş gibi oturup kalmış ve sadece içi yaprak misali titreyen çocuğun kafasından, biri yağlıca topluca ve ezici, biri küçükçe incede ve kıvrak, giyitlerinden sıyrılıp soyunmuş iki vücudun birbirleriyle buluşmalarının ve birbirleriyle sarılıp sarmaşıp kucaklaşmalarının her çeşidi, bir daha ömür boyu unutulmaz ve zihinden çıkmaz şekilde, yıldırım hızıyla akıp geçmekteydi.³⁰⁰

Komşularının yanında yaşayan genç kızla karşılaşınca Osman'ın aklından böyle düşünceler geçer. Artık cinsellikten başka bir şey düşünemez hale gelmiştir. Osman, böyle düşünceler içindeyken geciktirilmiş bir sorun patlak verir. Osman'ın sünnet olması gerekmektedir:

Sünnet düğünleri çoğun çocuklar anısıdır. Oysa perdeleri örtülmüş bir odaya arkasını dönerek oturup içerde olup bitenleri sanki görmüş gibi titreyerek seyreden çocuğun ergenlik çağının baskıya uğratılışıydı. Büyümüş aklı her şeye çoktan erer olmuş ve yatacak bir dişi aramaya çıkmışken, çocukluğa doğru itilişiydi. Ameliyat odasına götürüldü. Muşambalı, koca bir masaya yatırıldı. Kloroform koklatıyorlardı. Beyninde tınlamalar, çınlamalar duyarak, eteğini yukarı sıyıran genç hemşirenin yüzüne bakmaya sıkılarak kendinden geçti. Ona bakmış, “Büyüdü...” demişlerdi halaları. “Bunu yapmak babaya düşer,” demiş, savsaklamışlardı. Baba, şimdi babalık görevlerinden birini yerine

²⁹⁹ Seyda, 2013: 92.

³⁰⁰ Seyda, 2013: 102.

getiriyordu; geç olsun da, güç olmasın. Gözlerini eczanenin sedirinde açtı. Şöyle bir arandı, yoklandı ve sonunda anladı ki kendisine bıçak değmemiştir. Sorucu bakışlarını çevirdi babaya. Korkunç utancını, yalnızlığını dile getiremiyordu. Başlı kazan gibiydi epey sersem.³⁰¹

Mahmut Bey, bir erkek çocuğunun özel ilgilerinde babanın görevi olan hiçbir şeyi yerine getirmemiştir. Sünnet için bile geç kalmıştır. Sünnet için, çocuk psikolojisi açısından 0-3 yaş aralığı önerilirken Osman bir kadınla birlikte olabilecek erinliğe vardıktan sonra sünnet edilmeye çalışılmıştır. Neyse ki sünnet gerçekleşmemiş, doğuştan sünnetli olduğu anlaşılmıştır. Mahmut Bey için Osman'ın doğuştan sünnetli olması bir gurur meselesi haline gelmiş 'koltukları kabarmıştır. Sahip olunan erkek çocukların cinsel organlarıyla gururlanmak, babanın kendi erkekliğinde ve otoritesinde güçsüz hissettiğini gösterir. Kendisindeki eksiklikleri çocuğunun 'erkekliğiyle' kapatmak ister.

Osman'ın da dediği gibi sünnet olayıyla çocukluk dönemine bir geri dönüş olur ve devam eden bölümde Osman'ın okuldaki maceraları anlatılır.

Geçeklikten uzak bir roman dünyasının içine dalmış gitmişti çocuk. Sınıfta olup bitenleri yakından izlemeye çalışır, zaman zaman etkisinde de kalır, ama bir şeydir kendisini tutar, aralarına tam giremez, sokulamazdı. Orhan anlatırken yutkunurdu. İmrenirdi Orhan'a. Ama onun yerinde, onun gibi olmayı düşünemezdi. Daha başka, oldukça değişik bir çizgide durur, içten içe katıldığı, benimseyip kendisine mal ettiği ruhsal durumları, davranışları, görünüşte iteleyemeyen çıkmazlara girerdi. Eski atılganlığı mı kösteklenmişti, okuduğu romanlar, hikâyeler yüzünden, ayakyoluna ikide birde girmeyeceğine değgin verdiği tutulmaz sözlerin yıkıntısıyla kendine olan eski güveni mi sarsılmıştı? İnsan, kör testereyle kesseler, kısa günde iki, üç defa, ayakyoluna taşındığını kimseye açıklayamaz, eziklik duyar, utanıp sıkılır bundan. Gelgelelim, Kıynak Hüseyin ne eziklik duyuyor ne de utanıp sıkılıyordu. Her şeyi ulu orta açığa vururken utançsızdı, korkusuzdu, yürekliydi. İplemiyordu kimseyi. Onda, gününe göre adeta saygı, gününe göre korkunç bir tiksinti uyandırıyor, birbirini silip götürmeyen bu karşıt duygularla onu bunaltıyordu. Bir mikroptu sanki Kıynak Hüseyin, insanın kanına girer, tatlı tatlı başını döndürür, nice pişmanlıklara çanak tutar ve nice pişmanlıkların yükünü hafifletirdi. Açıklarken hiç çekinmezdi: "Ben hemen içeri seğirttim, geceleyin yatakta, gündüzleyin aylakta bakıp el arabasına bindiğim çıplak tasviri kaptım geldim."³⁰²

Osman, kendisini bulma yolundaki serüvenine devam eder ve kime benzeyeceğine karar veremez. Orhan ve Hüseyin'in bazı davranışları hoşuna gitse de yine de onlar gibi olmak istemez. Osman'ın kimseye benzemeyen toplumun yarattığı 'normal insan' icadından çok başka ruh halleri ve davranışları vardır. Kendisini hem bulunduğu kalabalığa ait hem de bu kalabalığın dışında hisseder. Kendi vücuduna bile hâkim olamaması, başkalarına olan

³⁰¹ Seyda, 2013: 103.

³⁰² Seyda, 2013: 121.

güvenini kaybetmesi yetmiyormuş gibi kendisine olan güvenini de kaybetmesine neden olur. Toplumsal baskıdan dolayı yaşadığı durumu kimseye bahsedemez, çünkü günde iki üç kere gerilimini boşaltmak için tuvalete gitmek hoş karşılanmaz. Toplumsal baskının yarattığı gerilimi ve daha sonrasında gelişen yabancılaşmayı Ernest Jünger şöyle tanımlar: “Ataların sonsuz silsilesi, onun peşi sıra yerde sürüklenmekte. Bin tane bağ ve görünmez ip, yakalayıp bağlamış onu, balta girmemiş ormanın bataklığının kök dokusuna ki bu ormanın mayalı sıcaklığında, kendi ezeli tohumu vücut bulmuş. Gerçi dürtülerin vahşeti, acımasızlığı ve gözleri alan rengi, toplumun ani istek ve hazlarının dizginlendiği binlerce yılda, pürüzsüzleşmiş, yontulmuş ve frenlenmiş. Gerçi giderek artan incelik, onu durulamış ve ona asalet vermiş. Ama hala varlığının temelinde hayvansal olan özelliği uyumakta. İçinde hala çok fazla hayvansallık var. [...] Alışkanlık ve hoş giden biçimler kisvesine bürünen hayvansallık. Ancak hayatın dalgalı virajı ilkel insanın kırmızı çizgisine döndüğünde, maske düşer. Her zamanki gibi çıplak olarak ortaya fırlar, o, yani ezeli insan, yani mağara sahibi insan. Bağlarından kurtulmuş olan dürtülerinin bütün dizginsizliğini sergileyerek. [...] Bu mücadelede zayıf olan yerde kalır, oysa galip, silahını daha da sıkı kavrar, öldürdüğü insanın üzerinden atlayarak, hayatın daha da derin kısımlarına, mücadelenin daha da derin bölgelerine doğru ilerler.”³⁰³

Kimi zaman, yetke elden gider, giderse ortalık karışır korkusuyla mı nedir, araya elçi koymadan, doğrudan doğruya kimseye konuşmazdı baba. Babasından gördüğünü uygulardı. Hacı Ömer Şakir Bey de, kızlarına ve oğullarına buyruklarını çoğu zaman eşi Nazire Hanım aracılığı ile ulaştırmış. Onlarla yüz göz olmak istemezmiş. Kendisini sevmesinler zarar yok, ama korksunlar çekinsinler, sayınsınlar!³⁰⁴

Freud’a göre, bizler Oidipus’un kaderi karşısında duygulanırız. Onun üzerindeki lanetin aynısı bize de yüklenmiştir. Hepimiz ilk cinsel arzularımızı annelerimize ve ilk nefret, şiddet duygularımızı babalarımıza yöneltmeye mahkûm edildiğimiz için etkileniriz.³⁰⁵ Her insan Freud’un deyişiyle “gerçeklik ilkesinin”, “haz ilkesinin” bastırma sürecini yaşamak zorundadır, ancak bazılarımız ve hatta bütün toplumlar için bu baskı fazla olabilir ve bizi hasta edebilir.³⁰⁶

Freudyen psikanalizde, oğlan çocuğun babayla ilişkisi, Karl Abraham’ın kullandığı “ikirciklilik” terimiyle kodlanır. Buna göre, oğlan çocuğu bir yandan kendisine rakip saydığı babasını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kin ve nefret besler, diğer yandan da ruhunda her

³⁰³ Jünger, 1922: 2.

³⁰⁴ Seyda, 2013:140.

³⁰⁵ Moran, 1994: 137.

³⁰⁶ Eagleton, 1990: 174

zaman ona karşı belli bir sevgiye yer verir, iki tutumun bir araya gelmesiyle baba özdeşleşmesi gerçekleşir. Hayranlık duyulan babaya öykünme arzusunu, onu rakip güç olarak ortadan kaldırma ve yerini alma düşüncesi takip eder. Oğlan çocuk, ruhunda kalıcı bir yer edinen baba özdeşleşmesini gizleyerek kendi beni içine aktarır ve bu benle karşıtlık içinde, ondan bağımsız bir parça olarak varlığını sürdürür. Freud, ben kapsamına alınan bu özdeşleşmeye, anne ve baba etkisinin mirasçısı anlamına gelen ‘üst ben’ adını vermekte ve bunu önemli işlevlerin kaynağı saymaktadır. Ben ile üst ben bir araya gelerek baba rolünü oğlanın ruhunda oynayıp dururlar. Genellikle oğul ile baba arasındaki ilişki, ben ile üst ben arasındaki ilişkiye dönüşür.³⁰⁷

Erkekler kendilerini Tanrı’yla bir tutarlar. Eski kültürlerdeki ‘hükmeden Tanrılar’ hep erkek olarak tasvir edilir, kadınlar ise doğurganlığın, bolluğun ve bereketin temsilcileridir.

Onun şimdiki içten, yürekte yakarışının temelinde değişmiş bir şey yoktu; gene, babanın kendisini dövmesi dileğini barındırıyordu. Ancak biraz dallanıp budaklanmış, ellerine bolca para geçerse, babanın yeni bir takım giysi yaptırması, ayakkabı ve palto yaptırmasına kadar, Mektupçunun kızı ile Melahat’ın kendisini “deli gibi” sevmelerini istemeye kadar uzanmıştı. Cemil gibi o da, başını yukarı kaldırdığı zaman, gözlerini kubbede bir lahza tutmaktan kendini alamıyordu. Fındık ağacının altındaki zamandan bu zamana, kırmızı taydan, yaramazlıklardan cayıp, hamamda gözlerine sabun kaçarsa ağlamayacağına söz verip, bütün bu gözden çıkardıklarına karşılık büyük babanın iyileşmesini dilediği günden bu yana, biricik dileğinin yerine getirilmeyişinden epey gücenciklik duymuş ve Tanrı için kuşkuya kapılmış olsa bile, kuşkularını yok edip inancını tazeleyerek, gözlerini kubbede bir lahza tutmaktan alamıyordu. “Allahım!” Sen büyük babamı iyileştir, gerisine karışma! Diye giriştiği pazarlığın sonu fos çıkmıştı.”³⁰⁸

Osman ‘normal’ bir aileye sahip olmak istemektedir. İçinde anne-baba ve çocukların birbirleriyle uyum sağladığı bir yuva ister. Her insan içgüdüsel bir şekilde ailesini, kimliğini, benliğini bilmek ister. Bir yere ait olma duygusu hepimizin içinde var olan bir duygudur. Onun ‘anne’si ve kardeşleri yalnızca uyurken Osman’a aittir. Herkes o uykudan uyandığında çatışmalar, çekişmeler, kıskançlıklar ve anlaşmazlıklar başlar:

Eve dönünce, anne ile kardeşlerin yattığı odaya girdi. Mışıl mışıl uykudaydılar. Soluk almaya bile çekinerek, onları uzunca bir süre seyretti. Uyuyan insanı öldür umarsız uykuda, boş umarsız uykuda, sev umarsız uykuda, okşa umarsız uykuda; sana ne kadar uzak, sana ne kadar yakın ve senin. “Benim...” diye mırıldandı. Anne onun, kardeşler onun, bütün ev onun. Annesi, kardeşleri, evi... Yıllardır yakın akrabalar yanında özlemini çektiği sıcak yuva! Sonra, birkaç ceviz sandalyeden başka eşyası kalmamış konuk odasına çekildi. Saçaklı perdeler de gitmişti. Yatağını oraya seriyordu. Yatak da

³⁰⁷ Uğurlu, 2008: 1722.

³⁰⁸ Seyda, 2013: 144.

yataktı ya pide gibi. Bir zamanlar Kadıköy'deki evde, Fahim'le birlikte tepinirlerdi kuş tüyü şilteler üstünde. Babaanne, öleceğine yakın, "Bakır tencereler, kuş tüyü şilteler Osman'ın demiş."³⁰⁹

Mehmet Seyda'nın 'Bir Gün Büyüyeceksin' ve 'Yanartaş' romanlarında Orhan adlı arkadaşının başından geçen tecavüz olayı vardır. Tecavüz edilen Orhan, daha sonra cinsel tercihini değiştirmemiştir fakat *İhtiyar Gençlik* adlı romanda tecavüzden sonra Ali Şahap cinsel tercihini değiştirip hemcinslerine yönelmiştir: "Ne var ki, adı kötüye çıkmıştı Ali Şahap'ın. Onunla uzun boylu konuşmayacaksın. Şiirini dinle geç. Ona uzak duracaksın. Dostluk edene iyi gözle bakılmaz. Küçükken kandırmışlar Ali Şahap'ı, bağlara götürmüşler, sonra..."³¹⁰

Mehmet Seyda'nın gençliğini yaşadığı 1930'lu yıllarda eşcinsel olan kişilerle muhatap olmak ayıplanır, sadece ayıplanmakla da kalmaz muhatap olan kişi de eşcinsel olarak anılır. Toplum baskısıyla hareket eden insanlara inat Osman, Ali Şahap'la samimiyetini devam ettirmiş ve onu yok saymamıştır:

Tınmadı. Yasaklanan şeyleri yapmanın çekimi dolayısıyla değil, Ali Şahap'ı koskoca okul içinde kendine en yakın kimse gördüğü için, sözler bir kulağından girip bir kulağından çıktı. Onun öyle bir yanı varsa olmuşa, üzerinde başkaları dursun. İçten, tatlı, dokunaklı sesiyle şiirler okusun Ali Şahap. Gerisi ilgilendirmez.³¹¹

Mahmut Bey ev içinde ya da dışarıda kime neye kızarsa kızsın hırsını Osman'dan almaktadır. Bir bakıma Osman'ı bilinçdışında yaşadığı tüm olumsuzlukların sorumlusu olarak görür. Sanki Osman üç-dört evlilik yapmasına sebep olmuş, huzurunu kaçırmış ve artık mutlu olamıyordur. Osman, ne yaparsa yapsın –biraz da annesizliğin etkisiyle zaten hırçındır- babasının gözüne giremez. Aşağıda bahsi geçen dayaktan sonra Osman evden ayrılır bu ayrılış sonun başlangıcıdır. Daha sonra *Yanartaş* romanında da göreceğimiz bu dayak hadisesiyle Osman babasını, vefat edene kadar görmeyecektir:

"İt herif, sen ne zaman adam olacaksın?" diye sordu. Çocuk bu soruya şaşmıştı:

"Efendim, baba?" dedi.

Baba:

"Sana soruyorum teres, sen ne zaman adam olacaksın?" diye yineledi. Yüz havlusuyla onun yüzüne vurdu.

"Ha, ne zaman?"

³⁰⁹ Seyda, 2013: 145.

³¹⁰ Seyda, 2013: 151.

³¹¹ Seyda, 2013: 152.

Çocuk, elini acıyan yanağına bastırıp, “Hii, yanağım!” dedi.

Beti benzi uçmuştu. Havluyu karyolaya fırlatarak, çocuğu tokatlamaya girişti:

“Ha, sana soruyorum it; itlikten vazgeçip ne zaman adam olacaksın?”

Çocuk, elleri ve kollarıyla yüzünü korumaya çalışıyordu. Buysa, babayı daha çok sinirlendirmekteydi.

Tokatları indirirken yüzü sapsarıydı:

“İt herif, ya sen adam olursun, ya ben seni gebertirim dayaktan!”

Baba artık kendini hepten yitirmişti. Çocuğun rastgele yerine vuruyor ve homurdanıyordu:

“Ağaç yaşken eğilir kadın, yaşken... Sertleşti mi eğemezsin!”

Anne çırpındı:

“Anladım evet, ama burnu kanıyor.”

Burnundan kan gelen çocuk:

“Bırak anne bırak, hırsını alsın babam!” dedi.

“Hani nerde bastonum? Bastonum nerde? Geberteceğim. Ya, benim istediğim gibi adam olacak ya da geberip gidecek. İki rahmetten biri... Bastonum nerde?”

Anne kollarını açtı. Kapıda durdu. Kendi çocuklarıyla dövülen çocuk arasındaki yazgı birliğini o anda kavramış çıldırarak gibi olmuştu:

“Hayır, olmaz bey, olmaz!”

Baba, o aşılmaz annelik kalesini görmezlikten gelip, daha çok da annenin yuvalarından uğramış çılgın gözlerini görüp, çocuğa döndü:

“Yıkıl köpek, defol karşımdan!”

“Pe... pe... Peki!” diyebildi çocuk.³¹²

İhtiyar Gençlik romanı daha çocuk yaşta kendisini ‘ihtiyar’ hissededen bir gencin romanıdır. İyice gerilen baba-oğul ilişkisi, geçim derdi ve kaybedilen değerlerin anlatıldığı romanda Osman karakteri artık gençlik çağında, kişiliği oturmuş ve nasıl yaşamak istediğini bilen bir birey haline gelir. Osman, artık babasından bağımsız yaşamaya başlayacak ve kendi düzenini oturtmaya çalışacaktır.

4.1.7. Yanartaş 2

Yanartaş’ın ikinci cildinde Osman’ın askerlik anılarıyla birlikte Zonguldak’ın içinde bulunduğu durum ve İkinci Dünya Savaşı’nın ülkemize etkileri anlatılmıştır. Roman, 1941 ile 1943 yılları arasında yaşanan olayları kapsamaktadır.

Yanartaş 2 romanı ‘Ben-Zonguldak- Dünya’ üçlemesiyle her bölümde ilerlemeye devam etmiştir. Roman Osman’ın Kırklareli’nden İstanbul’ a gelişiyle başlar. Osman askeriye teslim olur ve sicilinden dolayı önce Çaycuma’ya daha sonra ise Beycuma’ya sürülmesi anlatılır. Karısıyla görüşür ve ikinci çocuklarının doğacağı haberini alınca askerden kaçar. Yakalanarak askere geri döner.

³¹² Seyda, 2013:167.

Romanda ana izlek olarak Osman'ın ülkenin o zamanki iktidarıyla ters düşen düşünceleriyle mimlenmesi sonucunda askerliğinin zorlu geçmesi ve Osman'ın bu olaylar içinde ruh halinin nasıl şekillendiğinin üzerinde durulmuştur.

Romanın daha ilk sayfasında Mehmet Seyda bize kendi sesini duyurur:

İyi-kötü yasaları, antlaşmaları, büyük olayları, savaşları, devrimleri anlama çabasındayız. Yürek buran büyük yazarları, yol açan büyük adamları öğrenme, kendimizi onlara benzetme çabasındayız. Bu olaylar ki bizi her zaman aştı, bu adamlar ki büyüklükleriyle bizi her zaman ezdi; ya bizler, mayasında bayağılıklarla yücelikler iç içe oluşup gelişen bizler, yel önünde toz olan bizler; ufacak umutlarımızla, mutlu olma düşlerimiz dileklerimizle; daha bir sürü ipe sapa gelmezliklerimizle bizler... Neredeyiz? Elbette, bir yerde, artık, 'yanar taş' sadece kömür değildir; büyük insanın tutuşturduğu bütün Dünya ve Dünyanın yaktığı küçük insandır.³¹³

Romanın ismi bize kömürü çağrıştırır, oysaki Mehmet Seyda, bize 'yanar taş'ın insan olduğunu, bu romanın bu mantıkla okunması gerektiğini daha ilk sayfadan bize sezdirir. Romanı okuyunca anlayacağımız gibi *Yanartaş*'ın ikinci cildinde kömür işletmeleri ve Zonguldak ön planda değildir. Ülkenin ekonomik ve sosyal durumu anlatırken Zonguldak arka planda anlatılan bir öyküdür. Osman'ın askerlik süresince yaşadıkları ve ruh halinin ne yönde şekillendiği anlatır. Yani bu romanda önemli görülen Osman'dır. Diğer tüm hikâyeler asıl olayı destekleyen, dönemin kültürel yapısını anlamamızda yardımcı olan öğelerdir.

Romanda yer alan belgeler tarihi gerçeklik taşır. Fakat konumuzla ilgili olmadığı için dönemin siyasi ve sosyal yapısının sadece Osman üzerindeki etkisinin nasıl olduğu konusu üzerinde duracağız.

İlk bölümde Adolf Hitler'in konuşma metni verilir daha sonra Osman okura hatırlatılır:

Her gece otuz kilometre, "tam teçhizat" gidilen yol boyunca beş kilometrede bir beyaz atından inerek atını asteğmene veren Güneş Bey, manga dizisinde Zonguldaklı Osman'ı buluyordu. Onunla dereden tepeden konuşuyordu. "Nihat tezkereyi alıyor, yazıcı sen olacaksın!" diyordu.³¹⁴

Roman Osman'ın not defterinden alıntılar, günlükleri, siyasi belgeler ve eşiyile mektuplaşmalarından oluşan bir bütündür. Mehmet Seyda'nın her romanında olduğu gibi *Yanartaş* romanında da cinsellik işlenir. Yalnız diğer romanlarından farklı olarak bu romanda cinsellik ayrıntılarıyla işlenmez, cinsellik bu romanda; erkeklerin askerlik muhabbetleri içinde

³¹³ Seyda, 2016: 7.

³¹⁴ Seyda, 2016: 17.

geçen bir konu ve zor hayat şartlarında ayakta durmak için kadınların düştüğü çukurdur. Cinsellik konusu *Yanartaş 2*'de arka planda kalmıştır:

Gençlerin kendi aralarında açık göz ve kabadayı geçinişleri gibi, yaşlılar da “siyasi” geçinirler, günün olaylarını izleyerek konuşur, tartışırlardı. Zonguldak’a bir tiyatro kumpanyası gelecek de, Çaycumalı delikanlı gitmeyecek, görmeyecek. Tanrı yazdıysa bozsun! Oyuncu kızlardan birini tavlamayacak, alıp yakın köye getirmeyecek, onu elden ele geçirip günlerce kapatmayacak. Tanrı yazdıysa bozsun! Hovardalıktan yana en yakınlarına, babalarına dayılarına, emmelerine çekmişlerdir. Bucaktaki o “Frengi Savaş İstasyonu” boşuna mıdır? Azıcık sağına soluna bakan, köylere doğru yayılan kişi, epey burnu düşük adam görür. Bir zamanlar Zonguldak’ta, iskele başının oralarda balozlar açmış Fransızlarla İtalyanlar. Toprağın altında duran madenleri işlettikleri gibi, bu biçim genelevleri de işletmişler. İşletene göz yummuşlar. Onların anısıdır, onlardan kalmadır frengi. Safranbolu’yu tümüyle içine alır. Nedir, balozların yerlerinde yeller eser şimdi. Yok, esmez; boydan boya yeni yapılarla dolmuş, örülmüştür oraları. Apartmanlar, Belediye, Gümrük, Postane, acenteler ve Halkevi.³¹⁵

Yaşar, Osman’ı ziyarete gelmiştir. Köyün hocası da onlara evini açmıştır. Daha sonra hocanın büyük kızıyla yüzbaşının bir hikâyesi, küçük kızıyla da arkadaşı Yaşar’ın aşk hikâyesi anlatılacaktır. Hocayla oluşan olaylar romanda böylelikle tamamlanır. Yaşar, Osman’ı özlediği ve düşündüğü kadar Osman’ın da kendisini düşünmediğinin farkına varır. Osman, karısına ve çocuğuna karşı duygusuzdur. Askerliğinin zor geçmesi ve askerlik süresince mutluluğun ne olduğunu sorgulaması sonucunda kendisini bir bunalımın içinde bulur. Sonunda ise kendisi dâhil herkese yabancılaşır:

Soyunurken kocasından yana göz attı. Cıgarasının ateşi parlayıp sönyordu. Postallarını, tozluklarını çıkarmış, merdiven başına koymuştu. Dağıtamadığı bir efkârın pençesinde bunalıyordu. Biraz kızını sevmiş, kendine alıştırmaya çabalamıştı. Ama onda bile gevşek ve sanki isteksiz...³¹⁶

Yaşar, Osman’a ikinci çocuğun müjdesini verir. Zaten akli karışık olan Osman, Yaşar’ın beklediği tepkileri veremez, yalnızca Yaşar’ın karnını okşamakla yetinir. Osman’ın daha önce de edebiyatı; sığındığı bir liman olarak gördüğünü belirtmiştik. Evliyken de tıpkı çocukluğundaki gibi evde mutlu olmak için kitaplara sığınır. Aslında tek mutluluğu kitaplardır ve askerlik süresince bu mutluluk elinden alınmış, zorluklarla karşılaşınca da Osman, kendisini bulma sürecinde sıkıntı yaşamıştır. Henüz kendisini tanıyamadan başka bir insanla evlenmiş, içindeki çatışmalara bir yenisini eklemiş daha sonra bu evliliğe alışmadan

³¹⁵ Seyda, 2016: 63.

³¹⁶ Seyda, 2016: 100.

çocuk sahibi olmuştur. Hem sosyal yaşantısında huzuru bulamamış hem de düşünsel yolculuğunda çeşitli zorluklarla karşılaşmış olan Osman, giderek yalnızlaşmıştır:

Ben de öyle sanıyorum,” diye mırıldanan Er yarı dönmüş, dirseğini yatağa, başını avucuna yaslamıştı. Demin karnında gezinen öbür eli hareketsiz kalmıştı. Kendi yalnızlığında karısını da yalnızlaştırıyordu. “Ben orada, evimde mutlu muydum bilmem. Kendimi bir uyusukluğa bırakır, kitaplara bakar, yazılarıma el sürer, mutlu olduğum sanısına kapılırdım. Onu biliyorum. Geçen gün küçük defterimi karıştırırken bir not buldum içinde: Okumasam da olur, yazmasam da... Yeter ki, alıştığım şeylerin arasında olayım!” diye yazmışım.” Öfkeli, kırgın bir sesle ekledi: “Daha açık bir şey söyleyeyim mi sana! Yolum çoktan çizildi artık. Gerçekten çizildi. Yalnızlık var bunda, sonuna kadar yalnızlık. Eşten, dosttan, çocuktan uzaklık var bunda. Sonuna kadar uzaklık.³¹⁷

Romanda iki tane yardımcı hikâye anlatılmıştır. Bu hikâyeler romanın basılmasından önce yayımlanmış hikâyelerdir. Devrekli Hasan’ın karısı Emine’nin tecavüz edilip öldürülmesi ve hocanın iki kızının evlenme hikâyeleri daha önce başka isimlerle kaleme alınmış hikâyelerdir. Mehmet Seyda’nın romana eklediği bu hikâyeler konudan bağımsız niteliktedir. Belki de romanın temposunu biraz yükseltmek istemiştir. Bu konuda Fethi Naci’ye³¹⁸ katılıyoruz.

İkinci çocuğunun doğum haberini alan Osman, askerden kaçır. Bu kaçır esnasında köpeklere yakalanan Osman çocukken halasının evinden kaçtığı zamanki köpek macerası aklına gelir. Burada üstünde durulması gereken Osman’ın otoriteyle anlaşamaması ve zorluklar karşısındaki tavrının kaçma eylemiyle sonuçlanmasıdır. Bulunduğu yerden mutsuz olması onu hep kaçma eylemine itmiştir. Huzursuz olduğu yerlerden kaçamasa da bu istek bilinçaltında büyüyerek, korkuyla bütünleşmiştir. Bastırılan duygular daha sonra etkisi çoğalarak dışa yansır. Osman da bu süreçten geçmektedir:

Ne kadar yakınına geldiklerini ancak kızgın gırtlak solumalarıyla, kulak yırtan, sırt ürperten havlayışlarından anlayabiliyor, ne yapması gerektiğini tam kestiremiyordu. Paçadan, koldan bir kapmalarına, düşürmelerine bakar. Hiç korku göstermemeli, geliş hızıyla yürüyüp geçmeliydi ortalarından. Hayır, durmalı, yere çökmeliydi. Çıplak adamı ısırmasın, çökmüş olana ilişmezdi köpek. Bunu bir kere, çok küçükken, Büyükbaba ölmeden, ya da onun öldüğünü duymadan önce, kaçtığı Ada’nın çamlıklarında denemiş, olumlu sonuç almıştı. Hala evinden kaçtığı geceydi. O zamandan bu zamana, insanda sinirler mi zayıflıyor, şartlanan korku duygusu mu derinleşiyor nedir, şimdi bunu yinelemek gelmezdi elinden. Hem bunlar iki kıyırık ada köpeği değil, yabancıya aman vermez, kurt

³¹⁷ Seyda, 2016: 101.

³¹⁸ Mehmet Seyda, böylece “gerçekçi, tarihsel ve belgesel roman” yazdığını sanıyorsa, yanılıyor; çünkü *Yanartas* roman değil. 164 sayfalık bilgi ve belge toplamı+ Mehmet Seyda’nın anıları ya da 1937-1943 yıllarındaki özyaşamöyküsü. (Naci,2012:342-346)

boğar koca köy köpekleriydi. Ve çemberi daraltmışlardı. Ve soğuk bir ter boşanıyordu kuyruk sokumundan. Korku ta iliklerinde yaşayan bir titreşimdi artık, tam yerinde, sırasında, bir engele uğrayarak frenlenmiş kaçma isteğinin ta kendisi.³¹⁹

Osman, romanın sonunda iyice kendisine yabancılaşır. Bu noktada eş benliklerin yansımasını da görürüz. Bir yanı yazar olmak ister, bir yanı oyuncu. Kısacası ‘kendinden’ başka herkes olmak ister. Eş benlik, ruh hali normal düzeyde olan herkeste bulunan ayrı kişiliklerdir. Bu kişiliklerin ayrı ayrı bedenleşerek gerçek algılanması ve ona göre davranılması kişilik bozukluğudur. Bir yazarın birçok kişiyi kendinde barındırması doğal bir durumdur. Yaratmak için farklı duyuş özelliklerine sahip olmak gerekir. Burada Mehmet Seyda, kendinden soyutlanma isteğini dile getirir:

Hay gözünü sevdiğim! Bilmesi gerekir ya, soruyor işte. O, kendini göz önünde tutarak saklama eğilimiyle, birbirinden önemli, ya da önemsiz işlerin, görevlerin sahibiyim: Halkevi’nde rejisörüm, Şehir Kulübü’nde üyeyim, Tütülim’de (Türk Tütün Limitet Şirketi) ikinci yazmanım. Uzak bir gün, Gülhane Parkı’nda oturmuş, yanımdaki arkadaşa, Tolstoy çapında bir yazar, eğer onu olamayacaksam, büyük bir oyuncu olmak istediğimi söylemişim. Şu demekti; başkalarının oyunlarında ya ben rol alacağım, ya da başkaları, benim yaratacağım rolleri oynayacak. Her ikisinde de, kendinden, öz varlığından bir kaçış, başka, yabancı kişiliklere sığınış. Anlayamayarak, “Yok öyle şey. Hayır, yok öyle şey. Önce kendin üzerinde karar kıl!” diye azarlamıştı beni. Oysa kararım açıktı; kendim olmak istemiyordum, kendime “uğur” getirmiyordum, çok itilip kakıştırlıyordum, bir diken gibi batıyordum kendi kendime, rahatsız ediyordu bu beni.³²⁰

Romanın son bölümünde Osman, askerden kaçarak arkadaşı Necmi’nin kimliğiyle, başka biri olarak İstanbul’da işe girer. Yakalanması çok uzun sürmez ve yakalandığında ise kendisini tanıtır. Başka bir insan olmak, kısa süreliğine de olsa onda özgür olma hissini yaratmıştır. Kimseye ya da bir şeye bağlı olmadan yaşamak... Belki de yazarın tüm hayatı boyunca çelişkisi içinde kaldığı bağlılık ve özgürlük hissi onun yaratımındaki en büyük etkidir. Küçük yaşta annesini kaybetmesi nedeniyle bir nesneye bağlanma isteği zıttını beraberinde getirir ve en ufak bir çatışmada kaçma isteği doğurur. Yazarın da dile getirdiği gibi başkalarında ‘çoğalmak’ özlemini duyduğu yaşam biçimidir:

Baş komisere, ilgilendiğim işleri parmaklarımla bir bir sayarken, hala da tedirgin ediyordu. Yabancılar da yaşamak güzeldir, bunu o da anlamıyordu. Kuyruk sıkıştığında, fırt fırt kaçıp, orada burada yaşam sürdürmek, bir bakımdan, çoğalmaktır.³²¹

³¹⁹ Seyda, 2016: 250.

³²⁰ Seyda, 2016: 279.

³²¹ Seyda, 2016: 279.

Mehmet Seyda da yazma dürtüsü bir sağaltım aracı gibidir. ‘Yazmak’ büyük bir eylemdir. Yazınca sanki dünyada bir şeyler ya alt üst olacak ya da tamamen değişecektir. Yazmak, unutmamanın, unutulmamanın en büyük göstergesidir. Yazmak, yazar için ölümsüzlüğün belgesidir:

Karakol karakol, posta posta götürülürken –Yeterli param olsa jandarmaların yol paralarını da çeker, gideceğim yere bir günde giderdim,- yol gerçi yedi gün uzadı, ama üç konakta geçirdiğim “o demleri” unutamıyorum nedense. Boyuna onlar geliyor aklıma. Oysa ben unuturum, unuttur giderim. Yazarsam sanki bir şey olacakmış gibi, içimden: (DUR, BEN BUNUN ROMANINI YAZAYIM DA...) diyorum.

322

Tutuklandığında karısı Osman’ı ziyarete gelir. 30 km’lik yürüyüşten ve açlıktan sonra Osman’ın hiç hali kalmaz. Bir daha kaçmaması için hayvanlar gibi hem boğazından hem de ayağından zincirlenir. Tüm bu muameleler karşısında artık gücü kalmamış, deyim yerindeyse ‘insanlıktan çıkmıştır.’ Yaşar Osman’ı görünce ‘sana ne olmuş böyle’ diye ağlamaya başlar. Osman ise ‘bir sirkte son, tehlikeli numarasını yapmış, alkışları izleyen biri gibi sırttım ona. “DUR BEN BUNU YAZAYIM DA...” dedim içimden. Yazdım. Artık yapılacak hiçbir şey kalmadı. Ya da çok az kaldı. Anlamış anlamamış gibiydim.” Diyerek iç konuşmayla romanı bitirir. Artık Osman, tamamen yabancılaşmıştır. Böylelikle Osman’ın giderek artan kendisine ve topluma yabancılaşma süreci biter.

³²² Seyda, 2016: 285.

4.2. Hikâye İncelemeleri

Mehmet Seyda'nın elimizde 9 tane hikâye kitabı bulunmaktadır. Bunlar; *Beyaz Duvar*, *Zonguldak Hikâyeleri*, *Baş Göz Etme Zamanı*, *Oyuncakçı Dükkânı*, *Garnizonda Bir olay*, *Anahtarcı Salih*, *Kör Şeytan*, *Bana Karşı Ben*, *Kapatma*'dır. Bu kitaplarda yer alan hikâyeler birbiri içinde tekrar yer almıştır. Örneğin *Kör Şeytan* hikâye kitabında yer alan *Garnizonda Bir Olay* hikâyesi aynı isimle başka bir hikâye kitabına adını verecektir. *Beyaz Duvar* ve *Zonguldak Hikâyeleri* adlı hikâye kitapları daha sonra romanlaştırılmıştır. Bazı hikâyeler isimleri değiştirilerek başka hikâye kitaplarının içinde yer almıştır. *Çemberler 1-2-3* hikâyeleri daha sonra aynı şekilde alıntılanarak *Bir Gün Büyüyeceksin* ve *İhtiyar Gençlik* romanlarının bir bölümünü oluşturacaktır. Yaşamından kesitler bulunmayan hikâyelerinde toplumsal sorunları ele almıştır. Yazarın hayat hikâyesiyle bütünlük sağlayan ve psikanalitik incelemeye uygun bulunan *Garnizon'da Bir Olay*, *Kör Şeytan* ve *Bana Karşı Ben* hikâye kitaplarında bulunan hikâyeler incelenmeye uygun bulunmuştur.

4.2.1. Garnizonda Bir Olay

Garnizon'da Bir Olay hikâye kitabının içinde yer alan hikâyeler:

- Yangın
- Garnizon'da Bir Olay
- Yarıda
- Çemberler 1-2-3

Garnizonda Bir Olay hikâye kitabını psikanalitik incelemeye tâbi tutmamızın sebebi; hikâyelerde Mehmet Seyda'nın yaşam öyküsüne dair izler bulunmasındandır. Bu noktada, alıntıladığımız parça bizi destekler niteliktedir:

Yarbayın oğlu, eczacının oğlunun ağzını arama fırsatını bulabildi gene de:

“Mektubu yazdın mı, hazır mı?”

“Evet.”

Bütün gece pencereler kapalı, perdeler inik. Nasıl vereceksin?”

“Gece açıyor, o zaman...”

“Karanlıkta bahçeye attığını göremez.”

“Bahçeye atmayacağım ki...”

“Ya napıcaksın?”

“Kapıyı çalıp eline vereceğim.”

“Hadi be, olur mu? İçerde babası var, kardeşleri var.”

Eczacının oğlu:

“Babası vardiyadan gece yarısı dönüyor,” diye anlattı, “kardeşleri erken erken uyuyor. Benim odadan gözliyorum, şimdi camı açacak dediğim an, hiç yanılmıyorum arkadaş camı açıyor.”³²³

Mehmet Seyda'nın romanlarında kadın karakterler genellikle baba ya da anneden bulamadıkları sevgiyi başkalarında ararlar. Bu hikâyede de Muhsine aile hayatından görmediği ilgiyi yabancılardan bekler:

Muhsine kışları İstanbul'a okula giderdi. Yaza doğru döner gelirdi. Gelirdi de ortalığı birbirine katardı, evin bütün perdelerini, pencerelerini açar, bir kenarında sedir duran mutfakta jimnastik yapar, belinde karnında kalçasında birikmiş yağ varsa eritmek için, sedir üstünde bacaklarını havaya kaldırıp makas hareketleri yapar, göreni gözetleyeni deli ederdi, deli. Karakış ortasında annesi öldü. Muhsine apar topar geldi biri üç yaşında oğlan, öbürü bir yaşında kız, iki küçük kardeşinin bakımını üzerine aldı. Kadın bilgisizin tekiymiş meğer dördüncü çocuğunu düşürmek isterken, pamuğa sarıp firkete mi ne kullanmış, bir kanama, haydi. O zamandan bu zamana, hemen hiç açılmıyordu onun patiska perdeleri, pencereleri. Yalnız Eczacının oğlu iyi biliyor; geceleri ortalıktan el ayak çekilince açılır, gündüzleri şöyle bir aralanıp bakana “Gece.” dercesine hemen kapanmakla, içerde oturanın bir yandan bunalmışlığını, bir yandan dışarıyla ilgisinin kesilmediğini belli ederdi.³²⁴

Eczacının oğlu -yani Osman- yarbayın oğluyla yakın arkadaştır. Kızlarla olan ilişkilerinde birbirlerine destek olurlar. Muhsine de tıpkı *Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı*'ndaki Mehlika karakterine benzer. İkisi de ‘hak ettiklerini düşündükleri’ yerlere gelebilmek için erkekleri kullanırlar. Onlar için dikkat çekmek ve ilgi odağı olmak her şeyden önemlidir:

Ve yarbayın oğlu her şeye sahip çıkıcı huyu ile “Hadi bakayım Apti, gir içeriye!” diye sert sert çıkışırdı. Ve kolundan çekirdi çocuğun. Ve çekirdi de küçük oğlan, “Gideyim gitmem sana ne be!” deyip diklenince çok fena halde bozulurdu. Ve işte o sırada Muhsine yardıma yetişir, “Sus terbiyesiz hayvan, şimdi sana gösteririm gününü..” lerle araya girer ve telaşından ve kızgınlığından bazen üstüne bir şey giymeyi unutup sırtında kavuniçi pembe kombinezonla kapıdan görünür ve çiçeği burnunda delikanlıların akıllarını başlarından büsbütün çeker alır ve kardeşini kolundan tutup sürüklerken de yan yana onlara bakarak gülümserdi.³²⁵

Mehmet Seyda, hikâyenin sonunda Muhsine'nin tecavüzle cezalandırılmasını sağlar. Mehmet Seyda, romanlarında kadının hem toplumda hem de cinsel hayatında özgür olması gerektiğini savunur. Bu hikâyede ana kahraman Muhsine'nin tecavüze uğraması ve ona tecavüz edenleri şikâyet etmemesi, eserlerinde oluşturduğu kadın karakterlerin tam tersi yöndedir. Belki de yazar, tecavüze uğrayan bir kadının bu suç karşısında susmaması ve

³²³ Seyda, 1968: 18.

³²⁴ Seyda, 1968: 21.

³²⁵ Seyda, 1968: 22.

suçluların cezalandırılması gerektiğini Muhsine karakteri üzerinden yansıtmıştır. Toplumun tecavüz edilen bir kadına bakış açısını da bu hikâyede görürüz:

Ne sanıyorsunuz siz, Muhsine kız oğlan kız mıydı? Kızdı, ama anasının kızı. Baktım ki, çırpınmalar, çılgınlıklar pek aşırı, bunda bir iş var dedim, Yüzbaşıyı dışarıya savdım. Nitekim o dışarı çıkar çıkmaz, kızın çırpınması bağırması bıçakla kesilmiş gibi kesildi. Ne var? Diye sordum, seni muayene edeceğim. Bakışlarıyla, hastabakıcıyı da savmamı istiyordu. Dediğini yerine getirdim. Kollarımı sıvadım, razı oldu. Anladım ki, her şeyi yapmışlar, kirletmişler. Yalnız kadınlaşması yeni değildir, eskidir. Anladığımı o da anlayıp, ellerime sarıldı. Saldıranları tanıyorum, ama şikâyetçi değilim ne olur, kimseye bir şey söylemeyin diye yalvardı. Korktum dedi, çok korktum. İğne yaptınız geçti dedi. Siz benim yerimde olsaydınız ne yapardınız, ne derdiniz? Beşini de tanıdım gördüm, ama kesseler gene söylemem, dedi. Damda yatacaklar da ne olacak sanki? Dedi. Ben buradan gideyim, dertleri tasaları biter, dedi. Hadi bakalım soruyorum: Siz benim yerimde olsaydınız ne derdiniz, ne yapardınız? ³²⁶

Yazar anlatıcı, aslında acınması gerekenin Muhsine olmadığı, tam aksine tecavüzcülerin olduğunu dile getirmiştir:

Hiç gelmesin azizim, ”dedi Doktor, “hiç gelmesin.” keyifli keyifli gülüyor, rakısını yudumluyordu. “Soruşturmalar, mahkeme duruşmaları, cezalar. Ben başka türlü düşünüyör; aklı başına geldikten sonra hiç birini ele vermek istemeyişi, onlar birer birer içeri girdikçe ağlayarak başını çevirişi, onları borçlu bırakmak istemesinden, öyle değilse, hepsine ama iyi ama kötü bir yakınlık duymuş olmasından, hatta açıklamaya sıkıldığı ruhsal bir yükselişe onlara acımış olmasından ileri gelebilir, diyorum. ³²⁷

4.2.1.1. Yarıda

Mehmet Seyda bu hikâyeyi ‘dava arkadaşı’ Hasan Basri anısına yazmıştır. Mehmet Seyda bu hikâyede takma isimlerinden biri olan Osman Gençatan Kısaltması (O.G.) ‘yi kullanmıştır. Hikâye, O.G’nin hapisteki sorgudan çıkıp koğuşa getirilmesiyle başlar.

Kahraman koğuşuna geldiğinde yaşadıklarını kâğıda döker. Hapisteyken birtakım işkencelere maruz kalır. Mehmet Seyda’nın diğer roman ve hikâyelerinde de karşılaştığımız gibi bu hikâyede de sevincini, üzüntüsünü, düşüncelerini sürekli kâğıda dökerek kendini rahatlatan bir kahraman vardır. Bir psikolog, hastasının tedavi ederken psikanalitik teknikle kötü enerjiyi iyi enerjiye çevirmek için öncelikle kötü enerjinin dışı vurulmasını sağlar. Böylelikle gerilimlerin, duyguların dışavurulmasının sağlandığında kişi bunları fark eder ve psikoloğunun da yardımıyla bilinç düzeyine gelen gerginlikler giderilir. Yazar da tıpkı bir psikanalist gibi davranarak bilinçdışındaki gerilimleri yazarak dışı vurur böylelikle gerilim

³²⁶ Seyda, 1968: 32.

³²⁷ Seyda, 1968: 33.

boşaltılmış olur. Hikâyede de kahraman sorgudan çıktığında gerilimini azaltmak için yazarak kendini tedavi ediyor:

Sac soba hızlı, ufak çatırtılarla yanıyordu. Sobadan tutuşturduğu bir kâğıtla piposunu yaktı. Önündeki karışık tomarın üstüne yeniden eğildi; yaza çize sonuna yaklaştığı karalamaları gözden geçirmeğe koyuldu. Gene o duyguların pençesine düşmüştü; yani aralıksız boşalışı, elle tutulur, gözle görülür binlerce satır olarak karşısında görmenin rahatlığı, ama hemen peşinden, yoğun bir tatsızlık duygusu. Nasıl, neden olmaktaysa; zaman zaman iyice kopup uzaklaşıyordu onlardan, arada bir de yaklaştığını sanıyordu onlara. Tedirgin bir düşünceyle birden bakıyor ve soğuyordu onlardan. Kendi kendini istekle eleştirinin sonu olumsuzla varıyordu.³²⁸

Yazar anlatıcı, bir anda hapisneden yönünü O.G.'nin orman içindeki küçük evine çevirir. Bu hikâyede bazı postmodern öğelere rastlanır. Yatmaya hazırlanırken pencereden 'romanından çıkıp gelen' kadını görür:

Tam bu sıradaydı, fitili kısıyordu, ardı ardına suyolları akan camdaki beyazlığı gördü. Romanından fırlayıp oraya yansımış o kadını gördü. Onu öyle biri sandı. Sırlıklam saçları kafasına yapışmıştı. Korkudan büyümüş gözlerinde garipsi bir yalvarış.³²⁹

Kahramanın romanından çıkıp gelen bu kadın, O.G.'nin 'dava arkadaşı' H.B.'nin kız kardeşidir. Yazar anlatıcı, arkadaşının anısına yazdığı bu hikâyeye de gerçeklikle hayali birleştirir. Kız, ona H.B.'nin ölüm haberini verir ve ondan sonra O.G. kızın gerçekliğine inanır:

Makineli tüfek ateşine tutulmuş gibi, tuhaf bir sarsıntı geçirdi O.G. sormadı kimdir. Yüzünü, henüz işkilli bir ıstırap dalgası kapladı ve birden hüznlendi. Ağzı değil, ama bakışları danışmış olabilirdi. (Siz?) diye. Bir gerçek.³³⁰

Mehmet Seyda, mekânın tasviriyle hikâyeyi yazarken o anda hissettiklerini bize yansıtır. Hikâyeyi okurken O.G.'nin yerine kendimizi koyarız ve bir arkadaşın kaybından duyulan acıyı hissederiz. O.G.'nin anne karnına dönme isteği gösterdiğini belirten ifadeler bulunmaktadır. Freud, 'anne karnına geri dönme isteği'ni ilk ortaya atan bilim adamıdır. Daha sonra bu düşüncesi diğer bilim adamları tarafından da onaylanmıştır. O.G. kendini 'dertop' olmuş hisseder. Bebek, doğmadan önce anne karnında güvenli bir bölgede yaşamakta, yeme-içme- dışkılama gibi tüm ihtiyaçları kendiliğinden giderilmektedir. Birey de kendini tehlikede

³²⁸ Seyda, 1968: 35.

³²⁹ Seyda, 1968: 36.

³³⁰ Seyda, 1968: 37.

ve mutsuz hissettiğinde anne karnına dönme isteği duyar. Yağmurda ıslanmayı seven, denize girmeyi çok seven insanların da güvensizlik yaşadığını belirtir. H.B.'nin kardeşi uyuyunca O.G. kendiyile baş başa kalır ve yağmurla kendini bütünleştirir: "Bir süre gecenin sıkıcı boşluğunda, yağmurdu konuşan. Kırbaç gibi şaklayarak inen, cama vuran damlalardı. Bir küçülme sinme yaratıyordu o vuruşlar; şaşılasi ölçüde bir büzülme, dertop olma isteği." ³³¹

Hasan Basri Alp 1945 yılında dönemin Emniyet Müdürlüğü siyasi şubesi tarafınca Sansaryan Han'da iki gün iki gece işkence yapılarak öldürülmüş ve pencereden atılarak intihar görünümü verildiği söylenen sosyalist şair Hasan Basri Alp'tir. Yazar, aynı siyasi görüşte olduğu arkadaşının hikâyesini yazmıştır. Onunla yaşadığı ilişkiyi şöyle anlatır:

O, bana havanda su dövmeyi öğretti. Aynı zamanda, körü körüne kimseye bağlanamayacağımı. Atılğan yaratılışla bir yem olarak kullanıldığımı neden sonra anlayabildim. Ama iş işten geçmişti ve bir kışkırtıcı olup olmadığım söz konusuydu. Bana iş bir gün var, bir gün yoktu. Aylarca açlık sıkıntısı çektik, açlığa inat, parklarda Knut Hamsun'u açtık okuduk. Bize göre, devrim uğruna, eş dost da içinde olmak üzere, herkes ve her şey dama taşı gibi kırılabilir. Neçayef adlı birinden geliyordu bu söz. Bir insan yaşamı boyunca, birkaç kere büyük haksızlıklara uğrayabilir. Düşman arada kaynadı, bizler, durmadan, birbirimizle çatıştık. Savaş gücümüzü boşuna tükettik. Bir şairin, yüksek katlı bir evine gitmiştik bir gün. Açtı kapıyı, buzlu cam, kapı rüzgârdan çarpınca, şangır şungur yere indi, hiç unutmam. Elini sardı geldi, kırmızı balıklar yüzüyordu bir kavanozda. Ona olmadık sorular sordum, onu suçladım. Bunları daha önce kararlaştırmıştık. Oradan oraya dolaşıyor, yokluyor, başımızı sokacağımız örgütü arıyorduk. Oysa bütün çırpınışlarımız boşunaydı ve bir örgüt içinde yetişme tutkusunu boşlayıp, her şeyden önce kendi kendinizi yetiştirmeliydik. Sizin anlayacağımız. ³³²

Hasan Basri'nin ölümünden 23 yıl sonra yazılan bu hikâye yazarın, ona olan minnet borcunu ödemesi gibidir. Bir yandan da Mehmet Seyda siyasi çatışmaların içinde çok zarar görmüştür. Bu yüzden de başkalarıyla çatışmak yerine insanın kendisini yetiştirmenin ve başkalarına değil de 'kendisine ait olmanın' daha önemli olduğunu söyler. O.G, Bir Ölünün Ardından adlı bir hikâye yazdığını ve bu hikâyedeki kahramanın H.B. ile benzerliğine dikkat çeker ve biranda H.B.'nin pencereden düşüşü gözünde canlanır:

Bir Ölümün Ardından, adlı bir hikâye yazmıştı eskiden, kendisi. O hikâyede, bir partili, polislin eline geçmesi çok sakıncalı bir belge ile birlikte, kendini yedinci kattan boşluğa atıyor ve havada, parçalayıp yırtıyordu belgeyi. Olacak şey değil ama (H.B.) okumuş ve çok beğenmişti o hikâyeyi. Şimdi kime anlatsam inanmaz, ama bu benzerlik, bir tuhaflaştı, gözleri yaşardı birden. Onu golf pantolonuyla –

³³¹ Seyda, 1968: 39.

³³² Seyda, 1968: 41.

çoğun öyle görmüştü- ceketi havalanıp uçarken ve döne döne düşerken, tasarlamağa girişti, yumdu gözlerini. ³³³

O.G, daha öncede alıntıladığımız parçada da anlatıldığı gibi tüm çatışmalara son vermek istemiş, ne olursa olsun önemli olanın insan hayatı olduğunu düşünmüştür. Mehmet Seyda, siyasi çatışmaların, sağ sol kavgasının en ateşli olduğu zamanlarda gençlik çağını yaşamıştır. H.B.'nin ölümünün ardından 20 yıl geçmiştir ve Mehmet Seyda bir bakıma onu yalnız bıraktığını düşünmekte ve vicdan azabı duymaktadır. O dönemde, siyasi bir sıkıntıdan ölen ya da öldürülen birinin cenazesine katılan veya mezarına gidenler de ölenle aynı görüşte olsun ya da olmasın tutuklanırlardı. Bu yüzden H.B.'nin de cenazesi kimsesizler gibi kaldırılmıştır. Yazar anlatıcı, H.B.'yi bir nasır parçası gibi görmektedir:

Yürek çarpıntısı geçmeden, göğsünü döverek gümbür, gümbür, yorganın altında büzüldü durdu. Günler var ki yatmamıştı böyle yumuşak –sıcak bir yatakta. İnanılmaz bir olay. İradesini felce uğratan rahatlık duygusuyla- bu rahatlığı kaçırmamak için direnen isteğin avuçlarında –kesin bir huzur özlemiyle yorgana sarıldı. Birisi gelip çekse ancak yorganla birlikte inerti aşağıya. Oh aman, bel çukuru bile ısınıyordu. Bıraksalar da hiç kıılmadan, serçe parmağını bile oynatmadan. Tak –tinn- tak. Bahçedeki adam odun kırıyordu. Onundu bu yatak, bu döşek, bu yorgan; onun. Yatmış kalkmış, her şeyi değmişti örtülere. Bacakları, falan filan. Ki, odun yarıyor ve (H.B.) tepesi üstü düştüğü için beyni parçalanmış bir halde buz gibi soğuk bir taş üstüne uzatılmış olarak, terk edilmiş ve soğumuş olarak, bir sonuç bekliyordu. Acaba o, bir sahipsiz ölü, nasıl gömülür? Bir sahipsiz ölüdür ki hepsi bir köşeye sinmiş arkadaşların görünmez omuzlarında taşınarak –dinsiz olduğu için ne melekler ne şeytanlarla- ama aslında bir belediye kamyonu, kokmuş bir gübre boşaltılırcasına. İşlerini bilir mezarcılar ara sıra durup avuçlarına tükürerek, küreklere davranacaklar. Davranacaklar küreklerine ve hep bir yerlerde kendilerini bir bekleyen varmış gibi tez canlı, örtecekler üstünü. O girmeden önce bir çukurdu, bir tümsek olacak. Kocamış Arz'ın üzerinde ufacık bir nasır parçası ki çiğnenmedikçe sızlamaz. ³³⁴

Yanartaş romanında Osman, birkaç kere askerden kaçmıştır. En son kaçışında, bir arkadaşının kimliğini kullanarak uzunca bir süre İstanbul'da 'kimliksiz' yaşamıştır. O.G.'nin de içinde aynı istek vardır. Uzaklara gitmek, kendi gerçekliğinden kurtulmak ister. Önce kendisini çok küçük bir hayvana; fareye benzetir daha sonra çok büyük bir hayvana; ayıya benzetir. Bu düşüncelerindeki karmaşık yapıyı gösterir. Ne olacağına, nereye gideceğine karar veremez. Oysaki tüm karmaşaların, koşturmaların ve hesapların bittiğini düşünür, artık ölümden başka gerçek yoktur:

³³³ Seyda, 1968: 44.

³³⁴ Seyda, 1968: 46.

Bir gün ben de giderim elbet. O trenlerden birine atlayıp, bilinmedik, uzak ülkelere atarım kapağı. Askerliğimde nasıl yaptıysam gene öyle; bir marşandizin fren kulübesinde gizlenerek giderim. Geri tepen bir hastalık nöbeti gibi, içimde taşıyorum bunu. Başıma ağrılar giriyor sonra. Kapana kısırılmış bir fare, fare değil, bir ayı gibi görüyorum kendimi. Kaçıp kovalamaca çoktan bitti oysa. Bittiğini anlıyorum. Onun mezarı, yakama sımsıkı sarılmış, koy vermiyor bir yere; bunu biliyorum. Her Pazar günü, belli saatte, sağ elinde bir zembille cezaevine gelen ve beni parmaklıkların gerisinde görür görmez boşanan, o hastalıklı kadının anısı. Onun şurada, şuradaki mezarı, şurada; başımı kaldırsam görecekim mezarı. Bir taş yığını altı ucu, bir taş yığınının öte ne ki?³³⁵

Yarıda hikâyesi H.B'nin ölümünü anlattıktan sonra birden olay kesilerek Ali Muhsin'in hikâyesine geçilir. Ali Muhsin tutukludur ve 1939 yılında Zonguldak'tan İstanbul'a iki jandarma tarafından vapurla götürülür. Bu hikâye, *Yanartaş* romanında da bulunmaktadır. Mehmet Seyda'nın hayat hikâyesini anlattığı roman ve hikâyelerde olaylar iç içedir. Bir roman ya da hikâyede yer alan bir olay başka bir romanın ya da hikâyenin konusu olabilir. Vapurda genç bir kız tutukluya ve jandarmaya yer verir. Tutukluyla genç kız arasında bir samimiyet oluşur:

Genç kızla tutkulu pek az konuşmuşlardı. Ve kızın yılışıklığa kaçan üsteleyci bakışlarında tutukluyu sindiren, içe kapatan tuhaf bir baskı yer alıyordu. Ne sanmaktaydı kim bilir; serseri mi, hırsız mı, katil mi? Belki de, geçirdiği o korkunç gecenin izlenimleriydi bunlar ki hala etkisi altındaydı, hala üzerinden silkip atamıyordu; durup dururken şaka niyetine yukarıdaki budak deliğinden başına tükürük atanları anımsayarak, gösterilen yakınlığı kuşkuyla karşılıyordu. Kendisi daha suçluluk psikolojisine tam olarak ısınmamışken, bir yabancıнын gerçek suçlulara gösterilen acıma ve merak dolu ilgisiyle yaklaşması hiç hoş kaçmadıktan başka, ruhunda anlaşılmaz bir başkaldırışı körüklüyordu.³³⁶

Jandarmalara ve tutukluya yer veren bu yardımsever kadının ismi Nimet'tir. Nimet, Ali Muhsin'le sohbet etmeye başlar ve yolculuğun sonunda onu nereye giderse gitsin bulacağını söyler. Nitekim de sözünü tutar ve Ali Muhsin'in kaldığı hapisshanede onu ziyaret etmeye gelir. Ali Muhsin, birkaç ziyaretten sonra artık Nimet'in gelmeyeceğini düşünür, ama Nimet yine çıkıp gelmiştir, Ali Muhsin de giderek bu duruma ayak uydurmaya başlar:

Delikanlı, onun Cibali'de, tütünde çalıştığını, beş şu kadar yıldır çalıştığını bilmekteydi. Güvendiği şeylerin kimine kar yağalı beri çoğalan yalnızlığında, bir genç kız sevgisinin bu açıkları kapatması beklenemezdi. İlk görüşmelere, iki üç günlük tıraşla inişi bundandı. Gel zaman git zaman, erken erken

³³⁵ Seyda, 1968: 49.

³³⁶ Seyda, 1968: 52.

kalkıp yıkanmağa, tıraş olmağa, koğuş çamaşırıcısının ütüsüyle pantolonunu ütülemeğe başlaması, gene bundan olsa gerektir. ³³⁷

Bir zaman sonra Ali Muhsin hapishaneden çıkar. Nimet onu karşılamaya gelir, bir anda tüm o hapishanedeki buluşmalarda oluşan samimiyet gitmiş gibidir, artık birbirlerine yabancılaşırlar. Arabaya bindiklerinde sessizliği bozan Nimet olur: “size sağ salim kavuştum ya, gayrı ölsem gam yemem.” Diyerek ortamdaki soğuk havayı hafifletmeye çalışır. Ali Muhsin nereye gideceklerini sorduğunda Nimet, kendi evlerine gittiklerini söyler. Ali Muhsin düşüncelerini şöyle ifade eder:

Böyleydi, bu kadardı bu iş. Banliyö trenine binerlerken, bütün varlığının koca bir yanı, duygu adına kendinde ne varsa işte o, körelmiş ve hiç kalmamış gibi, “Bu iş bu kadar” diye geçirdi içinden. Günün dolmuş, özgürlüğe kavuşmuşsun, bir kız yolunu beklemiş, şimdi o kız seninle birlikte trene biniyor; mutlu ol hadi, hadi sevin! Yazık ki, içinde tek yaprak kıvıldamamaktaydı. Doldurmuyordu, karşılamıyordu bu kız onu ve doldurmayacaktı hiçbir zaman, karşılayamayacaktı ³³⁸.

Nimet neden işe gitmediğini soran Ali Muhsin’e çocukluğundan başlayarak hayat hikâyesini anlatır. Küçük yaşta annesini kaybetmiş, babası da aradan 3-4 yıl geçtikten sonra vefat etmiştir. Daha sonra aynı mahallede zengin bir ailenin çocuklarına dadılık yapmak hem de barınacak yer bulmak amacıyla sığınmıştır. Ailenin çocuklarından biri bir gün ağaçtan düşünce onu işten çıkartmışlar, o da daha sonra tütün fabrikasına girip kimseye muhtaç olmadan çalışmaya başlamıştır. Ali Muhsin’le tanışmalarından hemen önce kendisine babasından miras arsa ve ev kalınca o işten de ayrılmıştır. Nimet, Ali Muhsin’i miras kalan bu eve götürür ve Ali Muhsin’in yalnızlığı sevdiğini düşünerek ona evi gösterir:

Ve yetti bu; erkeğin kendini beğenmişliğini, bencilliğini eritmeye yetti bu. İkisi ortası, ılımlı olmaya elverişsiz, ya o türlü ya bu türlü olan huyu gereği, bütün tersliklerin yerini sonsuz bir borçlanış ve mutlu yazgısına baş eğiş aldı. Daha sonra, onu sıkıca kucakladığı zaman, asıl benliğine kavuştu sanki. Koğuştta, özellikle geceleri, düşündüğü, anadan doğma soyduğu ve yatağa sürüklediği kızı kucaklıyordu. Vücudunun en gizli yerlerinde avucunu dolaştırdığı ve o yerleri öptüğü kızı. ³³⁹

Ali Muhsin, yalnızlıktan hoşlandığını anlayan ve ‘ben’ini gören Nimet’e hayranlık duyar. Hapishaneden çıktığından beri aralarında oluşan soğukluk bir anda düzelir. Ali Muhsin, Nimet de kendisini görür. Nimetin kendisini anlaması Ali Muhsin’i tıpkı bir aynaya bakmış gibi hissettirir.

³³⁷ Seyda, 1968: 56.

³³⁸ Seyda, 1968: 58.

³³⁹ Seyda, 1958: 61.

İlk hikâyeye yine ani bir geçişle O.G.'nin H.B.'nin kız kardeşine 'ne okuyorsun?' sorusuyla döneriz. H.B.'nin kız kardeşi Ali Muhsin'in hikâyesini okumuştur. Başta da belirttiğimiz gibi postmodern öğelere rastlamaktayız fakat başarılı bir kullanım yoktur, metinler arası çok keskin geçişler olmuş, hikâyeye eklenen bazı parçalar arasında bağlantı sağlanamamıştır. Bu bakımdan hikâyede bazı kopukluklar meydana gelmiştir.

O.G., H.B.'nin kız kardeşine romanı nasıl bulduğunu sorar, o da şöyle yanıtlar:

Şey... Nasıl söyleyeyim? Bana bir parça gerçek dışıymış, zorlamış, öyle şeyler olmazmış gibi geldi. Belki yanıyorum, hepsi olur bunların, ama bir iki yerine takıldım. Söz gelimi, bir kız hem memleketinde bağı bahçesi olsun hem gelsin tütünde çalışsın. Yani olacak şey midir? ³⁴⁰

O.G. ise Mehmet Seyda'nın roman yazma sürecindeki davranışlarını açıklar nitelikte cevap verir:

Tamam. Bir yaraya parmak bastınız. Beni de uğraştıran hep bu, bunlar. Gerçeği olduğu gibi yazarsanız hiç kimseyi inandıramıyorsunuz. Kimse inanmıyor size. En başta kendinizi inandıramıyorsunuz. Ya bu niçin böyledir bir çok ayrıntılarına girmek yazıyı ayrıntılara boğmak, ya da, onu tümüyle değiştirmek bozmak gerekiyor. ³⁴¹

Bu konuşmalardan sonra H.B.'nin kız kardeşini almaya jandarmalar gelir ve hikâye son bulur.

4.2.1.2 . Çemberler 1

Mehmet Seyda'nın *Çemberler* adlı hikâyesi konusu itibarıyla *Bir Gün Büyüyeceksin* adlı romanıyla benzerlik gösterir. *Çemberler* hikâyesinde de Osman'ın çocukluk anıları anlatılmaktadır. Hikâye, Osman'ın babasından dayak yemesiyle başlar:

Osman'dı, masadakileri ayrı ayrı süzüyor, her biri için ayrı yeni sonuçlara varıyordu. O zamana kadar bildiklerine, şimdi, ilk baba dayağını yedikten sonra, yeni yeni bulduklarını katmaktaydı. Sofrada kaç kişi, oturur hiç saymamıştı. Hoş saysa da bulamazdı bunu. Birisinin sofrada kaç kişinin oturduğunu tastamam bilebilmesi için sayı saymasını bilmesi gerekirdi. Oysa o sayı saymasını bilmez, "Bir, iki, üç," dedikten sonra, aradaki sayıları atlar, "Yedi, sekiz, dokuz," der gider. ³⁴²

Osman'ın babası Mahmut Bey, otoriter bir baba ve ona çok düşkün bir anneye büyümüştür. Bu yüzden bastırıldığı tüm saldırganlık dürtülerini Osman'a yansıtmıştır. Mahmut

³⁴⁰ Seyda, 1968: 63.

³⁴¹ Seyda, 1968: 64.

³⁴² Seyda, 1968: 67.

Bey Osman'ı hayattaki tüm başarısızlıklarının sebebi olarak görür. Narsis kişilik yapısına sahip olan Mahmut Bey, kendi ihtiyaçları ve istekleri dâhilinde insanlarla ilişki kurar. Osman'la hiçbir zaman olması gereken baba-oğul ilişkisini kuramazlar.

Mehmet Seyda'nın yaşam hikâyesini anlattığı, kendisini özne olarak kullandığı roman ve hikâyelerinde; çocukluk anıları, duygusal ve zihinsel gelişim, ülkenin siyasal ve sosyal durumu ve ülkenin sürekli değişen gündeminin, durumunun yazara hissettirdikleri ana konular olarak kullanılmıştır. Birçok hikâyesinden bazı bölümler, bazen de hikâyenin tümü alınarak romanlarda belli başlı konular tekrar işlenmiştir. *Çemberler* 1-2-3 hikâyelerinin büyük bir parçası *Bir Gün Büyüyeceksin* romanında yer almaktadır. Tekrara düşmemek amacıyla romanda alıntıladığımız kısımlara bu hikâyede yer vermeyeceğiz.

Osman'ın ruh gelişiminde 'büyükbaba'nın çok önemli bir yeri vardır. Evde birlikte vakit geçirmekten zevk aldığı insan büyükbabasıdır. Büyükbaba, Osman'da otoritenin sembolüdür. Freud, baba ya da baba gibi bağlanılan bir nesnenin daha sonra yüceltilerek, çocuğun din algısını oluşturmada zemin hazırladığını söyler. "Psikanaliz, bize baba kompleksi ile Tanrı inancı arasındaki yakın bağlantıyı öğretti. Bize Tanrı'nın yüceltilmiş babadan başka bir şey olmadığını ve birçok gencin babalarının otoritesinden kurtulur kurtulmaz dinî inançlarını kaybettiklerini gösterdi. Onun sayesinde din ihtiyacının köklerinin çocuklukta yaşanan komplekslere (Oedipus ve Elektra) dayandığını öğrendik. Artık psikanaliz sayesinde anlıyoruz ki, Tanrı ve doğa ana imajları, çocuklukta tecrübe edilen baba ve anne imgelerinin yüceltilerek tekrar canlandırılmasından başka bir şey değildir."³⁴³ Özellikle *Bir Gün Büyüyeceksin* ve *İhtiyar Gençlik* romanlarında yer alan Osman ve Fahim'in çocukken katıldıkları mevlitlerin, onlarda bıraktığı izlenimler bu olguyu anlamlandırmamız açısından önemlidir. Mehmet Seyda, büyükbabasının ölümünü anlattığı bölümden sonra bir daha din ile ilgili bir bölüme yer vermez. Yazar anlatıcının kendi ifadeleriyle, büyükbabasının ailedeki yeri şöyle ifade edilir:

BÜYÜKBABA (yani, Hacı Ömer Şakir Bey) evin en büyüğüdür. Adı üstünde, "Büyükbaba" dır. Sofranın başında oturur her zaman. O oturmadan kimse oturamaz, o kalkmadan kimse kalkmaz. Yemeği o dağıtır.³⁴⁴

Büyükbaba, Osman için çok güçlü bir karakter ve rol modelidir. Osman, babası Mahmut Bey'i roman ve hikâyelerinde büyükbabasını anlattığı kadar anlatmaz. Büyükbaba, hem kendisini sevdiren hem de saygı duyulması gerektiğini benimseten bir karakterdir. Fakat

³⁴³ <https://dusunbil.com/psikanaliz-din-ve-freudun-yorumu/> (erişim tarihi: 06.11.2018)

³⁴⁴ Seyda, 1968: 69.

Mahmut Bey, tamamen farklıdır. Saldırganlık dürtüsüyle davranarak hep yıkıcı olma eğilimi gösterir:

Bundan başka o, Osman için her zaman sıcak bir sığınaktır. Koruyucudur. Tütün zifirinden sararmış ak bıyıklar; nebiye halayı evlendirmeğe gittiğinde Eskişehir soğuşundan donup kan oturmuş kulak memeleri; mavi kadifeden bir palto yakası; kısık ve dokunaklı sesli –kucağıma alır şarkı söyler- sonra da, bir susturucudur. Büyükbaba başka türlü tasarlanamaz. Susturuculuğu şundan anlaşılır ki, onun odaya girişiyle herkes sus pus olur, ayağa kalkar. –Babası bile susar ve ayağa kalkar. –O konuşurken herkes dinler, çıt çıkmaz.³⁴⁵

Okurla Osman konuşur. Aileyi, yaşadıkları hayatı ve nasıl bir kültüre sahip olduklarını bize hep Osman anlatır. Tek tek ailenin tüm fertleriyle tanışırız:

Ne koluymuş, ne ağasıymış bir şey bildiği yok ya, Büyükbaba kolağası iken ayrılmış emekliye. Padişah demiş: “Senin işin bitti. Al bu eczane senin olsun, kur istediğin yerde.” O da işte aşağıdaki Turan Eczanesini kurmuş. İşletmesi için onu oğluna yani Osman’ın babasına bırakmış; kendi gitmiş Düzce’de başka bir eczane açmış.³⁴⁶

Babaanne karakteri, bu hikâyede Osman’ın her istediğini yapan ve onun üzerine düşen bir kadın olarak karşımıza çıkar. Büyükanne de en az büyükbaba kadar evde otoritesi olan bir karakterdir:

BABAANNE (yani Nazire Hanım): Sofrada Büyükbabanın yanında oturur. Ak saçlarını ortadan ayırır, arkada topuz yapar. Evde, Büyükbabadan sonra onun sözü geçer. Ara sıra pat küt okşarsa da, vurduğu yer çok acımaz ve ondan uzaklaşmanın doğru olmayacağı birkaç deneyde ortaya çıkmıştır. Babaanne azarlayacak, dövecek; sen eteğini tutup, yüzüne bakıp, “Babaanne, Babaanne,” diye ağlayacaksın; dayanamayacak, o da başlayacak ağlamağa. Bir şeye kızınca, “Bok canına olsun,” der ya, bu sefer kendi kendine kızıp, “Bok canına olsun,” diyecek. “Keseysi nereye koymuşum? Ha, kuşağıma düğümlemişim. Sus ağlama, al şu yüz parayı, git kendine şeker al. Sus, ağlama.” Cıgara onu öksürtür. Eğer adam akıllı tutturursa, eğer kıçına bir iki terlik yemeği göze alırsa, Babaanneye yaptırılmayacak hiçbir şey yoktur. Beni Kuşdili’ne götür Babaanne. Peki. Ben kurabiye isterim. Peki. Benim uykum geldi. Peki, oğlum, yatalım. Ben bahçeye çıkacağım Babaanne. Çık ama üstün başın çamurlanmasın. Bana oyuncak alsana Babaanne. Olur, alırım.³⁴⁷

³⁴⁵ Seyda, 1968: 69.

³⁴⁶ Seyda, 1968: 70.

³⁴⁷ Seyda, 1968: 70.

Baba karakteri, büyükbaba karakteri kadar içten, sıcak ve samimi anlatılmaz. Mehmet Seyda'nın sözlerinde bir kırılmalılık hissedilir. Babası artık ona eskisi gibi seslenmez ve artık eskisi gibi sevmez:

BABA (yani, Eczacı-kimyager Mahmut Bey): Eskiden uzun, gümüş renkli bir pelerin giyerdi. Şimdi giymiyor. Eskiden, başında kıvrık kuzu tüyünden bir kalpağı vardı. Şimdi yok. Eskiden, “Benim buzağı kirpikli oğlum!” derdi. Şimdi demiyor. “Fındık Hafızım,” derdi demiyor. Ha, dedi dedi, “Süpürge kirpikli oğlum,” dedi. Eskiden her akşam Hacı Recep'ten tavukgöğüsü getirirdi. Şimdi getirmiyor. Neymiş? Eczacılık Okulu bitmiş, artık karşıya, Köprüye geçmiyormuş. “Harbiye Nezareti” dedikleri bir yere gider gelirdi, şimdi oraya bile gitmiyormuş.³⁴⁸

Osman'ın tek derdi büyümeğdir. Özgürlük düşüncesi daha küçük yaşta onu cezpt etmiştir. Bu yüzden biran önce büyümeğ için sürekli babasının hazırladığı şuruptan içer. Freud' a göre eksik olan nesnenin yerinin doldurulması gerekmektedir. Eksik olan nesnenin yerinin doldurulması kişiden kişiye farklı özellik gösterebilmektedir. Daha çocuk yaşta içindeki eksikliğin (anne yokluğu) farkında olan Osman, kendi kararlarını alabilen, istediği her şeyi rahatça yapabilen bir birey olmak ister. Ergenliğe girdikten sonra ise libidinal hazzın etkisiyle bu boşluk doldurma isteğiyle kendisini kadınlara yöneltecektir. Freud, bağlanma problemi yaşayan, tek gecelik ya da birisiyle uzun süre ilişki yürütemeyen insanlarda ilk nesnenin yok olmasına ya da düzensiz olmasına (sürekli bir bakıcı gibi) bağlamaktadır.

Sen de, bir kaşığta bir arpa boyu büyümeğ niyetiyle ha babam şurup içiyorsun, ama bereket versin yüzünde “ergenlik” dedikleri bu sivilceler çıkmadı. –farkına varmaksızın, elini yüzünde gezdirip kendi yanaklarını, çenesini yokluyordu: Yok işte, sivilce de yok, sakal da yok. –Sivilce olmasın, ama sakal olsun. Hemen olsun. Bıyık da olsun. Bu ikisi oldu mu, “Büyüdün!” diyorlar. Hayri abiye öyle dediler, Hayri abi başladı istediği yerlere gitmeye.³⁴⁹

Osman, babasından ilgi görebileceğini düşündüğü hiçbir işten kaçmaz: “Osman'a böyle, babasının gerçekten sevimli, güldürücü geldiği zamanlar da vardır. Babası kendisine tatlı bir söz söylemez mi, yanağını makaslamaz mı, başı göğe erer. Bir şey söylesin de yapayım, koşayım getireyim diye gözlerinin içine bakar.”³⁵⁰

Mahmut Bey'den duyacağı en küçük bir iltifat Osman için çok önemlidir. Osman, anne sevgisini tatmadığı için babasından sürekli ilgi görmek ister: “Babası bacaklarını açarak yere atladı ve ayakları üzerinde azıcık yaylanır. Sanki bir lastik toptur. Osman, elinde

³⁴⁸ Seyda, 1968: 74.

³⁴⁹ Seyda, 1968: 75.

³⁵⁰ Seyda, 1968: 77.

Babaannenin tutuşturduğu havlu, alesta bekler. Bekler ki, babası terini silmek için, “Ver havluyu fındık hafız!” desin.”³⁵¹ Mahmut Bey’in narsis kişilik yapısına sahip olduğu için, kendi hazlarının peşinde koşarken, başkalarını düşünmemektedir. Her yeni yaptığı evlilikte Osman’dan biraz daha uzaklaşmıştır. Ekonomik krizler yaşayan Mahmut Bey, iş ve aile hayatındaki mutsuzluğunu çoğunlukla Osman’a yansıtır. Osman, nasıl yazarak bütün sıkıntılarını atıyor, katharsis yapıyorsa babası da Osman’dan tüm hıncını çıkartarak ancak sakinleşebiliyor:

Ne ki, Osman’a “Fındık hafız” diyen baba, onu sevmediği bir kadına “Anne!” demeğe zorlayan babadır. İşte bunun anlaşılabilir hiçbir yanı yoktur. Babası Osman’ı gerçekten seviyor mu, sevmiyor mu, belli değil. Oysa kendisini hiç kimse varsın sevmesin, yalnız babası sevsin yeterdi. Bilinmez neden niçin, ama bu sevginin üzerinden eksildiğini duyduğu zamanlar, ona her şey çok tatsız, iç sıkıcı ve eksik gibi geliyor. Babaannenin alışılmış yumuşaklığı, Büyükbabanın hiç esirgemez ilgisi, sanki onu artık yatıştırılmaz oluyordu.³⁵²

Çemberler 2 adlı hikâye, *Şeytan Çekiçleri* adlı çocuk romanında karakterlerin isimlerini değiştirerek, ikiz kardeşlerin yaramazlıklarını anlatan bir romana dönüştürülmüştür. Psikanalitik incelemeye uygun veriler tespit edilemediği için bu çalışmaya dâhil etmedik.

4.2.1.3. Çemberler 3

Hikâye, radyonun haber sesiyle uyanan bir adamın tasviriyle başlar. Radyoyu uyurken açık bırakmışlardır. *Çemberler 3* hikâyesi bir çiftin ayrılığının ve topluluk içinde yalnız hisseden bir adamın hikâyesidir. Adam, bir gün kadının gideceği düşüncesiyle yataktan kalkar ve gözleri onu arar:

Yatağın kenarında yatağı dürteleyip, “Kalk kapat şunu!” diyecekken, her sabah uyanacağına yakın, saç diplerinde, şakaklarında ve sonra dudakları üzerinde gezinen o rahatlandırıcılığı kadar şımartıp kışkırtıcı ılık soluğu duyamadığını algıladı. İlkini bunu algıladı. Bunu algıladığı anda, bir parça içinden pazarlıklı, epeyce de kuşkulu, kırıştırdığı gözlerini açıverdi fal taşı gibi. (gitti mi yoksa bırakıp kaçtı mı?) Gitmemişti. (Gider mi, hiç gider mi, nereye gider?) Dışarıya bakıyordu sessiz; karşı yapıda kalas taşıyan işçiler.³⁵³

Adam, kadının yokluğunu ancak kendisini seven biri olmadığında fark eder. Bu ilişkide kadının istekleri ve ihtiyaçları önemli değildir. Erkek istediği kadar sevgiyi kadından

³⁵¹ Seyda, 1968: 78.

³⁵² Seyda, 1968: 78.

³⁵³ Seyda, 1968: 92.

karşılar fakat aynı değeri karşısındakine vermez. Narsis kişilik özelliği gösteren adam nesne ilişkilerinde sadece kendi benliğini önemser. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz üzere sonunda da sadece kendisiyle baş başa kalır:

İlgisini çekecek garip, çocuksu sesler çıkardı. Kız ona dönüp bakınca da sustu hemen. El üstünde tutuluşuyla azıtmış alıştığını bulamamaktan hırçınlaşmış durumunu, insanı şaşkırtan bir tezlikle değiştiriyordu. Kıza baktı da, ufarak, ama tutku ateşiyle dolu gözler kan çanağı; uzun uzadıya ağlamış, belli.³⁵⁴

Adam, kadına neden ağladığını sorar kadından bir cevap alamayınca ona sarılarak teselli etmek ister. Ortada bir sorun vardır ama kimse bu soruna açıklık getirmez. İlk konuşan kadın olacaktır:

Adamın yüzüne bakıyor ve onda, kendisine söylenecek, kendisini avutacak, yalanlayacak hiçbir çabanın kalmadığını görüyordu. Acınası bir donukluk içindeydi. Ama nedense, kökeni acı ve korku olan bencil bir sevincin uyanmasına yaradı bu. Uyanmasına yaradı ki, başkasına kapalı, ya da sadece kendine acınma dolayısıyla başkasının içine almayan bir rahatlamaydı bu. Onun, vaktiyle, bir zamanlar o kadar güzel konuşan, bir masal havasında dünyalar, evrenler sunan ağzının kapanıp kenetlendiğini görmekle doygunlaşıyordu. Sanki ince bir çizgiydi, o kadar bir şeydi ondaki ağız; genişleyemez, açılmazdı, kendi içinde olup bitenleri konuşma açıklama yoluyla dışsallaştıramazdı. Bıçağı yaraya köküne kadar gömmek isteyerek “Tükendik,” dedi. “Boşluğa, açığa çıktık. Benden önce sen tükendin.”³⁵⁵

Sevgi ve nefret, bir arada duran iki duygudur. Psikanalistler, bu duruma ‘çift değerlilik’ adını vermişlerdir. Çift değerliliğin üç farklı durumu vardır. İradesel, düşünsel ve duygusal alanda çift değerlilik söz konusudur. Bu hikâyede duygusal bağlamda görülen çift değerlilikle karşılaşırız. İki zıt duygu bir arada bulunabilir, zamanla yer değiştirebilir. Kahraman bakış açısıyla anlatılan bu hikâyede adam, kadın için yazdığı şiirlerden birini okur. Bu şiirde ilişkinin aşama aşama hangi noktaya geldiği anlatılır:

Seviştığımız halde
Birlikte ıstırap çektiğimiz halde
Gene de çok az benzeriz birbirimize.
Küçük bir kavgaya bakar
Aramızdaki uçurumlar.
İnsan mest olmuş sanıyor kendini
Sevgiden.

³⁵⁴ Seyda, 1968: 92.

³⁵⁵ Seyda, 1968: 94.

Ama okşayışların işi bitti mi?
 Artık anlayamıyoruz eskisi gibi.
 Sen bir erkek olsaydın
 Ahbap olur muyduk dersin? ³⁵⁶

Adam evin dışındaki meselelere kızdığına eve gelip kadından tüm sinirini çıkartır. Adam evlidir ve karısı, onu ve sevgilisini yakalatmak için savcılık emri çıkartmıştır. Kadını tedirgin ve mutsuz eden bir başka konu da budur. Adam, karısının onu yakalatacağını düşünmez, bunun sebebi de karısının hala kendisini sevmesidir. Adam, ikili ilişkilerinde sadece kendisini düşünür. Ego, bireyin çevresindeki nesnelere ilişkisini düzenleyen birimdir. Hangi nesnenin bireye fayda getireceğine ego karar verir. Adam, egonun yönlendirmesiyle çevresindekilerle iletişim kurar. Adam için kadınlar; onu sevdiği, ilgilendiği ve ona katlandığı kadar onunla birlikte olabilirler. Bu etkenlerden biri eksik olmaya başladığında adam, kadına yabancılaşır.

Freud bütünüyle bilimsel yazılarında, âşık olma haliyle bir arada var olan mutluluk ve keyif duygularını, kuşku uyandıracak bir biçimde bütünüyle örtbas etmiştir. Herkesin bildiği gibi, bu duygular hızla tezatlarına, yani hiçlik ve boşluğa dönüşebilseler de bunlar yine de vardır ve büyük bir çekim gücüne sahiptir. Öyle ki birçok insan âşık olma haline adeta bağımlı olur ve onu sabit ya da düzenli bir aşka, bunun gibi veya benzeri sıfatlarla yozlaştıracağı bir aşka değişmez.³⁵⁷ Adam da bu yüzden tekrar tekrar karısına dönmek istemez. Adam, bir yandan aldatmayı zafer olarak görür, onun için aldatmak bir şeyleri kanıtlama çabasıdır bir yandan da içten içe bir pişmanlık duymaktadır:

Her şey burada toplanıyordu ve her şey burada bitmekteydi. Herhalde anlaması gerekir ki... Gelip gelip bu söz takılıyordu kafasına. Ama böyle bir sözü nerde okumuştun, okuduysa tam böyle miydi? Mahmutpaşa malı carse gömleğinin bir yanı yırtıktı kızın. Övülmeye değer bir sabırla ve her zaman için doğrudur isteklenmeyi çoğaltarak oturmakta, soğukta aklı başına gelir diye beklemekteydi. Karısının ayıplayıcı, fal taşı gibi açılmış bakışları duvardaydı: "Sen bana bunu da mı yapacaktın?" Çok ama çok eskiden, kudurmuş bir hırsıyla özlediği bir Yahudi kızını götürmüştü bir pansiyon yatağına. Ve sevişmenin en ateşli anında eğilmiş, karısının adını fisıldamıştı kulağına. Oysa aylar harcamıştı kızın gönlünü edebilmek için. (Şimdi, bu enayiliğin yinelenmeyecek! ³⁵⁸

³⁵⁶ Seyda, 1968: 95.

³⁵⁷ Freud, 2013: 21.

³⁵⁸ Seyda, 1968: 98.

Kadın işe gitmek için kaldıkları pansiyondan çıkar. Adam, bütün gün evde oturur, polislerle yakalanmamak için evden dışarı adımını atmaz. Eve kaçta geleceğini soran adam, ‘tam vaktinde’ cevabını alır. Ve kadın ‘tam vaktinde’ adamı terk edecektir:

Yok, her şey bitmişmiş de yok, bir gün bu serüveni oturup yazarmış da... Lakırdıydı bunlar. Geri döndü. Dönüp, az önce dışarı uğradığı eve, bir yabancının eviymiş gibi kuşkuyla dikti gözlerini. Tamamıyla yabancıydı, ama içindekileri anımsamak için iyi niyetli bir çaba harcamaktan geri kalacak değildi. Kapısının üzerinde bir nalla mavi boncuk; ev sahibini güldüren hüneri. Gülümsersin ya, el de süremezsün, kalır öyle. Uzanıp çekmek, koparmak değil, tam tersi, okşamak istiyordu katır boncuklarını. Yarı karanlık taşlığa sucuyla birlikte girdi; küpün içindeki tortulu suyun boşalmasına ve küpün taze suyla dolmasına yardımcı oldu. Yalnız kalınca yukarıya çıktı. Ev işleriyle ilgili bir şey yaptı mıydı, o bunu görsün istedi. Kendisini sırtüstü yatağa bıraktı. Bir düşüş gibi bıraktı. Gözlerini yumdu. Eksiği tamamlamacasına yumdu ve bir süre bekledi. Ve işte, her sabah, uyanacağına yakın. Saç kıyılarında, şakaklarında ve sonra ağzında gezinen o dinlendirici ve şımartarak kışkırtıcı ılık soluğu duymamıştı. Kuşkuyla aşan bir ürkeklikle, ilkin sağ, sonra sol gözünü araladı. Nereden, ama durup dururken nereden biliyordu gittiğini? Yediği, yiyeceği ekmek gibi biliyordu ki, gitmiştir. “Tam vaktinde...” diye sesteki zorlama şaşkınlığı, kırık döküklüğü yeni yeni kavırıyordu. Buna da kanmadı, bunu nereden çıkardığını kavramaya uğraştı. Birden fırlayıp dolabın kapağını açtı ve orda, -bütün eşyası, tekmiil çeyizi-, ne zamandır asılı duran iki eski entariyi göremedi.³⁵⁹

Mehmet Seyda, romanlarında olduğu gibi hikâyelerinde de ruh çözümlemeleri yapar. Mehmet Seyda’nın psikanalizle ilgilendiğini ve zaman zaman roman karakterleri üzerinden kendi psikanalizini yaptığını biliyoruz. Ana karakterlerin arkasında çoğunlukla Mehmet Seyda’nın sesini duyarız. Bu hikâyelere ‘çember’ adını vermesi, hayatın bireyi etkileyen önemli olay *çember*lerinden oluştuğunu düşünmesindedir. Bir yandan da çember, içine birçok şeyi alabilen fakat yine de belirli sınırları olan bir simgedir. Yazar da kendi hayatını ‘*çemberlere*’ ayırır. Diğer roman ve hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de yazarın en çok kullandığı kavramlardan olan yabancılaşmaya rastlarız. Kahraman sonunda çevresinde kimseyi bulamaz ve kendisine dönerek yabancılaşır:

Varlığını, kendilerine duyduğu aşırı sevgiyle bir burğu gibi delenlerin herhangi biri gelip karşısına çıkırsa, ruhunda sonsuz bir çözümlüş ve bağışlanmayı dileme özlemi titrer dururken, ilk işi, cayılmaz bir anı gibi yapıştığı kediyi kucağından atmak, ikinci işi, bir parça kızgın ve küskün olabilirse de, hafiften alaylı şekilde gülümsemek olurdu. Haksız yere ezilmenin yarattığı kasıntı çemberini kırıp parçalayarak, ne çocuklarına, ne kimseye açamayacaktı kollarını. Hep pısırik, hep donuk... “Senin bu aldırıışsız ve kibirli, sanki rahatlığından gelme inceden inceye alay eden halin ne fena...” derlerdi ona

³⁵⁹ Seyda, 1968: 102.

ya, işte öyle. Bunu; -kimseye, hatta kendi kendine bile güven vermeyen böyle ters, çarpık bir davranışa başvuracağını- öğrenmişti, çok iyi biliyordu artık.³⁶⁰

4.2.2. Kör Şeytan

Kör Şeytan hikâye kitabının içindeki hikâyeler:

- İlgisiz
- Garnizon' da Bir Olay
- Yarıda
- Amca evi
- Kör Şeytan
- Tasdiki Gelmedi
- Kurtla Kuzu
- Dalga
- Bir Varmış Bir Yokmuş
- Dalga
- Yangın
- Alışkanlık
- Dostların İntiharıdır

4.2.2.1. İlgisiz

Kör Şeytan hikâye kitabı Nihal'e ithaf edilmiştir. Hikâye kitabındaki ilk hikâye 'İlgisiz' adlı hikâyedir. Hikâye, Mehmet Seyda'nın hayatıyla ilgili bize bilgi vermez, sanki birbiriyle 'ilgisiz' konular bir araya getirilmiş gibidir. Önce bir kadının ağzından yazılan çocukluk anıları hikâyede yer alır, daha sonra bir çalışanın, sonrasında ise bir yazarın hayata bakış açısını öğreniriz.

Hikâyede birbirinden ilgisiz kişilerin konuşurulması; Mehmet Seyda'nın toplumdaki bazı tipler hakkındaki görüşlerini yansıtır niteliktedir. 'Ben küçük bir adamım' diye başlayan bölümde toplumun içinde sıkça karşılaştığımız bir tip örnekleme yapılır. Bu küçük adam büyük ve gösterişli şeylerde gözü olmayan, patronluk hevesi barındırmayan, sorumluluktan kaçan, kendine özgü yeni bir fikir üretmeyen bir adamdır. Kim ne iş verirse onu yapar, bir şeylerin kararını almaktan kaçınır, başkasının verdiği kararları uygular ki sonunda bu kararlar birisinin başına bela olacaksa, o bu belalardan kurtulmuş olur, çünkü kararı veren kendisi değil, o sadece emir kuludur. Mehmet Seyda, bu karakterde olan bir insanın 'küçük' olduğunu düşünür ve bu karakteri öyle adlandırır.

'Ben, Büyük şehrin küçük adamıyım' cümlesiyle başlayan bölümlerde Mehmet Seyda'nın toplumsal eleştirilerine şahit oluruz. 'Küçük adamı' anlatıcı şöyle tarif eder:

³⁶⁰ Seyda, 1968: 103.

Benim olabilmış her şeyi yıllar yılı, seve seve, tepe tepe kullanırım. Bütün pantolonlarım yama, ayakkabılarım pençe görür. Hiçbirini eskiciye satmam, dizleri dirsekleri çıkmış ceketimle pantolonuma kıyamam. Ben büyük şehrin küçük küçük adamıyım. İvır zıvır şeylerle doludur düşlerim. Yazları, çoluk çocuğu toplar Küçüksu'ya giderim. Çimene hasır serer, picamamı geceliğimi giyer, çayımı demlerim. Kaynamış mısır da alırım çocuklara ara-sıra. Denize Göksu deresinden girer, plaja donumla beleşten dalarım. Bekçi kovalarsa açılırım, açıklarda boğulurum. Ya benim, ya da çocuklarımdan birinin yüzme bilmediğinden boğulduğunu okursunuz gazetelerde. Neylersiniz, kimse uğraşmadı bizimle. Kendimiz yettik yetiştik. Şehrin kumlukları, kıyıları tutulmuş, kapatılmış; deniz görür bir geçit bulsak sevindik.³⁶¹

Toplumda huzursuzluk çıkararak, medenileşemeyen ve ilgilenilmeyen, yeterli eğitim, sağlık ve ekonomik hizmetin ulaştırılmadığı sınıf 'küçük adam' sınıfıdır. Mehmet Seyda, toplumcu bakış açısıyla oluşturduğu bu hikâyede sınıf çatışması ve ekonomik adaletsizlik konuları üzerinde durmuştur:

Biz küçük adamlar ne kadar kalabalığızdır görseniz. “Bunlar ürkütmeden sayılmaz!” dersiniz. Şehirleri doldurup taşırınlar bizleriz. Belediyelerin başları bizim yüzümüzden derde, belaya girer. Vapurlara, trenlere girerken ayaklara basarız, itişir kakışırız, azarlanırsınız. “Ulan hödük! İstanbul bir tane, Ankara bir tane, İzmir bir tane.” Biz de iki demedik, eyvallah. Ama biz olmasak, “gecekondu” lar, “hal otobüsleri”, “ikinci mevki” ler ne arardı? Bizler olmasaydık, “büyüklerimiz” ne yapardı? Yatım, kotram, arabam, apartmanım var deyip kime öğünecekler, karıları kime şişinecekti? Tekme atan oyuncuyu yuhalamasak, kendi aramızda dövüşmesek o maçın, geçit resimlerinde sokakları doldurmasak o geçit resimlerinin, bayramlarımızı pazarlarımızı bilmeseydik, o bayramlarla pazarların tadı mı çıkardı? Kızmadan, öfkelenmeden düşünün: Haftada 6 gün Pazar size, sadece bir gün Pazar bize. Böyle dedimse sinirlenmeyin, sinirlenirsiniz korkarım, sinerim. Alışkanlıklarımızdır; sokaklara dökülmüşken, göze çarpmaktan pek çekinirim. Koşturun beni koşayım, öne sürün öleyim. Ama siz siz olun, ne olur, bana sinirlenmeyin. Yalvarırım, sinirlenmeyin!³⁶²

Bu hikâyede bizi asıl ilgilendiren kısım, ‘ben küçük bir yazarım’ cümlesiyle başlayan kısımdır. Yazar, bu bölümlerde hiçbir okuma altyapısı olmadan, sadece para ve popülerlik için yazan sözde ‘yazarları’ eleştirir:

Ben küçük bir yazarım. Aşk üstüne, insanlar üstüne ufacak tefecik hikâyeler yazarım, şiirler dökürürüm. Yazılarım, dizelerim kırık döküktür benim. Ne Tolstoy kadar görkemliyimdir, ne Balzac’la Zola kadar çalışkan. Ne Dostoyevsky ile Faulkner kadar derinleşebilirim insanlar üzerinde, ne Gorky

³⁶¹ Seyda, 1974: 17.

³⁶² Seyda, 1974: 18.

kadar acı çekebilirim insanlar için, ne Anatole France kadar çileden çıkar söylevimi çekebilirim sonunda. Ben kendi sınırimi, çizgimi bilirim.³⁶³

Bir yandan emeksiz yazarları eleştirirken bir yandan da kendi yazarlığı hakkında da bize bilgiler verir. Alıntıladığımız parçada, eserlerindeki yabancılaşma ve gerçekle-kurmacayı bir araya getirirken oluşan mantık hatalarını ve kopuklukları açıklar niteliktedir:

Patlamayan ıslak barut fiçisiyimdir ben. Aşk ve tutkular üstüne bir sürü gevezelik eder, çocukluk onları yaşamadan, tanımadan ölürüm. Gerçekler derim, gerçeklerin içinde yüzerim, ama hiçbirine dikilmeden hepsine baş eğerim. Küçük, yoksul bir yazarım ben. Yazdıklarımı gün olur satar, gün olur satamam. Feleğe meydan okurum –ama içimden. Kızır söverim – ama içimden. Sesim gürelemez, çıkmaz yükseslere. Yüksekokul bitiremem ya çoğun, bitirdiğim zaman da “diploma” yı korum ortaya, bir gazeteğe, dergiğe kapılanır, birinin yazdığı ters bir yazı yüzünden deliği boylar “kahraman” kesilirim, “kahraman” olurum. Derken gün gelir, o gazeteden dergiden kovulurum. Gene de adam gibi bir “yazar” olamam. Bakkal çakkal, suçu mucudur yakından tanıdıklarım; karım, eşim, dostum, çocuklarım. Öyleyken onları unuttur, onlardan ötesini bir güzel uydururum. Her şeyde bir iğretilik, bir ödünçlük duyarım ya, aldırmam. Nasılsa hikâyelerimle şiirlerimde sırtacaktır bunlar.³⁶⁴

Yazar anlatıcı, hikâyenin sonunda okuyucuya kafa tutar. ‘Küçük yazar’ istediği gibi yazar, kendisine cennetler yaratır ve bu cennetlere girmek ya da girmemek okuyucunun kararıdır. Cennetinde okur, yazara eşlik etmezse yazar bunu umursamaz çünkü o sadece kendisini ifade etmek ve yaşadıklarını kağıda dökerek, ölümsüzleştirmek için yazar:

Ben küçük bir yazarım. Çapı küçük kendi küçük ve incir çekirdeklerine karşı dikilirim en çok. İncir çekirdeğini dolduramaz şeyler karşısında gerçekten aslan kesilirim. Kimseye ve hiçbir şeye kafa tutamam uzun uzadı ya. Tutarsam tahtakurusu gibi ezerler sonra. Azarlarlar, döverler, sürerler beni. Kötü dergilerle gazetelerin ya baş sayfaları, ya sonlarıdır benim yerim. Önüme geçmiş, yolumu kesmişleri arada sırada, belli etmeden itelerim. Küçük çiviler korum altlarına, ayaklarına karpuz kabukları. Başkaları koyarsa görmezlikten gelir, düşene ve kayana bir tekme de ben atarım. Kimsenin elinden tutmam; kimse elimden tutmamıştır. Şunun bunun başarısını görür çileden çıkarım, deli olurum, kudururum – ama içimden. Benim kendi çapımda küçük kurnazlıklarım vardır; översen kendimden aşağıdakini överim. Hiçbir yere tek başıma, yalnız gitmem. Gidersem geçici bir süre anlaştığım, sözde görüşlerini paylaştığım “eş dost” la giderim. İncim için değil, ekmek parası için yazar, arkamda yüzlerce yazı bırakırım. Ki, sonradan yüzlerine dönüp bakan olmaz, tez unutulur gider adım. Ortadan çekilişim bir boşluk yaratmaz; benim ardımdan benim gibileri çok gelir yetişir. Düş kurmak, tatlı düşler görmek, sevdiğim şeylerin başında gelir. Olmadık cennetler kurarım kendimce kendimi o cennette

³⁶³ Seyda, 1974: 24.

³⁶⁴ Seyda, 1974: 24.

görür, sizleri de çağırırım. Gelseniz de olur, gelmeseniz de olur. Zaten küçük bir fiskede bütün cennetlerim yok olur.³⁶⁵

4.2.2.2. Dalga

Dalga, yazarın değişik bir teknik kullanarak, ölü bir adamın iş yerini ve ailesini ziyaretini anlattığı bir hikâyedir. Kahraman, aslında araftadır ve dünyayla ilişkisinin kesilmesine bir saati vardır. Bu bir saati gözlem yaparak geçirir. Bu hikâyede yazar anlatıcının dinle ilgili görüşlerini de öğreniriz:

Sana, bir iki kitap, bir iki boş söz belleyerek yokumsamağa yeltendiğin evren kurucusunun selam ve sevgilerini getiriyorum. Hangi felsefeye el atsam, orada Tanrının tekliğini bulacaksın. ABİCİM, ŞU ÇOCUĞU TURNİKENİN ÜSTÜNDEN AŞIRALIM. ÇOCUK GİRMEZ, OLMAZ, İÇERDE EZİLİR. BEN BABASIYIM. Kafası boşların mideleri de yürekleri gibi tertemizdir ve bilim, baştan çıkartıcı saldırılarıyla kargaşalık kumkuması. KARDEŞİM, SANA ÇOCUK OLMAZ DEMEDİK Mİ? AMA ŞİMDİ NASIL GERİ DÖNEYİM? PEKİ, BU SON OLSUN. Olayları, çoğun, yüreğinle düşündüğün ve zırva zırva şeyler yazmaya oturduğun için, sen bu iki ayrı dünyanın ortasındasın. Tanrı, ister doğru ister eğri yazsınlar, senin gibilerin üzerlerinden kutsal acımasını eksik etmek istemiyor. Hocalarla papazlara inanmayanlar sizlere inanır oldu ve iş sizlere kaldı ve dünyanın da sonu görünüyor.³⁶⁶

Freud'a göre çocuk, Oedipus kompleksini başarıyla atlatamazsa babasıyla ilişkisi ömür boyunca tehlikeye girer ve baba ile çocuk arasında bir kopukluk meydana gelir. Tanrı ise babanın yüceltilmiş halidir ve Freud'a göre babasıyla ilişkisi sağlıklı bir düzene oturmayan çocuğun din algısı da fazla gelişmez. Freud, maddeci görüş açısını benimsemiştir, bu yüzden tüm bilimsel veriler gibi psikanalitik incelemeleri de sayısal verilere çevirmek ister. Freud, bilimin gelişmesi ve her şeyin akılla mantıklı bir nedene bağlanacağını düşünerek bir süre sonra din diye bir şeyin kalmayacağı görüşünü savunur. Mehmet Seyda da bu görüşü Dalga hikâyesine yansıtmıştır. Yazar, Tanrı ile insan arasında bir türdür. Tanrı gibi kendisine özgü bir eser yaratır fakat sonuçta yazarlar, sanatçılar da birer insandır. Kalem, en etkili silahtır ve anlatıcıya göre zamanla din kitaplarından daha çok aydınların yazdıkları önem kazanmaya başlamıştır.

Mehmet Seyda, hem hikâyenin içindedir, onun sesini duyarız hem de bu hikâyenin bir kurmaca olduğu gerçeğine tekrar döneriz. Okunanın hikâye olduğunu bize sık sık hatırlatır. Diğer hikâyelerinde de kullandığı bu teknik postmodernist yazarlarla benzerlik gösterir. Ama tam olarak hikâyelerinde postmodernizmin unsurlarını kullanmaz:

³⁶⁵ Seyda, 1974: 25.

³⁶⁶ Seyda, 1974: 155.

Ben bir hikâye mi kuruyorum? Ayaklarıma ilişiyor gözlerim; önce çıplak, sonra nalinli, sonra postallı. Sözlerime; hiç aldırıyor karım ve –mektuplarında yazdığınca- okula gidecek iki kızımın sabah kahvaltılarını hazırlamak için mutfığa dalıyor. Eh, artık güceneceğim. NUMARALARI SİZ Mİ ALACAKSINIZ GİŞEDEN? HAYIR, FARUK ALIR. Hiç olmazsa bir “Hoş geldin!” demeliydi. Ama zarar yok zarar yok kadını! Ben seni gene severim, seni karşılıksız severim. Sevginin üç ayağı beş yukarı pazarlığı olur mu zaten? MEMUR BEY, MEMUR BEY... İÇERDE DÖVÜŞÜYÖRLER. BEN BURADAYIM, SİZ GİDİN BAKIN. Stadın görevlisi kavgayı seyre koşsun, karım kahvaltıyı hazırlayadursun, ben de kızlarımdan odasına giriyorum. İki küçüğüm, küçücük kızlarım benim, hala uyuyorlar. Ortalarında, analarının kalktığı yer henüz sıcak ve henüz çukur. Uykudan pembe pembe yanacakları. Küçüğü, sol elini ablasının çenesine dayamış. Onu itelemişe benzer.³⁶⁷

Kahraman, araftadır ölmüştür ama hep bahsedilen cennete ya da cehenneme henüz geçmemiştir. Karısı ve kızları onun yanında olduklarını görmez ve sesini duymazlar.yazar, kendisiyle hesaplaşır ve iç konuşmanın yer aldığı bu hikaye ölü bir adamın ağzından yazılan sevdiklerinin değerini kaybedince anlama konusu üzerine kurulmuştur:

Duyuramıyorum hiçbirini. YAŞA YAŞA MİLLİ TAKIM ÇOK YAŞA! Çığ gibi büyüyüp yuvarlanarak gelen seslerin altında eziliyorum. Öfkeye benzer, yatışmışlığa ve anlamışlığa benzer şeyler doluyor kafama. Bunun bir karşılığı olmalı, diye geçiriyorum içimden. Özgürlüğü boşuna vermezler adama! AZİZİM BEN BÖYLE DÖVÜŞ GÖRMEDİM, DÖRT KİŞİ BİRDEN SALDIRMIŞ BİR ADAMA. NEYSE AYIRDILAR. Bilir bilmez söyleniyorum: Kocamış kişi gövdeme biçim ve yoğunluk katmadan, salt düşünüy olarak kaptı koy verdi beni. Acaba ne kazanacağını umdu? Burnunuzun dibindeyim de, görmüyorsunuz. Hiç olur mu? Bütün sevdiklerim yüreğimdedir ve biz, dilediğimiz zaman nasıl olsa yanlarındayız. Yetişemediğimiz yer mi var? MACARLAR BİZİ YENER. Yüreğim burkuluyor. Burada işin ne? Diye çıkışıyorum kendime, herkesi içlendireceksin. Dön eski yerine!³⁶⁸

4.2.2.3. Bir Varmış Bir Yokmuş

Yanartaş romanının birinci cildinde Osman, babasıyla ilişkisini tamamen koparır ve bu romanda babasının vefatına ve cenazesine katılması ayrıntılarıyla işlenir. Bir Varmış Bir Yokmuş hikâyesi de Osman’ın babasının ölüm haberini kardeşi Mustafa’dan öğrenmesiyle başlar:

En sonunda derin dalgınlığa girip, 17 Temmuz günü, sabaha karşı püf... Kandilin yağı tükenmiş. İnsanın yüzüne doğru umarsız, bulanık bir bakışı varmış. Depremde çok zarar gören Manyas’ta bir eczane açmıştı o. Sinirli parlamalarıyla çevresine ün salmış. Nedir, yazları dondurma satıp yolunu bulan yoksul Seyit, kış oldu mu sokulmuş yanına; bir, iki gıcıklı söz eder onu kızdırmış. Hiç bakmaz, tokadı patlatmış babam. “Furdun bana öyle mi? Aha ben de doğrucana Savcıya gidiyorum.” Dermiş

³⁶⁷ Seyda, 1974: 157.

³⁶⁸ Seyda, 1974: 159.

Seyit. Babam: “Gitme dur, al şu beş lirayı...” der, yolundan çevirmiş. Böyle böyle, Seyit kış aylarını atlatmış. Depremden sonra İstanbul’a dönmüş, borç harç Kasımpaşa’da başka bir eczane açmıştı. Kardeşlerim okula gidecekler, para istiyorlar; kitaplar için, yol için. Her Tanrının günü para. Beziyor usanıyor artık, çantasını masanın üstüne atıyor, diyor ki: “İşte hepsi burada. Alabildiğiniz kadar alın!” diyor ya, 10-15 lirası var ancak, o da akşama yemek parası olacak. El sürenin elini yakar.³⁶⁹

Ekonomik zorluklar yaşayan aile, konak yaşantısından daha küçük bir ev yaşantısına geçerek dağılır. Hem kendisinin hem de ailesinin hayatı zorluklarla geçmiştir. Babasını ve hayatını şöyle aktarır:

59 yaş, ölmek için yeterli yaş değil gibime gelir. En küçükleriydi kardeşlerinin. Bir rahat gün yüzü göremeden, kendiliğinden çoğalttığı sorunlarının altında gene kendi kalıp ezilerek, ezildiği oranda ezerek, oh diyemeden, bir varmış bir yokmuş. Öte yandan, boyunca çocuklar yetiştirmişti. Yarım düzineyiz, en büyükleri ben. Babamız bir, analarımız ayrı. Dile kolay. Onlara baktı o, onları ortaya çıkardı.³⁷⁰

Mehmet Seyda’nın da bizlere aktardığı gibi babası tüm gerginliğini çevresinden çıkarır, hem kendisini hem de etrafında bulunan herkesi huzursuz eder. Birçok romanında babasıyla olan ilişkisini bize aktaran Mehmet Seyda, babasının ölümünden sonra, her türlü aksiliğine ve aralarındaki anlaşmazlığa rağmen, onu yetiştiren adama her şeye rağmen saygı duyar. Yazar, daha sonra babasının cenazesine katılır. ‘Bir varmış bir yokmuş’ masal anlattığımızda, anlatacağımız hikâyenin bir yandan gerçek olabilirliği bir yandan da hayal ürünü olduğunu hatırlatmak için tezatlıktan yararlanılarak kullanılmış bir giriş cümlesidir. Mehmet Seyda da bu hikâyeye, bu ismi uygun görmüştür. Artık bu hikâyede yazarla karşı karşıya kalırız. Okurla yazar arasına başka bir karakter girmez. Onun babasının ölümüyle ilgili duygularını ilk ağızdan okuruz:

Şimdi bir varmış, bir yokmuş. Gene de, bu konuda tez canlılık gösteren, yaş baş sırası gözetmeyen, en büyük ablasının peşine takılıp giden, geridekilerin son demlerinde dirlik ve düzenlerini bozan, babamdır babam. Öyledir, evet. Sağlığında da öyleydi; hatır gönül gözetmez, sıra mıra dinlemezdi. Cami avlusu yavaş yavaş doluyordu. Uzun yıllar görmediğim, öykülerini yazdığım büyüklerim. Aile büyükleri. Beni gördükçe büyümekteydi gözleri, bakışlar bu gibi. Ortanca Halanın elini vermesiyle çekmesi bir oldu. Sonra onların hiç tanımadığım çocukları, hatta torunları. Sürü sepet. Kadınli erkekli. Uzak uzak uzak. Daha arkası geliyordu. Geleceğe benziyordu. Caminin soğuk hava deposundan çıkardılar babamı.

³⁶⁹ Seyda, 1974: 177.

³⁷⁰ Seyda, 1974: 178.

Yıkamaya götürdüler. Sirtında mavi çizgili picaması. Yıkanırken yanında olayım, dedim. Ölü yıkama odasına girdim. Kapı dibinde durdum.³⁷¹

Babasının ölümünün onda yarattığı üzüntüyü en içten ifadelerle anlatır:

Bunun üzerine sırtımı kapıya yasladım ve baktım. İnanılmaz şey; o idi, babamdı yıkanan, onu yıkıyorlar. Herkesten çok kıskandığım, herkesten çok sevdiğim, herkesten çok kıvrıldığım babam! Birkaç kez sokağa atmıştı, gene dönmüş barışmışım. Bir gün, ben evde yokum, ilk eşim hasta, kız kardeşimle bize geliyor. Gözüne duvardaki bir resim ilişmiş kız kardeşimin, çocuksu bir merakla sormuş: “Baba, abimin annesi mi güzeldi, benim annem mi güzel?” babam başını kaldırmış, o resme dalgınca bakmış, huyu gereği bıyıklarını kemirip: “Rahmetli de güzel kadındı, ama pasaklı kadındı. Boşandım gitti!” demiş. Anamdan kalan tek anı o resimdir, işte onu da kötülemiş. Yıkanması gücüme gidiyordu. Yıkayıcılar bir yerini tutup bıraktıkça çünkü ve sabunlarken, kolu bacağı yıkılı –yıkılıveriyordu. Kefeni bağıyorlardı. Bu son. Gittim sokuldum. Sanki o benim değil, ben onun babasıymışım da onu kayırmağa gelmişim, hakkını aramaya gelmişim gibi saçma, ters duyguların boğuntusuna yakalanmışım.³⁷²

³⁷¹ Seyda, 1974: 181.

³⁷² Seyda, 1974: 181.

SONUÇ

Mehmet Seyda, edebiyatla ilgilenmeye 1940'lı yıllarda başlamış fakat hayat şartları onu edebiyattan uzaklaşmasına sebep olmuş, yazarlıktaki asıl olgunluk çağını 1960-1970 arasında yaşamıştır. Çok okuyan ve araştıran bir yazardır. Romanlarından da anlaşılacağı üzere kendisi de ruhbilimle yakından ilgilenmiş birçok romanını buna göre yazmıştır. Ona göre romanlarda önemli olan olay örgüsü değil insan ruhunun derinliklerinin keşfedilmesi ve bunların okuyucuya aktarılmasıdır.

Mehmet Seyda'nın roman ve hikâyelerinde karakterlerin ruhsal durumlarını iç konuşma tekniği ve tanrısal bakış açısıyla yazarın gözlemci kimliğiyle bize aktarır. Bu açıdan eserleri psikanalitik incelemeye daha açık bir hale gelir. Dr. Breuer'in temellerini attığı ve asıl fikir babalığını yapan Freud'un kademe kademe işlediği psikanaliz tekniği, Freud'un bazı sanat eserlerini, hem yazar hem de hikâyelerdeki karakterlerin psikolojisi açısından inceleyerek bu bilimi edebiyata taşımasıyla psikanaliz disiplinler arası geçişi sağlamış bulunur.

Eserlerde Oedipus kompleksinin izleri, narsis kişilik bozuklukları, iğdiş edilme korkusu, rüyaların ve eserlerde yer alan sembollerin açıklığa kavuşması, yazarın ruh halinin ve kişiliğinin karakterlerde nasıl vücut bulduğu gibi konular işlenmiştir.

Mehmet Seyda'nın *İçe Dönük ve Atak*, *Bana Karşı Ben* ve *Gerçek Dışı* adlı romanları da incelemeye tabi tutulmuş, yazarın kendisine dönük benliğinin izlerine rastlanmış fakat yeterli veri bulunamadığından çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu romanlardaki kahramanlar da tıpkı Mehmet Seyda gibi çocuklukları maddi ve ailesel zorluklarla geçmiş, yalnızlığı seven ve hem kendilerine hem de topluma yabancılaşmışlardır.

Freud, her yazarın biraz nevroitik olduğunu düşünür. Bu nevroitik hal durumunda sanatçı eserini oluşturur. Psikanaliz bize sanatçının eserini yazarken nasıl bir ruh hali içinde olduğunu gösterir ve eseri anlamada bize yardımcı olur. Freud, yazarları oyun kuran küçük çocuklara benzetir, çocuklar nasıl kendi oyunlarını hayal dünyalarında tasarlayarak oluşturuyorlarsa, yazar da aynı şekilde kişiliğinden parçalar barındıran hayal dünyasında olayları sembolleştirerek kâğıda aktarır. Bu da bize yazarın bilinçdışını incelememize olanak verir.

Küçükken oyuna yansıtılan düşler daha sonra yerini 'gündüz düşlerine' bırakacaktır. Freud, *Rüyaların Yorumu* adlı kitabında tezini oluştururken başta, rüyaların gerçekleştirilmemiş arzuları karşıladığını söyler, daha sonra bu düşüncesini devam ettirmek suretiyle yeni eklemeler yapacaktır. Gündüz düşleri de tıpkı normal rüyalar gibi bastırılmış

duyguları ifade etmenin bir yoludur ve bu ifadelerin vücut bularak yazıya dökülmesi yazarın kendisini bu gerilimden arındırması demektir. Sait Faik Abasıyanık'ın 'yazmasaydım ölecektim' demesi buna bağlanabilir.

Yazar, romanlarında kurguyu oluştururken kendi bilinçdışından, yaşadığı olaylardan, dönemin içinde bulunduğu durumdan ve Jung' a göre ise kolektif bilinç dediği, yüzyıllar öncesinden bize miras kalan kültürümüzün ürünlerinden yararlanır. Eleştirmenler, her yazarın önce 'kendisinin' romanını yazdığını söylerler. İlk eserlerde hayat hikâyesinden izlere daha çok rastlanılır. Çoğu zaman da yazar bilinçdışını eserlere yansıtır. Psikanalizin asıl amacı, eserlerde yazarın bile farkında olmadığı unsurları bulup gün yüzüne çıkarmak ve elde edilen bulguları anlamlandırmaktır.

Mehmet Seyda'nın eserlerinde babasıyla olan ilişkilerinin anlatıldığı romanlarda Oedipus kompleksinin izlerine rastlarız. Metinlerde yazarın eş benliklerini tespit etmek de mümkündür. Osman karakteri üzerinden kendisini ifade eden yazar, Osman karakterini kullanmadığı ana olayın odağında bulunan diğer karakterlerde de kendi 'ben'ini ortaya koyar. *Cinsel Oyun* adlı romanda kimi zaman Fahim kimi zaman ise Osman olur. İki karakterde Mehmet Seyda'nın kişiliğinden izler taşır. *Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı* adlı roman da Mehlika karakteri onun diğer bir 'ben'idir.

Benliğin yapıcı ve yıkıcı güçlerinden olan Eros ve Thanatos içgüdüleriyle de eserlerde karşılaşırız. Osman karakteri çevresine ve kendisine karşı olumsuzdur. Eşine ve kızına yakın olmak isterken yanlarına geldiklerinde sevgisini gösteremez, babasıyla sürekli çatışma halindedir, babası Mahmut Bey de etrafındakileri kırıp dökmekten hiç çekinmez, kavgadan beslenen, huzursuzluk yaratmak için bahanelere sığınan mutsuz bir adamdır. Bunun yanı sıra aşk, Mehmet Seyda için yaratma gücü veren ve yeni bir tecrübenin en heyecanlı unsurudur. Roman ve hikâyelerinde ana karakteri tek bir kadına bağlı kalmaz, âşık olmaktan hoşlanır ve bunun getirdiği duygu yoğunluğundan faydalanarak yazmaya yönelir.

Mehmet Seyda'nın en çok işlediği konulardan birisi de cinsellik konusudur. Karakterler, libidonun etkisi altında hareket ederler. Özellikle Osman için cinsellik önemlidir. Bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerinin anlatıldığı *Yaş Ağaç* romanında, Osman'ın altının alınma sırasında dadının Osman'ın cinsel organıyla oynaması ve onu rahatlatmasıyla roman başlar. Mehmet Seyda, cinsel dürtülerini eserine yansıtarak bu dürtüyü yüceltmıştır.

Mehmet Seyda'nın babasıyla aralarındaki gerginlik eve üvey annelerin gelmesiyle başlar. Mehmet Seyda, romanlarında babasını eleştirmesine karşın 'kaderin oyunundan' kaçamamış, kendisi de üç kere evlenmiştir. Sağlıksız bir aile hayatında büyüyen ve nesne ilişkileri de tam sağlanamayan bir çocuk olan Mehmet Seyda'nın bazı özelliklerinin babasına

benzemesi kaçınılmazdır. O kadar kötü şartlarda yetişmesine ve birçok zorluklar yaşamasına rağmen mesai arkadaşları Mehmet Seyda'nın çocukları seven, esprili, içten ve kimseyi kırmak istemeyen bir adam olduğunu söylerler. Kadınlarla olan ilişkilerini, üvey anneleri belirlemiş gibidir.

Yapılan bu incelemelerde Mehmet Seyda'nın nehir roman özelliği gösteren hayat hikâyesini anlattığı romanlarında psikanalitik incelemeye uygun bulunan olgulara rastlanmıştır. Bu çalışma psikanalizin edebi eserde bilinmeyenleri ortaya çıkarması ve eserin arka planında yer alan unsurların anlaşılmasını sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Psikanaliz tekniğiyle incelenen eserlerde yazarın kişiliğinin yansımalarının tespit edilmesiyle birlikte okur, yazarı ve eseri daha iyi anlayıp yorumlamaktadır. Çalışmamızda bu yöntem sayesinde yazarın bilerek veya bilmeyerek eserlerine yansıttığı duygu ve düşünceleri gün yüzüne çıkarmaya çalıştık, Mehmet Seyda'yı daha yakından tanıma fırsatı bulduk. Bu hassas ve derin yazarın keşfedilmemiş yönlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçladık.

KAYNAKÇA

- Abraham, K. (2017), *Rüyalar ve Mitler*. Pinhan Yayınevi, İstanbul.
- Arıkan, S. (2012). “Sırça Fanus’ta Esther’in İntiharının Anne Rahmine Geri Dönme Çabası Bağlamında İncelenmesi.” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,16 (2), 99-11.
- Ateş, K. (1982). “Mehmet Seyda ile Söyleşi.” *Varlık*, 901, 19.
- Ayten, A. (2006). *Psikoloji ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Aytaç, G. (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. Say yayınları, İstanbul.
- Bulut, Y. “Peyami Safa’nın Matmazel Noraliya’nın Koltuğu Adlı Romanının Kurgusal Öğelerinin Çözümlemesi ve Romanın Merkez Kişisine Psikanalitik Açıdan Yaklaşım.” *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 9, 67.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Çetinkaya, F. (2015). “Halikarnas Balıkcısının Hikâyelerine Psikanalitik Yaklaşım.” *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 41, s. 505-527.
- Dündar Şahin, H. (2017). *Narsisist Entrikalar: Nahit Sırrı Örik’in Yapıtlarına Psikanalitik Bir Bakış*. Metis Eleştiri, İstanbul.
- Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı Giriş*. (çev: Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ergün, P. (2011) “Bebekleri Dünyaya Leyleklerin Getirdiğine Dair Türk Mitolojisindeki Kökleri Üzerine”. *Milli Folklor Dergisi*, 89, s. 133-146
- Ertekin, A. ve Yıldız, S. (2014) “Balzac’ın Güzel İmperia’sında Freudyen Psikanaliz.” *Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 87-96.
- Freud, S. (1996). *Düşlerin Yorumu I*. Payel Yayınevi, İstanbul.
- Freud, S. (1999). *Psikopatoloji*. (Çev: Hakan Atalay) Payel Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2012), *Narsisizm Üzerine ve Schereber Vakası*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2013) *Sevgi ve Cinsellik Üzerine* (Çev: Akın Kanat), İlyay Yayınları, İzmir.
- Freud, S. (1999). *Sanat ve Edebiyat*. (Çev: Emre Kapkın ve Ayşen Tekşen Kapkın), Payel Yayınevi, İstanbul.
- Freud, S. (2013) *Totem ve Tabu*. (Çev: Akın Kanat), İlyay yayınları, İzmir.
- Freud, S. (2014). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2015). *Psikanalize Giriş*. Cem Yayınevi, İstanbul.
- Geçtan, E. (2002). *Psikanaliz ve Sonrası*. Metis Yayınları, İstanbul.

- Holland, N. (1999). *Psikanaliz ve Shakespeare*. (Çev: Özgür Karacam). Gendaş Kültür yayınları, İstanbul.
- Jung, C. G. (2016). *Freud ve Psikanaliz*. (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz.), Pinhan Yayınevi, İstanbul.
- Jünger, E. (1922). *İçsel Yaşantı Olarak Mücadele*. Berlin,
- Kalay, F. (2016). *Şu Philip Roth Ne ister? Philip Roth ve Romanlarına Psikanalitik Bir Bakış*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Köylü, M. (2008) “Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve Ölüm Eğitimi,” *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10, 95-120.
- Moran, B. (1994). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. Cem Yayınevi, İstanbul.
- Moses, R. (2010). Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz.(Çev: B. Senem Çevik), *Tarih Okulu Dergisi*, 7, 99-108.
- Naci, F. (1981). *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*. Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Phillips, A. (2007). *Hep Vaat Hep Vaat Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine Denemeler*. Metis Eleştiri, İstanbul.
- Rank, O. (2016). *Eş Benlik Bir Psikanaliz Çalışması*. (Çev: Gökçe Metin), Pinhan Psikoloji, İstanbul.
- Sarı, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*. Salkımsöğüt Yayınları, Ankara.
- Seyda, M. (1958). *Yaş Ağaç*. Ekin Basımevi, İstanbul.
- Seyda, M. (1966) *Cinsel Oyun*. Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul.
- Seyda, M. (1966). *Kendi Sesini Arayış*. Yeni Ufuklar Dergisi, 167, s.24.
- Seyda, M. (2016). *Notlar, Denemeler, Eleştiriler, Romancı Günlükleri*. (Haz: Dr. Cem Şems Tümer), Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Seyda, M. (1968). *Garnizonda Bir Olay*. Set Kitabevi, İstanbul.
- Seyda, M. (1974). *Kör Şeytan*. Oluş Yayınevi, İstanbul.
- Seyda, M. (2013). *Bir Gün Büyüyeceksin*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Seyda, M. (2013). *İhtiyar Gençlik*. Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul.
- Seyda, M. (2016). *Yanartaş 1*. Evrensel Basın Yayın, İstanbul.
- Seyda, M. (2016). *Yanartaş 2*. Evrensel Basın Yayın, İstanbul.
- Seyda, M. (1970). *Süeda Hanım’ın Ortanca Kızı*. Atlas Kitabevi, İstanbul.
- Sunat, H. (1999). *Birey Sorunsalı Psikanaliz ve Eleştirel Bir Bakışla Marksizm*. Papirüs Yayınları, İstanbul.

- Şeker, E. (2017). “Aşk ve İdeoloji Bağlamında Psikanalitik Söylem Çözümlemesi.” *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/2, 194-222.
- Tiken, S. (2009), “Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerindeki Ayna İmgesine Psikanalitik Bir Yaklaşım.” *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, 47-60.
- Tükel, R. (2015). *Freud Okumaları*. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Tümer, C. Ş. (2000). *Mehmet Seyda Çeliker, Hayat/ Eser*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008.
- Uğurlu, S. B. (2008). “Yusuf Atılğan’ Baba İmgesi.” *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmalar Kongresi*, Ankara, 1719-1742.
- Viereck G.S. (2017), *Sigmund Freud’la Görüşme*. Cogito dergi, 9, 61-71.
- Wellek, R ve Warren, A. (2016). *Edebiyat Teorisi*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, S. (2014). “Psikanaliz Kuramlar Işığında Balzac’ı İncelemek: Tuhaf Öyküler.” Yüksek Lisans Tezi.
- Zweig, S. (2017). *Freud Mutluluğun Mimarı*. Zeplin Yayınevi, İstanbul.

İnternet Kaynakları:

- <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5697> (erişim tarihi: 05.05.2019)
- <http://libidodergisi.com/annenin-yoklugu/> (erişim tarihi: 05.05.2019)
- <http://metinsarfati.com/eros-thanatos-sarmalindaki-uygarlik-veya-freudla-keynesin-yanilgisi/>
(erişim tarihi: 11.05.2019)
- <http://www.kimpsikoloji.com/psikanalitik-psikoterapi-yontemi-4/>
- <http://www.kimpsikoloji.com/psikanalitik-psikoterapi-yontemi-4/> (erişim tarihi: 11.05.2019)
- <https://dusunbil.com/psikanaliz-din-ve-freudun-yorumu/> (erişim tarihi: 26.03.2018).
- <https://kisiselbasari.com/gemiler-neden-kadina-benzetilir.html> (erişim tarihi: 11.05.2019)
- <https://psikanalizyilligi.com/2014/01/14/cagdas-sanat-estetigine-psikanalitik-bir-bakis/>
(erişim tarihi: 11.02.2019).
- <https://sanatkuramlari.blogspot.com/2014/04/rengin-altalmaz-sigmund-freud-dusler.html>
(erişim tarihi: 19.03.2019).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolektif_bilin%C3%A7d%C4%B1%C5%9F%C4%B1 (erişim tarihi: 13.01.2017)
- <https://www.cafrande.org/saldirganlik-icgudusu-freudun-saldirganlik-anlayisi-ve-lorenzin-kurami-erich-fromm/>. (erişim tarihi: 11.02.2019)
- <https://www.cafrande.org/saldirganlik-icgudusu-freudun-saldirganlik-anlayisi-ve-lorenzin-kurami-erich-fromm/> (erişim tarihi: 11.02.2019)

<https://www.ensonhaber.com/puhu-kusu-nedir.html> (erişim tarihi: 05.05.2019).

https://www.tavsiyedyorum.com/makale_4934.htm (erişim tarihi: 11.05.2019)

<https://sanatkaravani.com/atheninin-simgesi-olumun-habercisi/> (erişim tarihi: 05.05.2019).

www.bernaozcandemir.com/pozitif-enerji/saman-rehberleri-ile-calisma (erişim tarihi: 11.05.2019).

<https://www.psikolojik.gen.tr/histeri.html> (erişim tarihi: 10.07.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Hazal AKYAPI
Doğum Yeri - Tarihi	ANTALYA-03.09.1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gazi Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Celal Bayar Üniversitesi
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Mehmet Seyda'nın Roman ve Hikâyelerine Psikanalitik Bir Bakış
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Mersin Nevit Kodallı Güzel Sanatlar Lisesi
Çalıştığı Kurumlar	Armada Özel Öğretim Kursu Plan Etüt Merkezi Hedef Koleji Salih Saime Konca Ortaokulu Antalya Büyükşehir Belediyesi Kitap ve Oyuncak Kütüphanesi
E-Posta	Hazalkypi@gmail.com